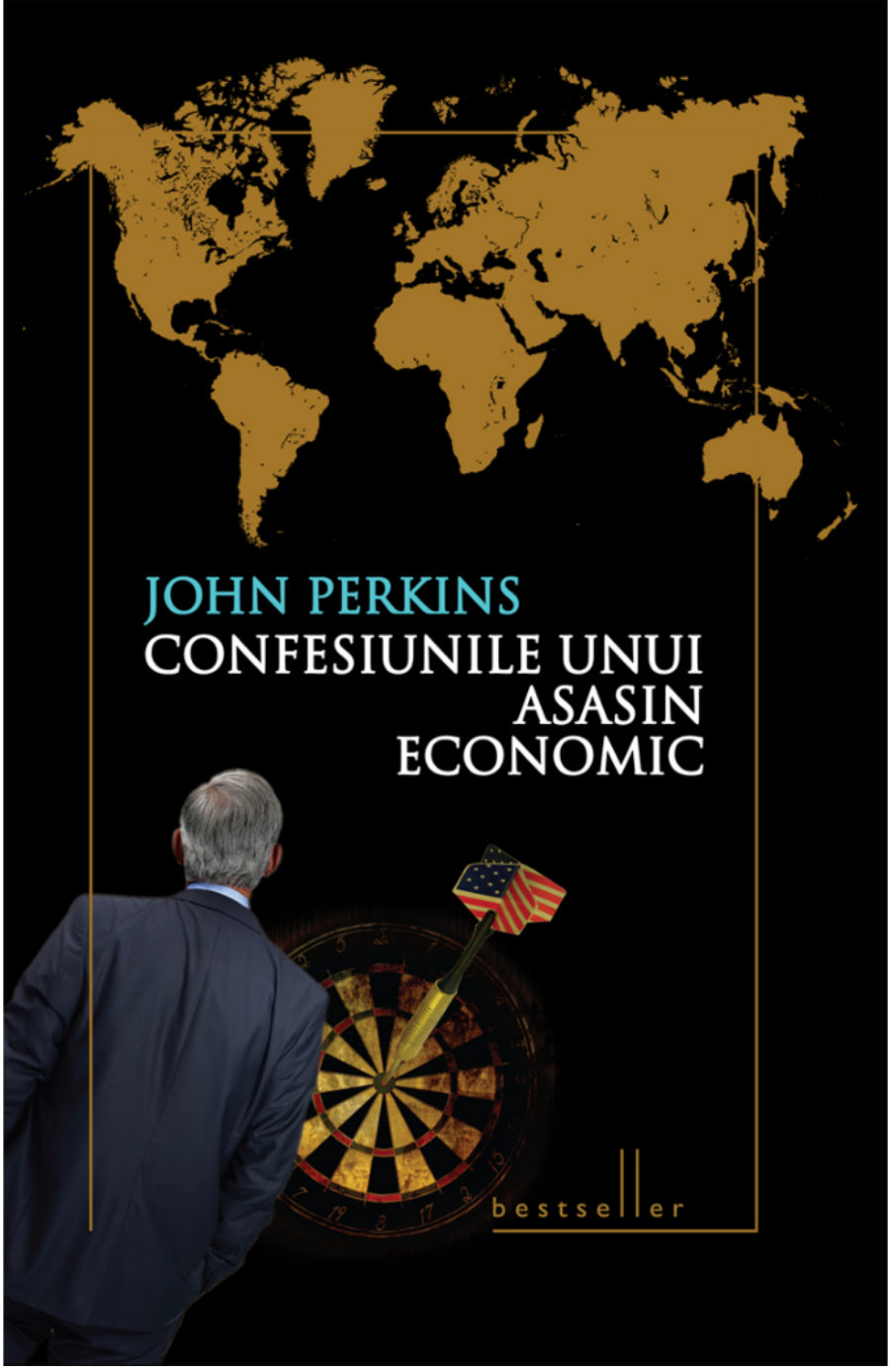

JOHN PERKINS

CONFESIUNILE UNUI ASASIN ECONOMIC

bestseller

John Perkins

Confesiunile unui asasin economic

Editura Litera

2010

Confessions of an Economic Hit Man
John Perkins

Copyright © 2004 by John Perkins
Ediţie publicată prin înţelegere cu Berrett-Koehler Publishers
prin intermediul Agenţiei literare SUN

Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România
tel.: 021 319 63 90, 031 425 16 19, 0752 548 372;
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteţi vizita pe www.litera.ro

Confesiunile unui asasin economic
John Perkins

Copyright © 2010 Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate
Traducere din limba engleză:
Ana Budică

Editor: Vidraşcu şi fiii
Copertă: Ionuţ Broştianu
Redactori: Laura Marinca, Sorin Şerb
Corector: Cristiana Miu

ISBN ePub: 978-606-600-511-1
ISBN PDF: 978-606-600-964-5
ISBN print: 978-973-675-816-4

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Mamei mele, Ruth Moody,
şi tatălui meu, Jason Perkins,
care m-au învăţat ce înseamnă
dragostea şi viaţa, insuflându-mi
curajul atât de necesar pentru
a scrie această carte

Prefaţă

> Mercenarii sau asasinii economici (AE) sunt profesionişti extrem de bine plătiţi care escrochează ţări din întreaga lume pentru sume ajungând la trilioane de dolari. Ei direcţionează bani de la Banca Mondială, de la Agenţia SUA pentru Dezvoltare Internaţională (USAID), precum şi de la alte organizaţii de „ajutorare“ străine către seifurile corporaţiilor-gigant şi către buzunarele acelor câtorva familii de bogătaşi care controlează resursele naturale ale planetei. Mijloacele de care uzează în acest scop variază de la rapoarte financiare frauduloase, alegeri trucate, mită, şantaj, sex, ajungându-se până la crimă. Jocul lor datează de când datează şi imperiul, căpătând însă noi şi terifiante dimensiuni în această perioadă de globalizare.
>
> E cât se poate de firesc să fiu la curent cu această realitate, căci eu personal am fost nici mai mult, nici mai puţin decât un astfel de AE.

Am scris aceste rânduri în 1982, la începutul unei cărţi având titlul provizoriu *Conştiinţa unui asasin economic*. Cartea era dedicată preşedinţilor a două ţări, foşti clienţi de-ai mei pe care i-am respectat şi pe care i-am considerat spirite înrudite – Jaime Roldos, preşedintele Ecuadorului, şi Omar Torrijos, preşedintele Republicii Panamá. Amândoi muriseră, în 1981, în tragice accidente de avion. Morţile lor nu au fost însă accidentale. Ei au fost asasinaţi deoarece se opuneau fraternizării dintre capii corporaţiilor, ai guvernului şi ai băncilor, al căror scop nu era şi nu e altul decât clădirea imperiului global. Noi, AE, am ratat ocazia de a le schimba opiniile, drept care a intrat în scenă cealaltă categorie de asasini economici, mai precis şacalii controlaţi de CIA, care ne suflau mereu în ceafă, gata să intervină.

Am fost convins să renunţ la a mai scrie această carte. Am mai început-o de vreo patru ori în decursul următorilor douăzeci de ani. De fiecare dată, decizia mea de a o reîncepe a fost influenţată de evenimentele mondiale curente: invazia americană în Panamá din 1989, primul război din Golf, Somalia, ascensiunea lui Osama bin Laden. Şi totuşi, ameninţările sau mita m-au determinat de fiecare dată să mă opresc.

În 2003, preşedintele unei edituri de renume, deţinută de o corporaţie internaţională foarte influentă, a citit o ciornă a ceea ce devenise, de această

dată, *Confesiunile unui asasin economic*. A descris-o ca fiind „o poveste fascinantă ce trebuie neapărat relatată“. După care a zâmbit trist, a dat din cap şi mi-a spus că, ţinând cont de faptul că cei din conducerea superioară ar putea avea de obiectat, nu îşi permite riscul de a o publica. Tot el mi-a sugerat să o transform într-o ficţiune. „Te-am putea lansa pe piaţă într-o formulă de romancier tip John Le Carré sau Graham Greene.“

Doar că nimic din cele scrise în această carte nu este ficţiune. Este povestea adevărată a vieţii mele. În cele din urmă, un editor mai curajos, unul dintre cei care nu erau controlaţi de vreo corporaţie internaţională, a consimţit să mă ajute să trec la relatarea ei.

Această poveste *trebuie* istorisită. Trăim într-o perioadă de criză cumplită – dar şi de uimitoare oportunităţi. Istoria personală a unui anume asasin economic este cea a felului în care am ajuns în situaţia în care suntem şi a cauzei pentru care, în mod curent, avem de înfruntat crize aparent insurmontabile. Repet: această poveste trebuie spusă, deoarece, numai înţelegând greşelile trecute, vom fi în stare să exploatăm aşa cum trebuie ocaziile pe care ni le va oferi viitorul; deoarece au avut loc acel 11 septembrie, precum şi războiul din Irak; deoarece, în afară de cei trei mii de oameni care au murit la 11 septembrie 2001 din pricina teroriştilor, încă douăzeci şi patru de mii au murit de foame sau din cauze asemănătoare. De fapt, douăzeci şi patru de mii de oameni mor în fiece zi, neputându-şi procura hrana necesară supravieţuirii[1]. Dar, ceea ce mi se pare cel mai important, această poveste trebuie spusă, deoarece astăzi, pentru prima dată în istorie, o ţară are capacitatea, banii şi puterea de a schimba actuala stare de lucruri. Aceasta este ţara în care m-am născut şi pe care am slujit-o ca AE: Statele Unite ale Americii.

Ce m-a determinat oare ca, în cele din urmă, să ignor ameninţările şi mita? Răspunsul scurt şi imediat ar fi acela că unicul meu copil, Jessica, a absolvit liceul şi a pornit-o în lume pe cont propriu. Atunci când, nu demult, i-am vorbit despre preocuparea mea legată de publicarea acestei cărţi, împărtăşindu-i unele dintre temerile mele, ea mi-a răspuns astfel:

— Nu-ţi fie teamă, tati! Dacă ţi se întâmplă ceva, voi continua eu de acolo de unde ai rămas tu. Trebuie să facem asta pentru nepoţii pe care sper să ţi-i pot dărui într-o bună zi.

Aceasta este versiunea scurtă a răspunsului.

Versiunea mai lungă este asociată devotamentului meu pentru ţara unde am crescut, pentru idealurile exprimate de Părinţii fondatori, profundului meu ataşament faţă de Republica americană ce promite astăzi tuturor oamenilor, de pretutindeni, „dreptul la viaţă, la libertate şi la căutarea fericirii“, precum şi hotărârii pe care am luat-o după 11 septembrie de a nu

mai sta cu mâinile în sân, pe margine, în vreme ce asasinii economici (AE) transformă această republică într-un imperiu global. Acesta este scheletul versiunii răspunsului meu lung, restul va fi adăugat în capitolele ce urmează.

Povestea aceasta este una adevărată. Am trăit fiece clipă a ei. Locurile, oamenii, dialogurile, simţirile descrise, toate au însemnat o parte din viaţa mea. Este povestea mea personală, petrecută totuşi în contextul mai larg al evenimentelor mondiale care ne-au modelat istoria, care ne-au adus în stadiul în care ne aflăm în prezent, clădind bazele viitorului copiilor noştri. Nu am precupeţit nici un efort pentru a prezenta cât mai fidel aceste experienţe, oamenii şi conversaţiile purtate cu fiecare. De fiecare dată când discut despre evenimente istorice sau rememorez dialogurile cu alte persoane, o fac ajutându-mă de documente publicate, de notele şi înregistrările personale, de amintirile – ale mele, dar şi ale celorlalţi participanţi, cele cinci manuscrise începute de mine anterior şi mărturiile istorice ale altor autori, în special cele publicate recent de cei mai prestigioşi dintre ei, dezvăluind lucruri care, până de curând, constituiseră informaţii strict secrete sau indisponibile din cu totul alte motive. Referinţele sunt furnizate în notele de final, permiţând cititorilor interesaţi să aprofundeze respectivele subiecte.

Editorul meu m-a întrebat dacă suntem cunoscuţi cu adevărat sub numele de asasini economici. L-am asigurat că aşa suntem cunoscuţi, deşi de cele mai multe ori referirea se făcea numai prin iniţiale. De fapt, din 1971, în ziua când am început să lucrez cu Claudine, instructoarea mea, aceasta m-a informat:

— Sarcina mea este să te transform într-un asasin economic. Nimeni nu trebuie să ştie despre implicarea ta, nici măcar soţia.

Acestea fiind spuse, luă un aer extrem de serios.

— Dacă te-ai implicat o dată, înseamnă că eşti implicat pe viaţă.

Ne-am folosit rareori, după această discuţie, tot numele; eram pur şi simplu nişte AE.

Rolul Claudinei este un exemplu fascinant al manipulării aflate la baza afacerii în care intrasem. În afară de faptul că era frumoasă şi inteligentă, ea mai era, pe deasupra, şi extrem de eficientă; îmi descoperise slăbiciunile pe care le exploata la maximum în favoarea ei. Meseria ei şi felul în care o exercita ilustrează perfect ingeniozitatea, dibăcia oamenilor aflaţi în culisele acestui sistem.

Claudine spunea totul pe şleau când descria atribuţiile pe care eram chemat să le îndeplinesc. Datoria mea, spunea ea, era „de a încuraja liderii mondiali să devină o parte din vasta reţea care promovează interesele comerciale ale SUA. Într-un final, liderii respectivi sunt prinşi în capcana unei reţele de datorii care ne asigură loialitatea lor. Le putem impune orice dorim –

pentru a ne satisface nevoile politice, economice sau militare. În schimb, ei îşi sprijină poziţiile politice pe oferta pe care o fac popoarelor lor: parcuri industriale, centrale energetice şi aeroporturi. Deţinătorii companiilor de inginerie tehnologică/construcţii din Statele Unite au devenit fabulos de bogaţi“.

Astăzi, vedem rezultatele acestui sistem cuprins de amoc. Preşedinţii executivi ai celor mai respectate companii din ţara noastră angajează oameni cu salarii de mizerie pentru a trudi, în condiţii inumane, în atelierele înfiorătoare din Asia. Companiile petroliere poluează fără milă fluviile din pădurea tropicală, ucigând deliberat oameni, animale şi plante şi comiţând un adevărat genocid asupra moştenirii civilizaţiilor străvechi. Industria farmaceutică le refuză medicamentele care pot salva viaţa a milioane de africani infestaţi cu virusul HIV. Douăsprezece milioane de familii din chiar Statele Unite nu ştiu ce vor pune mâine pe masă la micul dejun2. Industria energetică a creat un Enron, industria contabilităţii – un Andersen. Raportul venitului unei cincimi din populaţia din cele mai bogate ţări faţă de cel al unei cincimi din cele mai sărace a ajuns de la 30 la 1, în 1960, la 74 la 1, în 19953. Statele Unite cheltuiesc peste 87 de miliarde de dolari pentru a purta războiul din Irak, în timp ce Organizaţia Naţiunilor Unite estimează că, dacă am folosi mai puţin de jumătate din această sumă, am putea asigura apă potabilă, alimentaţie corespunzătoare, servicii sanitare şi educaţia elementară fiecărui locuitor de pe planetă4.

Şi ne mai mirăm de ce ne atacă teroriştii?

Unii ar pune problemele noastre actuale pe seama unei conspiraţii organizate. Mi-aş dori ca totul să fie atât de simplu. Membrii unei conspiraţii pot fi depistaţi şi aduşi în faţa justiţiei. Doar că acest sistem este alimentat de ceva mult mai periculos decât conspiraţia. El nu este condus de o mână de oameni, ci de un concept care a ajuns să fie acceptat drept literă de lege: orice creştere economică este în avantajul omenirii şi cu cât este mai mare această creştere, cu atât mai răspândite sunt beneficiile ei. Această credinţă are şi un corolar: cei care excelează în alimentarea focului creşterii economice trebuie preamăriţi şi recompensaţi, în timp ce aceia născuţi la periferie pot fi exploataţi după bunul-plac.

Evident, conceptul este unul eronat. Ştim că în multe ţări doar o mică parte a populaţiei beneficiază de creşterea economică, în vreme ce pentru majoritatea această creştere poate genera efectiv situaţii din ce în ce mai disperate. Acest efect este întărit de concepţia conform căreia liderii industriali care pun în mişcare sistemul ar trebui să se bucure de un statut special, concepţie din care izvorăsc multe dintre problemele noastre actuale, constituind, probabil, şi motivul pentru care teoriile conspiraţiei abundă. Când

femeile şi bărbaţii sunt recompensaţi pentru lăcomie, atunci lăcomia devine un stimulent corupător. Când echivalăm consumul lacom al resurselor naturale cu sfinţenia, când ne învăţăm copiii să se ia la întrecere cu indivizi care duc o viaţă lipsită de cumpătare, când considerăm că uriaşe părţi din populaţie sunt subordonate unei elite minoritare, atunci chiar că o căutăm cu lumânarea. Şi o şi găsim.

În strădania lor de a duce pe culmi imperiul global, corporaţiile, băncile şi guvernele (reunite sub denumirea colectivă de *corporatocraţie*) îşi folosesc puterea financiară şi politică pentru a avea garanţia că şcolile, afacerile şi mass-media noastră le susţin atât viziunea găunoasă, cât şi corolarul acesteia. Ele ne-au adus în situaţia în care civilizaţia noastră globală a ajuns un fel de maşină monstruoasă cu o foame de combustibil şi de întreţinere crescând exponenţial, atât de mare încât consumă totul, nemairămânându-i în cele din urmă altceva de făcut decât să se devoreze pe sine.

Corporatocraţia nu este o conspiraţie, deşi membrii ei împărtăşesc valori şi ţeluri comune. Una dintre funcţiile cele mai importante ale corporatocraţiei este de a perpetua şi de a extinde şi consolida în permanenţă acest sistem. Vieţile celor care „au reuşit“, precum şi proprietăţile lor – reşedinţele, iahturile şi avioanele particulare – sunt prezentate ca nişte modele care să ne stimuleze pe noi toţi să consumăm şi iar să consumăm, la infinit. Orice ocazie este exploatată din plin pentru a ne convinge că achiziţionarea de bunuri este datoria noastră civică, prădarea planetei este benefică pentru economie, servind, în consecinţă, intereselor noastre superioare. Indivizi ca mine primesc salarii scandalos de mari pentru a da coerenţă sistemului. Dacă dăm greş, o formă şi mai diabolică de asasin economic, şacalul, intră în scenă. Iar dacă şi şacalii eşuează, atunci treaba pică în sarcina armatei.

Această carte reprezintă confesiunea unui om care, pe vremea când era AE, făcea parte dintr-un grup relativ restrâns. În prezent, indivizi care joacă un asemenea rol abundă. Ei poartă titluri eufemistice, se plimbă pe coridoarele de la Monsanto, General Electric, Nike, General Motors, Wal-Mart şi pe cele ale aproape tuturor companiilor importante din lume. Într-o accepţiune cât se poate de reală, *Confesiunile unui asasin economic* este nu numai povestea mea, ci şi a lor.

Ea este însă şi povestea lumii dumneavoastră şi a lumii mele, a primului imperiu cu adevărat global. Istoria ne avertizează că, dacă nu vom reuşi să schimbăm această poveste, sfârşitul tragic ne este asigurat. Imperiile nu durează la infinit. Rând pe rând, toate s-au năruit groaznic. În goana lor după o dominaţie tot mai extinsă, ele au distrus numeroase civilizaţii, pentru ca apoi, la rândul lor, să se prăbuşească. Nici o ţară sau vreo uniune de ţări nu

poate progresa pe termen lung, bazându-se pe exploatarea celorlalţi.

Această carte a fost scrisă pentru ca noi să luăm aminte şi să ne remodelăm povestea. Sunt sigur că, în clipa în care suficient de mulţi dintre noi vom deveni conştienţi de felul în care suntem exploataţi prin angrenajul economic care generează un apetit insaţiabil pentru resursele naturale mondiale şi care se reflectă în sisteme de favorizare a sclaviei, atunci nu vom mai tolera această situaţie. Vom ajunge să ne reconsiderăm rolul în această lume în care o mână de indivizi înoată în bogăţie, în vreme ce majoritatea se îneacă în mizerie, poluare şi violenţă. Ne vom dedica navigării pe un curs ducând spre portul compasiunii, democraţiei şi dreptăţii sociale pentru toţi.

A admite existenţa unei probleme reprezintă primul pas către găsirea unei soluţii. Mărturisirea unui păcat este începutul pocăinţei. Prin urmare, fie ca această carte să însemne primul pas către salvarea noastră. Fie ca ea să ne ajute să atingem noi culmi de dăruire şi să ne conducă spre îndeplinirea visului nostru: crearea unor societăţi drepte şi onorabile.

Fără aceşti atât de numeroşi oameni lângă care am trăit şi pe care i-am descris în paginile care urmează, cartea de faţă nu ar fi putut fi scrisă. Le sunt recunoscător pentru experienţele trăite şi pentru lecţiile primite.

În plus, mulţumesc şi celor care m-au încurajat să ies la liman şi să-mi spun povestea: Stephan Rechtschaffen, Bill şi Lynne Twist, Ann Kemp, Art Roffey şi celorlalţi, foarte mulţi, care au participat la excursiile şi seminariile *Dream Change*, în mod special lui Eve Bruce, Lyn Roberts-Herrick şi Mary Tandall, precum şi incredibilei mele soţii şi partenere de mai bine de douăzeci şi cinci de ani, Winifred, şi fiicei noastre, Jessica.

Le sunt recunoscător şi acelor numeroşi bărbaţi şi femei care mi-au furnizat puncte de vedere personale şi informaţii despre băncile multinaţionale, corporaţiile internaţionale şi intenţiile politice ale unor ţări, cu mulţumiri speciale lui Michael Ben-Eli, Sabrina Bologni, Juan Gabriel Carrasco, Jamie Grant, Paul Shaw şi alţi câţiva care au dorit să rămână în anonimat, dar care se ştiu.

Din momentul în care manuscrisul a fost gata, fondatorul editurii Berrett-Koehler, Steven Piersanti, nu numai că a avut curajul să mă accepte, dar, mai mult, şi-a dedicat ore-n şir în calitate de strălucit editor, ajutându-mă să elaborez şi să reelaborez cartea. Îi adresez cele mai adânci mulţumiri lui Steven, apoi celui care mi-a făcut cunoştinţă cu el, lui Richard Perl, ca şi lui Nova Brown, Randi Fiat, Allen Jones, Chris Lee, Jennifer Liss, Laurie Pellouchoud şi Jenny Williams care au citit şi au venit cu critici pe marginea manuscrisului; lui David Korten care nu numai că a citit şi a criticat manuscrisul, dar m-a trecut prin ciur şi dârmon pentru a face faţă standardelor sale extrem de exigente; agentului meu, Paul Fedorko; lui Valerie Brewster

pentru realizarea designului cărţii şi redactorului meu de carte, Todd Manza, adevărat meşter al cuvântului, de o înţelepciune ieşită din comun.

Un cuvânt de mulţumire special lui Jeevan Sivasubramanian, redactor-şef la editura Berrett-Koehler, şi lui Ken Lupoff, Rick Wilson, Maria Jesús Aguiló, Pat Anderson, Marina Cook, Michael Crowley, Robin Donovan, Kristen Frantz, Tiffany Lee, Catherine Lengronne, Dianne Platner – întregii echipe de la BK care a înţeles nevoia de a trezi conştiinţe, celor care au trudit neobosit pentru a face lumea mai bună.

Mulţumirile mele se cuvin şi tuturor acelor bărbaţi şi femei care au lucrat împreună cu mine la MAIN, fără să fie în cunoştinţă de cauză privind rolul pe care-l jucau, ajutând un AE să modeleze imperiul global; le mulţumesc, în mod special, acelora care au lucrat pentru mine, cu care am călătorit în ţinuturi îndepărtate şi cu care am împărtăşit atât de multe şi preţioase momente. De asemenea, lui Ehud Sperling şi personalului său de la *Inner Traditions International*, editorul primelor mele cărţi despre culturile indigene şi şamanism, precum şi bunilor mei prieteni care m-au încurajat să devin scriitor.

Veşnică recunoştinţă femeilor şi bărbaţilor care m-au primit în casele lor din jungle, deşerturi sau munţi, în colibele din carton de-a lungul canalelor din Jakarta şi din mahalalele nenumăratelor oraşe din toată lumea, care şi-au împărţit hrana, dar şi vieţile cu mine, şi care au reprezentat, de fapt, sursa mea capitală de inspiraţie.

John PERKINS
august 2004

1 United Nations World Food Programme, http://www.wfp.org/index.asp?section=1 (accesat pe 27 decembrie 2003). Mai mult, National Association for Prevention of Starvation (Asociaţia Naţională pentru Prevenirea Foametei) estimează că „în fiecare zi, 34000 de copii sub cinci ani mor de foame sau de boli curabile generate de foame“ (http://www.napsoc.org, accesată pe 27 decembrie 2003). Starvation.net estimează că „dacă am adăuga şi celelalte două cauze principale (după foamete) care provoacă moartea celor mai săraci dintre săraci, bolile infecţioase declanşate de apa nepotabilă şi SIDA, ne-am apropia de 50000 de morţi zilnic“ (http://www.starvation.net, accesat pe 27 decembrie 2003).

2 Cercetările Departamentului pentru Agricultură al Statelor Unite, raportate de Centrul de Cercetare şi Acţiune în Nutriţie (Food Research and Action Center – FRAC), http://www.frac.org (accesat pe 27 decembrie 2003).

3 Naţiunile Unite. *Raportul de dezvoltare umană* (New York: Naţiunile Unite, 1999)

4 „În 1998, Programul de Dezvoltare al Naţiunilor Unite estima că ar mai costa încă 9 miliarde de dolari (în plus faţă de cheltuielile curente) pentru a furniza apă potabilă şi asistenţă medicală pentru toţi oamenii de pe planetă. Ar mai costa 12 miliarde de dolari în plus, spun ei, pentru a acoperi cheltuielile de asistenţă medicală reproductivă pentru toate femeile din întreaga lume. Alte 13 miliarde de dolari ar fi suficiente nu numai pentru a da de mâncare fiecărui om de pe planetă, dar şi pentru a furniza asistenţa medicală minimă. Iar alte 6 miliarde de dolari ar putea asigura educaţia elementară pentru toţi… Adunate, dau o sumă totală de 40

miliarde de dolari“ – John Robbins, autorul lucrărilor *Dieta pentru o nouă Americă şi Revoluţia alimentaţiei*, http://www.foodrevolution.org (accesat pe 27 decembrie 2003).

Prolog

Quito, capitala Ecuadorului, se întinde de-a lungul unei văi vulcanice situată sus, în Anzi, la o altitudine de două mii opt sute cincizeci de metri. Locuitorii din acest oraş, întemeiat cu mult înainte de sosirea lui Columb în America, sunt obişnuiţi să vadă piscurile dimprejur acoperite de zăpadă, în ciuda faptului că trăiesc lângă ecuator, la doar câţiva kilometri în sud.

Oraşul Shell – zonă de frontieră şi bază militară, înfiinţată la marginea junglei amazoniene a Ecuadorului ca avanpost al companiei petroliere al cărei nume îl poartă – este situat cu peste două mii de metri mai jos decât Quito. Oraş-furnicar, el este locuit, în mare parte, de soldaţi, muncitori petrolişti, precum şi de indigeni aparţinând triburilor Shuar şi Quéchua, care lucrează pentru aceştia – femeile ca prostituate, iar bărbaţii, ca muncitori necalificaţi.

Pentru a călători de la un oraş la altul, trebuie să parcurgi o şosea pe cât de sinuoasă, pe atât de captivantă. Localnicii te vor avertiza că, în timpul călătoriei, vei simţi pe propria-ţi piele toate cele patru anotimpuri pe parcursul aceleiaşi zile.

Deşi am condus pe această şosea de nenumărate ori, nicicând nu m-am săturat de priveliştea absolut spectaculoasă. De o parte se înalţă stânci abrupte, presărate cu căderi de apă în cascade şi bromeliade strălucitoare. De cealaltă parte, pământul coboară brusc într-o genune pe unde râul Pastaza, unul dintre cei mai mari afluenţi ai Amazonului, şerpuieşte de-a lungul Anzilor. Pastaza îşi poartă apa de la gheţarii din Cotopaxi – unul dintre cei mai înalţi vulcani activi din lume, considerat o zeitate pe vremea incaşilor – către Oceanul Atlantic, aflat la peste 4800 de kilometri depărtare.

În 2003, am părăsit Quito într-un Subaru Outback, îndreptându-mă spre Shell într-o misiune care nu se compara cu nici una dintre misiunile pe care le acceptasem până atunci. Speram să pot pune capăt unui război la a cărui izbucnire contribuisem şi eu. Ca şi în cazul situaţiilor atât de multe pentru care noi, asasinii economici, trebuie să ne asumăm responsabilitatea, era vorba despre un război practic necunoscut în afara ţării unde se desfăşoară. Plecasem spre a mă întâlni cu reprezentanţii triburilor Shuar, Quéchua şi ai triburilor vecine lor – Achuar, Zaparo şi Shiwiar – triburi hotărâte să-şi dea viaţa pentru a opri companiile petroliere americane să le distrugă căminele, familiile şi pământurile. Pentru ei, era un război legat de supravieţuirea copiilor şi a civilizaţiilor lor, în timp ce pentru noi era un conflict legat de putere, bani şi resurse naturale, reprezentând o parte a luptei

pentru supremaţia mondială şi visul unui pumn de oameni nesăţioşi: crearea imperiului global[5].

De fapt, ceea ce noi, asasinii economici, facem cel mai bine este să clădim tocmai acest imperiu global. Suntem un grup de elită alcătuit din femei şi bărbaţi care utilizează organizaţiile financiare internaţionale pentru a crea condiţiile în măsură să determine aservirea celorlalte naţiuni corporatocraţiei aflate în fruntea celor mai mari corporaţii, guverne şi bănci. Asemenea echivalenţilor noştri din Mafie, şi noi, asasinii economici, facem tot felul de favoruri. Acestea iau forma împrumuturilor pentru dezvoltarea infrastructurilor – centrale electrice, autostrăzi, porturi, aeroporturi sau parcuri industriale. O condiţie a acordării acestor împrumuturi este ca numai companiile de construcţii şi inginerie tehnologică din ţara noastră să se ocupe de respectivele proiecte. În esenţă, cea mai mare parte din bani nu părăseşte niciodată Statele Unite, fiind pur şi simplu transferaţi din conturile de la Washington către firmele prestatoare din New York, Houston sau San Francisco.

În ciuda faptului că banii sunt returnaţi aproape imediat corporaţiilor membre ale corporatocraţiei (creditorul), ţara care le primeşte este obligată să returneze întreaga sumă, plus dobânda. Dacă un AE dobândeşte un succes deplin, atunci împrumuturile sunt atât de mari încât, după câţiva ani, debitorul ajunge în imposibilitatea de a le mai plăti. În astfel de cazuri, după modelul Mafiei, ne revendicăm partea care ni se datorează, ceea ce înseamnă, de cele mai multe ori, una sau mai multe din următoarele pretenţii: control asupra voturilor din ONU, instalarea de baze militare sau accesul la resurse preţioase, cum ar fi petrolul sau controlul asupra Canalului Panamá. Desigur, debitorul continuă să ne datoreze bani – şi, uite aşa, o altă ţară se mai adaugă imperiului nostru global.

Mergând cu maşina din Quito către Shell, în acea zi însorită din 2003, m-am întors cu gândul în urmă cu treizeci şi cinci de ani, când sosisem, pentru întâia oară, în această parte a lumii. Citisem deja că, deşi Ecuadorul nu e mai mare ca statul Nevada, are mai mult de 30 de vulcani activi, peste 15% din speciile de păsări din întreaga lume şi mii de tipuri de plante neclasificate încă, şi că este o ţară cu diverse civilizaţii în care aproape tot atâţia oameni câţi vorbesc limbile străvechi ale băştinaşilor vorbesc şi spaniola. Mi s-a părut o ţară fascinantă şi, fără îndoială, exotică; totuşi, cuvintele care îmi veneau mereu în minte pe atunci erau *pură, neatinsă şi neprihănită*.

Multe aveau să se schimbe în treizeci şi cinci de ani.

La vremea primei mele vizite, în 1968, Texaco de-abia descoperise petrolul din regiunea amazoniană a Ecuadorului. Astăzi, petrolul reprezintă aproape jumătate din exportul ţării. O conductă care traversează Anzii,

construită la scurt timp după vizita mea, a avut de atunci scurgeri de peste o jumătate de milion de barili în fragila pădure tropicală – de peste două ori cantitatea deversată de petrolierul *Valdez*, aparţinând companiei Exxon[6]. Azi, o nouă conductă, costând 1,3 miliarde de dolari, cu o lungime de 480 de kilometri, construită de un consorţiu organizat de tip AE, promite să ducă Ecuadorul printre primii zece furnizori de petrol ai Statelor Unite[7]. Întinderi uriaşe din pădurea tropicală au fost distruse, papagalii macao şi jaguarii aproape că au dispărut, trei culturi indigene din Ecuador au fost împinse în pragul extincţiei, iar râuri cristaline au fost transformate în haznale curgătoare.

În aceeaşi perioadă, reprezentanţii culturilor indigene au început să riposteze. De exemplu, la 7 mai 2003, un grup de avocaţi americani, reprezentând peste treizeci de mii de locuitori indigeni ai Ecuadorului, au intentat un proces, cerând daune de un miliard de dolari de la ChevronTexaco Corp. Plângerea consta în faptul că, între 1971 şi 1992, gigantul petrolier aruncase până la 15 milioane de litri pe zi de ape toxice, contaminate cu petrol, metale grele, cancerigene, în gropi deschise şi râuri, şi că aceeaşi companie a lăsat neacoperite aproape 350 de asemenea puţuri care continuă să omoare atât oameni, cât şi animale[8].

Dincolo de fereastra maşinii mele, nori fantastici de ceaţă se rotesc deasupra pădurilor şi a canioanelor râului Pastaza. Sudoarea mi-a înmuiat cămaşa, iar stomacul a început să-mi clocotească, dar nu din cauza infernalei călduri tropicale şi nici a serpentinelor. Faptul că ştiam care fusese rolul meu în distrugerea acestei minunate ţări mă răvăşea din nou. Din cauza mea şi a colegilor de la MAIN, Ecuadorul este azi într-o stare mult mai rea decât era înainte de a cunoaşte miracolele economiei, finanţelor şi tehnologiei moderne. Începând din 1970, în timpul perioadei denumite eufemistic *boom*-ul petrolier, nivelul oficial de sărăcie a crescut de la 50 la 70%, iar datoria publică a ajuns de la 240 milioane la 16 miliarde de dolari. Între timp, partea din resursele naţionale alocată celor mai sărace segmente ale populaţiei s-a redus de la 20 la 6%[9].

Din nefericire, Ecuadorul nu este o excepţie. Aproape fiecare ţară pe care noi, ca AE, am adus-o sub umbrela imperiului global a suferit o soartă similară[10].

Datoria lumii a treia a crescut la peste 2,5 trilioane de dolari, iar costul administrării sale – peste 375 miliarde pe an în 2004 – este mai mult decât plăteşte toată lumea a treia pe educaţie şi sănătate, şi de douăzeci de ori mai mare decât suma primită anual ca ajutor internaţional de către ţările în curs de dezvoltare. Peste jumătate din populaţia lumii supravieţuieşte cu mai puţin de doi dolari pe zi, ceea ce înseamnă, în mare, aceeaşi sumă pe care o primeau la începutul anilor ’70. Între timp, procentul de la vârf, de 1 la sută

din familiile lumii a treia, deţine între 70 şi 90% din toate resursele financiare private şi proprietăţile din ţările lor; procentul efectiv este în funcţie de fiecare ţară în parte[11].

Subarul a încetinit pe măsură ce şerpuia pe străzile frumoasei staţiuni Baños, faimoasă pentru băile fierbinţi create de râurile subterane vulcanice care curg din foarte activul munte Tungurahgua. Copiii alergau pe lângă noi, făcându-ne cu mâna şi încercând să ne vândă gumă de mestecat şi prăjituri. Am lăsat Baños în urmă. Priveliştea spectaculoasă s-a întrerupt brusc în momentul în care Subaru a ieşit fulger din paradis şi a intrat deodată într-o viziune modernă a *Infernului* dantesc.

Un monstru uriaş creştea din apele râului, un zid-mamut de culoare cenuşie. Betonul său şiroind de apă era total nepotrivit aici, complet nenatural şi incompatibil cu peisajul. Desigur, apariţia sa în acest loc nu ar fi trebuit să mă surprindă. Ştiusem mereu că avea să mă aştepte undeva, la cotitură. Îl întâlnisem de nenumărate ori înainte, iar în trecut îl slăvisem ca pe un simbol al desăvârşirii unui AE. Chiar şi aşa, văzându-l, m-au trecut fiorii.

Acest zid hidos, disonant, este un baraj care blochează năvalnicul râu Pastaza, deviindu-i apele prin tuneluri uriaşe ce străbat muntele, transformându-i energia în electricitate. Este vorba despre Agoyan, un proiect hidroelectric de 156 de megawaţi. El alimentează industriile care îmbogăţesc o mână de familii ecuadoriene, dar tot el a fost sursa unor suferinţe inimaginabile pentru fermieri şi pentru populaţiile indigene care locuiesc de-a lungul râului. Uzina hidroelectrică nu este decât unul dintre numeroasele proiecte desfăşurate graţie eforturilor mele şi ale celorlalţi asasini economici. Astfel de proiecte au transformat Ecuadorul într-un membru al imperiului global, dar sunt şi motivul pentru care shuarii, quéchua şi vecinii lor ne ameninţă companiile petroliere cu războiul.

Din cauza proiectelor AE, Ecuadorul este copleşit de datoria externă, trebuind să aloce o parte exorbitantă din bugetul naţional pentru a o achita, în loc să-şi utilizeze capitalul pentru a-i ajuta pe milioanele de cetăţeni, înregistraţi oficial ca trăind sub pragul sever al sărăciei. Singura modalitate prin care Ecuadorul poate să-şi achite obligaţiile externe este de a-şi vinde pădurile tropicale către companiile petroliere. Într-adevăr, unul dintre motivele pentru care asasinii economici şi-au îndreptat de la început privirile asupra Ecuadorului s-a datorat convingerii că marea de petrol de sub regiunea Amazonului rivalizează cu câmpurile petrolifere din Orientul Mijlociu[12]. Imperiul global îşi revendică partea sa, sub forma concesiunilor petroliere.

Această cerere a devenit deosebit de urgentă după 11 septembrie 2001, când Washingtonul se temea că s-ar putea opri furnizarea de petrol din Orientul Mijlociu. Pe deasupra, Venezuela, cel de-al treilea furnizor de petrol

al SUA, alesese, de curând, un preşedinte populist, pe Hugo Chavez, care a adoptat o poziţie foarte fermă împotriva a ceea ce el numeşte imperialismul SUA; el a ameninţat să întrerupă vânzările către Statele Unite. Asasinii economici eşuaseră în Irak şi în Venezuela, dar reuşiseră în Ecuador; acum aveam să-l stoarcem de tot ceea ce ne putea da.

Ecuadorul este una dintre ţările tipice, aduse de AE în dependenţă economică şi politică totală. Pentru fiecare 100 de dolari de petrol brut extras din pădurea tropicală ecuadoriană, companiile primesc 75 de dolari. Din suma rămasă de 25 de dolari, trei sferturi trebuie să meargă în contul datoriei externe. Mare parte din ceea ce rămâne acoperă cheltuielile militare şi guvernamentale – ceea ce înseamnă că rămân în jur de 2,5 dolari pentru sănătate, educaţie şi programe pentru ajutorarea săracilor13. Astfel, la fiecare sută de dolari luată pentru petrolul extras din Amazon, mai puţin de trei dolari ajunge la oamenii cu cea mai mare nevoie de bani, cei ale căror vieţi au fost atât de crunt afectate de baraje, foraje şi de conducte şi care mor pentru că nu au mâncare şi apă potabilă.

Toţi aceşti oameni – milioane în Ecuador, miliarde pe întreaga planetă – sunt potenţiali terorişti. Nu din cauză că ar crede în comunism sau în anarhism sau pentru că ar fi răi în esenţă, ci, pur şi simplu, din pricina disperării. Uitându-mă la acest baraj, m-am întrebat: când vor acţiona oamenii aceştia, aşa cum au făcut-o americanii împotriva Angliei în anii 1770 sau cei din America Latină împotriva spaniolilor, la începutul anilor 1800?

Subtilitatea construcţiei acestui imperiu modern îi eclipsează pe centurionii romani, pe conchistadorii spanioli şi pe colonişti europeni din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea. Noi, AE, suntem deosebit de abili; am învăţat din istorie. Astăzi, nu mai purtăm săbii. Nu mai purtăm armuri sau haine care să ne scoată în evidenţă. În ţări precum Ecuadorul, Nigeria sau Indonezia ne îmbrăcăm asemenea profesorilor sau proprietarilor de magazine de acolo. În Washington şi Paris, arătăm ca nişte birocraţi din guvern sau ca nişte bancheri. Părem modeşti, normali. Vizităm şantiere în proiectare şi cutreierăm satele sărace. Proclamăm altruismul, discutăm cu ziarele locale despre minunatele acţiuni umanitare întreprinse de noi. Acoperim mesele de conferinţă ale comisiilor guvernamentale cu hârtiile noastre şi cu proiectele noastre financiare, şi ţinem cursuri la Harvard Business School despre miracolele macroeconomiei. Suntem în legalitate, lucrăm pe faţă. Sau aşa ne prezentăm noi şi aşa suntem acceptaţi. Acesta este felul în care funcţionează sistemul. Rareori recurgem la ceva ilegal, deoarece sistemul însuşi este construit pe subterfugii, iar sistemul înseamnă, prin definiţie, legitimitate.

În orice caz – şi acesta este un avertisment foarte serios – dacă noi dăm greş, o rasă cu mult mai ticăloasă intră în scenă, aceia cărora AE le spun

şacalii, bărbaţi care descind direct din acele imperii timpurii. Şacalii se află întotdeauna undeva, pândind din umbră. Când apar ei, şefi de state sunt îndepărtaţi sau mor în „accidente“14 violente. Şi dacă se întâmplă ca vreun şacal să dea greş, aşa cum au făcut-o în Afghanistan şi în Irak, atunci reapar vechile modele. Când şacalii eşuează, tineri americani sunt trimişi să ucidă şi să moară.

În timp ce treceam pe lângă monstru, acel zid-mamut, acea matahală din beton care se înălţa din râu, eram conştient de transpiraţia care îmi îmbibase hainele şi de clocotul intestinelor mele. M-am îndreptat spre junglă pentru a mă întâlni cu populaţia indigenă, hotărâtă să lupte până la ultimul om pentru a pune capăt acestui imperiu la a cărui creaţie contribuisem, şi eram copleşit de sentimentul vinovăţiei.

M-am întrebat în sinea mea: cum oare a reuşit copilandrul acela simpatic din New Hampshire să se vâre într-o afacere atât de murdară?

5 Gina Chavez et al., *Tarimiat – Firmes en Nuestro Territorio: FIPSE vs. ARCO*, eds. Mario Melo şi Juana Sotomayor (Quito, Ecuador: CDES şi CONAIE, 2002)

6 Sandy Tolan, „Ecuador: Lost Promises“, National Public Radio, *Morning Edition*, 9 Iulie 2003, http://www.npr.org./programs/morning/features/2003/jul/latinoil (accesat pe 9 iulie 2003).

7 Juan Forero, „Seeking Balance: Growth vs Culture in the Amazon“, *New York Times*, 8 mai 2003.

8 Abby Ellin, „Suit Says ChevronTexaco Dumped Poisons in Ecuador“, *New York Times*, 8 mai 2003.

9 Chris Jochnick, „Perilous Prosperity“, *New Internationalist*, iunie 2001, http://www.newint.org/issue335/perilous.htm. Pentru informaţii detaliate, a se vedea, de asemenea, Pamela Martin, *The Globalization of Contentious Politics: The Amazonian Indigenous Rights Movement* (New York: Rutledge, 2002); Kimerling, *Amazon Crude* (New York: Natural Resource Defense Council, 1991); Leslie Wirpsa, trad., *Upheavel in the Back Yard: Illegitimate Debts and Human Rights – The Case of Ecuador-Norway* (Quito, Ecuador: Centro de Derechos Economicos y Sociales, 2002) şi Gregory Palast, „Inside Corporate America“, *Guardian*, 8 octombrie, 2000.

10 Pentru informaţii despre impactul petrolului asupra economiilor naţionale şi mondiale, a se vedea Michael T. Klare, *Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict* (New York: Henry Holt and Company, 2001); Daniel Yergin, *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money & Power* (New York: Free Press, 1993) şi Daniel Yergin şi Joseph Stanislaw, *The Commanding Heights: The Battle for the World Economy* (New York: Simon & Schuster, 2001).

11 James S. Henry, „Where the Money Went“, Across the Board, martie/aprilie 2004, p.42–45. Pentru informaţii detaliate, vezi cartea lui Henry *The Blood Bankers: Tales from the Global Underground Economy* (New York: Four Walls Eight Windows, 2003).

12 Gina Chavez et al., Tarimiat – *Firmes en Nuestro Territorio: FIPSE vs ARCO*, eds. Mario Melo şi Juana Sotomayor (Quito, Ecuador: CDES şi CONAIE, 2002); *Petroleó, Ambiente y Derechos en la Amazonia Centro Sur*, Editión Victor López A, Centro de Derechos Económicos y Sociales, OPIP, IACYT-A (sub auspiciile Oxfam America) (Quito, Ecuador: Sergrafic, 2002).

13 Sandy Tolan, „Ecuador: Lost Promises“, National Public Radio, *Morning Edition*, 9 iulie, 2003, http://www.npr.org/programs/morning/features/2003/jul/latinoil (accesat 9 iulie 2003).

14 Pentru mai multe despre şacali şi alte tipuri de asasini plătiţi, a se vedea P.W. Singer, *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry* (Ithaca, NY şi Londra: Cornell University Press, 2003); James R. Davis, *Fortune's Warriors: Private Armies and the New World Order* (Vancouver şi Toronto: Douglas&McIntyre, 2000); Felix I. Rodriguez şi John Weisman, *Shadow Warrior: The CIA Hero of 100 Unknown Battles* (New York: Simon and Schuster, 1989).

Partea I. Din 1963 până în 1971

Capitolul 1. Se naşte un asasin economic

Totul a început cât se poate de nevinovat.

Eram singur la părinţi şi m-am născut în 1945, într-o familie aparţinând clasei de mijloc. Părinţii mei se trăgeau dintr-o familie de yankei din New England veche de trei secole; atitudinile lor de republicani loiali, severi, moralişti reflectau generaţii de predecesori puritani. Ei fuseseră primii din familie care frecventaseră o şcoală superioară – obţinând şi burse. Mama s-a angajat pe post de profesoară de latină la liceu. Tata a fost recrutat în Al Doilea Război Mondial ca locotenent de marină, făcând parte, ca artilerist, din garda militară însărcinată cu paza unui petrolier al marinei comerciale, petrolier gata oricând să sară în aer. La venirea mea pe lume, în Hanover, New Hampshire, el se afla într-un spital din Texas, internat pentru recuperare în urma unei fracturi de şold. Nu l-am văzut decât după ce am împlinit un an.

Şi-a luat apoi o slujbă, predând limbi străine la Tilton School, o şcoală-internat de băieţi aflată în zona rurală din New Hampshire. Campusul se înălţa semeţ – unii ar spune „sfidător“ – pe un deal, dominând oraşul cu acelaşi nume. Această instituţie superioară îşi limita înscrierile la un număr de aproximativ cincizeci de elevi anual, pentru fiecare nivel de clasă, de la a noua până la a douăsprezecea. În cea mai mare parte, elevii erau vlăstare ale unor familii înstărite din Buenos Aires, Caracas, Boston şi New York.

Ce-i drept, familia mea ducea lipsă de bani şi totuşi nici vorbă ca noi să ne fi considerat nişte săraci. Deşi profesorii şcolii primeau salarii foarte mici, toate necesităţile le erau asigurate gratuit: mâncare, locuinţă, căldură, apă, chiar şi lucrători care să le tundă iarba sau să le cureţe zăpada din curte. După ce am împlinit patru ani, am început să mănânc la cantina şcolii, să car mingile pentru echipele de fotbal pe care le antrena tatăl meu şi să le dau prosoapele băieţilor în vestiar.

Este de la sine înţeles că profesorii şi soţiile acestora se simţeau superiori faţă de localnici. Îmi auzeam adeseori părinţii făcând haz despre statutul lor de stăpâni ai domeniului, domnind asupra ţăranilor umili – târgoveţii. Ştiam însă că este mai mult decât o glumă.

Prietenii mei din şcoala primară şi gimnazială aparţineau tocmai acelei clase de ţărani, săraci lipiţi pământului. Părinţii lor erau nişte fermieri soioşi, având o bucată de pământ pe care o lucrau. Erau fie tăietori de lemne, fie lucrători la moară. Aceştia îi urau pe „domnişorii de pe deal“, iar, la rândul lor, părinţii mei nu încurajau deloc prietenia mea cu fetele târgoveţilor, pe care le numeau „târfe“ şi „împuţite“. Împărţisem aceleaşi manuale şi creioane cu fetele acelea din clasa I, iar, de-a lungul anilor, m-am şi îndrăgostit de vreo

trei dintre ele: Ann, Priscilla şi Judy. Mi-a fost foarte greu să înţeleg punctul de vedere al părinţilor mei; oricum, m-am supus dorinţelor lor.

An de an, ne petreceam cele trei luni din vacanţa de vară a tatălui meu în cabana de lângă lac pe care o construise bunicul meu în 1921. Era înconjurată de păduri, iar noaptea puteam auzi bufniţele şi pumele din munţi. Nu aveam pe nimeni în apropiere; eram singurul copil pe care-l puteai întâlni prin acea zonă, dacă ai fi cutreierat-o pe jos. În primii ani, îmi petreceam zilele imaginându-mi că cei trei copaci erau cavalerii Mesei Rotunde, iar pe domniţele aflate la ananghie le chemau Ann, Priscilla şi Judy (în funcţie de perioada anului). Pasiunea mea era – nu aveam nici o îndoială – la fel de puternică precum cea a lui Lancelot pentru Guinevere, şi cu mult mai tainică.

La paisprezece ani, am fost admis gratuit la Tilton School. La îndemnurile părinţilor mei, am renunţat la tot ceea ce avea legătură cu oraşul şi nu mi-am mai revăzut niciodată vechii prieteni. Când, în vacanţă, noii mei colegi de clasă se duceau acasă, la conacele şi apartamentele lor de lux, eu rămâneam singurel pe deal. Prietenele lor erau domnişoare care-şi făceau intrarea în înalta societate; eu nu aveam nici o prietenă. Toate fetele pe care le cunoscusem erau „curve“; aşa că le-am îndepărtat de mine, iar ele m-au dat repede uitării. Eram singur – şi îngrozitor de frustrat.

Părinţii mei erau maeştri în ale manipulării: m-au asigurat că eram un privilegiat pentru că beneficiam de o asemenea ocazie şi că, într-o zi, aveam să le fiu recunoscător. Că îmi voi găsi soţia perfectă, una care să corespundă înaltelor noastre standarde de moralitate. Înlăuntru-mi însă, clocoteam. Tânjeam după compania feminină, după sex, iar ideea unei prostituate era de-a dreptul ispititoare.

Oricum, în loc să mă revolt, mi-am reprimat furia şi mi-am manifestat frustrarea, ambiţionându-mă să excelez în tot ceea ce făceam. Am fost un student-model, căpitan a două echipe sportive universitare, redactor-şef al ziarului şcolii. Eram hotărât să-i fac să se simtă prost pe colegii mei de clasă bogătani şi să părăsesc Tilton pentru totdeauna. În ultimul an acolo, am fost recompensat cu o bursă sportivă integrală la Brown şi cu o bursă de studii la Middlebury. Am ales Brown, pentru că preferam înainte de orice să fiu sportiv şi, apoi, pentru că facultatea era situată în oraş. Mama mea absolvise Middlebury, iar tatăl meu îşi luase acolo masteratul, aşa că, în ciuda faptului că Brown se afla în Ivy League, ei au preferat Middlebury.

— Dac-o să-ţi rupi un picior? m-a întrebat tata. Mai bine să accepţi bursa de studii.

Şi uite-aşa am cedat.

În mintea mea, Middlebury nu era decât o versiune a lui Tilton la scară mărită – chiar dacă în Vermontul rural, în loc de ruralul New

Hampshire. Ce-i drept, era o şcoală mixtă, dar eu eram sărac, în timp ce aproape toţi ceilalţi erau bogaţi, iar eu, în ultimii patru ani, nu mai fusesem la o şcoală unde se aflau şi fete. Îmi lipsea încrederea în mine, mă simţeam inferior, eram pur şi simplu nefericit. Am încercat să-l conving pe tata să mă lase să mă retrag de la şcoală sau să-mi iau un an de vacanţă. Voiam să mă mut la Boston şi să învăţ ce înseamnă femeile, ce înseamnă adevărata viaţă. Nici nu a vrut să audă.

— Cum aş putea pretinde să pregătesc copiii altora pentru facultate, câtă vreme al meu nu vrea să frecventeze nici una? mi-a zis el.

Am ajuns să cred că viaţa este ticluită dintr-o serie de coincidenţe. Felul în care reacţionăm la ele – cum ne exercităm acel ceva pe care-l numim *liberul arbitru* – reprezintă totul; alegerile pe care le facem, în nişte limite impuse de întorsăturile destinului, sunt cele care hotărăsc cine suntem de fapt. Am trăit la Middlebury două coincidenţe majore care mi-au modelat viaţa.

Una concretizată printr-un iranian, fiul generalului care era consilierul personal al şahului; cealaltă, printr-o tânără superbă, pe nume Ann, întocmai cum o chemase pe prietena mea din copilărie.

Primul, căruia îi voi spune Farhad, jucase fotbal profesionist la Roma. Avea un fizic atletic, păr negru ondulat, ochi căprui catifelaţi, plus un trecut şi un farmec care-l făceau irezistibil sexului frumos. Era opusul meu în multe privinţe. M-am chinuit enorm să-i câştig prietenia, iar el m-a învăţat o mulţime de lucruri care aveau să mă ajute de minune în anii următori. Apoi, am mai întâlnit-o şi pe Ann. Deşi serios implicată într-o relaţie amoroasă cu un student de la o altă facultate, ea m-a luat sub aripa ei protectoare. Relaţia noastră platonică a fost prima iubire adevărată trăită de mine până atunci.

Farhad m-a încurajat să beau, să merg la petreceri şi să-mi ignor părinţii. Am ales, în mod conştient, să pun capăt studiu- lui. Pentru a mă răzbuna pe tatăl meu, am hotărât să-mi rup pi- ciorul „cel academic“. Notele mele erau tot mai proaste; mi-am pierdut bursa. La jumătatea celui de-al doilea an, am decis să abandonez şcoala. Tata m-a ameninţat cu dezmoştenirea; Farhad m-a încurajat însă. M-am năpustit în biroul decanului şi… gata cu şcoală! Momentul acesta a fost unul crucial în viaţa mea.

Împreună cu Farhad, am sărbătorit ultima mea noapte în oraş într-un bar din apropiere. Un fermier beat, o matahală de om, m-a acuzat că flirtez cu soţia lui, m-a ridicat de la pământ şi m-a izbit de un perete. Farhad s-a vârât între noi, a scos un cuţit şi i-a tăiat obrazul fermierului. Apoi m-a târât de-a lungul încăperii, m-a împins spre o fereastră, pe pervazul aflat la înălţime, deasupra pârâului Otter. Am sărit amândoi şi am luat-o de-a lungul apei, înapoi spre camera noastră.

În dimineaţa următoare, interogat fiind de poliţia campusului, am

minţit şi am refuzat să recunosc că aş şti ceva despre incident. Oricum, Farhad a fost exmatriculat. Amândoi ne-am mutat la Boston unde am stat împreună în acelaşi apartament. M-am pomenit cu o slujbă la redacţia publicaţiilor lui Hearst *Record American/Sunday Advertiser*, ca asistent personal al redactorului-şef al gazetei *Sunday Advertiser*.

Ceva mai târziu, în acelaşi an, 1965, câţiva dintre prietenii mei de la ziar au fost încorporaţi în armată. Pentru a evita să le împărtăşesc soarta, am intrat la Business Administration College de la Universitatea din Boston (UB). Între timp, Ann se despărţise de fostul ei prieten şi venea destul de des de la Middlebury să mă viziteze. Atenţia ei nu a putut decât să mă bucure. Ea absolvise în 1967, în timp ce eu mai aveam încă un an până să termin UB. A refuzat cu îndârjire să se mute cu mine înainte de a ne căsători. Deşi glumeam pe seama faptului că eram şantajat – şi chiar îmi repugna efectiv ceea ce resimţeam drept o continuare a principiilor morale arhaice şi puritane părinteşti –, mă simţeam foarte bine când eram împreună, doar că voiam mai mult decât atât. Şi, uite-aşa, ne-am căsătorit.

Tatăl lui Ann, eminent inginer, concepuse un sistem de navigare pentru o importantă categorie de rachete, fiind răsplătit cu o poziţie la nivel superior în Departamentul Marinei. Prietenul lui cel mai bun, un bărbat pe care Ann îl poreclise Unchiul Frank (dar nu era numele lui adevărat), fusese angajat ca preşedinte executiv al celor mai înalte eşaloane ale Agenţiei Naţionale de Securitate (National Security Agency/NSA), cea mai puţin cunoscută – dar, după opinia multora, şi cea mai mare – organizaţie de spionaj din ţară.

La scurt timp după căsătorie, am fost chemat de armată pentru efectuarea examenului fizic, pe care l-am trecut, ceea ce însemna că, după absolvire, puteam fi trimis în Vietnam. Ideea de a lupta în Asia de Sud-Est m-a bulversat emoţional, deşi războiul mă fascinase dintotdeauna. Fusesem crescut cu poveşti despre strămoşii mei colonialişti – printre care şi Thomas Paine sau Ethan Allen – şi vizitasem toată regiunea New England până sus, în New York, unde se purtaseră atât bătăliile cu francezii şi cu indienii, cât şi războaiele Revoluţiei. Citisem toate romanele istorice pe care le putusem găsi. De fapt, când Forţele speciale ale Armatei au intrat pentru prima dată în Asia de Sud-Est, eram nerăbdător să mă ofer voluntar. Dar, după ce presa a dezvăluit lumii atrocităţile şi contradicţiile politicii americane, am ajuns să-mi schimb atitudinea. M-am surprins întrebându-mă de care parte s-ar fi situat Paine. Eram sigur că s-ar fi alăturat inamicilor noştri din Vietcong.

Unchiul Frank mi-a venit în ajutor. M-a informat că o slujbă în cadrul NSA îţi dădea posibilitatea amânării încorporării, drept care a aranjat o serie de întâlniri la agenţia lui, inclusiv o zi de interviuri istovitoare, monitorizate

de poligraf. Mi s-a spus că aceste teste vor stabili dacă aveam stofa necesară pentru a fi recrutat şi antrenat de NSA şi că, dacă o aveam, ele vor sta la baza elaborării profilului meu, a punctelor mele slabe şi a celor forte, care vor fi utilizate pentru a-mi trasa cariera. Dată fiind atitudinea mea faţă de războiul din Vietnam, eram convins că aveam să pic testele.

În timpul examinării, am recunoscut că, în calitatea mea de american loial, eram împotriva războiului şi am fost surprins că intervievatorii nu au insistat asupra acestui subiect. În schimb, s-au axat pe educaţia pe care am primit-o, pe atitudinea faţă de părinţii mei, pe emoţiile generate de faptul că am fost crescut ca un puritan sărac, ajuns să trăiască printre atât de mulţi elevi bogaţi, dedaţi plăcerilor de tot felul. Examinatorii mei au analizat şi frustrarea resimţită de mine din cauza absenţei femeilor, a sexului, a banilor din viaţa mea, precum şi fantasmele generate de aceste frustrări. Am fost uimit de atenţia pe care au acordat-o relaţiei mele cu Farhad şi de interesul lor faţă de încăpăţânarea mea de a minţi poliţia campusului pentru a-l proteja.

La început, am crezut că toate aceste lucruri, care mie mi se păreau negative, mă făceau inapt pentru NSA, doar că interviul a continuat, sugerând contrariul. Abia câţiva ani mai târziu am înţeles că, din punctul de vedere al NSA, toate aceste aspecte negative erau, de fapt, pozitive. Interesul lor avea mai puţin de-a face cu subiecte privind loialitatea faţă de patrie, cât mai ales cu cele legate de frustrările mele existenţiale. Supărarea faţă de părinţii mei, obsesia pentru femei şi ambiţia mea de a duce o viaţă bună au fost considerate de ei drept atuuri: eram vulnerabil la seducţie. Hotărârea mea de a excela la învăţătură şi în sport, suprema-mi revoltă împotriva tatălui meu, capacitatea de a mă înţelege cu străinii, precum şi iniţiativa mea de a minţi poliţia erau exact calităţile urmărite de ei. Ulterior, am mai descoperit că tatăl lui Farhad lucra pentru agenţiile de spionaj ale SUA din Iran; aşa că prietenia mea cu Farhad reprezenta un evident atu.

La câteva săptămâni după testarea de la NSA, mi s-a oferit o slujbă, însemnând, de fapt, începerea instrucţiei în arta spionajului, de care trebuia să mă apuc la câteva luni după terminarea studiilor la UB. Oricum, înainte să accept oficial această ofertă, am urmat, din impuls, un seminar ţinut la UB de către un recrutor de la Peace Corps (organizaţie americană de cooperare cu ţările în curs de dezvoltare). Ca şi în cazul NSA, un avantaj important era acela că, dacă aveai o slujbă în Peace Corps, deveneai apt pentru amânarea încorporării.

Decizia de a lua parte la seminarul respectiv a fost una dintre acele coincidenţe care nu par semnificative la momentul respectiv, dar care, ulterior, îţi pot schimba radical viaţa. Recrutorul a descris câteva locuri din lume unde era neapărată nevoie de voluntari. Unul dintre acestea era şi pădurea tropicală

din Amazon, unde, a subliniat recrutorul, populaţiile indigene trăiau în condiţii foarte asemănătoare cu acelea ale indienilor din America de Nord, înainte de sosirea europenilor pe acele meleaguri.

Visasem dintotdeauna să trăiesc precum abnakis, tribul care populase New Hampshire înainte ca primii mei strămoşi să se stabilească acolo. Ştiam că prin vene îmi curge şi sânge de abnakis, dorind, aşadar, să învăţ ştiinţa pădurii pe care ei o înţelegeau atât de bine. După prelegere, l-am abordat pe recrutor şi l-am întrebat despre posibilitatea de a fi trimis în Amazon. El m-a asigurat că cererea de voluntari pentru acea regiune era mare, aşa că şansele mele nu erau grozave. L-am sunat pe Unchiul Frank.

Spre surprinderea mea, Unchiul Frank m-a încurajat să iau în calcul şi oferta celor de la Peace Corps. El mi-a mărturisit că, după căderea capitalei Hanoi – considerată încă de atunci o certitudine de către oamenii cu poziţia lui – Amazonul avea să devină o zonă de conflict.

— Musteşte de petrol, spunea el. Vom avea nevoie de agenţi buni acolo – oameni care să-i înţeleagă pe aborigeni.

M-a asigurat că Peace Corps va reprezenta un excelent mod de a mă instrui şi m-a îndemnat să devin un bun vorbitor de spaniolă, dar să învăţ şi dialectele indigene.

— S-ar putea, a chicotit el, să ajungi să lucrezi pentru vreo companie privată, în loc de guvern.

La acea vreme, nu am înţeles la ce anume se referea. Fusesem avansat de la spion la AE, deşi nu auzisem niciodată termenul şi nici nu aveam să-l aud timp de câţiva ani. Nu aveam nici cea mai vagă idee că existau sute de femei şi bărbaţi risipiţi prin toate ungherele lumii, care lucrau pentru firme de consultanţă şi pentru alte companii private, oameni care nu primiseră nici o centimă de la agenţiile guvernamentale, dar care serveau, totuşi, interesele imperiului. Nici nu aveam cum bănui că un nou tip de funcţionar, cu titluri mai voalate, se va înmulţi înmiit până la sfârşitul mileniului, iar eu voi juca un rol semnificativ în modelarea acestei armate în creştere.

Ann şi cu mine am făcut cerere de înrolare în Peace Corps, solicitând detaşarea în Amazon. Când ne-a sosit înştiinţarea că ni s-a aprobat cererea, prima mea reacţie a fost una de extremă dezamăgire. În scrisoare se specifica faptul că vom fi trimişi în Ecuador.

O, nu! Mi-am spus. Am cerut Amazonul, nu Africa.

Am luat un atlas pentru a căuta Ecuadorul. Am fost uimit că nu l-am putut localiza nicăieri pe continentul african. La index însă am descoperit că, într-adevăr, ţara se afla în America Latină, iar pe hartă am observat că reţeaua de râuri care izvorăşte din gheţarii Anzilor formează apele puternicului Amazon. Continuând lectura, m-am liniştit, căci se spunea că junglele

Ecuadorului erau unele dintre cele mai diversificate şi formidabile din lume şi că populaţiike indigene trăiau încă acolo, la fel cum trăiseră de mii de ani încoace. Am acceptat.

Ann şi cu mine am urmat instrucţia de la Peace Corps în sudul Californiei, după care, în septembrie 1968, ne-am îndreptat spre Ecuador. În Amazon, am trăit alături de tribul Shuar al cărui stil de viaţă semăna cu cel al populaţiilor de indieni precolonializşti din America de Nord; de asemenea, în Anzi, am lucrat şi cu urmaşi ai incaşilor. Era o parte a unei lumi despre care nici nu visam că ar mai putea exista. Până atunci, singurii latino-americani pe care îi întâlnisem erau elevii bogaţi de la şcoala unde preda tatăl meu. M-am trezit că îi simpatizam pe aceşti indigeni care îşi câştigau traiul vânând şi cultivând pământul. Am simţit o stranie legătură de înrudire cu ei. Într-un anume fel, ei îmi aminteau de târgoveţii pe care îi lăsasem în urmă.

Într-o zi, un bărbat în costum elegant, Einar Greve, a aterizat pe fâşia de pământ folosită drept aerodrom de comunitatea noastră. Era vicepreşedinte la Chas. T. Main Inc. (MAIN), o firmă internaţională de consultanţă care prefera să rămână neremarcată şi care era însărcinată cu studii prin care să determine dacă Banca Mondială ar trebui sau nu să împrumute miliarde de dolari Ecuadorului şi ţărilor vecine pentru a construi baraje de hidrocentrale şi pentru alte proiecte de infrastructură. Einar era şi colonel în rezervă în Armata SUA.

A început să-mi vorbească despre avantajele pe care le ai dacă lucrezi pentru o companie ca MAIN. Când i-am spus că am fost acceptat de NSA înainte de a mă înscrie în Peace Corps şi că mă bătea gândul să mă întorc la ei, m-a informat că, uneori, el avea statut de colaborator al NSA. Mi-a aruncat o privire care m-a făcut să-mi dau seama că unul dintre obiectivele lui era să-mi evalueze capacităţile. Acum cred că el îmi reactualiza profilul psihologic, analizându-mi în special capacitatea de a supravieţui în medii pe care mulţi dintre nord-americani le-ar considera ostile.

Am petrecut câteva zile împreună cu Einar în Ecuador, iar, după aceea, am ţinut legătura prin poştă. M-a rugat să-i trimit rapoarte în care să analizez perspectivele economice ale Ecuadorului. Aveam o mică maşină de scris portabilă, îmi plăcea să scriu şi eram de-a dreptul fericit să-i îndeplinesc rugămintea. Timp de aproape un an de zile, i-am trimis lui Einar cel puţin cincisprezece scrisori lungi. În aceste scrisori erau speculaţiile mele privind viitorul economic şi politic al Ecuadorului şi frustrarea în creştere pe care o depistasem printre comunităţile autohtone care se străduiau să împiedice companiile petroliere, agenţiile internaţionale de dezvoltare şi celelalte forme prin care se încerca atragerea lor în lumea civilizaţiei.

În momentul în care misiunea mea de la Peace Corps a luat sfârşit,

Einar m-a invitat la un interviu pentru o slujbă la sediul central din Boston al companiei MAIN. În timpul întâlnirii noastre particulare, el a accentuat faptul că activitatea de bază de la MAIN este ingineria, dar că cel mai mare client al său, Banca Mondială, a început de curând să insiste ca ei să păstreze în colectiv şi economişti pentru a întocmi rapoarte critice care să poată fi folosite pentru a determina fezabilitatea şi amploarea proiectelor inginereşti. Mi-a mărturisit că angajase înainte trei economişti extrem de calificaţi, cu recomandări impecabile – doi cu titlu de master, iar unul cu gradul de doctor. Toţi eşuaseră lamentabil.

— Nici unul dintre ei, mi-a spus Einar, nu a putut să conceapă previziuni economice pentru ţări unde lipsesc statisticile de încredere.

A continuat să-mi spună că, în plus, toţi au considerat imposibil să-şi îndeplinească condiţiile contractuale, care le impunea să călătorească în locuri îndepărtate din ţări ca Ecuador, Indonezia, Iran sau Egipt, să stea de vorbă cu liderii locali şi să facă aprecieri personale despre perspectivele dezvoltării economice în acele regiuni. Unul a suferit o depresie nervoasă într-un sat izolat din Panamá. A fost escortat de poliţia din Panamá la aeroport şi trimis cu avionul înapoi spre SUA.

— Scrisorile pe care mi le-ai trimis dovedesc că nu te deranjează să-ţi pui pielea la bătaie, chiar dacă nu sunt disponibile date precise. Şi, ţinând cont de condiţiile în care trăieşti în Ecuador, am credinţa că poţi supravieţui aproape oriunde.

Mi-a spus că îl concediase deja pe unul dintre economişti, fiind pregătit să facă acelaşi lucru cu ceilalţi doi, dacă eu acceptam slujba.

Ceea ce s-a şi întâmplat în ianuarie 1971, când mi s-a oferit o poziţie de economist la MAIN. Tocmai împlinisem douăzeci şi şase de ani – vârsta magică la care comisia de înrolare nu mă mai voia. M-am sfătuit şi cu cei din familia lui Ann; ei m-au încurajat să accept slujba şi cred că asta era părerea Unchiului Frank. Îmi aminteam că menţionase posibilitatea ca eu să ajung să lucrez pentru o firmă privată. Nimic nu se specifica însă deschis şi, totuşi, nu aveam nici un dubiu că angajarea mea la MAIN era consecinţa aranjamentelor pe care Unchiul Frank le făcuse cu trei ani mai înainte, la care se adăugau şi experienţele mele din Ecuador şi dorinţa mea de a scrie despre situaţia economică şi politică a acelei ţări.

Timp de câteva săptămâni am fost ameţit şi cu un „ego“ umflat peste măsură. Aveam doar licenţa la UB, care nu părea să-mi garanteze o poziţie de economist la o companie de consultanţă atât de exclusivistă. Ştiam că mulţi dintre colegii mei de la UB, care fuseseră respinşi la recrutare şi se apucaseră să-şi ia MBA-uri şi alte grade postuniversitare, ar fi murit de invidie. Mă şi vedeam în rolul de agent secret neînfricat, având ca destinaţie ţinuturi exotice,

relaxându-mă pe malul piscinelor din hotel înconjurat de fermecătoare femei în costume de baie, sorbind tacticos Martini.

Deşi era, în mare măsură, o fantezie, aveam să descopăr că în ea se afla o sămânţă de adevăr. Einar mă angajase ca economist, dar curând aveam să aflu că adevărata mea slujbă însemna mult mai mult decât atât, fiind, de fapt, cu mult mai aproape de ceea ce făcea James Bond decât aş fi bănuit eu vreodată.

Capitolul 2. „Implicat pe viaţă“

În limbaj juridic, MAIN s-ar caracteriza drept o corporaţie strict controlată: cel mult 5% din cei 2000 de angajaţi deţineau compania. Aceştia erau desemnaţi drept parteneri sau asociaţi, poziţia lor fiind una deosebit de râvnită. Partenerii nu numai că aveau putere asupra tuturor celorlalţi, dar şi câştigau o groază de bani. Discreţia era însuşirea lor caracteristică. Aveau de-a face cu şefi de stat şi alţi oficiali şefi de guverne care le impuneau consultanţilor, ca şi avocaţilor sau psihoterapeuţilor, respectarea unui cod de confidenţialitate absolută. Comunicarea cu presa constituia un tabu. Pur şi simplu nu era tolerată! În consecinţă, este foarte puţin probabil să se fi auzit de noi în afara companiei MAIN, deşi lumea era destul de familiarizată cu concurenţii noştri, cum ar fi Arthur D. Little, Stone&Webster, Brown&Root, Halliburton şi Bechtel.

Folosesc termenul *concurenţi* în sens larg, deoarece, în realitate, MAIN era unica dintr-o categorie aparte. Cei mai mulţi dintre angajaţi erau ingineri, şi totuşi nu deţineam nici un fel de echipament şi nu construiserăm niciodată nici măcar un depozit de materiale. Mulţi dintre specialiştii de la MAIN erau foşti militari şi totuşi nu aveam contracte cu Ministerul Apărării sau cu alte servicii militare. Obiectul nostru de activitate era unul atât de diferit faţă de normal, încât în primele luni petrecute acolo nici nu mi-am putut da seama ce făceam de fapt. Ştiam numai că prima mea misiune concretă va fi în Indonezia şi că voi face parte dintr-o echipă de unsprezece oameni trimişi pentru a crea un plan-cadru privind alimentarea cu energie a insulei Java.

Şi mai ştiam că Einar şi alţii, care îmi dăduseră detalii despre misiune, erau dornici să mă facă să cred că economia Javei avea să facă un spectaculos salt înainte şi că, dacă voiam să mă disting personal ca un bun analist (şi, prin urmare, să mi se ofere o promovare), trebuia să creez documentaţia care să demonstreze acest lucru.

— Care să spargă toate topurile, îi plăcea lui Einar să spună.

Străpungea aerul cu degetele până deasupra capului său.

— O economie care se va înălţa ca pasărea în zbor!

Einar făcea călătorii frecvente care, de regulă, nu durau mai mult de două-trei zile. Nimeni nu discuta despre ele şi se părea că nici nu prea se ştia unde se duce acesta. Deseori, când se afla la birou, mă invita să bem o cafeluţă împreună. Mă întreba despre Ann, despre noul nostru apartament şi despre pisica pe care o aduseserăm cu noi din Ecuador. Pe măsură ce îl cunoşteam mai bine, am început să fiu mai îndrăzneţ, încercând să aflu mai

multe despre el şi despre ceea ce implica slujba mea. Niciodată însă nu am primit vreun răspuns care să mă satisfacă; era un adevărat maestru la schimbat vorba. Într-una din aceste situaţii mi-a aruncat o privire ciudată.

— Nu-i cazul să-ţi faci griji, mi-a spus el. Avem planuri mari în ceea ce te priveşte. Recent, am fost la Washington…

Vocea lui a devenit mai slabă şi el a zâmbit enigmatic.

— În orice caz, ştii că avem un proiect mare în Kuwait. Mai ai ceva timp până să pleci spre Indonezia. Cred că ar trebui să-ţi foloseşti o parte din el pentru a citi despre Kuwait. Biblioteca Publică din Boston (BPB) este o sursă excelentă, iar noi îţi putem obţine permis la bibliotecile de la MIT şi Harvard.

După acest episod, mi-am petrecut destul timp în acele biblioteci, mai ales în BPB, care se afla la numai câteva străzi de birou şi aproape de apartamentul meu din Back Bay. M-am familiarizat cu Kuwaitul, precum şi cu alte probleme de statistică economică din lucrările publicate de ONU, Fondul Monetar Internaţional (FMI) şi Banca Mondială. Ştiam că mi se va cere să concep modele econometrice pentru Indonezia şi Java şi am hotărât că aş putea foarte bine să încep să concep unul şi pentru Kuwait.

Oricum, licenţa mea în administrarea afacerilor nu mă pregătise ca econometrist, aşa că am petrecut mult timp încercând să găsesc o modalitate de abordare a problematicii. Am mers până acolo încât m-am înscris la o serie de cursuri pe această temă. Pe parcurs, am înţeles că statisticile pot fi manipulate pentru a produce o gamă variată de concluzii, inclusiv pe acelea care să oglindească preferinţele analistului.

MAIN era o corporaţie aproape în întregime masculină. În 1971, lucrau aici numai patru femei care deţineau poziţii de conducere. În orice caz, mai erau poate vreo două sute de femei printre angajaţii secretariatului – fiecare vicepreşedinte şi director de departament avea o secretară – şi ai serviciului de stenografie, care lucrau pentru restul angajaţilor. Mă obişnuisem cu acest gen de discriminare sexuală şi, prin urmare, am fost extrem de uimit de ceea ce s-a întâmplat într-una din zile la BPB, în sala cataloagelor.

O brunetă atrăgătoare a venit spre mine şi s-a aşezat pe un scaun chiar în faţa mea, de partea cealaltă a mesei. Părea foarte rafinată în costumul ei de femeie de afaceri, un costum de culoare verde-închis. Mi-am zis că trebuie să fie cu câţiva ani mai mare decât mine, dar am încercat să mă controlez, să par indiferent, ca şi cum n-aş fi observat-o. După câteva minute, fără nici un cuvânt, ea a împins spre mine o carte deschisă. Conţinea un tabel cu informaţiile pe care eu le căutam despre Kuwait şi o carte de vizită cu numele, Claudine Martin, şi cu titlul ei, Consultant de specialitate la Chas. T. MAIN, Inc. M-am uitat în ochii ei de un verde atât de plăcut, iar ea şi-a întins mâna.

— Mi s-a cerut să te ajut la instruire, mi-a spus.

Nu-mi venea să cred ceea ce mi se întâmpla.

Începând de a doua zi, ne-am întâlnit în apartamentul Clau- dinei din Beacon Street, la câteva străzi de sediul Prudential Centre deţinut de MAIN. În timpul primei noastre ore împreună, ea mi-a explicat că poziţia mea era una destul de neobişnuită şi că era necesar să păstrăm totul strict confidenţial. Mi-a spus că nimeni nu-mi dăduse lămuriri exacte despre slujba mea, deoarece nimeni, cu excepţia ei, nu fusese autorizat să o facă. Apoi m-a informat că obligaţia ei era de a mă transforma într-un asasin economic.

Numai denumirea a fost suficientă pentru a-mi trezi vise de clandestinitate. Eram stânjenit de chicotitul nervos pe care l-am auzit pornind din mine. Ea mi-a zâmbit şi m-a asigurat că umorul era unul dintre motivele pentru care utilizau acest termen.

— Cine l-ar lua în serios? a întrebat ea.

Mi-am mărturisit ignoranţa privind rolul unui asasin economic.

— Nu eşti singur, a râs ea. Noi suntem o specie rară, într-o afacere murdară. Nimeni nu trebuie să ştie despre implicarea ta, nici măcar soţia.

Apoi a devenit serioasă.

— Voi fi cinstită cu tine, te voi învăţa tot ce voi putea în săptămânile următoare. Apoi va trebui să alegi. Decizia ta va fi finală. Doar că, odată implicat, eşti implicat pe viaţă.

După acest episod, rareori ne-am mai spus pe nume. Eram, pur şi simplu, nişte AE.

Acum ştiu ceea ce nu ştiam atunci. Claudine a profitat din plin de avantajele pe care i le-a furnizat profilul trasat de NSA privind slăbiciunile mele. Nu ştiu cine îi dăduse informaţiile – Einar, NSA, cei de la departamentul de resurse umane de la MAIN sau altcineva – ştiu doar că le folosise cu o mare măiestrie. Abordarea ei, o combinaţie de seducţie fizică şi manipulare verbală, era croită special pentru mine şi, totuşi, se încadra în standardele de proceduri operative pe care le-am văzut folosite de atunci într-o varietate de afaceri în situaţii când miza era mare, iar presiunea pentru a încheia afaceri profitabile – uriaşă. Ea a ştiut de la început că nu-mi voi pune în pericol căsnicia, dezvăluind activităţile noastre clandestine. Şi era brutal de sinceră când era vorba să descrie partea întunecată a lucrurilor care mi se cereau.

Nu am habar cine îi plătea salariul, deşi nu am nici un motiv să mă îndoiesc că ar fi fost, aşa cum era scris pe cartea de vizită, de la MAIN. La acea vreme, eram prea naiv, intimidat şi vrăjit ca să mai pun întrebările care azi mi se par atât de fireşti.

Claudine mi-a spus că meseria mea avea două obiective principale.

Primul era să justific uriaşele împrumuturi internaţionale care direcţionau banii înapoi către MAIN sau alte companii din SUA (cum ar fi Bechtel, Halliburton, Stone&Webster şi Brown&Root) prin proiecte gigantice de inginerie tehnologică şi construcţii. În al doilea rând, trebuia să lucrez pentru a falimenta ţările care obţineau împrumuturile (bineînţeles, după ce ar fi achitat sumele pentru MAIN şi alţi contractori din SUA), astfel încât să cadă pentru totdeauna în plasa creditorilor şi să devină ţinte uşoare, în cazul în care era nevoie de anumite favoruri, printre care baze militare, voturi în ONU sau accesul la ţiţei sau la alte resurse naturale.

Slujba mea era, spunea ea, să analizez efectele investiţiilor de miliarde de dolari într-o ţară. Mai exact, trebuia să concep studii care să proiecteze o creştere economică în viitorii douăzeci-douăzeci şi cinci de ani şi care să evalueze impactul pe care l-ar putea avea diferitele proiecte. De exemplu, dacă se lua decizia de a împrumuta unei ţări un miliard de dolari pentru a-i convinge pe liderii acesteia să nu susţină Uniunea Sovietică, eu trebuia să compar beneficiile rezultate din investiţia într-o uzină electrică cu beneficiile investiţiei într-o reţea naţională de căi ferate sau într-un sistem de telecomunicaţii. Sau mi se spunea că acelei ţări i se oferea ocazia de a i se furniza un serviciu public modern de electricitate, iar mie îmi revenea sarcina de a demonstra că acel sistem va avea drept rezultat o creştere economică suficientă pentru a justifica împrumutul. Factorul primordial, în fiecare caz, era produsul intern brut. Proiectul care avea drept rezultat cea mai mare medie anuală a PIB era câştigător. Dacă nu exista decât un singur proiect, trebuia să demonstrez că dezvoltarea acestuia va creşte substanţial PIB-ul.

Aspectul ţinut sub tăcere al fiecăruia dintre aceste proiecte era acela că, prin ele, se intenţiona crearea unor profituri uriaşe pentru contractori, precum şi pentru o mână de familii bogate şi influente din ţara care primea împrumutul, în timp ce se asigura dependenţa financiară pe termen lung şi, prin urmare, loialitatea politică a guvernelor de pretutindeni. Cu cât împrumutul era mai mare, cu atât era mai bine. Faptul că povara datoriei care apăsa pe spinarea unei ţări îi priva pe cetăţenii acesteia de servicii de sănătate, de educaţie şi de alte servicii sociale timp de decenii nu era luat în consideraţie.

Claudine şi cu mine discutam deschis despre esenţa înşelătoare a PIB-ului. De exemplu, creşterea PIB-ului poate rezulta din creşterea profitului pentru o singură persoană, cum ar fi individul care deţine o companie de utilităţi publice, în ciuda faptului că majoritatea suportă povara datoriei. Cei bogaţi devin şi mai bogaţi, iar cei săraci, şi mai săraci. Şi, totuşi, din punct de vedere statistic, acest fapt este înregistrat ca progres economic.

Ca şi cetăţenii SUA, în general, cei mai mulţi angajaţi de la MAIN

cred că favorizăm aceste ţări când le construim centrale electrice, autostrăzi şi porturi. Şcolile noastre şi presa ne-au învăţat să percepem aceste acţiuni ca pe nişte fapte altruiste. De-a lungul anilor, am auzit de multe ori argumente de genul:

— Dacă au de gând să ardă drapelul SUA şi să facă demonstraţii împotriva ambasadei noastre, de ce naiba nu ne retragem din ţara lor şi să-i lăsăm să se afunde şi mai mult în propria sărăcie?

Cei care spun astfel de lucruri sunt, de foarte multe ori, titraţi, au diplome care dovedesc cât sunt de educaţi. Oricum, acestor oameni nici nu le trece prin cap că motivul pentru care ne instalăm ambasade peste tot în lume este acela de a ne servi propriile interese, care, pe parcursul ultimei jumătăţi a secolului XX, au însemnat transformarea Republicii americane într-un imperiu global. În ciuda diplomelor de tot felul, astfel de oameni sunt la fel de ignoranţi ca şi coloniştii din secolul al XVIII-lea care credeau că indienii care luptau pentru a-şi apăra pământurile erau unelte ale diavolului.

În câteva luni urma să plec spre insula Java, în Indonezia, care, în acea perioadă, era caracterizată drept cea mai populată regiune de pe planetă. Se mai întâmpla ca Indonezia să fie şi o naţiune musulmană bogată în ţiţei, dar şi un focar de activitate comunistă.

— Este următoarea piesă de domino după Vietnam, era de părere Claudine. Trebuie să-i câştigăm pe indonezieni de partea noastră. Dacă se vor alătura blocului comunist, ei bine…

Şi-a tăiat cu un deget beregata, după care a zâmbit dulce.

— Să zicem că e nevoie să vii cu o analiză foarte optimistă asupra economiei, cum va înflori ea după ce vor fi construite noile centrale electrice şi liniile de distribuţie. Acest lucru le va permite celor de la USAID şi băncilor internaţionale să justifice împrumuturile. Desigur, vei fi răsplătit şi te vei putea muta în ţări mai exotice, cu alte proiecte. Lumea este harta ta de cumpărături.

Şi a continuat, avertizându-mă că rolul meu va fi unul foarte dur.

— Experţii de la bănci te vor urmări. Este meseria lor să-ţi torpileze analizele – căci pentru asta sunt plătiţi. Punându-te pe tine într-o lumină proastă, ei apar într-una mai bună.

Într-una din zile, i-am amintit lui Claudine că echipa de la MAIN care urma să fie trimisă în Java era alcătuită din încă zece bărbaţi. Am întrebat dacă toţi primeau acelaşi gen de instruire. M-a asigurat că nu.

— Ei sunt ingineri, mi-a spus. Proiectează centrale electrice, linii de distribuţie şi transport, porturi şi drumuri pe care să poată fi adus combustibilul. Tu eşti cel care prezice viitorul. Analizele tale vor determina amplitudinea sistemului pe care ei îl proiectează – şi cuantumul împrumutului.

Înţelegi? Tu reprezinţi cheia.

De fiecare dată când plecam din apartamentul Claudinei mă întrebam dacă ceea ce făceam era corect. Undeva, în adâncul sufletului, simţeam că nu. Dar frustrările trecutului meu mă bântuiau. MAIN părea să-mi ofere tot ceea ce îmi lipsise în viaţă şi, totuşi, mă tot întrebam dacă Tom Paine ar fi fost de acord. În cele din urmă, m-am convins că, aflând mai multe, experimentând în mod direct, aş fi putut expune lucrurile mult mai bine mai târziu – vechea justificare cu „lucratul din interior“.

Când i-am împărtăşit lui Claudine ideea mea, mi-a aruncat o privire perplexă.

— Nu fi caraghios. Odată intrat aici, nu mai poţi scăpa nicicând. Trebuie să iei decizii pentru tine personal, înainte de a te implica mai profund.

Am înţeles-o, iar ceea ce mi-a spus m-a înspăimântat. După ce am plecat, m-am plimbat pe Commonwealth Avenue, am luat-o pe Dartmouth Street, zicându-mi, spre a mă linişti, că eu reprezentam excepţia de la regulă.

Câteva luni mai târziu, într-o după-amiază, stăteam cu Clau- dine lângă geam privind cum ninge pe Beacon Street.

— Suntem un club restrâns, foarte exclusivist, mi-a spus ea. Suntem plătiţi – bine plătiţi – ca să escrocăm ţările lumii cu miliarde de dolari. O mare parte din misiunea ta este să-i încurajezi pe liderii mondiali să devină o verigă din vasta reţea care promovează interesele comerciale ale SUA. În final, respectivii lideri sunt ademeniţi într-o reţea de datorii care ne asigură loialitatea lor. Îi putem folosi oricând dorim – pentru a ne satisface nevoile politice, economice sau militare. În schimb, aceşti lideri îşi susţin poziţiile politice, construind pentru conaţionalii lor parcuri industriale, centrale electrice şi aeroporturi. Între timp, posesorii companiilor de inginerie tehnologică şi construcţii se îmbogăţesc ameţitor.

În acea după-amiază, în decorul idilic din apartamentul lui Claudine, relaxându-ne stând la fereastră şi privind zăpada dănţuind afară, am învăţat istoria profesiei pe care eram pe cale să o îmbrăţişez. Claudine mi-a povestit cum, de-a lungul întregii istorii, imperiile au fost clădite, în mare parte, prin forţa militară sau prin ameninţarea cu ea. Odată cu sfârşitul celui de-Al Doilea Război Mondial însă, cu ascensiunea Uniunii Sovietice şi cu spectrul holocaustului nuclear, soluţia militară a devenit mult prea riscantă.

Momentul decisiv a fost în 1951, când Iranul s-a revoltat împotriva unei companii petroliere britanice care-i exploata resursele naturale şi locuitorii. Compania era predecesoarea lui British Petroleum, BP-ul de astăzi. Drept răspuns, primul ministru iranian, bucurându-se de o mare popularitate şi ales în mod cât se poate de democratic (desemnat de revista *Time*, în 1951, drept Omul anului), Mohammad Mossadegh, a naţionalizat toate proprietăţile

petrolifere iraniene. O Anglie grav jignită a căutat ajutor la aliatul din Al Doilea Război Mondial, adică la SUA. Oricum, ambele ţări se temeau că o desfăşurare de forţe militare ar putea provoca o reacţie a Uniunii Sovietice în numele Iranului.

Aşadar, în loc să trimită acolo puşcaşii marini, Washingtonul l-a detaşat pe agentul CIA Kermit Roosevelt (nepotul lui Theodore). El a acţionat strălucit, câştigându-i pe oameni prin mită şi ameninţări. Apoi i-a împins să organizeze o serie de revolte de stradă şi demonstraţii violente care au creat impresia că Mossadegh nu numai că nu se bucura de popularitate, dar, pe deasupra, era şi inept. În cele din urmă, Mossadegh a fost învins, petrecându-şi tot restul vieţii în arest la domiciliu. Proamericanul Mohammad Reza Shah a devenit un dictator fără contracandidat. Kermit Roosevelt a pregătit decorul pentru o nouă profesie, una în rândurile căreia aveam să mă înscriu şi eu15.

Mişcarea lui Roosevelt a remodelat istoria Orientului Mijlociu şi a demonstrat că vechile strategii de consolidare a unui imperiu erau depăşite. În plus, ea a mai coincis şi cu începutul experimentelor cu „acţiuni militare nenucleare limitate“, care, în cele din urmă, au avut drept rezultat umilirea SUA în Coreea şi Vietnam. Deja în 1968, anul în care am dat interviul la NSA, devenise clar că, dacă SUA voia să-şi realizeze visul întemeierii unui imperiu global (după cum prevăzuseră, de exemplu, preşedinţii Johnson şi Nixon), trebuia să folosească strategii modelate după exemplul iranian furnizat de Roosevelt. Aceasta era singura cale de a-i învinge pe sovietici, fără ameninţarea unui război nuclear.

Mai exista însă o problemă. Kermit Roosevelt era angajat al CIA. Dacă ar fi fost prins, consecinţele ar fi fost dezastruoase. El orchestrase prima operaţie a SUA de demitere a unui guvern străin, fiind de aşteptat să urmeze multe alte operaţiuni de acest tip. Important era însă să se găsească o modalitate ca Washingtonul să nu fie implicat direct.

Din fericire pentru strategi, în anii 1960 s-a înfăptuit şi alt tip de revoluţie: întărirea corporaţiilor internaţionale şi a organizaţiilor multinaţionale, cum ar fi Banca Mondială şi FMI. Acesta din urmă era finanţat, în primul rând, de SUA şi de suratele lor în întemeierea imperiului din Europa. S-a dezvoltat, astfel, o relaţie simbiotică între guverne, corporaţii şi organizaţiile multinaţionale.

La vremea când mă înscrisesem eu la şcoala de afaceri de la UB, se găsise deja soluţia la problema Kermit-agent CIA. Agenţiile de spionaj din SUA – inclusiv NSA – aveau sarcina să identifice potenţiali AE, care puteau fi, apoi, angajaţi de către corporaţii internaţionale. Aceşti AE nu trebuiau niciodată plătiţi de guvern, ci urmau să-şi ia salariile din sectorul pri- vat. Aşadar, dacă ar fi fost dată în vileag, treaba lor murdară ar fi fost atribuită

lăcomiei corporaţiilor, nicidecum politicii guvernamentale. În plus, corporaţiile care îi angajau, deşi plătite de agenţiile guvernamentale şi de partenerii lor – băncile multinaţionale (cu banii contribuabililor), erau ferite de controlul Congresului şi de opinia publică, fiind protejate de un ansamblu tot mai complex de iniţiative legislative, incluzând marca înregistrată, comerţul internaţional şi legile privind libertatea informaţiei16.

— Prin urmare, înţelegi tu, a conchis Claudine, noi suntem exact următoarea generaţie care continuă mândra tradiţie începută pe când tu erai de-abia în clasa întâi.

15 Pentru o privire mai detaliată asupra acestei operaţiuni hotărâtoare, a se vedea Stephen Kinzer, *All Shah's Men: An American Coup and the Roots of Middle East Terror* (Hoboken, NJ: John Wiley& Sons Inc., 2003).

16 Jane Mayer, „Contract Sport: What Did the VicePresident Do for Halliburton?“, *New Yorker*, 16 şi 23 februarie 2004, p. 83.

Capitolul 3. Indonezia: lecţii pentru un AE

În afara lucrurilor învăţate despre noua mea carieră, mi-am petrecut ceva timp citind şi despre Indonezia.

— Cu cât ştii mai multe despre o ţară înainte să ajungi acolo, cu atât mai uşoară îţi va fi sarcina, mă sfătuise Claudine. Vorbele ei mi s-au întipărit bine în minte.

Când Columb şi-a înălţat pânzele, pornind în 1492 în faimoasa-i călătorie, el urmărea să ajungă în Indonezia, cunoscută la acea vreme sub numele de Insulele Mirodeniilor. În toată perioada colonială, ea era considerată o comoară cu mult mai preţioasă decât Americile. Java, cu ţesăturile ei bogate, cu mirodeniile ei legendare şi regatele-i opulente constituia o preţioasă posesiune, dar şi scena unor ciocniri violente între aventurierii spanioli, olandezi, portughezi şi britanici. Regatul Olandei a ieşit triumfător în 1750, dar, chiar dacă olandezii controlau Java, le-au fost necesari mai bine de 150 de ani să supună şi celelalte insule.

La invadarea Indoneziei de către japonezi, în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, forţele olandeze au opus o minimă rezistenţă. Rezultatul a fost că indonezienii, în special javanezii, au suferit pierderi teribile. În urma armistiţiului japonez, un lider charismatic, pe nume Sukarno, a reuşit să proclame independenţa. În cele din urmă, luptele s-au încheiat după patru ani, la 27 decembrie 1949, când Olanda şi-a coborât steagul, redând suveranitatea unui popor care, timp de mai bine de trei secole, nu cunoscuse nimic altceva în afară de lupte şi dominaţie. Sukarno a devenit primul preşedinte al noii republici.

Cârmuirea Indoneziei s-a dovedit a fi o provocare mult mai serioasă decât înfrângerea olandezilor. Departe de a fi omogen, arhipelagul alcătuit din aproximativ 17 500 de insule era un butoi cu pulbere în care clocoteau primitivismul tribal, culturi divergente, zeci de limbi şi dialecte, grupuri etnice nutrind animozităţi vechi de secole. Conflictele erau frecvente şi violente, dar Sukarno reuşea să le ţină sub control. În 1960, a suspendat Parlamentul, iar în 1963 a fost numit preşedinte pe viaţă. El a încheiat alianţe strânse cu guvernele comuniste din toată lumea, în schimbul echipamentului şi instrucţiei militare. Tot el a trimis trupe indoneziene înarmate cu echipament rusesc în Malaysia vecină, în încercarea de a răspândi comunismul în toată Asia de Sud-Est şi de a câştiga astfel recunoaşterea liderilor socialişti mondiali.

Opoziţia s-a consolidat, iar în 1965 s-a declanşat o lovitură de stat. Sukarno a reuşit să supravieţuiască asasinatului numai datorită prezenţei de

spirit a amantei sale.

Mulţi dintre ofiţerii superiori ai armatei sale precum şi cei mai apropiaţi dintre asociaţii săi au fost însă mai puţin norocoşi. Evenimentele le aminteau pe cele petrecute în Iran în 1953. În final, Partidul Comunist a fost făcut responsabil – în special acele facţiuni susţinute de China. În masacrele iniţiate ulterior de armată, au fost ucişi aproximativ trei până la cinci sute de mii de oameni. Comandantul armatei, generalul Suharto, a preluat preşedinţia în 1968[17].

Până în 1971, decizia SUA de a ademeni Indonezia, îndepărtând-o de comunism, câştiga tot mai mult teren din cauza rezultatului războiului din Vietnam care părea foarte nesigur. În vara anului 1969, preşedintele Nixon începuse o serie de retrageri de trupe, iar strategia SUA căpăta o perspectivă mult mai globală. Perspectivă care se concentra asupra prevenirii apariţiei efectului de domino – intrarea ţărilor din zonă, una după alta, sub dominaţia comunismului – focalizându-se asupra câtorva ţări; cheia o reprezenta Indonezia. Proiectul de electrificare propus de cei de la MAIN constituia o parte dintr-un plan mult mai cuprinzător care să asigure dominaţia americană în Asia de Sud-Est.

Premisa politicii externe a SUA era că Suharto va servi Washingtonul în aceeaşi manieră în care a făcut-o şahul Iranului. SUA mai spera ca Indonezia să servească drept model şi altor ţări din regiune. Washingtonul şi-a bazat o mare parte din strategie pe faptul că rezultatele bune obţinute în Indonezia ar putea avea repercusiuni pozitive asupra întregii lumi islamice, îndeosebi în explozivul Orient Mijlociu. Iar, dacă toate acestea nu reprezentau o motivaţie suficientă, Indonezia dispunea de ţiţei. Nimeni nu cunoştea cu certitudine calitatea şi mărimea rezervelor sale, dar seismologii companiilor petroliere erau foarte optimişti în privinţa posibilităţilor.

Pe măsură ce mă cufundam mai adânc în cărţile de la BPB, entuziasmul meu creştea. Îmi şi imaginam deja aventurile care mă aşteptau. Să lucrez pentru MAIN însemna să-mi schimb stilul de viaţă sărăcăcios de la Peace Corps cu unul mult mai luxos şi mai fascinant. Perioada petrecută cu Claudine reprezenta deja împlinirea uneia dintre fanteziile mele; părea mult prea frumos ca să fie adevărat. Mă simţeam, cel puţin în parte, răzbunat pentru privaţiunile de la şcoala aceea de băieţi.

Şi se mai întâmpla ceva în viaţa mea: Ann şi cu mine nu ne mai înţelegeam câtuşi de puţin. Cred că simţise faptul că duceam o viaţă dublă. Eu am considerat că acesta era rezultatul resentimentului pe care l-am simţit când m-a forţat să mă căsătoresc cu ea, de la bun început. Nu conta faptul că m-a susţinut şi m-a ajutat în toate momentele grele din timpul misiunii mele în Ecuador, când eram în Peace Corps; mai vedeam în relaţia cu ea o continuare

a modelului meu comportamental de a mă supune capriciilor părinţilor mei. Desigur, acum, privind înapoi, sunt convins că relaţia mea cu Claudine a constituit un factor major. Nu aveam cum să-i spun lui Ann despre aceasta, dar ea a simţit bine despre ce-i vorba. În orice caz, ne-am decis să ne mutăm în apartamente separate.

Într-una din zile, în 1971, cu o săptămână înainte de plecarea mea în Indonezia, am ajuns acasă la Claudine unde, pe măsuţa din sufragerie, mă aşteptau tot felul de brânzeturi şi tipuri de pâine, precum şi o sticlă de Beaujolais. A ţinut un toast în cinstea mea.

— Ai reuşit.

A zâmbit, dar parcă părea ceva mai puţin sinceră.

— În sfârşit, acum eşti unul de-ai noştri.

Am sporovăit de toate cele cam vreo jumătate de oră; apoi, în timp ce ne terminam vinul, mi-a aruncat o privire pe care nu o mai zărisem niciodată până atunci.

— Să nu recunoşti în faţa nimănui nimic despre întâlnirile noastre, mi-a spus ea cu o voce aspră. Dacă o vei face, nu te voi ierta nicicând şi voi nega faptul că te-am întâlnit vreodată în viaţa mea.

S-a uitat duşmănos la mine – poate pentru prima dată m-am simţit ameninţat de ea – după care a scos un hohot de râs ostil.

— Dacă ai de gând să vorbeşti despre noi, viaţa îţi va fi serios periclitată.

Eram pur şi simplu năucit. Mă simţeam cumplit. Mai târziu însă, pe când mă întorceam pe jos la Prudential Centre, am fost nevoit să recunosc ingeniozitatea schemei. Adevărul este că tot timpul petrecut împreună am fost numai în apartamentul ei. Nu exista nici un fel de dovadă a relaţiei noastre, iar nimeni de la MAIN nu fusese implicat în vreun fel. Mai exista apoi o parte din mine care îi aprecia francheţea; nu mă înşelase, aşa cum o făcuseră părinţii mei în legătură cu Tilton şi Middlebury.

17 Pentru mai multe informaţii privind istoria Indoneziei, a se vedea Jean Gelman Taylor, *Indonesia: Peoples and Histories* (New Haven şi Londra: Yale University Press, 2003) şi Theodore Friend, *Indonesian Destinies* (Cambridge MA şi Londra: The Belknap Press of Harvard University, 2003).

Capitolul 4. Salvarea unei ţări de la comunism

Aveam o viziune romanţioasă asupra Indoneziei, ţara în care urma să locuiesc în următoarele trei luni. Unele dintre cărţile pe care le-am citit prezentau fotografii cu femei frumoase, purtând saronguri în culori strălucitoare, dansatoare exotice din Bali, şamani scoţând flăcări pe nări, războinici dând la vâsle în pirogile plutind pe apele de smarald, la poalele vulcanilor fumegând. Îmi atrăgeau îndeosebi atenţia o serie de galioane sub pavilionul negru, aparţinând ticăloşilor de piraţi Bugi care navigau pe mările arhipelagului şi care îi terorizaseră pe primii marinari europeni într-atât încât, întorşi pe la casele lor, aceştia din urmă îşi avertizau odraslele „Fiţi cuminţi că, de nu, vin Bugimenii[18] să vă ia“. Dumnezeule, cum mi-au mai răscolit acele imagini sufletul!

Istoria şi legendele acelei ţări reprezintă un corn al abundenţei de figuri de pe alte tărâmuri: zei mânioşi, dragoni Komodo, sultani tribali, străvechi poveşti care, cu mult înainte de naşterea lui Hristos, au circulat prin munţii Asiei, prin deşerturile persane şi peste Mediterana pentru a se întipări în cele mai profunde unghere ale spiritului nostru colectiv. Chiar şi numai numele insulelor ei fabuloase – Java, Sumatra, Borneo, Sulawesi – mi-au sedus mintea. Era un tărâm mistic, mitic, de frumuseţe erotică; o înşelătoare comoară căutată, dar nicicând descoperită de Columb; o prinţesă mult râvnită, dar niciodată posedată de Spania, Olanda, Portugalia, Japonia; o închipuire şi un vis.

Aşteptările mele erau măreţe şi presupun că ele le oglindeau pe cele ale marilor exploratori. Ca şi Columb, însă, ar fi trebuit să-mi pot pune frâu fanteziilor. Poate ar fi trebuit să-mi dau seama că lumina călăuzitoare străluceşte deasupra unui destin care nu este întotdeauna acela pe care ni-l dorim noi. Indonezia oferea comori, dar nu era tezaurul cu remedii universale pe care îl aşteptasem. De fapt, primele mele zile în capitala clocotitoare a Indoneziei, Jakarta, în vara anului 1971, au fost şocante.

Frumuseţea exista, cu siguranţă, peste tot. Femei superbe purtând saronguri multicolore. Grădini luxuriante care străluceau graţie florilor tropicale. Dansatoare exotice din Bali. Ricşe cu scene în culorile curcubeului pictate pe părţile laterale ale locurilor pentru pasageri, aşezate în faţa şoferilor care dădeau la pedale. Conace ale colonialismului olandez şi moschei crenelate. Mai exista însă şi o latură hidoasă, tragică, a oraşului. Leproşi cu cioturi însângerate în loc de mâini. Tinere oferindu-şi trupul pentru câţiva gologani. Splendidele canale olandeze de odinioară transformate în haznale. Cocioabe din carton în care locuiau familii întregi, de-a lungul malurilor pline

de gunoaie ale râurilor negre. Claxoane zgomotoase şi fum înecăcios. Frumosul şi urâtul, elegantul şi vulgarul, spiritualul şi profanul. Aceasta era Jakarta, unde mireasma ispititoare de cuişoare şi de muguri de orhidee se luptă pentru dominaţie cu miasma canalelor de colectare.

Mai văzusem sărăcie şi înainte. Unii dintre colegii mei din New Hampshire locuiau în bordeie din carton gudronat, fără apă caldă, şi apăreau la şcoală, în zilele geroase de iarnă, purtând jachete subţiri şi pantofi sport făcuţi ferfeniţă, cu trupurile lor nespălate mirosind puternic a sudoare şi bălegar. Am stat în bordeie din pământ cu ţăranii din Anzi, a căror hrană consta, aproape în exclusivitate, din porumb uscat şi cartofi şi unde un nou-născut avea şanse egale să moară sau să supravieţuiască primului an. Văzusem sărăcie, ce-i drept, dar nimic care să mă pregătească pentru ceea ce descoperisem în Jakarta.

Desigur, echipa noastră era cazată în cel mai elegant hotel din ţară, Hotel Intercontinental Indonezia. Aflat în proprietatea PanAmerican Airways, ca şi restul hotelurilor din lanţul Intercontinental răspândite pe întreg globul, acesta era conceput pentru a satisface capriciile străinilor bogaţi, în special pe cele ale preşedinţilor de companii petroliere şi ale familiilor acestora. În prima seară petrecută acolo, managerul de proiect, Charlie Illingworth, a dat o masă în cinstea noastră, într-un restaurant foarte elegant de la ultimul etaj al hotelului.

Charlie era un cunoscător într-ale războiului; îşi dedicase o mare parte din timpul liber citirii cărţilor de istorie şi romanelor istorice despre marii comandanţi de armate şi bătăliile purtate de ei. Era prototipul soldatului de fotoliu, adept al războiului din Vietnam. Ca de obicei, în acea seară era îmbrăcat în pantaloni kaki şi cămaşă kaki cu mâneci scurte, cu epoleţi în stil militar.

După ce ne-a urat bun venit, şi-a aprins un trabuc.

— Pentru o viaţă de lux, a toastat el, ridicând un pahar cu şampanie.

Ne-am alăturat lui.

— Pentru o viaţă de lux.

Am ciocnit cu toţii.

Învăluit în fumu-i de trabuc, Charlie şi-a aruncat privirea de jur-împrejurul camerei.

— Vom fi de-a dreptul răsfăţaţi aici, a spus el, dând din cap apreciativ. Indonezienii vor avea mare grijă de noi, la fel şi cei de la Ambasada SUA. Să nu uităm însă că avem o misiune de îndeplinit.

Şi-a îndreptat privirile în jos spre teancul de notiţe pe care le ţinea în mână.

— Da, suntem aici spre a pune la punct o strategie pentru

electrificarea insulei Java – cel mai populat ţinut din lume. Dar aceasta este doar vârful aisbergului.

Mina lui a devenit serioasă; mi l-a evocat pe George C. Scott în rolul generalului Patton, unul dintre eroii preferaţi ai lui Charlie.

— Ne aflăm aici pentru a aduce nici mai mult, nici mai puţin decât salvarea acestei ţări din ghearele comunismului. După cum bine ştiţi, Indonezia are o istorie îndelungată şi tragică. Acum, în acest moment, când este pregătită şi ea să se lanseze în secolul XX, este pusă din nou la încercare. Responsabilitatea noastră este de a ne asigura că Indonezia nu o ia pe urmele vecinilor ei de la nord, Vietnam, Cambodgia şi Laos. Un sistem electric integrat reprezintă un element-cheie. Acesta, mai mult decât oricare alt factor (poate cu excepţia ţiţeiului), va asigura instaurarea capitalismului şi a democraţiei.

— Vorbind de petrol, a spus el, trăgând un fum din trabuc şi sărind peste câteva foi cu notiţe. Ştim cu toţii cât de mult depinde ţara noastră de petrol. Din acest punct de vedere, Indonezia ne poate fi un aliat puternic. Aşa că, dacă treceţi la planificarea acestei strategii, faceţi tot posibilul să vă asiguraţi că industria petrolieră şi toate celelalte care o sprijină – porturi, conducte, companii de construcţii – primesc ceea ce le trebuie, ca şi în cazul electricităţii, pe toată durata desfăşurării acestui plan pe 25 de ani.

Şi-a ridicat ochii de pe notiţe, uitându-se direct la mine.

— Mai bine să greşeşti în plus decât în minus. Doar nu vrei să-ţi mânjeşti mâinile cu sângele copiilor indonezieni – sau alor noştri. Nu vrei ca aceştia să trăiască sub secera şi ciocanul steagului roşu al Chinei!

În timp ce stăteam întins pe pat, în noaptea aceea, mult deasupra oraşului, în siguranţă, în luxul unui apartament de prima categorie, mi-a răsărit în minte imaginea Claudinei. Discursurile ei asupra datoriei externe mă bântuiau. Am încercat să mă liniştesc, rememorând lecţiile învăţate la cursurile de macroeconomie de la şcoala de afaceri. În fond, mi-am spus, mă aflu aici pentru a ajuta Indonezia să se ridice din stadiul economiei medievale şi să-şi ocupe locul în lumea industrială modernă. Ştiam însă că, de dimineaţă, mă voi uita pe fereastră, peste grădinile opulente ale hotelului şi peste piscinele sale pentru a vedea bordeiele răspândite pe distanţe de mile întregi. Aveam să ştiu că nou-născuţii mureau din lipsa hranei şi a apei potabile şi că şi ţâncii, şi adulţii sufereau de boli cumplite şi trăiau în condiţii execrabile.

Tot învârtindu-mă şi răsucindu-mă în pat, mi s-a părut imposibil să neg că Charlie şi oricare alt membru al echipei noastre se aflau aici din motive egoiste. Noi promovam interesele externe ale SUA şi pe cele corporatiste. Eram mânaţi de lăcomie mai curând, decât de dorinţa de a îmbunătăţi viaţa uriaşei majorităţi a indonezienilor. Mi-a venit în minte un singur cuvânt:

corporatocraţie. Nu eram sigur dacă îl mai auzisem undeva sau dacă îl inventasem, dar mi se părea că descrie exact noua elită căreia îi intrase în cap să încerce să guverneze planeta.

Aceasta era o frăţie bine sudată a câtorva oameni împărtăşind aceleaşi scopuri, iar membrii frăţiilor se mişcau cu uşurinţă şi frecvent de la un consiliu al unei corporaţii la altul, ca şi de la o poziţie guvernamentală la alta. Brusc, mi-am dat seama că actualul preşedinte al Băncii Mondiale, Robert McNamara, constituia un exemplu perfect în acest sens. El trecuse de pe poziţia de preşedinte al Companiei Ford Motors la cea de secretar al apărării naţionale sub preşedinţii Kennedy şi Johnson, iar acum ocupa postul de vârf în cea mai puternică instituţie financiară din lume.

Am mai înţeles şi că profesorii mei de la universitate nu înţeleseseră adevărata esenţă a macroeconomiei şi anume că, în multe cazuri, a ajuta o economie să crească îi îmbogăţeşte numai pe cei câţiva din vârful piramidei, în timp ce pe aceia de jos nu-i ajută în nici un fel, ba poate chiar îi scufundă şi mai mult. Într-adevăr, de cele mai multe ori, promovarea capitalismului are drept rezultat un sistem care seamănă cu societăţile feudale din Evul Mediu. Dacă vreunul dintre profesorii mei ar fi ştiut acest lucru, nu l-ar fi recunoscut în nici un caz – probabil din cauză că marile corporaţii şi indivizii care le conduc finanţează facultăţile. A spune adevărul ar însemna ca aceşti profesori să-şi piardă slujba – întocmai cum astfel de dezvăluiri m-ar putea costa şi pe mine acelaşi lucru.

Aceste gânduri au continuat să mă ţină treaz în fiece noapte pe care am petrecut-o la Hotelul Intercontinental Indonezia. În final, cea mai bună metodă de apărare a fost una extrem de personală: mă luptasem din greu pentru a scăpa din New Hampshire, din şcoala de acolo şi de înrolare. Printr-o combinaţie de coincidenţe şi prin trudă grea, mi-am câştigat un loc în acea viaţă de lux. Şi m-am mai liniştit spunându-mi că, de fapt, făceam ceea ce era corect prin prisma culturii în care mă încadram. Eram pe cale să devin un economist respectat şi de succes. Făceam lucrurile pentru care mă pregătise şcoala de afaceri. Ajutam la aplicarea unui model de dezvoltare care era aprobat de cele mai strălucitoare minţi de experţi din lume.

Cu toate acestea, în toiul nopţii, trebuia adesea să mă consolez cu promisiunea că, într-o bună zi, aveam să dezvălui adevărul. După care, puteam dormi liniştit, citind romanele lui Louis L’Amour despre pistolarii din bătrânul Vest Sălbatic.

18 *Bugiman* din lb. engleză s-ar putea traduce prin „omul negru“ (n.tr.)

Capitolul 5. Vânzându-mi sufletul

Echipa noastră alcătuită din unsprezece oameni a petrecut şase zile în Jakarta, completând formalităţile la Ambasada SUA, întâlnindu-se cu diverşi oficiali, organizându-ne sau relaxându-ne în jurul piscinei. Numărul americanilor care locuiau la Intercontinental m-a uimit. Mi-a făcut o imensă plăcere să privesc tinerele femei frumoase – soţii ale preşedinţilor companiilor de petrol sau de construcţii americane – care îşi petreceau zilele la piscină, iar serile în cele şase restaurante luxoase, din interiorul sau apropierea hotelului.

Apoi Charlie ne-a mutat trupa în munţi, în oraşul Bandung. Clima era mai blândă, sărăcia mai puţin evidentă, iar tentaţiile ceva mai puţine. Ni s-a pus la dispoziţie o casă de oaspeţi a guvernului, cunoscută drept Wisma, dotată cu un administrator, un bucătar, un grădinar şi câţiva servitori. Construită în timpul perioadei coloniale olandeze, Wisma era un adevărat rai pe pământ. Veranda ei spaţioasă dădea spre o plantaţie de ceai care se întindea de-a lungul dealurilor vălurite, până sus, pe pantele munţilor vulcanici ai Javei. În afară de găzduire, ni se dăduseră şi unsprezece jeepuri Toyota, fiecare dintre noi beneficiind de şoferul şi de translatorul său. În sfârşit, eram membri în Clubul de golf şi de tenis din Bandung, foarte exclusivist, şi lucram într-un complex de birouri la sediul central al Perusahaan Umum Listrik Negara (PLN), compania de electricitate deţinută de guvern.

Pentru mine, primele zile la Bandung au însemnat o serie de întâlniri cu Charlie şi Howard Parker. Howard avea vreo şaptezeci de ani şi, înainte de pensionare, fusese şeful prognozei sarcinii la New England Electric System. Acum era responsabil cu prognoza cantităţii de energie şi a capacităţii de încărcare de care va avea nevoie insula Java în viitorii douăzeci şi cinci de ani, făcând, în acelaşi timp, şi o repartizare a acesteia în proiecţii urbane şi regionale. Dat fiind că cererea de electricitate este strâns legată de creşterea economică, analizele lui depindeau de proiecţiile mele economice. Restul echipei noastre trebuia să dezvolte strategia corespunzătoare, în funcţie de prevederile noastre, localizând şi proiectând uzine electrice, linii de transmisie şi distribuţie, precum şi sisteme de transportare a combustibilului într-o manieră care să satisfacă proiecţiile noastre cât mai eficient cu putinţă. În decursul întâlnirilor noastre, Charlie a evidenţiat permanent importanţa activităţii mele, bătându-mă la cap că prevederile mele trebuiau să fie foarte optimiste. Claudine avusese dreptate: eu eram cheia întregii strategii.

— Primele săptămâni petrecute aici, mi-a explicat Charlie, sunt dedicate culegerii datelor.

El, Howard şi cu mine eram aşezaţi pe fotoliile uriaşe din ratan din

biroul personal al lui Charlie. Pereţii erau decoraţi cu tapiserii imprimate, ilustrând povestiri din textele antice hinduse din *Ramayana*. Charlie pufăia dintr-un trabuc straşnic.

— Inginerii vor pune cap la cap o prezentare detaliată asupra actualului sistem electric, a capacităţilor portuare, străzilor, căilor ferate, asupra tuturor chestiilor de acest tip.

A îndreptat trabucul spre mine.

— Tu trebuie să te mişti repede. La sfârşitul primei luni, Howard trebuie să aibă deja o idee destul de clară despre întreaga desfăşurare a miracolelor economice care urmează să se producă din clipa în care ne vom pune în aplicare noua schemă. Până la sfârşitul celei de-a doua luni, va avea nevoie de mai multe detalii – repartizate pe regiuni. Ultima lună este consacrată umplerii golurilor. Aceasta este cea decisivă. În consecinţă, toţi ne vom pune capul la contribuţie. Aşa că, înainte să plecăm, trebuie să fim absolut siguri că dispunem de toate informaţiile necesare. Acasă de Ziua Recunoştinţei, iată care este mottoul meu. Nu există cale de întoarcere.

Howard părea un tip binevoitor, cu un aer de bunicuţ, dar, de fapt, nu era decât un bătrân înăcrit care se simţea înşelat de viaţă. Nu ajunsese niciodată în elita de la New England Electric System, drept care nutrea uriaşe resentimente faţă de aceasta.

— Dat la o parte, îmi spunea în repetate rânduri, pentru că am refuzat să urmez linia impusă de companie.

Fusese forţat să se pensioneze şi atunci, nesuportând ideea de a sta acasă cu nevastă-sa, acceptase o slujbă de consultant la MAIN. Aceasta era cea de-a doua misiune a sa şi fusesem avertizat atât de Einar, cât şi de Charlie să fiu cu mare băgare de seamă în ceea ce-l priveşte. Ei mi l-au descris ca fiind *meschin*, *încăpăţânat* şi *răzbunător*.

După cum s-a dovedit, Howard a fost unul dintre cei mai înţelepţi profesori ai mei, deşi nu eram pregătit să accept vreunul la acea vreme. Nu primise niciodată tipul de antrenament pe care mi-l aplicase mie Claudine. Cred că îl considerau prea bătrân sau, poate, prea încăpăţânat. Sau poate se gândiseră că nu va sta la ei decât pentru o scurtă perioadă de timp, până când vor reuşi să atragă pe cineva mai maleabil, angajat cu normă întreagă, unul aşa ca mine. În orice caz, din punctul lor de vedere, el ajunsese să fie o problemă. Howard vedea limpede cum stau lucrurile şi rolul pe care ei doreau ca el să-l joace, dar era hotărât să nu fie un simplu pion. Toate adjectivele pe care Einar şi Charlie le folosiseră pentru a-l caracteriza erau corecte, dar cel puţin o parte din încăpăţânarea sa se trăgea din hotărârea-i personală de a nu fi lacheul lor. Mă îndoiesc ca el să fi auzit măcar o dată în viaţa lui termenul de asasin economic, dar ştia că intenţia lor era de a-l folosi pentru a promova o

formă de imperialism pe care el nu o putea accepta.

După una dintre întâlnirile noastre cu Charlie, m-a luat deoparte. Purta aparat auditiv şi avea sub cămaşă o cutiuţă de unde putea regla volumul.

— Asta rămâne între noi, mi-a spus Howard şoptit.

Stăteam la fereastra biroului pe care îl ocupam împreună, uitându-ne la canalul care şerpuia dincolo de clădirea PLN. O tânără femeie se scălda în apele murdare ale acestuia, încercând să păstreze o urmă de decenţă, cu un sarong drapat pe trupul, de altfel, gol.

— Vor încerca să te convingă cum că această economie va creşte vertiginos, a spus el. Charlie nu are pic de milă. Nu-l lăsa să te aibă la mână.

Vorbele lui mi-au produs o strângere de inimă, dar şi dorinţa de a-l convinge că Charlie avea dreptate; la urma urmei, cariera mea depindea de mulţumirea şefilor mei de la MAIN.

— Bineînţeles că economia va exploda, am spus, cu ochii la femeia din canal. Uită-te numai la ce se întâmplă acum.

— Aşadar, ai făcut-o, a mormăit el, aparent fără să bage în seamă scena din faţa noastră. Ai adoptat linia lor, nu-i aşa?

O mişcare, în susul canalului, mi-a atras atenţia. Un om mai în vârstă a coborât de pe o bancă şi-a dat jos pantalonii şi s-a lăsat pe vine, pe marginea apei, pradă chemării naturii. Tânăra l-a văzut, dar nici că s-a sinchisit, continuând să se spele. M-am întors cu spatele la fereastră şi l-am privit în ochi pe Howard.

— Mai ştiu şi eu câte ceva, am spus. Sunt eu tânăr, dar tocmai m-am întors după trei ani din America de Sud. Am văzut ce se poate întâmpla când se descoperă petrol. Lucrurile se schimbă rapid.

— O, m-am învârtit şi eu pe-aici, mi-a spus el în zeflemea. Cu mult mai mulţi ani. Am să-ţi zic ceva, tinere. Mă doare în cot de zăcămintele tale de petrol şi de toate celelalte. Am făcut prognoze privind încărcarea electrică toată viaţa – în timpul Marii Crize, al celui de-Al Doilea Război Mondial, vremuri de mari frământări. Am văzut ce a făcut pentru Boston Ruta 128, aşa-numită Miracolul din Massachusetts. Şi pot spune cu mâna pe inimă că nici o cantitate de energie nu a crescut vreodată cu mai mult de 7 până la 9% pe an, chiar în cea mai încărcată perioadă. Şi asta în vremurile bune. Şase procente ar fi mult mai corect.

M-am holbat la el. O parte din mine începuse să creadă că el avea dreptate, dar mă simţisem atacat. Ştiam că trebuie să-l conving, deoarece propria mea conştiinţă avea mare nevoie de justificări.

— Howard, nu suntem în Boston. Aceasta este o ţară unde, până acum, nimeni nu a putut obţine nici măcar electricitate. Aici lucrurile stau diferit.

S-a întors pe călcâie şi şi-a vânturat palma în aer ca şi cum ar fi vrut să mă facă să dispar.

— Dă-i înainte, a mormăit el. Vinde-te. Nu-mi pasă nici cât negru sub unghie de argumentele tale. Şi-a tras scaunul de la birou, prăbuşindu-se în el.

— Îmi voi elabora analiza bazându-mă pe ceea ce cred eu, nu pe cine ştie ce studiu economic elucubrant.

A luat un creion şi a început să mâzgălească o foaie de hârtie.

Era o provocare pe care nu o puteam ignora. M-am îndreptat spre biroul lui şi m-am aşezat în faţa lui.

— Ai să te faci de râs dacă eu voi veni cu ceea ce toată lumea aşteaptă – un *boom* comparabil cu goana după aur din California – iar analiza ta privind creşterea cantităţii de electricitate va fi aceeaşi cu cea din Bostonul anilor ’60.

A aruncat creionul din mână şi s-a holbat la mine.

— Inconştienţă! Asta este. Şi la tine, şi la ceilalţi, şi-a fluturat el braţele către birourile de dincolo de pereţii biroului nostru. V-aţi vândut sufletele diavolului. Sunteţi implicaţi pentru bani. Acum, schiţă el un zâmbet strâmb, căutându-se sub cămaşă, îmi opresc aparatul auditiv şi mă întorc la lucru.

M-am cutremurat până în măduva oaselor. M-am năpustit afară din birou, îndreptându-mă către biroul lui Charlie. La jumătatea drumului m-am oprit, nesigur de ceea ce aş fi obţinut. Aşadar, m-am întors şi am coborât scările, ieşind pe uşă, în soarele după-amiezii. Tânăra ieşea din canal cu sarongul strâns înfăşurat în jurul trupului. Bătrânul dispăruse. Câţiva băieţi se jucau în canal, împroşcându-se cu apă şi ţipând unul la altul. O femeie mai în vârstă stătea în apă până la genunchi şi se spăla pe dinţi; o alta freca nişte haine.

Mi s-a pus în gât un nod uriaş. M-am aşezat pe o grămadă de resturi din beton, încercând să ignor miasma înţepătoare care venea dinspre canal. M-am luptat din greu să-mi stăpânesc lacrimile; trebuia să-mi dau seama ce anume mă făcuse să mă simt atât de jalnic.

Eşti implicat şi tu pentru bani. Cuvintele lui Howard îmi răsunau neîncetat în urechi. Îmi atinsese un punct nevralgic.

Băieţii au continuat să se împroaşte cu apă, vocile lor pline de veselie umplând văzduhul. Mă întrebam ce puteam face. Ce mi-ar fi trebuit pentru a deveni la fel de lipsit de griji ca şi ei? Întrebarea mă chinuia în timp ce şedeam acolo, privindu-i cum se zbenguiau în binecuvântata lor inocenţă, aparent inconştienţi de riscurile la care se expuneau, jucându-se în apa aceea pestilenţială. Un bătrân, un cocoşat cu un toiag noduros, mergea şontâc-şontâc, de-a lungul malului canalului. S-a oprit şi i-a privit pe băieţi, faţa

descompunându-i-se într-un zâmbet ştirb.

Poate că ar trebui să am încredere în Howard; poate că împreună am putea găsi o soluţie. Am simţit imediat o senzaţie de uşurare. Am luat o pietricică de jos şi am aruncat-o în canal. Pe măsură ce valurile concentrice de la suprafaţa apei se risipeau, se risipea şi entuziasmul meu. Ştiam că era imposibil să fac aşa ceva. Howard era bătrân şi scârbit. El dăduse deja cu piciorul unor ocazii de a-şi îmbunătăţi cariera. În mod cert, nu ar fi cedat acum. Eu eram tânăr, abia la început şi, în nici un caz, nu voiam să ajung ca el.

Holbându-mă fix la apa împuţită a canalului, am văzut brusc imagini cu şcoala elementară de pe deal, din New Hampshire, unde îmi petreceam vacanţele singur, pe când ceilalţi băieţi îşi luau zborul către domnişoarele lor. Încetişor, sentimentul de autocompătimire s-a instalat. Nici de astă dată nu aveam pe nimeni cu care să vorbesc.

În noaptea aceea, m-am întins în pat gândindu-mă înde- lung la oamenii din viaţa mea – Howard, Charlie, Claudine, Ann, Einar, Unchiul Frank – şi întrebându-mă cum ar fi fost existenţa mea dacă nu i-aş fi întâlnit vreodată. Unde aş fi locuit? Cu siguranţă nu în Indonezia. M-am întrebat şi despre viitorul meu, despre direcţia în care mă îndreptam. Am meditat la decizia care se impunea. Charlie spusese clar că se aştepta ca eu şi Howard să venim cu rate de creştere de cel puţin 17% pe an. Ce fel de analize aveam să concep?

Deodată, mi-a venit un gând care mi-a alinat sufletul. Cum de nu-mi dăduse prin cap mai devreme? Decizia nu-mi aparţinea absolut deloc. Howard spusese că el va face ceea ce va considera potrivit, indiferent de concluziile mele. Puteam să-mi mulţumesc şefii cu analizele mele economice, iar el să facă ceea ce credea; munca mea nu va avea nici un impact asupra strategiei. Cei din jur tot puneau accentul pe rolul meu determinant, dar se înşelau. O mare povară mi se luase de pe suflet. Am căzut într-un somn adânc.

Câteva zile mai târziu, Howard s-a îmbolnăvit de un serios atac bacterian. L-am dus în cea mai mare grabă la spitalul misionar catolic. Doctorii i-au prescris un tratament şi i-au recomandat să se întoarcă în cea mai mare grabă în SUA. Howard ne-a asigurat că avea deja toate datele necesare şi că ar putea completa cu uşurinţă proiectul din Boston. Cuvintele pe care mi le-a adresat la despărţire au fost o reluare a avertismentului său anterior.

— Nu-i nevoie să falsifici cifrele, mi-a spus el. Nu voi lua parte la această mârşăvie, indiferent de ceea ce îndrugi tu despre miracolele creşterii economice.

Partea II. Din 1971 până în 1975

Capitolul 6. Rolul meu ca inchizitor

Contractele cu guvernul indonezian, cu Banca Asiatică pentru Dezvoltare şi USAID impuneau ca cineva din echipa noastră să viziteze toate centrele cu populaţie numeroasă din zona inclusă în planul strategic. Eu am fost desemnat să duc la bun sfârşit această sarcină. După cum spunea Charlie: „Ai supravieţuit Amazonului; ştii cum să faci faţă insectelor, şerpilor şi apei de proastă calitate.“

Împreună cu un şofer şi cu un translator am vizitat o mulţime de locuri frumoase şi am stat în destule locuinţe de-a dreptul jalnice. M-am întâlnit cu oameni de afaceri şi lideri politici locali şi le-am ascultat opiniile privind perspectivele legate de creşterea economică. În orice caz, mi-am dat seama că mulţi dintre aceştia erau reticenţi în a-mi împărtăşi informaţiile de care dispuneau. Păreau intimidaţi de prezenţa mea. În mod frec- vent, ei îmi spuneau că trebuie să iau legătura cu şefii lor, cu agenţiile guvernamentale sau cu sediile centrale ale corporaţiilor din Jakarta. Uneori aveam impresia că se pusese la cale o conspiraţie împotriva mea.

Aceste excursii erau, de regulă, scurte, nu mai mult de două-trei zile. În intervalul dintre ele mă întorceam la Wisma în Bandung. Femeia care o administra avea un fiu cu câţiva ani mai mic decât mine. Se numea Rasmon, dar pentru toată lumea, cu excepţia mamei sale, el era Rasy. Student la economie la o universitate din zonă, Rasy a fost imediat interesat de munca mea. De fapt, aveam senzaţia că, la un moment dat, mă va aborda pentru a-i face rost de un serviciu. El începuse să mă înveţe şi indoneziana bahasa.

Crearea unei limbi uşor de învăţat a fost considerată de preşedintele Sukarno o prioritate de vârf, după ce Indonezia şi-a redobândit independenţa faţă de Olanda. În întreg arhipelagul se vorbesc peste 350 de limbi şi dialecte[19], iar Sukarno a înţeles că ţara sa avea nevoie de un vocabular comun pentru a unifica oamenii de diverse culturi care populau mulţimea de insule. El a recrutat o echipă internaţională de lingvişti, iar indoneziana bahasa a fost cel mai mare succes al acestora. Pornind de la dialectul Malay, ea evită foarte multe dintre schimbările timpurilor verbale, verbele neregulate şi alte complicaţii caracteristice pentru majoritatea limbilor. Pe la începutul anilor 1970, majoritatea indonezienilor vorbea această limbă, deşi ei continuau să folosească în comunicare dialectul javanez sau alte dialecte locale din cadrul comunităţilor lor. Rasy era un profesor excelent, cu un minunat simţ al umorului, iar, comparativ cu învăţarea dialectului shuar sau chiar a limbii spaniole, bahasa mi se părea simplă.

Rasy avea un motoscuter şi luase asupra sa sarcina de a-mi prezenta

oraşul şi locuitorii săi.

— Îţi voi arăta o faţă a Indoneziei pe care nu ai văzut-o niciodată, mi-a promis el într-o seară şi m-a îndemnat să încalec pe şa, în spatele lui.

Am trecut pe lângă spectacole de păpuşi în joc de umbre, muzicieni care cântau la instrumente tradiţionale, pe lângă fachiri înghiţitori de flăcări, jongleri şi vânzători ambulanţi care vindeau mărfuri inimaginabile, de la casetele americane de contrabandă până la obiecte autohtone rare. În cele din urmă, am ajuns la o cafenea micuţă înţesată de tineri şi tinere ale căror haine, pălării şi coafuri ar fi fost potrivite pentru un concert al formaţiei Beatles de la sfârşitul anilor 1960. În orice caz, toţi erau clar indonezieni. Rasy m-a prezentat unui grup aşezat în jurul unei mese şi ne-am alăturat acestuia.

Toţi vorbeau engleza, mai mult sau mai puţin fluent, dar au apreciat şi mi-au încurajat străduniile de a învăţa bahasa. Vorbeau deschis despre acest subiect şi m-au întrebat de ce americanii nu le învăţau niciodată limba. Nu le-am putut da vreun răspuns. Nici nu puteam să le explic de ce eram eu singurul american sau european în această parte a oraşului, chiar dacă puteai vedea o mulţime de-alde noi la Clubul de tenis şi golf, la restaurantele de lux, la teatre sau la supermagazinele scumpe.

A fost o noapte de care-mi voi aminti mereu. Rasy şi prietenii lui m-au tratat ca pe unul de-al lor. Am simţit un sentiment de euforie datorat faptului că eram acolo, glumind şi râzând cu ei, că ei împărţeau cu mine oraşul, mâncarea şi muzica lor, că mă bucuram de mirosul ţigărilor de cuişoare şi al altor arome care erau parte a vieţii lor. Era ca şi cum aş fi fost din nou în Peace Corps şi m-am surprins întrebându-mă de ce mi-am imaginat că vreau să călătoresc la clasa întâi şi să mă separ de oameni ca aceştia. Pe măsură ce noaptea se scurgea lent, deveneau din ce în ce mai interesaţi să-mi afle părerile despre ţara lor şi despre războiul pe care America îl ducea în Vietnam. Toţi erau oripilaţi de ceea ce ei numeau „invazia ilegală“ şi s-au simţit uşuraţi să afle că le împărtăşeam sentimentele.

Când eu şi cu Rasy ne-am întors la casa de oaspeţi era târziu şi totul era cufundat în beznă. I-am mulţumit din tot sufletul pentru că mă invitase în lumea sa; la rându-i, mi-a mulţumit pentru că fusesem deschis cu prietenii lui. Ne-am promis s-o mai facem şi altă dată, ne-am îmbrăţişat şi ne-am îndreptat spre camerele noastre.

Experienţa trăită împreună cu Rasy mi-a stârnit pofta de a petrece mai mult timp departe de echipa de la MAIN. În dimineaţa următoare, m-am întâlnit cu Charlie şi i-am spus că începusem să mă simt frustrat din pricina încercării de a obţine informaţii de la oamenii locului. În plus, toate statisticile de care aveam nevoie pentru a dezvolta o analiză economică nu puteau fi găsite decât la birourile guvernamentale din Jakarta. Charlie şi cu mine am

fost de acord că era nevoie să petrec una sau două săptămâni în Jakarta.

El m-a compătimit pentru că eram obligat să părăsesc Bandungul pentru a mă duce în metropola clocotitoare, iar eu m-am prefăcut că detest această idee. În secret, de fapt, eram incitat de posibilitatea de a dispune de puţin timp numai pentru mine, de a explora Jakarta şi de a fi găzduit la elegantul Hotel Intercontinental Indonezia. Ajuns în Jakarta însă, am descoperit că, de această dată, priveam viaţa dintr-o altă perspectivă. Noaptea petrecută cu Rasy şi cu tinerii indonezieni, ca şi călătoriile mele de-a lungul şi de-a latul ţării, mă schimbaseră. Am constatat că îi priveam pe compatrioţii mei americani într-o lumină diferită. Tinerele lor soţii nu-mi mai păreau atât de frumoase. Gardul din lanţuri din jurul piscinei şi barele din oţel de la geamurile de la etajele inferioare, pe care nici nu le observasem înainte, căpătaseră acum o înfăţişare ameninţătoare. Mâncarea din restaurantele elegante ale hotelului părea insipidă.

Şi am mai observat ceva. În timpul întâlnirilor mele cu lideri politici şi oameni de afaceri importanţi, am devenit conştient de subtilităţile din modul lor de a mă trata. Nu o simţisem mai înainte, dar acum îmi dădeam seama că prezenţa mea le displăcea multora dintre ei. De exemplu, când mă prezentau unul altuia, foloseau de multe ori termeni din bahasa care s-ar traduce, conform dicţionarului meu, cu sensurile de *inchizitor şi anchetator*. Am neglijat intenţionat să le spun despre cunoştinţele mele de indoneziană bahasa – nici chiar translatorul meu nu ştia decât că pot reproduce câteva fraze tip – şi mi-am cumpărat un dicţionar bun bahasa/engleză, pe care îl consultam foarte des după ce mă despărţeam de ei.

Aceste apelative erau doar coincidenţe de vocabular? Interpretări greşite din dicţionarul meu? Am încercat să mă conving că este aşa. Şi totuşi, cu cât petreceam mai mult timp cu aceşti bărbaţi, cu atât mă convingeam mai adânc că eram un intrus, că primiseră ordin de la cineva să coopereze cu mine şi că nu aveau de ales, trebuind să se supună. Nu aveam nici o idee dacă vreun oficial al guvernului, un bancher, un general sau Ambasada SUA trimisese ordinul. Tot ceea ce ştiam era că, deşi mă invitau în birourile lor, îmi ofereau ceai, răspunzând politicos întrebărilor mele şi, într-o manieră foarte deschisă, păreau să salute prezenţa mea, sub aceste aparenţe exista o umbră de resemnare şi de ură.

Acest lucru m-a făcut să mă îndoiesc, de asemenea, şi de răspunsurile primite la întrebările mele şi de validitatea datelor pe care mi le furnizau. De exemplu, nu puteam niciodată să intru pur şi simplu într-un birou cu translatorul meu şi să mă întâlnesc cu cineva; trebuia mai întâi să stabilim o întâlnire. În sine, acest lucru nu ar fi trebuit să pară atât de straniu, doar că procedeul însemna o uriaşă pierdere de timp. Din moment ce telefoanele

funcţionau foarte rar, trebuia să mergem cu maşina pe străzile ultraaglomerate, proiectate într-o manieră atât de labirintică, încât putea să dureze şi o oră pentru a ajunge la o clădire aflată la o distanţă de numai câteva corpuri de case. Odată ajunşi, eram rugaţi să completăm o serie de formulare. În cele din urmă, apărea un secretar. Politicos, arborând întotdeauna acel zâmbet curtenitor pentru care cei din Java sunt renumiţi, îmi punea întrebări despre tipul de informaţii pe care îl doresc, după care fixa detaliile pentru o întâlnire.

Fără excepţie, întâlnirea planificată era peste cel puţin câteva zile, iar când, în sfârşit, avea loc, mi se înmâna un dosar de materiale dinainte pregătite. Proprietarii de întreprinderi îmi dădeau planuri pe 5–10 ani, bancherii aveau diagrame şi grafice, iar angajaţii guvernamentali îmi furnizau liste de proiecte care erau în curs de a părăsi planşele de desen pentru a deveni motoare ale creşterii economice. Tot ceea ce îmi furnizau aceşti lideri ai comerţului şi ai guvernului şi tot ceea ce îmi spuneau ei în timpul discuţiilor indica faptul că Java era pe drumul către – poate – cel mai mare *boom* al tuturor economiilor din lume. Nimeni – nici măcar o singură persoană – nu a pus la îndoială vreodată această premisă şi nici nu mi-a dat vreo informaţie negativă.

Pe când mă întorceam spre Bandung însă, m-am trezit analizând toate aceste experienţe trăite; ceva era profund îngrijorător. Mi-a venit în minte ideea că tot ceea ce făceam eu în Indonezia era mai mult un joc decât o realitate. Era ca şi cum am fi jucat poker. Ne ţineam cărţile ascunse. Nu puteam avea încredere unii în alţii şi nici nu puteam conta pe veridicitatea informaţiilor pe care ni le comunicam. Şi totuşi, acest joc era al naibii de serios, iar rezultatul lui, timp de decenii de acum încolo, avea să aibă un impact asupra a milioane de vieţi.

19 Theodore Friend, *Indonesian Destinies*, (Cambridge MA and London: The Belknap Press of Harvard University, 2003), p. 5.

Capitolul 7. Civilizaţia pusă la încercare

— Te duc la un *dalang*, mi-a spus Rasy, zâmbind. Ştii, e vorba despre faimoşii maeştri păpuşari indonezieni. Era cu adevărat încântat că revenisem în Bandung.

— În astă-seară, în oraş e un astfel de *dalang* foarte vestit.

M-a dus cu scuterul lui prin părţi ale oraşului despre care nici nu ştiam că există, prin cartiere de case tradiţionale, *kampong*, care puteau fi asemuite cu o versiune sărăcăcioasă a micilor temple cu acoperiş de ţiglă. Erau departe impresionantele conace tipice colonialismului olandez şi clădirile de birouri cu care mă obişnuisem. Se vedea clar că oamenii erau săraci, dar, cu toate acestea, comportamentul lor era plin de mândrie. Purtau saronguri imprimate, uzate până la urzeală, dar curate, bluze viu colorate şi pălării din paie cu borurile foarte mari. Oriunde mergeam eram întâmpinaţi cu zâmbete şi râsete. Când ne opream, copiii se repezeau să mă atingă şi să-mi pipăie ţesătura blugilor. O fetiţă mi-a înfipt în păr un boboc înmiresmat de frangipani.

Am parcat scuterul lângă un teatru ambulant unde erau adunate câteva sute de oameni, unii în picioare, alţii aşezaţi pe scaune pliante. Era o noapte senină şi frumoasă. Deşi ne aflam în centrul celui mai vechi cartier din Bandung, nu existau stâlpi de iluminat, aşa că stelele străluceau deasupra capetelor noastre. Arome de lemn ars, arahide şi cuişoare înmiresmau aerul.

Rasy a dispărut în mulţime, revenind în curând însoţit de mulţi dintre tinerii pe care-i întâlnisem la cafenea. Mi-au oferit un ceai fierbinte, nişte prăjiturele şi *sate*, mici bucăţele de carne prăjite în ulei de arahide. Probabil că am ezitat înainte de a gusta din ultimele, deoarece una dintre femei a arătat spre un foc de-abia pâlpâind.

— Carne foarte proaspătă, a râs ea. De curând prăjită.

Apoi a început muzica – sunetele magice şi obsesive ale unui *gamalong*, un instrument evocând vibraţia clopotelor din temple.

— Acest *dalang* interpretează singur toată muzica, mi-a şoptit Rasy. Tot el manevrează şi toate păpuşile, le spune replicile şi vorbeşte în câteva limbi. O să-ţi traducem noi.

A fost un spectacol remarcabil, îmbinând legendele tradiţionale cu evenimentele curente. Mai târziu aveam să aflu că *dalang*-ul este un şaman care face totul în transă. Avea peste o sută de păpuşi şi pentru fiecare glăsuia cu o voce diferită. Era o noapte pe care nu aveam să o uit niciodată şi care mi-a influenţat tot restul vieţii.

După ce a încheiat o selecţie clasică de texte din *Ramayana*, *dalang* a

scos o păpuşă Richard Nixon, completată cu nasul lung şi cu fălcile lăsate. Preşedintele SUA era îmbrăcat ca Unchiul Sam, cu o pălărie în stele-şi-dungi şi cu frac. Era însoţit de o altă păpuşă, care purta un costum din trei piese în dungi. Cea de-a doua păpuşă căra într-o mână o găleată ornată cu semnul dolarului. Mâna liberă şi-o folosea pentru a flutura steagul american deasupra capului lui Nixon, în maniera în care sclavii fluturau evantaiele pentru a-şi răcori stăpânii.

În spatele celor doi a apărut o hartă a Orientului Extrem şi Mijlociu, cu diferitele ţări prinse în cuie, fiecare pe poziţia-i respectivă. Nixon s-a apropiat imediat de hartă, a luat Vietnamul de pe cui şi l-a îndesat în gură. Striga ceva ce se putea traduce cu:

— Amar! La gunoi cu el. Nu mai avem nevoie de ăsta!

Apoi l-a zvârlit în găleată şi a luat în primire şi celelalte ţări. În orice caz, am fost surprins să observ că selecţiile următoare nu includeau dominoul statelor din Asia de Sud-Est. Mai exact, ţările aparţineau toate Orientului Mijlociu – Palestina, Kuwait, Arabia Saudită, Irak, Siria şi Iran. S-a întors apoi către Pakistan şi Afghanistan. Ori de câte ori azvârlea o ţară în găleată, păpuşa Nixon scotea urlând câte un epitet, iar toate vituperaţiile sale erau remarci antiislamice: „câini musulmani“, „monştrii lui Mohammed“, „diavoli islamişti“.

Mulţimea devenise foarte irascibilă, tensiunea crescând cu fiecare ţară nou aruncată în găleată. Spectatorii păreau sfâşiaţi între hohote de râs, şoc şi furie. Din când în când, mi se părea că se simţeau jigniţi de limbajul păpuşarului. Eram şi eu intimidat; ieşeam în evidenţă din această mulţime, fiind mai înalt decât ceilalţi, şi eram îngrijorat că şi-ar putea dezlănţui furia asupra mea. Nixon a spus apoi ceva care mi-a făcut părul măciucă, după cele traduse de Rasy.

— Pe asta dă-o Băncii Mondiale. Vezi ce se poate face ca să luăm ceva bani pe Indonezia.

A ridicat Indonezia de pe hartă, făcând gestul de a o azvârli la gunoi, dar, chiar în acel moment, din umbră s-a năpustit o altă păpuşă. Aceasta reprezenta un bărbat indonezian, îmbrăcat într-o cămaşă imprimată şi o pereche de pantaloni kaki, purtând o insignă cu numele său clar tipărit.

— E vorba de un politician foarte popular din Bandung, mi-a explicat Rasy.

Păpuşa aceasta a zburat literalmente între Omul cu găleata şi Nixon, pe care l-a prins de mână.

— Stai! strigă bărbatul. Indonezia e suverană.

Mulţimea a izbucnit în aplauze. Apoi Omul cu găleata a ridicat steagul şi l-a înfipt ca pe o suliţă în indonezian, care s-a clătinat şi a murit într-

o manieră foarte teatrală. Spectatorii au început să fluiere, să ţipe, să strige „huo!“ şi să-şi agite pumnii în aer. Nixon şi Omul cu găleata stăteau acolo privindu-ne. Au făcut o plecăciune şi au părăsit scena.

— Cred că ar trebui să plec, i-am spus lui Rasy.

El m-a luat protector pe după umeri.

— E în regulă, mi-a zis. Nu au nimic împotriva ta, personal.

Nu prea eram sigur de asta.

Ceva mai târziu, ne-am retras la cafenea. Rasy şi ceilalţi m-au asigurat că nu fuseseră informaţi dinainte asupra scenetei cu Nixon şi cu Banca Mondială.

— Nu poţi să ştii niciodată la ce să te aştepţi din partea păpuşarului, a completat un tânăr.

M-am întrebat cu voce tare dacă nu cumva spectacolul fusese regizat în onoarea mea. Cineva a râs şi mi-a spus că am un *ego* uriaş.

— Tipic pentru americani, a adăugat el, bătându-mă cu înţelegere pe spate.

— Indonezienii sunt foarte interesaţi de politică, a spus tipul de lângă mine. Americanii nu merg la spectacole de acest fel?

O femeie superbă, licenţiată în limba engleză, s-a aşezat vizavi de mine la masă.

— Dar tu nu lucrezi pentru Banca Mondială? m-a întrebat ea.

I-am spus că munca de cercetare la care lucram era făcută pentru Banca Asiatică pentru Dezvoltare (Asian Development Bank) şi pentru Agenţia Statelor Unite pentru Dezvoltare Internaţională (United State Agency for International Development).

— Şi, de fapt, nu sunt toate acelaşi lucru? Nu a mai aşteptat răspuns. Nu e aşa cum a arătat piesa din seara asta? Nu se uită guvernul tău la Indonezia şi la alte ţări ca şi cum am fi doar un ciorchine de…

Nu reuşea să găsească termenul.

— Struguri, a sugerat unul dintre prietenii ei.

— Exact. Un ciorchine de struguri. Poţi culege şi alege. Păstreaz-o pe Anglia. Mănânc-o pe China. Şi arunc-o pe Indonezia.

— După ce ne veţi lua tot petrolul, a adăugat o altă femeie.

Am încercat să mă apăr, dar nu eram deloc pregătit pentru aşa ceva. Voiam să mă dau mare cu faptul că venisem în această parte a oraşului şi că am rămas să asist la întregul spectacol anti-SUA pe care l-aş fi putut considera ca pe un afront personal. Voiam ca ei să vadă cât de curajos am fost, să-şi dea seama că eu eram singurul membru al echipei mele care se străduise să înveţe bahasa sau care avusese dorinţa de a le cunoaşte cultura. Voiam să le arăt că fusesem singurul străin care participase la spectacol. În loc de toate acestea,

am încercat să reorientez conversaţia. I-am întrebat de ce credeau că *dalang-ul* a singularizat numai ţări musulmane, cu excepţia Vietnamului. Auzind asta, tânăra absolventă de limbă engleză a izbucnit în râs.

— Pentru că ăsta este planul.

— Vietnamul este numai o acţiune de acoperire, a intervenit unul dintre bărbaţi, aşa cum a fost Olanda pentru nazişti. O trambulină.

— Adevărata ţintă, a continuat femeia, este lumea islamică.

Nu puteam să las această chestiune fără nici o replică.

— Cu siguranţă, am protestat eu, nu aveţi cum să credeţi cu adevărat că SUA este antimusulmană.

— Şi nu e? a întrebat ea. De când? Ar fi bine să-l citeşti pe unul dintre istoricii voştri – un britanic pe nume Toynbee. Prin anii cincizeci, el a prezis că adevăratul război al secolului următor nu se va purta între comunişti şi capitalişti, ci între creştini şi musulmani.

— Arnold Toynbee a afirmat aşa ceva?

Eram uimit.

— Da. Citeşte *Proces intentat civilizaţiei* şi *Lumea şi Occidentul*.

— Dar de ce ar exista o animozitate între musulmani şi creştini? am întrebat.

Au schimbat câteva priviri pe deasupra mesei. Le era greu să creadă că puteam pune o întrebare atât de tâmpită.

— Deoarece, a spus ea rar, ca şi cum s-ar fi adresat unei persoane mai încete la minte sau tare de urechi, Occidentul – în special liderul său, SUA – este hotărât să preia controlul asupra lumii, să devină cel mai mare imperiu din istorie. A ajuns deja foarte aproape de reuşită. Actualmente, Uniunea Sovietică îi stă în cale, dar sovieticii nu vor mai rezista mult. Toynbee a reuşit să întrevadă acest lucru. În spatele ideologiei lor, nu există vreo religie, vreo credinţă, vreo substanţă. Istoria demonstrează un lucru: credinţa – sufletul, încrederea într-o putere superioară – este esenţială. Iar noi, musulmanii, o avem. O avem mai mult decât oricine din lume, chiar mai mult decât creştinii. Aşa că aşteptăm. Devenim tot mai puternici.

— Nu ne grăbim, a intervenit unul dintre tineri, dar, în timp, vom lovi asemenea şarpelui.

— Ce gând oribil! nu m-am mai putut abţine. Ce putem face pentru a schimba toate astea?

Absolventa de la engleză m-a privit drept în ochi, zicându-mi:

— Încetaţi să mai fiţi atât de lacomi şi de egoişti. Înţelegeţi că mai există şi altceva pe lume în afară de casele voastre mari şi de magazinele de lux. Oamenii mor de foame, iar voi nu aveţi altă grijă decât să fiţi îngrijoraţi că n-aveţi benzină pentru maşini. Copiii mor de sete, iar voi umblaţi după

ultima modă apărută prin magazinele de firmă. Naţiuni ca a noastră se îneacă în sărăcie, dar oamenii voştri nici nu ne mai aud strigătele de ajutor. Vă astupaţi urechile în momentul în care ceilalţi încearcă să vă spună toate astea. Îi etichetaţi drept comunişti sau radicali. Ar trebui să vă deschideţi inimile către cei săraci şi defavorizaţi, în loc să-i afundaţi tot mai adânc în sărăcie şi aservire. Nu a mai rămas prea mult timp. Dacă nu reuşiţi să vă schimbaţi, sunteţi condamnaţi.

Câteva zile mai târziu, popularul politician din Bandung, reprezentat de păpuşa care s-a opus lui Nixon şi Omului cu găleata, a fost lovit şi omorât de o maşină, iar şoferul a fugit de la locul accidentului.

Capitolul 8. Iisus, altfel închipuit

Amintirea acelui *dalang* mi-a rămas adânc întipărită în minte. La fel şi cuvintele frumoasei licenţiate în limba engleză. Acea noapte din Bandung m-a propulsat la un nou nivel de gândire şi simţire. Chiar dacă nu ignorasem în totalitate implicaţiile misiunii noastre din Indonezia, reacţiile mele fuseseră stăpânite de emoţii şi, în general, fusesem în stare să-mi controlez sentimentele, apelând la raţiune, la exemplele din istorie sau la necesităţile biologice. Justificasem prezenţa noastră acolo ca pe o parte a condiţiei umane, convingându-mă că Einar, Charlie şi noi ceilalţi nu făceam decât să acţionăm aşa cum acţionaseră toţi oamenii dintotdeauna: având grijă de noi şi de familiile noastre.

În orice caz însă, discuţia mea cu acei tineri indonezieni m-a determinat să văd şi un alt aspect al acestei probleme. Prin ochii lor, am perceput că o abordare egoistă a politicii externe nu serveşte şi nici nu protejează generaţiile viitoare din nici o parte a lumii. Este vorba despre un fel de miopie, şi la fel sunt rapoartele anuale ale corporaţiilor sau strategiile pentru campaniile electorale ale politicienilor care elaborează acest fel de politică externă.

După cum s-a dovedit, informaţiile de care aveam nevoie pentru previziunile mele economice necesitau vizite mai frecvente la Jakarta. Am profitat de timpul petrecut singur acolo pentru a cugeta mai adânc asupra acestor chestiuni şi pentru a scrie despre ele într-un jurnal propriu. Am rătăcit pe străzile acestui oraş, am dat bani cerşetorilor şi am încercat să leg conversaţii cu leproşi, prostituate şi copii ai străzii.

Între timp, am analizat natura ajutorului internaţional şi am luat în considerare rolul legitim pe care statele dezvoltate (SD-urile, în jargonul Băncii Mondiale) l-ar putea juca în încercarea de a eradica sărăcia şi mizeria din statele mai puţin dezvoltate (SMPD-uri). Am început să mă întreb când este ajutorul extern unul cu adevărat sincer şi când este numai lăcomie şi egoism. Am început, efectiv, să-mi pun întrebarea dacă acest ajutor extern este vreodată altruist, iar, dacă nu e, cum se putea schimba acest lucru. Eram sigur că ţări ca a mea ar trebui să acţioneze decisiv pentru ai ajuta pe bolnavii şi muritorii de foame ai lumii, dar tot atât de sigur eram că se întâmpla foarte rar – dacă se întâmpla vreodată – ca acesta să fie motivul fundamental al intervenţiei noastre.

Îmi tot revenea în minte o întrebare esenţială: dacă obiectivul ajutorului extern este imperialismul, atunci să fie acesta chiar aşa de incorect? M-am surprins adesea invidiindu-i pe oameni ca Charlie, care credeau cu atâta

hotărâre în sistemul nostru, încât voiau să-l impună şi restului lumii. Mă îndoiam că resursele limitate ar permite întregii lumi să ducă viaţa opulentă a SUA, când chiar Statele Unite aveau milioane de cetăţeni care trăiau în sărăcie. În plus, nu-mi era foarte clar dacă oamenii din celelalte state voiau efectiv să trăiască la fel ca noi. Propriile noastre statistici privind violenţa, bolile psihice, abuzul de medicamente, divorţurile şi crimele indicau faptul că, deşi eram una dintre cele mai sănătoase societăţi din istorie, la fel de bine se putea să fim şi una dintre cele mai nefericite. De ce să vrem ca ceilalţi să se ia la întrecere cu noi?

Claudine mă avertizase, de fapt, despre toate acestea. Nu mai eram deloc sigur de ceea ce încercase ea să-mi spună. În orice caz, acum, lăsând argumentele intelectuale deoparte, devenise dureros de evident faptul că zilele inocenţei mele luaseră sfârşit. Iată ce am scris în jurnal:

> Este oare cineva din SUA inocent? Deşi cei aflaţi chiar în vârful piramidei economice câştigă cel mai mult, milioane dintre noi depindem – fie direct, fie indirect – de exploatarea SMPD-urilor pentru a ne asigura traiul. Resursele şi mâna de lucru ieftină, care ne alimentează aproape toate afacerile, vin din locuri precum Indonezia şi foarte puţine fac cale întoarsă la ei. Împrumuturile externe ne asigură că atât copiii de azi, cât şi nepoţii lor de mâine vor fi ţinuţi în captivitate. Ei vor trebui să permită corporaţiilor noastre să le devasteze resursele naturale şi nu vor putea primi educaţie, îngrijiri medicale şi alte servicii numai şi numai ca să ne plătească nouă înapoi. Faptul că propriile noastre companii au primit deja bani pentru construirea uzinelor electrice, aeroporturilor şi parcurilor industriale nu este luat în calcul în această formulă. Să fie o dovadă de inocenţă faptul că majoritatea americanilor nu este conştientă de acest lucru? Neinformaţi şi intenţionat dezinformaţi, da. Dar inocenţi?

Bineînţeles, trebuia să fac faţă faptului că acum mă număram printre cei care se ocupau în mod activ de dezinformare.

Conceptul unui război sfânt la scară mondială era tulburător, dar cu cât mă gândeam mai mult la el, cu atât mai convins eram că este posibil. În orice caz însă, mi se părea că dacă ar fi să aibă loc acest jihad, el ar fi mai puţin al musulmanilor împotriva creştinilor, cât mai ales al SMPD-urilor împotriva SD-urilor, avându-i, pesemne, pe musulmani în prima linie. Noi, cei din SD, eram utilizatorii resurselor; cei din SMPD, furnizorii. Era o reluare a sistemului mercantil colonial, organizat astfel încât să facă lucrurile mai uşoare în vederea exploatării celor care aveau resurse, dar nu aveau putere, de

către cei care aveau putere, dar resurse naturale limitate.

Nu aveam un exemplar din Toynbee la mine, dar ştiam destulă istorie cât să înţeleg că furnizorii, exploataţi de suficient de multă vreme, aveau să se răscoale. Nu trebuia decât să mă întorc la Revoluţia Americană şi la Tom Paine şi aveam deja un model. Mi-am amintit că şi britanicii îşi justificau taxele, pretinzând că Anglia ajuta coloniile sub forma protecţiei militare împotriva francezilor şi a indienilor. Coloniştii aveau o interpretare cu totul diferită.

Ceea ce le oferea Paine concetăţenilor săi în geniala sa carte *Common Sense* era sufletul la care se referiseră tinerii mei prieteni indonezieni – o idee, o credinţă într-o dreptate venită de la o putere superioară şi o religie a libertăţii şi a egalităţii, diametral opusă monarhiei britanice şi sistemului ei elitist de clase. Ceea ce ofereau musulmanii era ceva similar: încrederea într-o putere superioară şi credinţa că ţările dezvoltate nu au dreptul să subjuge şi să exploateze restul lumii. Ca şi coloniştii gata să se revolte în orice moment, musulmanii ameninţau să lupte pentru drepturile lor şi, ca şi britanicii în anii 1770, noi am clasificat aceste acţiuni drept terorism. Istoria părea că se repetă.

Mă întrebam ce fel de lume am fi avut dacă SUA şi aliaţii lor ar fi investit toţi banii cheltuiţi pentru războaiele colonialiste – cum ar fi cel din Vietnam – în scopul eradicării foametei mondiale sau al educării şi al asistenţei medicale de bază pentru toţi locuitorii planetei, inclusiv pentru ai noştri. Mă întrebam ce efect ar avea asupra generaţiilor următoare, dacă am depune eforturi pentru eliminarea surselor de poluare şi pentru protecţia cursurilor de ape, a pădurilor şi a altor zone naturale care asigură apă potabilă, aer proaspăt şi toate acele lucruri care ne hrănesc spiritul şi trupul. Nu-mi venea să cred că Părinţii noştri Fondatori prevăzuseră ca dreptul la viaţă, la libertate şi la căutarea fericirii să existe numai pentru americani şi mă întrebam de ce oare implementam noi acum strategii de promovare a valorilor imperialiste împotriva cărora ei luptaseră.

În ultima mea noapte petrecută în Indonezia, m-am trezit dintr-un vis, m-am ridicat din pat în capul oaselor şi am aprins lumina. Aveam senzaţia că cineva se afla cu mine în cameră. Am scrutat de jur-împrejur mobila hotelului Intercontinental, atât de familiară mie, tapiseriile imprimate şi păpuşile înrămate care atârnau pe pereţi. Apoi visul mi-a revenit.

Îl vedeam pe Hristos stând în picioare înaintea mea. Părea acelaşi Iisus cu care vorbeam în fiecare noapte pe când eram copil, împărtăşindu-i gândurile mele, după ce-mi terminam de spus rugăciunile de rigoare. Doar că acel Iisus din copilăria mea avea pielea albă şi era blond, în timp ce acesta de acum avea părul negru şi cârlionţat, iar pielea închisă la culoare. S-a aplecat şi a luat ceva pe umăr. Mă aşteptam să văd că ia o cruce. În schimb, am văzut

arborele unei maşini care avea prinsă de el o roată înălţându-se deasupra capului său, alcătuind un halo metalic. Vaselina îi picura ca sângele pe frunte. El s-a îndreptat, s-a uitat fix în ochii mei, spunându-mi:

— Dacă ar fi să vin acum, m-ai vedea cu totul altfel.

L-am întrebat de ce oare.

— Deoarece, a răspuns el, lumea este cu totul alta.

Ceasul mi-a arătat că se făcuse aproape ziuă. Ştiam că nu voi mai putea adormi, aşa că m-am îmbrăcat, am luat liftul până în holul pustiu şi am rătăcit prin grădinile din jurul piscinei. Luna strălucea pe cer, iar mirosul dulce de orhidee umplea aerul. M-am aşezat pe un şezlong şi m-am întrebat ce făceam eu oare aici, de ce mă purtase viaţa mea pe acest făgaş, de ce Indonezia. Ştiam că viaţa mea luase o întorsătură, dar habar n-aveam cât de dramatică.

M-am întâlnit cu Ann la Paris, în drum spre casă, pentru a încerca o reconciliere. Chiar şi în timpul acestei vacanţe franceze, am continuat să ne ciondănim. În ciuda numeroaselor momente frumoase şi speciale trăite împreună, cred că amândoi înţeleseserăm că îndelungata noastră istorie de furie şi resentimente constituia o piedică mult prea mare în calea împăcării. Şi, în plus, erau atâtea lucruri pe care nu i le puteam spune. Singura persoană căreia i le-aş fi putut împărtăşi era Claudine, iar la ea mă gândeam permanent. Ann şi cu mine am aterizat la Aeroportul Logan din Boston şi am luat un taxi spre a ajunge fiecare la casa sa din Back Bay.

Capitolul 9. O ocazie unică în viaţă

Adevăratul test al Indoneziei mă aştepta la MAIN. Dimineaţa, la prima oră, m-am prezentat la sediul central de la Prudential Center şi, în timp ce aşteptam liftul împreună cu alţi angajaţi, am aflat că Mac Hall, enigmaticul preşedinte octogenar şi directorul executiv de la MAIN îl promovase pe Einar preşedinte al reprezentanţei din Portland, Oregon. Rezultatul era că acum eu trebuia să-i raportez direct lui Bruno Zambotti.

Supranumit „vulpea argintie“ datorită culorii părului său şi a straniei sale abilităţi de a dejuca planurile oricui ar încerca să-l provoace, Bruno avea ceva din înfăţişarea fermecătoare a lui Cary Grant. Era meşter la vorbă şi avea atât o diplomă de inginer, cât şi un MBA. Înţelegea econometria şi era vicepreşedintele responsabil cu departamentul de energie electrică de la MAIN, precum şi cu majoritatea proiectelor noastre internaţionale. Evident, el urma să fie alesul firesc în funcţia de preşedinte al corporaţiei, în momentul în care mentorul său, Jake Dauber, care îmbătrânea vizibil, avea să se pensioneze. Ca majoritatea angajaţilor de la MAIN, eram şi eu înfricoşat şi îngrozit de Bruno Zambotti.

Exact înainte de prânz am fost chemat în biroul lui Bruno. După o discuţie cordială despre Indonezia, el a spus ceva care m-a făcut să sar de pe fotoliu.

— Îl concediez pe Howard Parker. Nu e nevoie să intrăm în amănunte, e de-ajuns să spunem că a cam pierdut contactul cu realitatea.

Zâmbetul lui era satisfăcut, deconcertant, în timp ce bătea cu degetul peste un teanc de hârtii de pe birou.

— Opt procente pe an. Asta e analiza încărcăturii făcută de el. Îţi vine să crezi? Într-o ţară cu potenţialul Indoneziei!

A încetat să mai zâmbească şi m-a privit drept în ochi.

— Charlie Illingsworth mi-a spus că previziunile tale economice merg direct la ţintă şi că vor justifica creşterea încărcăturii cu 17–20 de procente. Aşa e?

L-am asigurat că aşa era. S-a ridicat în picioare şi mi-a întins mâna.

— Felicitări. Tocmai ai fost promovat.

Poate că ar fi trebuit să fi ieşit în oraş să sărbătoresc la un restaurant elegant cu alţi angajaţi de la MAIN – sau chiar singur. Oricum, mintea mea era la Claudine. Ardeam de nerăbdare să-i spun despre promovare şi despre experienţele mele din Indonezia. Îmi interzisese să o sun din străinătate şi o ascultasem. Acum eram uimit să aflu că telefonul ei fusese deconectat, fără să existe un număr de contact. M-am dus să o caut.

Un cuplu tânăr se mutase în apartamentul ei. Era vremea prânzului,dar cred că i-am luat din pat; vizibil deranjaţi, mi-au mărturisit că nu ştiau nimic despre Claudine. Am făcut o vizită la agenţia imobiliară, pretinzând că sunt un văr al ei. Dosarele lor arătau că nu închiriaseră niciodată acel apartament cuiva cu numele ei; închirierea anterioară se făcuse unui bărbat rămas anonim la cerere. Înapoi la Prudential Center, cei de la oficiul resurse umane de la MAIN susţineau că nu exista nici un dosar cu ea. Admiseseră, totuşi, că existase un dosar al unui „consultant special“ la care eu nu aveam acces.

După-amiaza târziu, eram epuizat şi golit de orice sentiment. Şi colac peste pupăză, aveam probleme şi cu oboseala produsă de decalajul de fus orar. Întors în apartamentul meu pustiu, m-am simţit teribil de singur şi de părăsit. Promovarea mea părea fără importanţă sau, chiar mai rău, ca un afiş care anunţa dorinţa mea de a mă vinde. M-am trântit pe pat, copleşit de disperare. Fusesem folosit de Claudine şi apoi îndepărtat. Hotărât să nu cedez în faţa chinului, mi-am reprimat sentimentele. Stăteam întins pe pat, holbându-mă ore în şir la pereţii goi.

În cele din urmă, am reuşit să mă adun. M-am ridicat, am dat pe gât o bere, după care am spart sticla goală de-o masă. M-am uitat apoi pe fereastră. Privind pe o stradă îndepărtată, mi s-a părut că o văd venind spre mine. M-am repezit la uşă, dar m-am întors să mai arunc din nou o privire pe fereastră. Femeia se mai apropiase. Mi-am putut da seama că era atrăgătoare şi că mersul ei îmi amintea de cel al lui Claudine, doar că nu era Claudine. Mi s-a strâns inima, iar senzaţiile mele au trecut de la furie şi silă, la frică.

Prin faţa ochilor mi-a trecut fulgerător o imagine cu Claudine prăbuşindu-se sub o ploaie de gloanţe, asasinată. Mi-am alungat această imagine, am luat câteva pastile de Valium şi am băut până am adormit.

În dimineaţa următoare, un telefon de la serviciul de personal de la MAIN m-a trezit din mahmureală. Şeful acestuia, Paul Mormino, m-a asigurat că îmi înţelegea nevoia de odihnă, dar mă implora să vin la birou în după-masa aceea.

— Veşti bune, mia spus el. Cel mai bun lucru pentru o refacere ca lumea.

M-am supus apelului şi am aflat că Bruno fusese mai mult decât parolist. Nu numai că fusesem promovat pe vechiul post al lui Howard, dar mi se oferise şi titlul de economist-şef, plus o mărire de salariu, ceea ce chiar că m-a mai binedispus un pic.

Mi-am luat liber toată ziua şi am rătăcit pe străzi, de-a lungul râului Charles, cu sticla de bere după mine. Cum stăteam acolo, privind ambarcaţiunile şi tratându-mi oboseala provocată de schimbarea fusului orar

combinată cu mahmureala atroce, m-am convins singur că Claudine îşi făcuse meseria şi apoi se implicase în următoarea sa misiune. Întotdeauna evidenţiase faptul că totul trebuia să rămână secret. O să mă sune ea pe mine. Mormino avusese dreptate: oboseala produsă de decalajul de fus orar şi anxietatea mea se risipiră.

În timpul următoarelor săptămâni am încercat să las deoparte gândurile care-mi zburau spre Claudine. M-am concentrat asupra redactării raportului privind economia Indoneziei şi a revizuirii analizei lui Howard. Am ajuns la zi cu tipul de studiu pe care şefii meu voiau să-l vadă: o creştere anuală a cererii de electricitate în medie de 19% în primii doisprezece ani după ce noul sistem va fi terminat, scăzând la 17% timp de încă opt ani şi stabilizându-se la circa 15 procente pentru restul anilor rămaşi până la 25 de ani, câţi erau prevăzuţi de proiect.

Mi-am prezentat concluziile la o întâlnire oficială cu agenţiile internaţionale de împrumut. Echipele lor de experţi m-au chestionat pe larg, fără pic de îndurare. Atunci emoţiile mi se transformaseră deja într-un soi de hotărâre sinistră, nu foarte diferită de cea care mă împinsese în timpul şcolii elementare să excelez în loc să mă revolt. Şi totuşi, amintirea Claudinei mă urmărea îndeaproape. Când un economist tupeist, hotărât să câştige o reputaţie la Banca Asiatică de Dezvoltare, m-a verificat în decursul întregii după-amiezi, mi-am amintit sfatul dat de Claudine într-una din zilele acelea petrecute în apartamentul din Beacon Street, cu câteva luni bune în urmă.

— Cine poate prevedea viitorul cu 25 de ani înainte? mă întrebase ea. Ghicitul tău este la fel de bun ca şi al lor. Încrederea înseamnă totul.

M-am convins personal că sunt un expert, reamintindu-mi că eu avusesem mai multă experienţă cu ţările în curs de dezvoltare decât mulţi indivizi – unii având de două ori vârsta mea – care trebuiau să-mi judece mie activitatea. Trăisem în Amazon şi călătorisem în locuri din Java pe care nimeni altcineva nu acceptase să le viziteze. Frecventasem câteva cursuri intensive care aveau drept scop să-i înveţe pe directori cele mai subtile lucruri despre econometrie şi mi-am spus că făceam parte dintr-o rasă nouă, că sunt un fel de copil-minune orientat către statistică, divinizând econometria, categorie care-l încânta atât de mult pe Robert McNamara, preşedintele în funcţie al Băncii Mondiale, fostul preşedinte al Companiei Ford Motors şi secretarul cu apărarea pe vremea lui Kennedy. Era un bărbat care-şi construise reputaţia pe numere, pe teoria probabilităţii, pe modelele matematice şi – bănuiam eu – pe bravada unui ego uriaş.

Am încercat să-l imit şi pe McNamara, dar şi pe şeful meu, Bruno. Am adoptat maniera de a vorbi a primului şi m-am apucat să merg ţanţoş ca cel din urmă, legănându-mi servieta într-o mână. Dacă privesc înapoi, mă

minunez de tupeul meu. Adevărul este că experienţa mea era extrem de limitată, dar ceea ce-mi lipsea la capitolul pregătire şi cunoştinţe era suplinit la capitolul îndrăzneală.

Şi uite că a mers. În cele din urmă, echipa de experţi mi-a aprobat rapoartele.

În lunile care au urmat, am avut întâlniri în Teheran, Caracas, Guatemala City, Londra, Viena şi Washington DC. Am întâlnit personalităţi notorii, printre care şahul Iranului, foşti preşedinţi ai câtorva ţări şi chiar pe Robert McNamara în persoană. Ca şi în şcoala elementară, aceasta era o lume a bărbaţilor. Am fost uimit de felul în care noul meu titlu şi rumoarea iscată de recentele mele izbânzi în faţa agenţiilor internaţionale de împrumut au influenţat atitudinea celorlalţi faţă de mine.

La început, toată această atenţie mi s-a urcat la cap. Am început să mă cred un fel de Merlin care putea să-şi fluture mâna deasupra unei ţări făcând-o deodată să se lumineze, iar întreprinderile să răsară precum florile. Apoi am fost decepţionat. Mi-am analizat propriile motive, dar şi pe ale tuturor celor cu care am lucrat. Se părea că un titlu onorific sau un doctorat nu însemna mare lucru când era vorba de a ajuta pe cineva să înţeleagă situaţia disperată a unui lepros trăind lângă o hazna în Jakarta şi mă îndoiam că talentul de a manipula nişte statistici ar putea permite cuiva să vadă în viitor. Cu cât ajungeam să-i cunosc mai bine pe cei care luau deciziile care schimbau soarta lumii, cu atât mai sceptic deveneam în privinţa posibilităţilor şi a scopurilor acestora. Privind feţele celor din jurul meselor din sălile de şedinţă, m-am surprins făcând mari eforturi pentru a-mi stăpâni furia.

În cele din urmă însă, această perspectivă s-a schimbat şi ea. Am ajuns să înţeleg că majoritatea acelor indivizi credeau că procedează aşa cum se cuvine. Ca şi Charlie, ei erau convinşi că atât comunismul, cât şi terorismul reprezentau forţe ale răului – mai degrabă decât reacţii previzibile la deciziile pe care ei şi predecesorii lor le luaseră – şi că erau datori faţă de patrie şi faţă de urmaşii lor, ca şi faţă de Dumnezeu, să convertească lumea la capitalism. Tot ei se agăţau şi de principiul supravieţuirii celui mai puternic; dacă s-a nimerit să aibă norocul de a se fi născut într-o clasă privilegiată, nu într-una din cele care vieţuiesc în bordeie din carton, ei considerau că este o obligaţie să transmită această moştenire şi urmaşilor lor.

Am oscilat între a considera că sunt nişte participanţi la o conspiraţie sau o simplă frăţie bine închegată care-şi propunea să domine lumea. Cu toate acestea, în timp, am început săi asemăn cu proprietarii de plantaţii din sudul Americii, de dinaintea Războiului Civil. Erau nişte oameni strânşi laolaltă într-o asociaţie liberă, pe baza unor credinţe comune şi a unor interese proprii împărtăşite, mai degrabă decât un grup exclusivist care se reunea clandestin

cu intenţii ticăloase bine definite. Stăpânii plantaţiilor crescuseră cu servitori şi cu sclavi, fuseseră educaţi să creadă că era dreptul lor, ba, mai mult chiar, că era datoria lor să aibă grijă de „păgâni“ şi să-i convertească la religia proprietarilor şi la felul lor de viaţă. Chiar dacă sclavia le repugna din punct de vedere filosofic, ei erau în stare, asemenea lui Thomas Jefferson, să o justifice ca fiind o necesitate, prăbuşirea ei având drept rezultat haosul economic şi social. Conducătorii oligarhiilor moderne – ceea ce eu numesc acum corporatocraţie – par să se încadreze în acelaşi tipar.

Am început să mă întreb, de asemenea, şi cine trage foloase de pe urma războiului şi a producţiei de arme în masă, de pe urma îndiguirii râurilor şi a distrugerii mediului şi culturilor indigene. Am început să urmăresc cine beneficiază când sute de mii de oameni mor din cauza hranei insuficiente, a apei poluate sau a bolilor pentru care există totuşi un leac. Încetul cu încetul am ajuns să înţeleg că, în cele din urmă, nimeni nu are nici un avantaj, dar că, pe termen scurt, se dovedeşte că, cel puţin din punct de vedere material, beneficiază doar aceia din vârful piramidei – cei ca mine şi ca şefii mei.

Aceste constatări au generat o serie de numeroase alte întrebări: de ce persistă oare această situaţie? De ce ţine ea de atâta vreme? Răspunsul se găseşte oare, pur şi simplu, în acea zicală străveche: „unde-i puterea, e şi dreptatea“, adică ar fi posibil ca aceia care au puterea să perpetueze acest sistem?

Părea insuficient să susţin că numai puterea ar permite acestei situaţii să se perpetueze. Deşi afirmaţia „unde-i puterea, e şi dreptatea“ explica o mare parte din dilemă, simţeam eu că mai trebuia să fie o forţă mult mai redutabilă care acţiona aici. Mi-am amintit de un profesor de economie de la şcoala de afaceri, un tip din nordul Indiei, care ţinea un curs despre resursele limitate, despre nevoia omului de a progresa continuu şi despre principiul muncii cu sclavi. Conform spuselor acestui profesor, toate sistemele capitaliste de succes implică ierarhii cu lanţuri de comandă rigide, adică o mână de oameni la vârf, care controlează ordinele date către subordonaţi, şi o masivă armată de muncitori la bază, care, în termeni relativ economici, pot fi clasificaţi efectiv drept sclavi. În cele din urmă, m-am convins că noi încurajăm acest sistem, pentru că ne-a încredinţat corporatocraţia că Dumnezeu ne-a dat dreptul să-i plasăm pe câţiva dintre ai noştri în chiar vârful piramidei capitaliste şi să ne exportăm sistemul în toată lumea.

Desigur, nu suntem primii care procedează astfel. Lista celor care au practicat acest sistem începe cu mult în urmă, de la imperiile antice din Africa de Nord, din Orientul Mijlociu şi din Asia, croindu-şi drum prin Persia, Grecia, Roma, cruciadele creştine, şi până la toţi întemeietorii europeni de imperii de după Columb. Acest impuls imperialist a fost şi continuă să fie

cauza celor mai multe războaie, a poluării, foametei, dispariţiei speciilor şi a genocidurilor. Şi a avut întotdeauna un impact serios asupra conştiinţelor şi bunăstării cetăţenilor respectivelor imperii, contribuind la stagnarea socială şi având drept rezultat o situaţie în care cele mai bogate civilizaţii din istoria omenirii sunt lovite de cele mai înalte rate de sinucidere, de consum de droguri şi de violenţă.

M-am gândit îndelung la aceste probleme, evitând însă să iau în consideraţie esenţa rolului meu în toate acestea. Am încercat să nu mă gândesc la mine ca la un AE, ci ca la un economist de vârf. Suna astfel foarte îndreptăţit, iar dacă aveam nevoie de confirmări, mă puteam uita pe statele mele de plată: toate erau de la MAIN, o corporaţie privată. Nu câştigam nici un bănuţ de la NSA sau de la altă agenţie guvernamentală. Aşa că am reuşit să mă conving. Cât de cât.

Într-o după-amiază, m-a chemat Bruno în biroul lui. S-a aşezat în spatele scaunului meu şi m-a bătut pe umăr:

— Ai făcut o treabă excelentă, mi-a zis satisfăcut. Ca semn al aprecierii noastre, îţi oferim o ocazie unică în viaţă, ceva ce puţini oameni primesc vreodată, chiar dacă uneori au de două ori vârsta ta.

Capitolul 10. Preşedintele şi eroul Republicii Panamá

Am aterizat pe aeroportul internaţional Tocumen din Panamá într-o noapte târzie de aprilie în 1972, în timp ce afară era un adevărat potop tropical. Cum era obiceiul pe atunci, am luat un taxi împreună cu alţi câţiva directori, iar eu, dat fiind că vorbeam spaniola, am ajuns să stau pe locul de lângă şofer. Mă uitam în gol prin parbrizul taxiului. Prin ploaie, farurile luminau un panou cu portretul unui bărbat arătos, cu sprâncene proeminente şi cu ochi strălucitori. O parte a pălăriei sale cu boruri largi era ridicată şi înclinată şmechereşte, pe o ureche. L-am recunoscut ca fiind eroul statului Panamá de azi, Omar Torrijos.

Mă pregătisem pentru această excursie în maniera mea personală, vizitând secţiunea de referinţă a Bibliotecii Publice din Boston. Ştiam că unul dintre motivele popularităţii lui Torrijos în rândul cetăţenilor era rolul său de apărător al dreptului statului Panamá de a se autoguverna şi al pretenţiilor de suveranitate asupra canalului Panamá. Era hotărât ca în timpul mandatului său ţara să nu mai cadă în capcanele istoriei ei umilitoare.

Panamá făcea parte din Columbia, când inginerul francez Ferdinand de Lesseps, care condusese lucrările de construcţie a Canalului Suez, a hotărât să construiască un canal prin istmul Americii Centrale, care să lege Oceanul Atlantic de Oceanul Pacific. Începând din 1881, francezul a depus un efort colosal, soldat însă cu un lanţ de catastrofe venite una după alta. În cele din urmă, în 1889, proiectul s-a sfârşit cu un dezastru financiar – inspirându-i însă un vis lui Theodore Roosevelt. În timpul primilor ani ai secolului XX, Statele Unite au cerut Columbiei să semneze un tratat prin care să cedeze istmul unui consorţiu nord-american. Columbia a refuzat.

În 1903, preşedintele Roosevelt a trimis acolo nava americană de război *Nashville*. Soldaţii americani au debarcat, l-au capturat şi ucis pe comandantul miliţiei locale şi au proclamat independenţa statului Panamá. A fost instalat un guvern-marionetă şi a fost semnat primul Tratat privind Canalul Panamá; el stabilea o zonă americană pe ambele maluri ale viitorului curs de apă, legaliza intervenţia militară a SUA şi dădea Washingtonului un control efectiv asupra acestei nou-născute naţiuni „independente“.

Interesant este faptul că tratatul a fost semnat de secre- tarul american de stat Hay şi de un inginer francez, Philippe Bunau-Varilla, care făcuse parte din echipa iniţială, nefiind însă semnat de nici un cetăţean din Panamá. În esenţă, Panamá a fost obligată să se scindeze de statul Columbia pentru a servi Statelor Unite, într-o afacere pusă la cale de un american şi un francez – şi, dacă privim din retrospectiva istoriei, acesta era un început profetic[20].

Mai bine de o jumătate de secol, Panamá a fost condusă de o oligarhie

de familii înstărite cu legături puternice la Washington. Aceşti conducători erau dictatori de dreapta care luau toate măsurile pe care le considerau necesare pentru a fi siguri că ţara lor promova interesele Statelor Unite. Aproximativ în aceeaşi manieră cu a tuturor dictatorilor din America Latină aliaţi cu Washingtonul, conducătorii statului Panamá interpretau interesele SUA în sensul de anihilare a oricărei mişcări populiste cu iz de socialism. Ei susţineau şi activităţile anticomuniste ale CIA şi ale NSA din întreaga emisferă, sprijinind, de asemenea, afaceri uriaşe americane, cum ar fi Standard Oil al lui Rockefeller sau United Fruit Company (care a fost cumpărată de George H.W. Bush). Aparent, aceste guverne nu-şi dădeau seama că interesele SUA erau promovate prin îmbunătăţirea vieţii celor care trăiau în sărăcie lucie şi care serveau drept eventuali sclavi pe plantaţiile uriaşe şi în corporaţii.

Familiile conducătoare ale Republicii Panamá au fost bine răsplătite pentru sprijinul lor: forţele militare ale SUA au intervenit în numele lor de zeci de ori, în perioada cuprinsă între declaraţia de independenţă a Republicii Panamá şi anul 1968. Oricum, în acel an, pe când eram încă voluntar Peace Corps în Ecuador, cursul istoriei panameze s-a schimbat brusc. O lovitură de stat l-a înlăturat pe Arnulfo Arias, ultimul din parada dictatorilor, iar Omar Torrijos s-a impus ca şef al statului, deşi nu participase activ la lovitura de stat21.

Torrijos era privit cu admiraţie de clasa de mijloc şi de cea de jos din Panamá. El însuşi crescuse într-un oraş de provincie, Santiago, unde părinţii săi erau profesori la o şcoală de acolo. A avansat rapid în ierarhia Gărzii Naţionale, cea mai importantă organizaţie militară din Panamá şi o instituţie care, în anii 1960, câştiga un sprijin tot mai larg în rândurile săracilor. Torrijos îşi dobândise reputaţia de a-i asculta pe cei defavorizaţi. Se plimba pe străzile mahalalelor pline de cocioabe, ţinea întruniri în locuri în care alţi politicieni nici nu îndrăzneau să intre, îi ajuta pe cei fără slujbă să-şi găsească de lucru şi, deseori, dona bani din resursele sale financiare limitate familiilor lovite de boli sau de nenorociri22.

Dragostea lui de viaţă şi compasiunea sa pentru oameni s-a întins chiar şi dincolo de graniţa statului Panamá. Torrijos era hotărât să-şi transforme naţiunea într-un azil pentru cei prigoniţi, un loc care să le ofere protecţie refugiaţilor din ambele părţi ale „gardului“ politic, de la cei care se opuneau lui Pinochet în Chile, până la luptătorii de dreapta anti-Castro. Mulţi au văzut în el un ambasador al păcii, percepţie care l-a făcut să dobândească admiraţia întregii emisfere. Şi-a căpătat, de asemenea, o reputaţie de lider dedicat rezolvării divergenţelor dintre variatele facţiuni ce sfâşiau atât de multe ţări din America Latină: Honduras, Guatemala, El Salvador, Nicaragua,

Cuba, Columbia, Perú, Argentina, Chile şi Paraguay. Micuţa sa naţiune de două milioane de oameni servea ca model de reformă socială, fiind o sursă de inspiraţie pentru liderii mondiali, pentru sindicatele care plănuiau dezmembrarea Uniunii Sovietice sau pentru militanţii islamişti, cum era Muammar al Gaddafi din Libia[23].

În prima mea noapte în Panamá, oprit fiind la un semafor şi uitându-mă cu atenţie printre ştergătoarele zgomotoase ale parbrizului, am fost emoţionat de acest om care-mi zâmbea de pe panou – arătos, plin de farmec, curajos. Aflasem, după ore de studiu la BPB, că era un om care-şi apăra convingerile. Pentru prima dată în istorie, Panamá nu mai era o marionetă a Washingtonului sau a altcuiva. Torrijos nu a cedat niciodată tentaţiilor oferite de Moscova sau de Beijing; el credea în reforma socială şi în ajutorarea celor născuţi în sărăcie, dar nu pleda în favoarea comunismului. Spre deosebire de Castro, Torrijos era hotărât să câştige independenţa faţă de SUA fără să creeze alianţe cu inamicii acestora.

Am dat peste un articol dintr-un ziar obscur de pe rafturile de la BPB, articol în care Torrijos era lăudat pentru că era un om care avea să modifice istoria Americilor, opunându-se unei tendinţe pe termen lung de dominaţie a SUA. Autorul cita ca punct de plecare *Manifestul Destinului* (Manifest Destiny) doctrină populară printre americani în anii 1840, conform căreia cucerirea Americii de Nord a fost predestinată divin, Dumnezeu, nu oamenii, fiind cel care ordonase distrugerea indienilor, a pădurilor şi a bivolilor, asanarea mlaştinilor şi îndiguirea râurilor, precum şi dezvoltarea unei economii care depinde de exploatarea neîncetată a muncii şi a resurselor naturale.

Articolul mi-a dat de gândit asupra atitudinii pe care o adop- ta ţara mea în raport cu lumea. Doctrina Monroe, enunţată în 1823 de preşedintele James Monroe, a fost folosită pentru a duce cu un pas mai departe *Manifestul Destinului*, când, în anii 1850 şi 1860, se afirma că SUA avea drepturi speciale asupra întregii emisfere, inclusiv dreptul de a invada oricare dintre naţiunile din America Centrală sau de Sud care refuza să sprijine politicile SUA. Teddy Roosevelt a invocat doctrina Monroe pentru a justifica intervenţia SUA în Republica Dominicană, în Venezuela şi în timpul „eliberării“ Republicii Panamá de dominaţia Columbiei. O serie întreagă de preşedinţi ai SUA – printre cei mai de seamă numărându-se Taft, Wilson şi Franklin Roosevelt – s-au bazat pe această doctrină pentru a extinde activităţile panamericane ale Washingtonului până la sfârşitul celui de Al Doilea Război Mondial. În cele din urmă, în ultima jumătate a secolului XX, Statele Unite au folosit ameninţarea comunistă pentru a justifica extinderea acestui concept într-o serie de ţări din lume, incluzând Vietnamul şi

Indonezia[24].

Acum, se părea că un singur om stătea în calea Washing- tonului. Ştiam că nu era primul (lideri precum Castro sau Allende o făcuseră cu mult înaintea lui), dar numai Torrijos o făcea din afara ideologiei comuniste şi fără a-şi eticheta mişcarea drept revoluţie. El spunea pur şi simplu că Panamá avea propriile ei drepturi – suveranitatea asupra propriilor cetăţeni, pământuri şi un curs de apă care o străbătea – şi că aceste drepturi erau la fel de valabile şi acordate tot pe cale divină ca oricare dintre drepturile de care se bucurau Statele Unite.

Torrijos mai avea obiecţii şi împotriva acelei *School of the Americas* (Şcoala Americilor), ca şi împotriva centrului de instrucţie al comandamentului sudic al armatei americane, ambele situate în Zona Canalului. Ani de zile, forţele armate ale SUA îi invitaseră pe dictatorii şi preşedinţii Americii Latine să-şi trimită fiii şi liderii militari în aceste centre – cele mai mari şi cele mai bine dotate din afara Americii de Nord. Acolo, ei învăţau tehnici de interogare şi de operare sub acoperire, ca şi tactici militare pe care ar fi trebuit să le folosească pentru a lupta împotriva comunismului şi pentru a-şi proteja propriile bunuri şi pe acelea ale companiilor de petrol sau ale altor corporaţii private. De asemenea, ei aveau ocazia de a-şi crea legături cu elita Statelor Unite.

Aceste instituţii erau urâte de latino-americani – cu excepţia acelor câţiva bogătaşi care beneficiau de pe urma lor. Ele erau cunoscute pentru faptul că îi educau pe cei din echipele de asasini ale formaţiunilor politice de dreapta şi pe torţionarii care transformaseră atât de multe naţiuni în regimuri totalitare. Torrijos a afirmat clar că nu dorea centre de instrucţie pe teritoriul Republicii Panamá – şi că el considera Zona Canalului inclusă între graniţele sale[25].

Văzându-l pe chipeşul general pe panou şi citind sloganul de sub chipul său („Idealul lui Omar este libertatea; nu s-a inventat încă glonţul care să poată ucide un ideal!“), am simţit fiori pe şira spinării. Am avut o presimţire că povestea statului Panamá din secolul XX nu era deloc pe sfârşite şi că Torrijos se putea aştepta la momente dificile, dacă nu chiar tragice.

Furtuna tropicală lovea în parbriz, semaforul arăta verde, iar şoferul claxona maşina din faţa noastră. Am început să mă gândesc la poziţia pe care o ocupam eu personal. Fusesem trimis în Panamá să închei afacerea care avea să devină cu adevărat cel mai impresionant şi cuprinzător plan strategic al MAIN. Acest plan avea să creeze justificarea pentru investiţia de miliarde de dolari făcută de Banca Mondială, Banca de Dezvoltare Interamericană şi USAID în sectoarele energiei, transportului şi agriculturii din această ţară micuţă, e drept, dar de o importanţă crucială. Era, bineînţeles, un subterfugiu,

o modalitate de a îndatora pe vecie Republica Panamá şi, prin urmare, de a o face să revină la statutul de marionetă.

În timp ce taxiul străbătea noaptea, un sentiment paroxistic de vină mă străfulgeră, însă am reuşit să mi-l reprim imediat. Ce-mi păsa mie? Făcusem pactul în Java, îmi vândusem sufletul, iar acum îmi puteam clădi ocazia vieţii. Puteam deveni bogat, celebru şi puternic cât ai bate din palme.

20 A se vedea David McCullough, *The Path Between the Seas: The Creation of the Panamá Canal 1870–1914* (New York: Simon and Schuster, 1999); William Friar, *Portrait of the Panamá Canal From Construction to the Twenty-First Century* (New York: Graphic Arts Publishing Company, 1999); Graham Greene, *Conversation with the General* (New York: Pocket Books, 1984).

21 A se vedea „Zapata Petroleum Corp.“, Fortune, aprilie 1958, p. 248; Darwin Payne, *Initiative in Energy: Dresser Industries Inc. 1880–1978* (New York, Simon and Schuster, 1979); Steve Pizzo et al., *Inside Job: The Looting of America's Savings and Loans* (New York: McGraw Hill, 1989); Gary Webb, Dark Alliance: *The CIA, The Contras and the Crack Cocaine Explosion* (New York: Seven Stories Press, 1999); Gerard Colby şi Charlotte Dennet, *Thy Will Be Done, The Conquest of the Amazon: Nelson Rockefeller and Evangelism in the Age of Oil* (New York: HarperCollins, 1995).

22 Manuel Noriega cu Peter Eisner, *The Memoirs of Manuel Noriega, America's Prisoner* (New York: Random House, 1997); Omar Torrijos Herrera, *Ideario* (Editorial Universitaria Centroamericano, 1983); Graham Greene, *Conversations with the General* (New York: Pocket Books, 1984).

23 Graham Greene, *Conversations with the General* (New York: Pocket Books, 1984); Manuel Noriega cu Peter Eisner, *The Memoirs of Manuel Noriega, America's Prisoner* (New York: Random House, 1997).

24 Derrick Jensen, *A Language Older than Words* (New York: Context Books, 2000), p.86–88.

25 Graham Greene, *Conversations with the General* (New York: Pocket Books, 1984); Manuel Noriega cu Peter Eisner, *The Memoirs of Manuel Noriega, America's Prisoner* (New York: Random House, 1997).

Capitolul 11. Piraţi în Zona Canalului

În ziua următoare, guvernul panamez a trimis pe cineva care să mă călăuzească. Se numea Fidel şi am fost imediat atras de el. Era înalt, subţire şi foarte mândru de ţara sa. Stră-străbunicul său luptase alături de Bolivar pentru câştigarea independenţei faţă de Spania. I-am spus că eu eram înrudit cu Tom Paine şi am fost profund impresionat să aflu că Fidel citise *Common Sense* tradus în spaniolă. Vorbea engleză, dar, când a descoperit că vorbeam fluent limba ţării sale, a fost copleşit de emoţie.

— Mulţi dintre compatrioţii tăi trăiesc aici de ani de zile şi nici nu se sinchisesc să o înveţe, a spus el.

Fidel m-a dus într-o plimbare cu maşina printr-un sector uluitor de prosper al oraşului său, zonă căreia el îi spunea New Panamá (Noua Panamá). Pe când treceam pe lângă zgârie-norii moderni din sticlă şi beton, mi-a explicat că Panamá avea mai multe bănci internaţionale decât oricare dintre ţările de la sud de Rio Grande.

— Ni se mai spune adesea Elveţia Americilor, mi-a spus el. Le punem foarte puţine întrebări clienţilor noştri.

Târziu, la amiază, pe când soarele se furişa în Pacific, am luat-o pe un bulevard care urma conturul golfului. Un lung şir de vapoare erau ancorate la mal. L-am întrebat pe Fidel dacă era vreo problemă cu Canalul.

— Mereu se întâmplă aşa, mi-a replicat el râzând. Cozi uriaşe, fiecare vapor aşteptându-şi rândul. Jumătate din trafic vine din sau se îndreaptă spre Japonia. Chiar mai susţinut decât către Statele Unite.

Am recunoscut că asta era ceva nou pentru mine.

— Nu mă surprinde câtuşi de puţin, a răspuns. Americanii din Nord nu ştiu prea multe despre restul lumii.

Ne-am oprit într-un parc splendid în care arbuşti de bougainvillea, floarea de hârtie, se iţeau printre ruinele antice. Un indicator le prezenta ca fiind un fort construit pentru a proteja oraşul împotriva tâlharilor de piraţi englezi. O familie se aşezase la un picnic pe înserat: tată, mamă, cu un fiu şi o fiică, şi un bătrân care am presupus că era bunicul copiilor. Am tânjit brusc după liniştea care părea să-i învăluie pe aceşti cinci oameni. Pe când treceam pe lângă ei, cei doi soţi au zâmbit, ne-au făcut cu mâna şi ne-au salutat în englezeşte. I-am întrebat dacă erau turişti şi au început să râdă. Bărbatul a venit către noi.

— Eu sunt a treia generaţie în Zona Canalului, mi-a explicat el cu mândrie. Bunicu-meu a venit la trei ani după construirea acestuia. El a condus unul dintre tractoarele care ridică navele din ecluze.

A arătat spre bătrân, care era preocupat să-i ajute pe copii să aranjeze masa.

— Tatăl meu a fost inginer, iar eu i-am călcat pe urme.

Femeia se întorsese să-şi ajute socrul şi copiii. Dincolo de ei, soarele se scufundase în apa azurie. Era o scenă de o frumuseţe idilică, amintind de picturile lui Monet. L-am întrebat pe bărbat dacă erau cetăţeni americani.

S-a uitat la mine, nevenindu-i parcă să creadă.

— Bineînţeles. Zona Canalului este teritoriu al SUA.

Băiatul a alergat către tatăl său pentru a-l anunţa că masa era gata.

— Fiul tău va fi a patra generaţie?

Bărbatul şi-a împreunat mâinile ca pentru rugăciune şi le-a înălţat spre cer.

— În fiecare zi mă rog la Bunul Dumnezeu să aibă această şansă. Este minunat să trăieşti în Zonă. Apoi, şi-a coborât mâinile şi s-a uitat direct la Fidel.

— Sper să o mai putem păstra pentru încă măcar vreo 50 de ani. Despotul acesta de Torrijos face cam multe valuri. Periculos om.

M-a apucat furia instantaneu şi i-am spus în spaniolă:

— Adios. Sper ca tu şi familia ta să vă distraţi pe-aici şi să învăţaţi cât mai multe despre cultura panameză.

Mi-a aruncat o privire scârbită.

— Nu vorbesc limba lor, mi-a spus el.

După care, s-a întors brusc şi s-a îndreptat spre familia lui şi spre masă. Fidel s-a apropiat de mine, mi-a pus un braţ în jurul umerilor, strângându-mă uşor.

— Mulţumesc, mi-a zis.

Întorşi în oraş, Fidel a condus printr-o zonă pe care o caracterizase drept mahala.

— Nu cea mai rea, m-a informat. Dar tot o să-i prinzi gustul.

Colibe din lemn şi şanţuri pline cu apă clocită se aliniau de-a lungul drumului, casele fragile semănând cu bărcile dezmembrate, scufundate într-o hazna. Mirosul de putreziciune şi de lături ne umpluse maşina, în timp ce copii cu burţile diforme fugeau pe lângă noi. Când am încetinit, ei s-au adunat pe partea mea, strigându-mă *unchiule* şi cerşind bani. Scena aceasta mi-a reamintit de Jakarta.

Foarte mulţi pereţi erau acoperiţi de graffiti. Erau câteva inimi obişnuite, cu numele cuplurilor scrijelite în interior, dar majoritatea desenelor erau sloganuri exprimând ura faţă de Statele Unite: „Cară-te acasă, gringo!“, „Nu te mai căca în canalul nostru“, „Unchiul Sam, stăpânul de sclavi“ şi „Zi-i lui Nixon că Panamá nu este Vietnam“. Cea care m-a făcut să-mi stea inima în

loc suna astfel: „Moartea pentru libertate este calea către Hristos“. Împrăştiate printre inscripţii erau afişe cu Omar Torrijos.

— Acum, partea cealaltă, a spus Fidel. Am hârtiile oficiale, iar tu eşti cetăţean american, aşa că putem merge.

Sub un cer purpuriu, m-a condus în Zona Canalului. Oricât de pregătit credeam că aş fi fost, nu a fost suficient. Nu-mi venea să cred câtă opulenţă era aici – clădiri albe, gigantice, peluze bine îngrijite, case luxoase, terenuri de golf, magazine şi săli de spectacol.

— De fapt, mi-a spus el, tot ce este aici este proprietatea SUA. Nici una dintre afaceri – supermagazinele, frizeriile, saloanele de cosmetică, restaurantele – nu se supune fiscalităţii sau legilor din Panamá. Sunt 18 terenuri de golf, oficii poştale răspândite convenabil în zonă, tribunale şi şcoli americane. Este efectiv o ţară în interiorul altei ţări.

— Ce afront!

Fidel s-a uitat la mine cu atenţie ca şi cum ar fi făcut o evaluare rapidă.

— Da, a fost el de acord. Este un termen destul de nimerit pentru situaţia asta. Acolo, a arătat înapoi, către oraş, venitul pe cap de locuitor este mai mic de 1000 de dolari anual, iar rata de şomaj este de 30%. Evident, în mahalaua de cocioabe pe care tocmai am vizitat-o, nimeni nu câştigă nici pe aproape o mie de dolari, abia-abia de are vreunul de lucru.

— Şi ce se face pentru asta?

S-a întors spre mine şi mi-a aruncat o privire care părea să se transforme din furie în tristeţe.

— Ce *putem* face?

Şi-a scuturat capul.

— Nu ştiu, dar am să-ţi spun ceva: Torrijos încearcă. Cred că asta i-ar putea aduce moartea, dar să fii sigur că o să facă tot ce-i va sta în putinţă. Este omul care o să moară luptând pentru poporul său.

În timp ce ne îndepărtam de Zona Canalului, Fidel a început să zâmbească.

— Îţi place să dansezi?

Fără să mai aştepte vreun răspuns, mi-a spus:

— Hai să mâncăm ceva şi apoi am să-ţi arăt o altă faţetă a ţării mele.

Capitolul 12. Soldaţi şi prostituate

După o friptură suculentă şi o bere rece, am ieşit din restaurant şi am pornit cu maşina pe o străduţă întunecată. Fidel m-a sfătuit să nu merg niciodată pe jos în zona aceasta.

— Dacă-ţi trece vreodată prin gând să vii pe-aici, ia un taxi până la intrare.

A arătat cu mâna în zare.

— Chiar acolo, în spatele gardului, este Zona Canalului. A condus mai departe până când am ajuns pe un teren viran înţesat cu maşini. A găsit un loc liber şi a parcat. Un bătrân s-a târât spre noi. Fidel a coborât şi l-a bătut prieteneşte pe spate. Apoi şi-a trecut cu dragoste mâna peste aripa maşinii.

— Să ai mare grijă de ea. Este doamna mea.

I-a întins omului o bancnotă. Am luat-o pe o cărare scurtă care ducea în afara parcării şi, dintr-odată, ne-am pomenit pe o stradă inundată de lumini de neon pâlpâind. Doi băieţi au trecut în fugă pe lângă noi, îndreptând, unul spre celălalt, două beţe şi scoţând zgomote ca de mitralieră. Unul s-a izbit de piciorul lui Fidel. Micuţul s-a oprit şi s-a dat puţin înapoi.

— Îmi cer scuze, domnule, a bolborosit el în spaniolă.

Fidel şi-a pus ambele mâini pe umerii băiatului.

— Nici o problemă, prietene, a spus el. Dar, spune-mi, în ce trageţi tu şi cu prietenul tău? Celălalt băiat s-a apropiat de noi. Şi-a pus, protector, braţul în jurul micuţului.

— Frate-miu, a explicat el. Ne cerem scuze.

— E-n regulă, a chicotit Fidel cu blândeţe. Nu m-a lovit. L-am întrebat doar în ce trăgeaţi. Cred că jucam şi eu acest joc în copilărie.

Cei doi fraţi s-au uitat unul la altul. Cel mai mare a zâmbit.

— El este generalul yankeu din Zona Canalului. A încercat să ne violeze mama şi-l trimit pachet înapoi, acolo unde-i e locul.

Fidel mi-a aruncat o privire scurtă.

— Şi unde îi este locul?

— Acasă la el, în Statele Unite.

— Mama voastră lucrează aici?

— Acolo.

Băieţii au arătat cu mândrie spre o lumină de neon în josul străzii.

— Barmaniţă.

— Atunci, daţi-i drumul.

Fidel le-a întins câte o monedă.

— Dar aveţi grijă. Să staţi în lumină.

— Da, sigur, domnule. Mulţumim.

Şi s-au luat din nou la întrecere.

În timp ce mergeam pe jos, Fidel mi-a explicat că femeilor din Panamá le era interzis prin lege să se prostitueze.

— Ele pot să servească la bar sau să danseze, dar nu-şi pot vinde trupurile. Asta este pentru importuri.

Am intrat în bar unde am fost frapaţi de un cunoscut cântec american. Le-a trebuit un timp urechilor şi ochilor mei ca să se adapteze. Câţiva soldaţi americani masivi stăteau lângă uşă; banderolele din jurul braţelor îi identificau a fi din Poliţia Militară (PM).

Fidel m-a condus de-a lungul tejghelei şi apoi am zărit scena. Trei tinere femei dansau pe ea, complet goale, doar cu capetele acoperite. Una purta o caschetă de marinar, alta – o beretă verde, iar a treia – o pălărie de cowboy. Aveau siluete de mare efect şi râdeau. Păreau că joacă un joc unele cu altele, ca şi cum ar fi fost o competiţie de dans. Muzica, felul în care dansau, scena – ar fi putut fi o discotecă din Boston, numai că ele erau dezbrăcate.

Ne-am făcut loc printr-un grup de bărbaţi tineri care vorbeau engleza. Deşi purtau tricouri şi blugi, frizurile lor milităreşti îi dădeau de gol că sunt soldaţi de la baza militară din Zona Canalului. Fidel a bătut o chelneriţă pe umăr. Ea s-a întors, a scos un ţipăt de încântare şi apoi i s-a aruncat de gât. Militarii priveau cu insistenţă, uitându-se dezaprobator unul la altul. M-am întrebat dacă ei considerau că acel *Manifest Destiny* se referea şi la femeile din Panamá. Chelneriţa ne-a condus într-un colţ. De undeva, ne-a făcut rost de o măsuţă şi de două scaune.

În timp ce ne instalam, Fidel s-a salutat în spaniolă cu doi bărbaţi de la masa alăturată. Spre deosebire de soldaţi, aceştia purtau cămăşi imprimate, cu mâneci scurte, şi pantaloni şifonaţi. Chelneriţa s-a întors cu două beri Balboa, iar Fidel i-a tras o pălmuţă pe fund în timp ce aceasta da să plece înapoi. Ea a zâmbit şi i-a trimis un sărut. M-am uitat în jur şi m-am simţit uşurat să descopăr că tinerii de la bar nu ne mai priveau; nu aveau ochi decât pentru dansatoare.

Majoritatea clienţilor erau soldaţi vorbitori de limbă engleză, dar mai erau şi alţii, ca cei doi de lângă noi, care, evident, erau panamezi. Ei se evidenţiau prin aceea că părul lor nu ar fi trecut de nici o inspecţie şi pentru că nu purtau tricouri şi blugi. Câţiva dintre ei stăteau la mese, alţii se sprijineau de pereţi. Păreau să fie în stare de alertă maximă, ca nişte câini ciobăneşti păzind turme de oi.

Femeile forfoteau printre mese. Ele se mutau în permanenţă, stând în poala câte unui client, strigându-le pe chelneriţe, dansând, răsucindu-se,

cântând, făcând cu rândul pe scenă. Purtau fuste, tricouri, blugi strâmţi, rochii mulate, tocuri înalte. Una dintre ele era îmbrăcată într-o rochie lungă victoriană şi purta văl. Alta era numai în bikini. Era evident că numai cele mai frumoase puteau supravieţui aici. M-am minunat de numărul celor care ajunseseră în Panamá şi m-am întrebat cât de mare trebuie să fi fost disperarea care le împinsese aici.

— Toate sunt din alte ţări? am strigat către Fidel, încercând să acopăr muzica.

El a dat din cap.

— Cu excepţia…

A arătat către chelneriţe.

— Ele sunt panameze.

— Iar celelalte din ce ţări vin?

— Honduras, El Salvador, Nicaragua şi Guatemala.

— Vecini.

— Nu pe de-a-ntregul. Costa Rica şi Columbia sunt cei mai apropiaţi vecini ai noştri.

Chelneriţa care ne condusese la masă s-a apropiat şi s-a aşezat pe genunchii lui Fidel. El o mângâia uşor pe spate.

— Clarissa, te rog, spune-i prietenului meu din America de Nord de ce şi-au părăsit ele ţările.

El a arătat cu capul spre scenă. Alte trei noi fete luau pălăriile de la celelalte, care coborâseră de pe scenă şi se îmbrăcau. Muzica a trecut la salsa, iar nou-venitele îşi lepădau hainele în ritmul ei.

Clarissa mi-a întins mâna dreaptă.

— Încântată de cunoştinţă, mi-a spus. Apoi s-a ridicat şi a strâns sticlele goale. Ca răspuns la întrebarea lui Fidel, aceste fete vin aici pentru a scăpa de brutalitate. O să mai aduc încă două Balboa.

După ce a plecat, m-am întors spre Fidel.

— Fii serios! am spus eu. Ele-s aici pentru dolari americani.

— Adevărat. Dar de ce atât de multe dintre ţările conduse de dictatori fascişti?

M-am uitat din nou spre scenă. Toate trei chicoteau şi îşi aruncau una alteia cascheta de marinar ca pe-o minge. L-am privit pe Fidel în ochi.

— Nu glumeşti, nu-i aşa?

— Nu, a spus el cu seriozitate. Mi-ar fi plăcut s-o fac. Majoritatea acestor fete şi-au pierdut familiile – taţi, fraţi, soţi, iubiţi. Au crescut cu tortura şi moartea alături. Să danseze şi să se prostitueze nu li se mai pare chiar atât de rău. Pot câştiga o mulţime de bani aici, după care o pot lua de la început, pot cumpăra un magazinaş, pot deschide o cafenea micuţă…

A fost întrerupt de o altercaţie chiar lângă bar. Am văzut o chelneriţă arătându-i pumnul unuia dintre soldaţi, care i-a prins mâna şi a început să-i sucească încheietura. Ea a ţipat şi a căzut în genunchi. El a râs şi a strigat la prietenii care-l însoţeau. Toţi au început să râdă. Ea a încercat să-l lovească din nou, cu mâna liberă. El i-a răsucit şi mai tare mâna. Faţa femeii s-a schimonosit de durere.

Soldaţii din PM au rămas lângă uşă, privind cu calm. Fidel a sărit în picioare şi s-a îndreptat spre bar. Unul dintre bărbaţii de la masa de alături a întins mâna şi l-a oprit.

— *Tranquillo, hermano,* a spus el. Fii calm, frate. Enrique controlează situaţia.

Un panamez înalt, zvelt a ieşit din umbră, de lângă scenă. Se mişca precum o pisică şi, într-o clipită, s-a năpustit asupra soldatului. Cu o mână i-a înconjurat gâtul, în timp ce cu cealaltă îi turna pe faţă un pahar cu apă. Chelneriţa a şters-o de-acolo. Câţiva panamezi care zăboveau pe margine, lângă pereţi, au format un semicerc protector în jurul luptătorului cel înalt. El l-a strivit pe soldat de bar şi i-a spus ceva ce nu am putut auzi. Apoi şi-a ridicat glasul şi a vorbit rar în engleză, suficient de tare pentru ca toată lumea amuţită din încăpere să poată auzi, în ciuda muzicii.

— Tipilor, pentru voi accesul la chelneriţe este interzis, iar pe celelalte nu le atingeţi până nu le plătiţi.

În sfârşit, cei doi soldaţi din PM au intrat şi ei în acţiune. S-au apropiat de grămada de panamezi.

— Îl luăm noi de aici, Enrique, i-au spus ei.

Luptătorul l-a lăsat pe soldat jos, strângându-l încă o dată de gât, împingându-i capul pe spate şi făcându-l să scoată un scâncet de durere.

— M-ai înţeles? S-a auzit un mormăit slab.

— Bine.

L-a împins către cei doi soldaţi din PM.

— Duceţi-l de aici.

Capitolul 13. Convorbiri cu Generalul

Invitaţia a venit cu totul pe neaşteptate. Într-o dimineaţă din perioada aceleiaşi vizite din 1972, stăteam într-un birou pe care mi-l dăduseră la Instituto de Recursos Hidraulicos y Electrificación, compania de stat de distribuţie a energiei electrice din Panamá. Eram concentrat asupra unei pagini cu statistici, când un bărbat a bătut uşor în tocul uşii deschise. L-am invitat înăuntru, mulţumit de orice pretext care mi-ar fi putut distrage atenţia de la cifrele acelea. El s-a prezentat ca fiind şoferul Gene- ralului şi mi-a spus că venise să mă ia şi să mă ducă într-unul din bungalow-rile acestuia.

O oră mai târziu, stăteam de cealaltă parte a unei mese la care se afla generalul Omar Torrijos. Era îmbrăcat lejer, în stil tipic panamez: pantaloni kaki şi o cămaşă cu mâneci scurte şi cu nasturi în faţă, de culoare albastru-deschis, cu un fin model verde. Era înalt, voinic şi chipeş. Părea uluitor de relaxat pentru un om încărcat de responsabilităţi cum era el. Un cârlionţ de păr închis la culoare îi cădea pe fruntea proeminentă.

M-a întrebat despre călătoriile mele recent efectuate în Indonezia, Guatemala şi Iran. Cele trei ţări îl fascinau, dar părea, în mod special, intrigat de conducătorul Iranului, şahul Mohammad Reza Pahlavi. Şahul venise la putere în 1941, după ce britanicii şi sovieticii îl înlăturaseră pe tatăl său, pe care îl acuzaseră de a fi colaborat cu Hitler[26].

— Îţi poţi imagina, m-a întrebat Torrijos, să faci parte dintr-un complot care să-l detroneze pe propriul tău tată?

Şeful statului Panamá ştia destul de multe despre istoria acestei ţări îndepărtate. Am vorbit despre felul în care sorţii s-au întors împotriva şahului în 1951 şi cum propriul său prim-ministru, Mohammad Mossadegh, l-a forţat să plece în exil. Torrijos ştia, ca mulţi alţii, de altfel, că CIA fusese cea care îl etichetase drept comunist pe premierul iranian, intrând în scenă pentru a-i reda şahului puterea. În orice caz, Torrijos nu ştia – sau, cel puţin, nu a pomenit – amănuntele despre care îmi vorbise Claudine, despre manevrele geniale ale lui Kermit Roosevelt şi despre semnificaţia lor: reprezentaseră începutul unei noi ere a imperialismului, băţul de chibrit care declanşase conflagraţia pentru imperiul global.

— După ce şahul a redobândit puterea, a continuat Torrijos, el a lansat o serie de programe revoluţionare care aveau drept scop dezvoltarea sectorului industrial şi aducerea Iranului în epoca modernă.

L-am întrebat cum se făcea că ştia atât de multe despre Iran.

— Este exemplul meu preferat, mi-a spus el. Nu am o prea mare consideraţie faţă de politica şahului (dorinţa lui de a-şi detrona propriul tată şi

de a deveni o marionetă a CIA), dar se pare că face lucruri bune pentru ţara lui. Cred că aş putea învăţa câte ceva de la el. Dacă va supravieţui.

— Şi credeţi că nu va reuşi?

— Are inamici puternici.

— Dar şi una dintre cele mai bune gărzi personale din lume.

Torrijos mi-a aruncat o privire plină de sarcasm.

— Poliţia lui secretă, SAVAK, are reputaţia de a fi formată din indivizi fără scrupule. Asta nu-ţi aduce mulţi prieteni. Nu va mai rezista prea mult.

A făcut o pauză şi şi-a rotit privirea de jur-împrejurul camerei.

— Bodyguarzi? Am şi eu câţiva. A fluturat mâna spre uşă.

— Crezi că-mi vor salva viaţa dacă ţara ta ia hotărârea de a scăpa de mine?

Am întrebat dacă vedea cu adevărat acest lucru ca pe o posibilitate.

Şi-a ridicat sprâncenele într-un mod care m-a făcut să mă simt ca un prost că pusesem o asemenea întrebare.

— Noi avem Canalul. Care este mult mai mare decât Arbenz şi United Fruit.

Făcusem cercetări asupra Guatemalei şi am înţeles ceea ce voia să spună Torrijos. United Fruit Company fusese echivalentul politic al Canalului din Panamá, în Guatemala. Fondată la sfârşitul secolului al XIX-lea, United Fruit a devenit una dintre cele mai importante forţe din America Centrală. La începutul anilor 1950, candidatul reformator Jacobo Arbenz a fost ales preşedinte al Guatemalei printr-un proces electoral lăudat în toată emisfera ca fiind un model de alegeri democratice. La acea vreme, mai puţin de 3% din guatemalezi deţineau 70% din pământuri. Arbenz a promis că-i va ajuta pe săraci să scape de foamete, după alegerea sa punând în aplicare un program multilateral de reformă agrară.

— Săracii şi clasa de mijloc din toată America Latină l-au aplaudat pe Arbenz, a spus Torrijos. Pentru mine, personal, el a fost un model. Dar, pe de altă parte, ne ţineam respiraţia. Ştiam că United Fruit se opunea acestor măsuri, din moment ce era unul dintre cei mai mari şi mai despotici proprietari de pământ din Guatemala. Tot ei deţineau şi plantaţii imense în Columbia, Costa Rica, Cuba, Jamaica, Nicaragua, Santo Domingo şi aici, în Panamá. Nu-şi puteau permite să-l lase pe Arbenz să ne dea idei nouă, celorlalţi.

Restul îl ştiam: United Fruit a lansat o agresivă campanie de imagine în Statele Unite cu scopul de a convinge publicul şi Congresul american că Arbenz făcea parte dintr-un complot rusesc şi că Guatemala era un satelit al Uniunii Sovietice. În 1954, CIA a orchestrat o lovitură. Piloţii americani au

bombardat capitala Guatemalei (Ciudad de Guatemala), iar Arbenz, cel ales pe cale democratică, a fost înlăturat, înlocuit fiind de colonelul Carlos Castillo Armas, un nemilos dictator de dreapta.

Noul guvern datora totul celor de la United Fruit. Pe lângă mulţumiri, guvernul a anulat procesul de reforme privind proprietatea pământului, a abolit taxele pe dobânda şi dividendele plătite investitorilor străini, a eliminat votul secret şi a trimis la închisoare mii de oameni care îl criticau. Oricine îndrăznea să vorbească deschis împotriva lui Castillo era persecutat. Istoricii au stabilit originea violenţei şi a terorismului care au lovit Guatemala pentru mare parte a secolului în alianţa, nu foarte secretă, dintre United Fruit, CIA şi armata din Guatemala, sub conducerea colonelului dictator27.

— Arbenz a fost asasinat, a continuat Torrijos. Asasinat politic şi moral.

A făcut o scurtă pauză şi şi-a exprimat nemulţumirea încruntându-se.

— Cum poate poporul tău să înghită toate minciunile turnate de CIA? Cu mine nu le va merge atât de uşor. Militarii de aici sunt oamenii mei. Asasinatul politic nu va fi suficient. A zâmbit.

— Însăşi CIA va trebui să mă omoare!

Timp de câteva clipe am rămas învăluiţi în tăcere, fiecare cufundat în propriile gânduri. Torrijos a rupt primul tăcerea.

— Ştii cine deţine United Fruit? m-a întrebat el.

— Zapata Oil, compania lui George Bush – ambasadorul nostru la ONU.

— Un om plin de ambiţii.

S-a aplecat spre mine şi mi-a spus cu voce joasă:

— Iar acum eu mă opun ortacilor săi de la Bechtel.

Auzind acestea, am fost de-a dreptul surprins. Bechtel era cea mai puternică firmă de inginerie din lume şi un colaborator frecvent al celor de la MAIN. În cazul planului strategic pentru Panamá, crezusem că ei vor fi unul dintre cei mai importanţi concurenţi ai noştri.

— Ce vreţi să spuneţi?

— Ne-am gândit să construim un nou canal, unul la nivelul mării, fără ecluze. Care să poată suporta şi nave mai mari. Japonezii ar putea fi interesaţi în finanţarea acestuia.

— Ei sunt cei mai importanţi clienţi ai Canalului.

— Exact. Bineînţeles, dacă vor da banii, ei vor face şi construcţia.

Brusc, am înţeles.

— Bechtel va fi lăsat pe dinafară.

— Cel mai mare proiect de construcţie din istoria actuală.

A făcut o pauză.

— Preşedintele corporaţiei Bechtel este George Schultz, fost ministru de finanţe pe vremea lui Nixon. Îţi imaginezi ce influenţă are – şi un temperament pe măsură. Bechtel este plin de ortaci de-ai lui Nixon, Ford şi Bush. Mi s-a spus că familia Bechtel trage sforile Partidului Republican.

Această conversaţie mi-a creat o senzaţie de disconfort. Eu eram unul dintre cei care perpetuau sistemul pe care el îl dispreţuia atât de mult şi, mai mult ca sigur, ştia acest lucru. Sarcina mea de a-l convinge să accepte împrumuturile internaţionale în schimbul angajării firmelor de inginerie şi construcţii americane părea să se izbească de un zid uriaş. M-am hotărât să-l înfrunt fără ocolişuri.

— Domnule general, de ce m-aţi invitat aici? l-am întrebat.

Şi-a privit ceasul de la mână şi a zâmbit.

— Da, acum este momentul potrivit să trecem la treburile noastre personale. Panamá are nevoie de ajutorul tău. Eu am nevoie de ajutorul tău.

Eram de-a dreptul uluit.

— Ajutorul meu? Ce pot face pentru dumneavoastră?

— Vom lua înapoi Canalul. Dar asta nu este de ajuns.

S-a aşezat mai confortabil în scaun.

— Trebuie să devenim un model. Trebuie să le arătăm celorlalţi că ne pasă de săraci şi trebuie să demonstrăm, fără să lăsăm nici o umbră de îndoială, că suntem hotărâţi să ne dobândim independenţa şi că acest lucru nu ne este dictat de Rusia, China sau Cuba. Trebuie să demonstrăm lumii că Panamá este o ţară dreaptă, că noi nu suntem *împotriva* Statelor Unite, ci *pentru* drepturile celor săraci.

Şi-a pus picior peste picior.

— În acest scop, trebuie să construim o bază economică fără egal în această emisferă. Electricitate, da, dar electricitate care să ajungă până şi la cel mai sărac dintre săraci şi care să fie subvenţionată. Acelaşi lucru este valabil şi pentru transport şi pentru comunicaţii. Dar, în special, pentru agricultură. Pentru a realiza toate acestea este nevoie de bani – de banii voştri, ai Băncii Mondiale şi ai Băncii de Dezvoltare Interamericană.

S-a aplecat din nou spre mine.

— Înţeleg că MAIN vrea mai mult de lucru şi că, de regulă, obţine asta prin umflarea dimensiunilor proiectelor – autostrăzi mai largi, uzine de electricitate mai mari, porturi cu apă mai adâncă. De data aceasta însă, lucrurile stau niţeluş altfel. Daţi-mi ce este mai bun pentru poporul meu şi vă voi oferi contractele pe care le vreţi.

Ceea ce îmi propunea el era absolut neaşteptat şi mi se părea în egală măsură şocant şi incitant. Cu siguranţă, sfida tot ceea ce învăţasem eu la MAIN. Fără îndoială, ştia că jocul ajutorului internaţional nu era decât o

escrocherie – trebuia să ştie. Că acest joc exista numai pentru a-l îmbogăţi pe el şi pentru a-i împovăra ţara cu datorii. Că acest joc exista numai pentru ca Panamá să fie îndatorată pe vecie Statelor Unite şi corporatocraţiei. Că acest joc exista numai pentru a menţine America Latină pe drumul deschis de *Manifest Destiny* şi pentru a o aservi pe vecie Washingtonului şi Wall Street-ului. Eram sigur că Torrijos ştia că sistemul se baza pe premisa că toţi cei care deţin puterea sunt coruptibili şi că decizia sa de a nu se folosi pentru beneficiul personal de acest avantaj va fi percepută ca o ameninţare, o nouă formă de domino care putea declanşa o reacţie în lanţ, conducând, în cele din urmă, la prăbuşirea întregului sistem.

L-am privit pe deasupra măsuţei de cafea pe acest om care, mai mult ca sigur, înţelegea că, datorită Canalului, el se bucura de o putere cu totul specială, unică aş spune, şi că acest fapt îl punea într-o postură cât se poate de primejdioasă. Trebuia să aibă foarte mare grijă. Se constituise deja ca lider printre liderii SMPD. Dacă el, ca şi Arbenz, eroul lui, era hotărât să ia atitudine, toată lumea va fi cu ochii în patru. Cum va reacţiona sistemul? Mai precis, cum va reacţiona guvernul SUA? Istoria Americii Latine era împânzită de eroi morţi.

Mai ştiam, în plus, că îl aveam în faţă pe omul care îmi pusese la încercare toate justificările pe care mi le formulasem pentru propriile mele acţiuni. Nu încape vreo îndoială că acest bărbat avea şi el propriile-i defecte, dar nu era nicidecum un pirat, nici vreun Henry Morgan sau vreun Francis Drake – acei aventurieri fără căpătâi care foloseau scrisori cu sigiliul regilor englezi ca documente pentru legitimarea pirateriei. Fotografia de pe afiş nu era defel o altă iluzie politică. „Idealul lui Omar este libertatea: nu s-a inventat încă glonţul care să poată ucide un ideal!“ Nu scrisese şi Tom Paine ceva asemănător?

Am ajuns, totuşi, să mă întreb: Poate că idealurile nu mor, dar ce se întâmplă cu oamenii din spatele lor? Che, Arbenz, Allende. Şi asta m-a condus la o altă întrebare: Cum aveam să reacţionez eu dacă Torrijos avea să fie împins în rolul de martir?

La despărţire, eram înţeleşi că MAIN va primi contractul pentru planul de dezvoltare, iar eu urma să veghez ca solicitările lui Torrijos să fie îndeplinite.

26 William Shawcross: *The Shah's Last Ride: The Fate of an Ally* (New York: Simon and Schuster, 1988); Stephen Kinzer, *All Shah's Men: An American Coup and the Roots of Middle East Terror* (Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Inc., 2003), p. 45.

27 S-a scris foarte mult despre Arbenz, United Fruit şi istoria violentă a Guatemalei; a se vedea, de exemplu, Howard Zinn (fostul meu profesor de ştiinţe politice de la Universitatea

din Boston), *A People's History of the United States* (New York: Harper & Row, 1980); Diane K. Stanley, *For the Record: The United Fruit Company's Sixty-Six Years in Guatemala* (Guatemala City: Centro Impresor Piedra Santa, 1994). Pentru o informare rapidă, a se vedea „The Banana Republic: The United Fruit Company", http://www.mayaparadise.com/ufc1e.html; „CIA Involved in Guatemala Coup, 1954", http://www.english.upenn.edu/afilreis/50s/guatemala.html. Pentru mai multe informaţii despre implicarea familiei Bush: „Zapata Petroleum Corp.", *Fortune*, aprilie 1958, p.248.

Capitolul 14. Începutul unei noi şi sinistre perioade din istoria economică

În calitate de economist-şef, nu răspundeam numai de un departament din cadrul MAIN şi de studiile pe care le făceam pe tot globul, ci mi se cerea să fiu bine informat în legătură cu ultimele tendinţe şi teorii economice. Începutul anilor 1970 a fost o perioadă de mari transformări în ştiinţele economice mondiale.

În timpul anilor 1960, câteva ţări înfiinţaseră OPEC-ul, cartelul naţiunilor producătoare de petrol, care era, în mare măsură, o replică la puterea marilor companii de prelucrare a ţiţeiului. Iranul constituia, de asemenea, un factor important. Chiar dacă şahul îşi datora poziţia şi, pesemne, viaţa intervenţiei clandestine a Statelor Unite în timpul luptei cu Mossadegh (sau poate tocmai din pricina acestui lucru), el era pe deplin conştient că sorţii puteau în orice moment să se întoarcă împotrivă-i. Şefii statelor celorlalte naţiuni bogate în petrol erau la fel de conştienţi de acest lucru şi la fel de paranoici în această privinţă. La fel de bine mai ştiau şi că cele mai importante companii petroliere internaţionale, denumite „Cele şapte surori“, colaborau pentru a menţine cât mai jos preţurile petrolului – şi, în consecinţă, şi veniturile plătite ţărilor producătoare – ca mijloc de a-şi mări propriile profituri imense. OPEC fusese organizat pentru a riposta.

Toată această situaţie a ajuns la limită la începutul anilor ’70, când OPEC a reuşit să-i îngenuncheze pe giganţii industriali. O serie de acţiuni concertate, culminând cu embargoul pe petrol impus în 1973, reprezentat simbolic prin imensele cozi de la benzinăriile din SUA, au ameninţat să provoace o catastrofă economică ce putea rivaliza cu Marea Criză. Era un şoc sistemic pentru economia ţărilor dezvoltate, de o amploare pe care numai puţini oameni aveau cum s-o înţeleagă.

Criza petrolului nici că putea veni într-un moment mai prost pentru Statele Unite, o naţiune confuză, plină de teamă şi de îndoieli, refăcându-se după un război umilitor în Vietnam şi după un preşedinte gata să îşi dea demisia. Problemele lui Nixon nu se limitau la Asia de Sud şi la Watergate. El intrase în scenă într-o perioadă care, retrospectiv, avea să fie privită drept pragul unei noi epoci în politica şi economia mondiale. La acea vreme, se părea că „micuţii“, incluzând ţările din OPEC, dobândeau atuuri importante.

Eram fascinat de evenimentele internaţionale. Corporatocraţia îmi oferea totul pe tavă, şi, totuşi, o parte tainică din mine se delecta privindu-i pe stăpânii mei cum sunt puşi la punct. Cred că acest lucru îmi mai atenua niţel

sentimentul de vinovăţie. Vedeam umbra lui Tom Paine stând pe margine şi susţinându-i pe cei din OPEC.

Nici unul dintre noi nu putea fi pe deplin conştient de impactul efectiv al embargoului în momentul producerii sale. Fără îndoială, aveam teoriile noastre, dar nu puteam înţelege ceea ce, de atunci încoace, a devenit clar. Retrospectiv, ştim că ratele de creştere economică după criza petrolului au fost la jumătate faţă de acelea din anii ’50 şi ’60, şi că ele s-au produs sub o presiune inflaţionistă mult mai mare. Creşterea produsă a fost structural diferită şi nu a creat nici pe departe tot atâtea locuri de muncă, aşa că rata şomajului a săltat binişor. Şi, colac peste pupăză, sistemul monetar internaţional a primit o lovitură; reţeaua cursului valutar fix, care era în vigoare de la sfârşitul celui de Al Doilea Război Mondial, s-a prăbuşit semnificativ.

La acea vreme, mă întâlneam frecvent cu prietenii să discutăm aceste chestiuni, în timpul mesei de prânz sau la o bere, după serviciu. Unii dintre aceştia lucrau pentru mine – personalul meu includea oameni foarte pricepuţi, femei şi bărbaţi, în general tineri, care, în cea mai mare parte a lor, erau liber-cugetători, cel puţin dacă îi judecai după standardele convenţionale. Alţii erau directori din grupuri de experţi din Boston sau profesori la colegiile din oraş, iar unul dintre ei era asistentul unui membru al Congresului. Aceste întâlniri erau neoficiale, la ele participând, uneori, doar doi dintre noi, dar putând ajunge alteori, la doisprezece. Adunările erau mereu însufleţite şi pline de controverse.

Acum, când îmi amintesc de discuţiile de la acea vreme, sunt stânjenit de sentimentul de superioritate pe care l-am încercat adesea în acele momente. Ştiam lucruri despre care nu puteam să vorbesc. Prietenii mei făceau, uneori, paradă de relaţiile lor (legături la Beacon Hill sau la Washington, profesori universitari şi doctori în filozofie) iar eu replicam cu rolul meu de economist-şef la o firmă importantă de consultanţă, care mă obliga să călătoresc la clasa întâi pe tot globul. Şi, totuşi, nu puteam să vorbesc despre întâlnirile secrete cu oameni ca Torrijos sau despre lucrurile pe care le ştiam, despre felul în care manipulam ţări de pe toate continentele. Acestea reprezentau şi un motiv de aroganţă, dar şi de frustrare.

Când vorbeam despre puterea celor mici, eram nevoit să-mi impun un dificil exerciţiu de voinţă. Ştiam că nici unul dintre ei nu avea cum să ştie un lucru: corporatocraţia, banda ei de asasini economici şi şacalii care aşteptau în fundal nu le vor permite niciodată „micuţilor“ să preia controlul. Nu trebuia decât să dau exemplul lui Arbenz şi Mossadegh – şi pe cel mai recent, datând de prin 1973, când CIA l-a eliminat pe preşedintele statului Chile, Salvador Allende, ales democratic. De fapt, eu înţelesesem că laţul imperiului global se

strângea din ce în ce mai mult, în ciuda OPEC-ului – sau, după cum bănuiam la vremea aceea, dar avea să se confirme mai târziu, chiar cu ajutorul OPEC-ului.

Discuţiile noastre se concentrau de multe ori asupra similitudinilor dintre anii ’70 şi ’30, cei din urmă reprezentând un moment crucial în economia internaţională şi în felul în care a fost studiată, analizată şi percepută. Acest deceniu a deschis calea economiei keynesiene şi ideii că guvernul ar trebui să joace un rol important în managementul pieţelor şi în asigurarea unor servicii, cum ar fi, de pildă, cele legate de sănătate, ajutor de şomaj şi alte forme de asigurare socială. Ne îndepărtam de vechile premise care susţineau că pieţele se reglează singure şi că intervenţia statului trebuie să fie minimă.

Depresiunea a avut drept rezultat programul New Deal şi politicile care promovau reglementarea economică, manipularea financiară guvernamentală şi aplicarea extensivă a politicii fiscale. În plus, atât Marea Criză, cât şi cel de Al Doilea Război Mondial au dus la crearea unor organizaţii ca Banca Mondială, Fondul Monetar Internaţional şi Acordul General pentru Tarife şi Comerţ (GATT). Anii 1960 au reprezentat un deceniu de răscruce al acestei perioade şi al trecerii de la economia neoclasică la cea keynesiană. El s-a desfăşurat sub administraţiile lui Kennedy şi Johnson, iar poate singura şi cea mai importantă influenţă a fost exercitată în această perioadă de un singur om, Robert McNamara.

McNamara era un participant frecvent al grupurilor noastre de discuţii – *in absentia*, desigur. Toţi cunoşteau ascensiunea sa rapidă spre glorie, de la manager al analizei şi planificării financiare la Ford Motor Company în 1949 până la preşedinte al companiei Ford, în 1960, primul conducător al acesteia ales din afara familiei Ford. La scurt timp după aceea, Kennedy l-a numit ministru al apărării.

McNamara a devenit un puternic apărător al abordării keynesiene a guvernării, folosind modele matematice şi date statistice pentru a determina nivelul trupelor, alocarea de fonduri şi alte strategii în Vietnam. Pledoaria în favoarea unei „conduceri agresive“ a devenit emblematică nu numai pentru responsabilii din guvern, ci şi pentru directorii corporaţiilor. Ea a pus bazele unei noi perspective filosofice asupra predării managementului în cele mai bune şcoli de afaceri din SUA şi, în cele din urmă, a dus la apariţia unei noi specii de preşedinţi executivi care vor fi vârful de lance al luptei pentru imperiul global[28].

În timp ce stăteam în jurul mesei discutând despre evenimentele mondiale, eram fascinaţi cu deosebire de rolul jucat de McNamara în calitate de preşedinte al Băncii Mondiale, o slujbă pe care a acceptat-o după ce a

părăsit postul de ministru al apărării. Majoritatea prietenilor mei au scos în evidenţă faptul că el simboliza ceea ce, popular, purta denumirea de complexul militaro-industrial. Deţinuse poziţii superioare într-o corporaţie importantă, într-un departament al guvernului, iar acum, în cea mai mare bancă din lume. O asemenea aparent încălcare a separării puterilor în stat îi îngrozea pe mulţi; poate că eu eram singurul dintre ei care nu eram câtuşi de puţin surprins.

Acum înţeleg că cea mai mare şi mai sinistră contribuţie a lui McNamara la istorie a fost să manevreze Banca Mondială până la a o transforma într-un agent al imperiului global la o scară inexistentă până acum în istoria lumii. Tot el a fost şi cel care a stabilit un precedent. Capacitatea lui de a umple golurile existente între componentele esenţiale ale corporatocraţiei avea să fie preluată de succesorii săi. De exemplu, George Schultz, a fost ministru de finanţe şi preşedinte al Consiliului Politicii Economice în timpul lui Nixon, a deţinut funcţia de preşedinte la Bechtel, devenind sub Reagan ministru de externe. Caspar Weinberger a fost vicepreşedinte la Bechtel şi consilier general, iar, mai târziu, ministru al apărării sub Reagan. Richard Helms a fost director al CIA sub Johnson şi apoi a devenit ambasador în Iran, sub Nixon. Richard Cheney a fost ministru al apărării în timpul lui George H.W. Bush, preşedinte la Halliburton şi vicepreşedinte al SUA sub preşedinţia lui George W. Bush. Până şi un preşedinte al Statelor Unite, George H. W. Bush, a început ca fondator al Zapata Petroleum Corp, a slujit ca ambasador la ONU sub Nixon şi Ford şi a fost directorul CIA în timpul preşedinţiei lui Ford.

Privind retrospectiv, sunt uimit de naivitatea acelor zile. În multe privinţe, continuam să fim prinşi în vechiul model de fondare a unui imperiu. Kermit Roosevelt ne arătase o cale mai bună în momentul în care eliminase un democrat iranian, înlocuindu-l cu un rege despotic. Noi, asasinii economici, ne în- deplineam multe dintre misiuni în locuri precum Indonezia şi Ecuador şi, totuşi, Vietnamul era un exemplu uimitor despre cât de uşor puteam recurge, din nou, la vechile obiceiuri.

Va fi nevoie de un membru de seamă al OPEC-ului – mai precis, Arabia Saudită – care să schimbe acest lucru.

28 „Robert S. McNamara: 8th Secretary of Defense“, http:/www.defenselink.mil. (accesat pe 23 decembrie, 2003).

Capitolul 15. Afacerea de spălare a banilor Arabiei Saudite

În 1974, un diplomat din Arabia Saudită mi-a arătat nişte fotografii cu capitala ţării sale, Riyadh. Printre acestea era şi una cu o turmă de capre care scotoceau printr-o grămadă de gunoi din faţa unei clădiri guvernamentale. Când l-am întrebat pe diplomat despre ele, răspunsul lui m-a şocat. El mi-a spus că acesta era sistemul principal de salubrizare al oraşului.

— Nici un saudit care se respectă nu ar accepta vreodată să adune gunoiul, mi-a spus el. Îl lăsăm în seama animalelor.

Capre! În capitala celui mai mare regat al petrolului din lume. Părea incredibil.

La acea vreme, făceam parte dintr-un grup de consultanţi care tocmai începuse să pună la punct o soluţie pentru criza petrolului. Acele capre m-au făcut să înţeleg cum ar putea evolua o asemenea soluţie, mai ales dacă aveam în vedere şi modelul de dezvoltare a ţării de-a lungul ultimelor trei secole.

Istoria Arabiei Saudite abundă în violenţă şi fanatism religios. În secolul al XVIII-lea, Mohammed ibn Saud, un despot războinic local, şi-a unit forţele cu cele ale fundamentaliştilor din secta ultraconservatoare wahhabi. Era vorba de o uniune puternică, familia Saud şi aliaţii lor wahhabiţi, ajungând ca, pe parcursul următoarelor două sute de ani, să cucerească o mare parte din Peninsula Arabică, inclusiv locurile sfinte ale musulmanilor, Mecca şi Medina.

Societatea saudită reflecta idealismul puritan al fondatorilor săi care i-au impus o interpretare strictă a preceptelor Coranului. Poliţia religioasă asigura respectarea dispoziţiei de a se face rugăciuni de cinci ori pe zi. Femeilor li se cerea să se acopere din cap până în picioare. Pedeapsele pentru infracţiuni erau drastice; execuţiile publice şi lapidările erau la ordinea zilei. În timpul primei mele vizite în Riyadh, am fost uimit când şoferul mi-a spus că-mi puteam lăsa aparatul de fotografiat, servieta şi chiar portofelul la vedere în maşină, parcată lângă o piaţă în aer liber, fără să o încui.

— Nimănui, mi-a spus el, nu i-ar trece nici măcar prin minte să le fure. Hoţilor li se taie mâinile.

Mai târziu, în aceeaşi zi, m-a întrebat dacă n-aş vrea să vizitez aşa-numita Chop Chop Square şi să asist la o decapitare. Adeziunea wahhabismului la ceea ce noi am considera un puritanism extrem a făcut ca străzile să fie în siguranţă şi ferite de hoţi – şi a impus cele mai dure forme de pedeapsă corporală pentru aceia care încălcau legea. Am refuzat invitaţia.

Perspectiva saudiţilor asupra religiei ca element important al politicii şi economiei a contribuit la acel embargo asupra petrolului care a zguduit

lumea occidentală. La 6 octombrie 1973 (Yom Kippur, cea mai sacră sărbătoare a evreilor), Egiptul şi Siria au lansat simultan atacuri asupra Israelului. Era începutul Războiului din Octombrie – al patrulea şi cel mai distructiv dintre războaiele arabo-israeliene, care avea să aibă şi cel mai mare impact asupra lumii. Preşedintele egiptean, Sadat, l-a presat pe regele Arabiei Saudite, Faisal, să se răzbune pe Statele Unite pentru complicitatea acestora cu Israelul, prin angajarea în luptă a ceea ce Sadat numea „arma petrolului“. Pe 16 octombrie, Iranul şi alte cinci state arabe din Golf, inclusiv Arabia Saudită, au anunţat o creştere cu 70% a preţului impus al petrolului.

Întâlnindu-se în Kuwait City, miniştrii arabi responsabili cu petrolul au prezentat mai multe opţiuni. Reprezentantul irakian era vehement în favoarea luării Statelor Unite ca ţintă. I-a îndemnat pe delegaţi să naţionalizeze afacerile americane din lumea arabă, să impună un embargo total pe petrol Statelor Unite şi tuturor naţiunilor prietene cu Israelul şi să retragă fondurile arabe din toate băncile americane. El a scos în evidenţă faptul că aceste conturi bancare erau substanţiale şi că acţiunea ar putea avea drept rezultat o panică nu foarte diferită de cea din 1929.

Alţi miniştri arabi nu au fost de acord cu un plan atât de radical, dar pe 17 octombrie ei au decis să pună în aplicare un embargo limitat, care să înceapă cu o scădere de cinci la sută a producţiei şi apoi cu impunerea unei scăderi lunare de cinci procente până la realizarea obiectivelor lor politice. Au fost de acord cu faptul că Statele Unite ar trebui pedepsite pentru poziţia lor proisraelită şi că, prin urmare, ar trebui să li se impună cel mai sever embargo. Câteva dintre ţările participante la întâlnire au anunţat că vor face reduceri în producţie nu de 5, ci de 10%.

Pe 19 octombrie, preşedintele Nixon a cerut Congresului un ajutor de 2,2 miliarde de dolari pentru Israel. În ziua următoare, producătorii din Arabia Saudită au impus embargo total asupra transporturilor de petrol către Statele Unite[29].

Embargoul asupra petrolului a luat sfârşit pe 18 martie 1974. Durata sa a fost scurtă, dar impactul a fost imens. Preţul de vânzare al petrolului saudit a sărit de la 1,39 dolari barilul, la 1 ianuarie 1970, la 8,32 dolari barilul la 1 ianuarie 1974[30]. Politicienii şi administraţiile viitoare nu vor uita niciodată lecţiile învăţate în prima parte a anilor 1970. Într-un final, trauma acelor câteva luni a servit la întărirea corporatocraţiei; cei trei piloni ai acesteia – corporaţiile mari, băncile internaţionale şi guvernul – s-au consolidat mai bine ca niciodată. Iar legătura dintre ele avea să dureze.

Embargoul a avut ca rezultat şi schimbări semnificative de atitudine şi de politică. Wall Street-ul şi Washingtonul s-au convins astfel că un asemenea embargo nu va mai trebui nicicând tolerat. Protejarea rezervelor noastre de

petrol fusese întotdeauna o prioritate; după 1973 însă, ea a devenit o obsesie. Embargoul a ridicat Arabia Saudită la statutul de jucător pe scena politicii mondiale, forţând Washingtonul să recunoască importanţa strategică a acestui regat pentru propria noastră economie. Mai mult chiar, el a încurajat liderii corporatocraţiei americane să caute cu disperare metode de a aduce înapoi în ţară petrodolarii şi să analizeze cu atenţie faptul că guvernului Arabiei Saudite îi lipseau cadrele administrative şi instituţionale pentru a-şi administra corespunzător bogăţia sa înfloritoare.

Pentru Arabia Saudită, venitul adiţional rezultat din fluctuaţiile preţului petrolului a fost o binecuvântare cu două tăişuri. A umplut cuferele naţionale cu miliarde de dolari şi, pe de altă parte, a servit la subminarea unora dintre credinţele religioase spartane ale wahhabiţilor. Saudiţii bogaţi călătoreau în toată lumea. Ei frecventau şcoli şi universităţi din Europa şi America. Cumpărau maşini scumpe şi-şi mobilau locuinţele cu mobilier în stil occidental. Credinţele religioase conservatoare au fost înlocuite de o nouă formă de materialism – şi tocmai acest materialism e cel care a dat o soluţie temerilor legate de viitoarele crize ale petrolului.

Aproape imediat după sfârşitul embargoului, Washingtonul a început să negocieze cu arabii saudiţi, oferindu-le sprijin tehnic, echipament şi instrucţie militară, precum şi ocazia de a-şi emancipa naţiunea şi de a o aduce în secolul XX, în schimbul petrodolarilor şi, cel mai important punct, al asigurărilor că nu va mai exista niciodată un embargo asupra petrolului. Negocierile au avut drept rezultat crearea celei mai extraordinare organizaţii, Comisia Economică Reunită a SUA şi a Arabiei Saudite. Cunoscută sub numele de JECOR, ea a întruchipat un concept inovator, total diferit de programele străine tradiţionale de ajutorare: avea la bază banii saudiţi cu ajutorul cărora trebuiau angajate firme americane în scopul construirii Arabiei Saudite.

Deşi tot ceea ce ţinea de management şi responsabilitate fiscală revenea Departamentului Trezoreriei SUA, această comisie era complet independentă. În cele din urmă, ea va cheltui miliarde de dolari vreme de mai bine de 25 de ani, fără vreun control din partea Congresului. Dat fiind că nu era implicat nici un fond american, Congresul nu avea nici o autoritate în această chestiune, în ciuda rolului Trezoreriei. După studiul *in extenso* asupra JECOR, David Holden şi Richard Johns au ajuns la următoarea concluzie: „A fost înţelegerea cu cele mai ambiţioase scopuri dintre cele de acest tip, pe care SUA a angajat-o cu o ţară în curs de dezvoltare. A avut potenţialul de a consolida profund poziţia SUA în Regat, susţinând conceptul de interdependenţă reciprocă[31]“.

Într-un stadiu incipient, ministerul finanţelor a atras în afacere şi pe

MAIN, în calitate de consultant. Am fost convocat şi mi s-a spus că misiunea mea era crucială şi că tot ceea ce făceam şi auzeam trebuia considerat strict confidenţial. Din punctul meu de vedere, părea o operaţiune clandestină. La vremea aceea, eram manipulat astfel încât să cred că MAIN era consultantul principal în acel proces; pe parcurs am ajuns să-mi dau seama că noi eram unul dintre numeroşii consultanţi a căror experienţă era solicitată.

Din moment ce totul se făcea în cel mai mare secret, nu deţineam informaţii secrete despre discuţiile reprezentanţilor ministerului finanţelor cu ceilalţi consultanţi, aşa că nu pot fi sigur de importanţa rolului meu în încheierea acestei afaceri. Ceea ce ştiu este că aranjamentul stabilea noi standarde pentru un AE şi că a lansat alternative inovatoare la abordările tradiţionale de promovare a intereselor imperiului. Şi mai ştiu şi că majoritatea scenariilor care au evoluat din studiile mele au fost, în cele din urmă, aplicate, că MAIN a primit drept răsplată unul dintre cele mai importante – şi extrem de profitabile – contracte în Arabia Saudită şi că, în acel an, eu am primit o primă cât se poate de generoasă.

Sarcina mea era să fac prognoze asupra a ceea ce avea să se întâmple cu Arabia Saudită dacă se investea o cantitate uriaşă de bani în infrastructură şi să realizez scenarii pentru modalităţile de a cheltui acei bani. Pe scurt, mi se cerea să-mi folosesc întreaga creativitate pentru a justifica infuzia sutelor de milioane de dolari în economia Arabiei Saudite, în condiţiile în care tehnologia şi construcţiile erau realizate de companii din SUA. Mi s-a spus să fac acest lucru de unul singur, să nu mă bazez pe personalul meu şi am fost izolat într-o săliţă de conferinţe, cu câteva etaje mai sus faţă de locul unde se afla departamentul meu. Am fost avertizat că sarcina mea era o chestiune de securitate naţională, dar şi cu un foarte mare potenţial lucrativ pentru MAIN.

Am înţeles, desigur, că obiectivul principal de această dată nu era unul obişnuit – să împovărăm ţara cu datorii pe care nu le va putea plăti niciodată – ci, mai degrabă, să găsim modalităţi de a asigura circulaţia celei mai mari părţi din petrodolari înapoi către SUA. Pe parcurs, Arabia Saudită avea să fie înghiţită, economia ei devenind din ce în ce mai mult dependentă de noi şi, probabil, din ce în ce mai occidentalizată şi, prin urmare, din ce în ce mai permisivă faţă de sistemul nostru şi mai integrată în el.

Odată lansat pe această pistă, am înţeles că acele capre rătăcind pe străzile Riyadhului erau cheia simbolică: ele erau punctul slab al tuturor saudiţilor bogaţi care călătoreau în întreaga lume. Acele capre implorau să fie înlocuite cu ceva mai potrivit pentru acest regat al deşertului care râvnea să intre în lumea modernă. Mai ştiam şi că economiştii OPEC puneau mare accent pe necesitatea ca ţările bogate în petrol să obţină mai multe produse cu valoare adăugată din petrolul pe care îl aveau. În loc să exporte petrol brut,

economiştii le impuneau acestor ţări să-şi dezvolte industrii proprii care să-l prelucreze în vederea obţinerii unor produse petroliere pe care le-ar putea vinde lumii întregi la preţuri mai mari decât preţul petrolului brut.

Această dublă revelaţie mi-a deschis porţile spre o strategie pe care am simţit-o ca fiind profitabilă pentru toată lumea. Caprele, bineînţeles, reprezentau numai un punct de plecare. Veniturile din petrol ar putea fi investite pentru a angaja companii din SUA să înlocuiască acele capre cu cel mai modern sistem din lume de strângere şi depozitare a gunoiului, iar saudiţii ar putea fi foarte mândri de această capodoperă a tehnologiei.

Începusem să consider caprele ca pe o parte a ecuaţiei care putea fi aplicată la aproape toate sectoarele economiei, o formulă de succes în ochii familiei regale, ai ministerului finanţelor SUA şi ai şefilor mei de la MAIN. Prin această formulă, banii vor fi folosiţi pentru a crea un sector industrial orientat spre prelucrarea petrolului brut în produse finite pentru export. Complexe petrochimice uriaşe ar putea lua naştere din deşert, iar, pe lângă ele, imense parcuri industriale. În mod natural, un asemenea plan ar fi cerut o capacitate energetică de producere a mii de megawaţi, linii de transmisie şi distribuţie, autostrăzi, conducte, reţele de comunicaţii şi sisteme de transport, inclusiv aeroporturi, porturi îmbunătăţite, o vastă gamă de servicii şi infrastructura necesară pentru a menţine toate aceste rotiţe în mişcare.

Toţi aveam mari speranţe că acest plan avea să se transforme într-un model al felului în care ar trebui făcute lucrurile şi în restul lumii. Globe-trotterii saudiţi aveau să ne ridice osanale. Ei aveau să invite lideri din numeroase ţări să vină în Arabia Saudită şi să fie martori la miracolul ce avusese loc. Acei lideri ne vor chema, la rândul lor, pentru a-i ajuta să facem planuri asemănătoare şi pentru ţările lor şi – în cele mai multe cazuri, pentru ţările din afara cercului OPEC – vom aranja cu Banca Mondială sau vom folosi alte metode bazate pe împrumut pentru a-i finanţa. Imperiul global va fi slujit aşa cum se cuvine.

Pe măsură ce trudeam la aceste idei, mă gândeam la capre, cuvintele şoferului meu răsunându-mi adesea în minte:

— Nici un saudit care se respectă nu va strânge gunoiul vreodată.

Auzisem acest refren de atâtea ori, în diferite contexte. Era clar că saudiţii nu aveau nici o intenţie să-şi pună propriii oameni să lucreze ca gunoieri sau ca muncitori în uzinele industriale sau în construcţii. În primul rând, erau prea puţini. În plus, Casa Regală saudită vorbise despre obligaţia sa de a le asigura cetăţenilor săi un anumit nivel de educaţie şi un standard de viaţă care erau incompatibile cu statutul de muncitori „cu cârca“. Saudiţii îi puteau conduce pe alţii, dar nu aveau nici dorinţa, nici motivaţia de a deveni muncitori în fabrici sau în construcţii. Prin urmare, ar fi fost necesar să

importăm forţă de muncă din alte ţări – ţări unde mâna de lucru era ieftină şi unde oamenii aveau nevoie de locuri de muncă. Pe cât posibil, această mână de lucru ar fi trebuit să provină din alte ţări islamice, din Orientul Mijlociu, cum ar fi Egiptul, Palestina, Pakistan şi Yemen.

Această perspectivă a creat o nouă stratagemă şi mai cuprinzătoare încă, raportată la oportunităţile de dezvoltare. Va fi necesară construirea unor complexe de locuinţe-mamut pentru aceşti lucrători, precum şi a unor complexe uriaşe de magazine, spitale, sedii pentru departamente de poliţie şi de pompieri, uzine de filtrare şi tratare a apei potabile şi de evacuare a apei reziduale, reţele electrice, de transport şi de comunicaţii rezultatul final fiind, de fapt, crearea unor oraşe moderne, acolo unde nu existase cândva decât deşertul. Şi în acest caz, exista posibilitatea de a exploata tehnologia, de exemplu, în uzine de desalinizare, în sisteme de microunde, complexe medicale şi tehnologie IT.

Arabia Saudită reprezenta visul transformat în realitate al oricărui strateg, dar şi o fantezie devenită realitate pentru oricine ar fi fost angajat într-o afacere în domeniul ingineriei şi construcţiilor. Ea reprezenta o oportunitate economică unică în istorie: o ţară subdezvoltată cu resurse financiare, în principiu, nelimitate şi cu dorinţa de a păşi în era modernă în stil mare şi rapid.

Trebuie să recunosc: îmi plăcea la nebunie slujba asta. Nici în Biblioteca Naţională din Boston şi nici în altă parte nu erau disponibile date sigure despre Arabia Saudită, date care să justifice folosirea în acest context a modelelor econometrice. De fapt, proporţiile uriaşe ale acestui demers – transformarea imediată şi totală a întregii naţiuni la o scară nemaipomenită până atunci – făceau ca, oricum, datele istorice existente să fie irelevante.

Şi nici nu se aştepta nimeni la acest tip de analiză cantitativă, cel puţin nu în acest stadiu al jocului. Mi-am pus, pur şi simplu, imaginaţia la lucru şi am scris raportul care prevedea un viitor glorios pentru regat. Cunoşteam ceva cifre din experienţa mea, cifre pe care le puteam folosi pentru a estima chestiuni de genul costurilor aproximative pentru a produce un megawatt de electricitate, un kilometru de şosea sau servicii de reciclare a apei reziduale, de obţinere a apei potabile, de cazare şi hrană pentru un muncitor. Nu mi se cerea să cizelez aceste estimări şi nici să trag concluzii finale. Sarcina mea era, pur şi simplu, să descriu o serie de planuri (sau, poate, ar fi mai corect să spun „viziuni“) asupra a ceea ce era posibil şi să ajung la câteva estimări, în linii mari, ale costurilor pe care ele le presupuneau.

Aveam mereu în minte adevăratele obiective: plăţile către firmele din SUA trebuiau umflate, iar Arabia Saudită trebuia să devină din ce în ce mai dependentă de Statele Unite. Nu mi-a luat mult până să-mi dau seama că cele

două erau foarte strâns împletite; aproape toate proiectele noi de dezvoltare vor necesita o actualizare şi întreţinere permanente, deoarece se bazau pe tehnologia de ultimă oră, aceasta pentru a ne asigura că tot companiile care le-au construit le vor asigura şi întreţinerea, şi modernizarea. De fapt, pe măsură ce avansam în îndeplinirea sarcinii mele, am început să pun cap la cap două liste pentru fiecare proiect conceput: una pentru contractele privitoare la tipurile de design şi de construcţii la care să ne aşteptăm şi cealaltă pentru acordurile de întreţinere pe termen lung şi de management. MAIN, Bechtel, Brown&Roots, Halliburton, Stone&Webster şi multe alte firme de inginerie şi construcţii din SUA aveau să scoată profituri frumoase în următoarele decenii.

Dincolo de perspectiva pur economică, mai exista şi o altă situaţie care ar fi putut face Arabia Saudită dependentă de noi, deşi într-un mod diferit. Modernizarea acestui regat bogat în petrol va declanşa tot felul de reacţii adverse. De exemplu, cea a musulmanilor conservatori va fi una de furie; Israelul şi alte ţări din vecinătate s-ar putea simţi ameninţate. Dezvoltarea economică a acestei naţiuni urma să impulsioneze dezvoltarea unei alte industrii: protejarea Peninsulei Arabice. Companii private, specializate în aceste activităţi, ca şi industria militară şi de apărare a SUA urmează să se aştepte la contracte generoase – şi, repet, la acorduri de management şi întreţinere pe termen lung. Prezenţa acestora va impune o altă fază de proiecte de inginerie tehnică şi de construcţii, incluzând aeroporturi, depozite de rachete, baze militare şi toată infrastructura indispensabilă acestor dispozitive.

Mi-am trimis raportul într-un plic sigilat prin curieratul intern, adresându-l „Managerului de Proiect de la Ministerul Finanţelor“. Mă întâlneam ocazional şi cu membri ai echipei noastre – vicepreşedinţi de la MAIN şi superiori ai mei. Din moment ce nu aveam un nume oficial pentru acest proiect, aflat deocamdată în faza de cercetare şi elaborare, şi cum el nu era parte din JECOR, îl pomeneam – pe şoptite – numai cu numele de SAMA. Aparent, acest nume venea de la Saudi Arabian Money-laundering Affair (Afacerea de spălare a banilor Arabiei Saudite), dar el era, în acelaşi timp, şi un joc de cuvinte, din moment ce banca centrală a regatului se numea Saudi Arabian Monetary Agency, adică SAMA.

Uneori, ni se alătura şi câte un reprezentant al Ministerului Finanţelor. În timpul acestor întâlniri am pus şi câteva întrebări. În principal, am descris doar ce aveam de făcut, am răspuns la comentariile lor şi mi-am dat acceptul de a încerca să fac orice mi se cerea. Vicepreşedinţii şi reprezentanţii ministeriali au fost impresionaţi, în special, de ideea mea cu acordurile de întreţinere şi management pe termen lung. Ea l-a determinat pe unul dintre vicepreşedinţi să inventeze o frază referitoare la regat pe care aveam să o

folosim deseori după aceea, considerat „vaca pe care o s-o putem mulge până ieşim la pensie“. Pentru mine, imaginea pe care mi-o evoca această frază era mai degrabă aceea a unor capre, decât a unor vaci.

În timpul acelor întâlniri am înţeles că mai erau implicaţi şi câţiva dintre concurenţii noştri care aveau sarcini similare şi că, la sfârşit, toţi ne aşteptam să primim contracte profitabile ca răsplată a eforturilor noastre. Am presupus că MAIN şi ceilalţi făceau deja o echilibrare a notei de plată pentru munca depusă până acum, asumându-şi un risc pe termen scurt. Această presupunere era întărită şi de faptul că suma pe care o luam pentru prestaţia mea, de pe fişa zilnică de pontaj, părea să fie un cont de cheltuieli de regie generale şi administrative. O asemenea abordare era tipică pentru faza de pregătire în care se cerceta şi se elabora propunerea finală în cazul majorităţii proiectelor. Desigur, în această situaţie, investiţia iniţială depăşea cu mult norma, dar vicepreşedinţii de care vorbeam păreau extrem de încrezători cu privire la plată.

În ciuda faptului că ştiam despre implicarea concurenţilor noştri, toţi porneam de la premisa că erau suficiente lucruri de făcut pentru a-i putea satisface pe toţi. Eram în branşă de suficient de mult timp ca să cred că recompensa urma să reflecte gradul de acceptare al proiectului de către ministerul de finanţe şi că cele mai bune contracte vor fi date consultanţilor care vor veni cu strategiile ce urmau să fie şi aplicate. Am luat-o ca pe o provocare personală şi mi-am propus să ajung în stadiul final de proiectare-şi-construcţie. Steaua mea se ridicase rapid pe firmamentul de la MAIN. Dar postul de jucător-cheie în SAMA mi-ar fi garantat, în cazul acceptării proiectului, o ascensiune fulminantă.

În timpul întâlnirilor noastre, discutam deschis şi despre posibilitatea ca SAMA şi întreaga operaţiune JECOR să creeze noi precedente. Ea reprezenta o perspectivă inovatoare asupra muncii profitabile în ţări care nu aveau nevoie să-şi facă datorii la bănci internaţionale. Iranul şi Irakul ne veneau imediat în minte ca două alte exemple de astfel de ţări. Mai mult, dată fiind natura umană, simţeam că liderii acestor ţări vor fi foarte motivaţi să încerce să imite modelul Arabiei Saudite. Părea absolut sigur că embargoul din 1973 – care, iniţial, păruse să aibă implicaţii negative – va sfârşi prin a oferi multe oportunităţi neaşteptate oamenilor de afaceri din domeniul ingineriei tehnice şi construcţiilor, contribuind în acelaşi timp la netezirea căii către imperiul global.

Am lucrat la această fază vizionară vreo opt luni – deşi niciodată mai mult de câteva zile la rând de muncă intensă, – izolat în propria mea sală de conferinţe sau în apartamentul meu cu vedere spre împrejurimile Bostonului. Oamenii mei aveau alte însărcinări şi îşi cam purtau singuri de grijă, chiar

dacă eu îi verificam periodic. În timp, secretul asupra misiunii noastre s-a mai diluat. Mai mulţi oameni îşi dădeau seama că se întâmpla ceva de proporţii în legătură cu Arabia Saudită. Agitaţia devenea mai mare, zvonurile circulau cu mare viteză. Vicepreşedinţii şi reprezentanţii ministerului de finanţe deveneau mai deschişi – în parte, cred eu, datorită faptului că ei înşişi începeau să fie mai informaţi asupra detaliilor ingenioasei scheme concepute.

Având acest plan, Washingtonul a vrut ca saudiţii să garanteze menţinerea furnizării de petrol şi a preţurilor la niveluri ce puteau fluctua, trebuind să rămână însă mereu la un nivel acceptabil pentru SUA şi pentru aliaţii noştri. Dacă alte ţări, precum Iran, Irak, Indonezia sau Venezuela, ameninţau SUA cu embargoul, Arabia Saudită, cu rezervele ei uriaşe de petrol, urma să vină şi să umple golul; dar până şi simpla cunoaştere a acestei chestiuni ar putea, în cele din urmă, să descurajeze celelalte ţări să ia în considerare chiar şi varianta embargoului. În schimbul acestei garanţii, Washingtonul avea să-i ofere Casei Regale saudite o afacere extrem de atrăgătoare: obligaţia SUA de a asigura, în totalitate şi fără echivoc, sprijin politic şi – la nevoie – militar, asigurând, astfel, continuitatea lor la conducerea ţării.

Era o înţelegere pe care familia ibn Saud nu o putea refuza, dată fiind localizarea lor geografică, lipsa puterii militare şi vulnerabilitatea lor aproape totală în faţa unor vecini ca Iran, Siria, Irak şi Israel. În consecinţă, era şi firesc ca Washingtonul să-şi folosească atuurile şi să le impună o condiţie de o importanţă crucială, o condiţie care redefinea rolul unui AE în lume, servind, de asemenea, drept model, un model pe care, ulterior, aveam să-l aplicăm în alte ţări, printre care, cel mai vizibil, în Irak. Retrospectiv, îmi este greu, uneori, să înţeleg cum a putut Arabia Saudită să accepte o asemenea condiţie. Desigur, o mare parte din lumea arabă, OPEC şi alte ţări islamice au fost dezgustate în momentul când au aflat termenii înţelegerii şi felul în care Casa Regală a capitulat în faţa cererilor Washingtonului.

Condiţia era ca Arabia Saudită să folosească petrodolarii câştigaţi pentru a cumpăra obligaţiuni de stat emise de SUA; în schimb, dobânda câştigată de pe urma acestor obligaţiuni va fi cheltuită de ministerul finanţelor din SUA, astfel încât să ajute Arabia Saudită să iasă din evul mediu şi să păşească în lumea modernă, industrializată. Cu alte cuvinte, dobânda rezultată din miliarde de dolari obţinuţi de pe urma venitului din petrolul regatului urma să fie folosită pentru a plăti companiile SUA în scopul înfăptuirii viziunii pe care eu (şi, probabil, alţi competitori de-ai mei) aveam să o pun la punct pentru a transforma Arabia Saudită într-o putere industrială modernă. Propriul nostru ministru al finanţelor urma să ne angajeze, pe cheltuiala saudiţilor, pentru a construi proiecte de infrastructură şi chiar oraşe întregi de-

a lungul întregii Peninsule Arabe.

Deşi Casa Regală îşi rezervase dreptul de a verifica natura generală a acestor proiecte, realitatea era că un corp de elită format din străini (în majoritate necredincioşi, în ochii musulmanilor) avea să stabilească viitorul aspect şi imaginea economică a Peninsulei Arabe. Şi asta se întâmpla într-un regat fondat pe principiile conservatoare ale wahhabiţilor, condus după aceste principii secole la rând. Era un act de curaj din partea lor, date fiind circumstanţele, dar şi presiunile politice şi militare pe care le exercita, fără îndoială, Washingtonul, iar eu bănuiam că familia regală saudită simţea că nu prea are de ales.

Din perspectiva noastră, posibilităţile unor profituri imense păreau nelimitate. Era o afacere de mai mare dragul, cu potenţialul de a crea un uimitor precedent. Şi, pentru ca afacerea să fie şi mai bună, nimeni nu avea nevoie de aprobarea Congresului – un demers urât de corporaţii, mai ales de cele private, ca Bechtel şi MAIN, care preferă să nu-şi deschidă registrele şi să nu-şi împărtăşească secretele cu nimeni. Thomas S. Lippman, cercetător adjunct la Middle East Institute şi fost ziarist, rezumă elocvent punctele semnificative ale acestei înţelegeri:

> Saudiţii, care se scaldă în bani peşin, aduceau sute de milioane de dolari în trezorerie, care reţinea fondurile până când era nevoită să plătească furnizorii şi angajaţii. Acest sistem garanta faptul că banii saudiţi aveau să fie reintroduşi în economia americană… Şi mai garanta că managerii comisiilor puteau pune în practică orice proiect pe care saudiţii îl considerau folositor, fără să fie nevoie să obţină aprobarea Congresului[32] .

Stabilirea parametrilor pentru această întreprindere istorică a luat mai puţin timp decât şi-ar fi putut cineva imagina. După aceea, în orice caz, a trebuit să găsim o cale de aplicare a lor. Pentru a pune în mişcare întregul angrenaj, a fost trimis în Arabia Saudită cineva de la cel mai înalt nivel guvernamental – cu o misiune ultraconfidenţială. Nu am ştiut niciodată sigur, dar cred că cel trimis a fost Henry Kissinger.

Oricine ar fi fost, prima sa misiune a fost de a aminti familiei regale ce s-a întâmplat în ţara învecinată, Iran, când Mossadegh a încercat să pericliteze interesele celor de la British Petroleum. Apoi, el trebuia să prezinte un plan care să fie atât de atractiv pentru ei, încât să nu-l poată refuza, dar care, în realitate, să le arate reprezentanţilor Casei Regale saudite că nu prea aveau de ales. Nu aveam nici o îndoială că le fusese sugerat cu claritate că puteau fie să accepte oferta noastră şi astfel să primească asigurări că-i vom sprijini şi proteja în calitatea lor de conducători, fie să refuze şi să apuce calea

lui Mossadegh. Când omul Washingtonului s-a întors în SUA, acesta a adus cu el mesajul că familia Saud se va supune.

Mai exista doar un mic obstacol. Trebuia să-i convingem pe jucătorii principali din guvern, ceea ce, după cum am fost noi informaţi, era o chestiune de familie. Arabia Saudită nu era o democraţie şi, totuşi, se părea că în interiorul familiei regale se simţea nevoia unui consens.

În 1975, mi s-a repartizat unul dintre acei jucători-cheie. În mintea mea, el a fost întotdeauna Prinţul W., deşi nu am reuşit să aflu dacă era cu adevărat moştenitor al coroanei. Misiunea mea era să-l conving că Afacerea de spălare a banilor Arabiei Saudite ar fi un beneficiu pentru ţara sa, dar şi pentru el, personal.

Nu a fost deloc uşor cum mi s-a părut la început. Prinţul W. se considera un bun wahhabit şi insista asupra faptului că nu voia să-şi vadă ţara călcând pe urmele mercantilismului occidental. El mai susţinea că înţelegea natura insidioasă a propunerii noastre. Noi, spunea el, aveam aceleaşi obiective ca şi cruciaţii de acum un mileniu: creştinarea lumii arabe. De fapt, el avea parţial dreptate în această privinţă. În opinia mea, diferenţa dintre cruciaţi şi noi era o chestiune de nuanţă. Catolicii din Europa medievală susţineau că scopul lor era salvarea musulmanilor de Purgatoriu; noi susţineam că voiam să-i ajutăm pe saudiţi să se modernizeze. Adevărul era că, după părerea mea, cruciaţii, ca şi corporatocraţia, căutau, în primul rând, să-şi extindă imperiul.

Cu excepţia credinţei religioase, singura slăbiciune a prinţului W. erau blondele frumoase. Pare de-a dreptul ridicol să menţionez ceea ce acum este recunoscut ca un stereotip nedrept şi ar trebui să amintesc faptul că, dintre numeroşii bărbaţi saudiţi pe care i-am cunoscut, prinţul W. era singurul care avea această înclinaţie sau cel puţin singurul care mi-a împărtăşit un asemenea lucru. Această înclinaţie a jucat însă un rol în structurarea înţelegerii istorice, demonstrând, în acelaşi timp, cât de departe aş fi mers eu pentru a-mi îndeplini misiunea.

29 Pentru mai multe amănunte privind evenimentele care au dus la embargoul asupra petrolului din 1973 şi impactul acestuia a se vedea: Thomas W. Lippman, *Inside the Mirage: America's Fragile Partnership with Saudi Arabia* (Boulder CO: Westview Press, 2004), p.155–159; Daniel Yergin, *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money and Power* (New York: Free Press, 1993); Steven Schneider, *The Oil Price Revolution* (Baltimore: John Hopkins University Press, 1983); Ian Seymour, *OPEC: Instrument of Change* (London: McMillan, 1980).

30 Thomas W. Lippman, *Inside the Mirage: America's Fragile Partnership with Saudi Arabia* (Boulder CO: Westview Press, 2004), p.160.

31 David Holden şi Richard Johns, *The House of Saud: The Rise and the Rule of the Most Powerful Dynasty in the Arab World* (New York: Holt Rinehart and Winston, 1981), p.359.

32 Thomas W. Lippman, *Inside the Mirage: America's Fragile Partnership with Saudi Arabia* (Boulder CO: Westview Press, 2004), p.167.

Capitolul 16. Proxeneţii şi finanţatorii lui Osama bin Laden

De la început, prinţul W. mi-a dat de înţeles că se aştepta ca, de fiecare dată când venea la Boston, să aibă la dispoziţie o femeie pe placul său şi că se aştepta ca aceasta să îndeplinească mai multe atribuţii decât o simplă damă de companie. Era absolut evident însă că nu voia o profesionistă, una pe care vreun membru al familiei sale sau vreun prieten să o întâlnească din întâmplare la vreo petrecere sau pe stradă. Întâlnirile mele cu Prinţul W. se petreceau în secret, ceea ce-mi uşura sarcina de a-i îndeplini dorinţele.

„Sally“ era o blondă superbă, cu ochi albaştri, care locuia pe lângă Boston. Soţul ei, pilot la United Airlines, care călătorea foarte mult, atât cu slujba, cât şi în timpul liber, nu făcea mari eforturi de a-şi ascunde infidelitatea. Sally se mândrea cu activităţile soţului ei. Ea îi aprecia salariul, apartamentul de lux din Boston şi beneficiile de care se bucura o soţie de pilot pe vremea aceea. Cu zece ani înainte, fusese o *hippie* care practicase sexul promiscuu, iar ideea unei surse de venit suplimentare a încântat-o. A fost de acord să facă o încercare cu Prinţul W., cu o singură condiţie: a insistat ca viitorul relaţiei să depindă în exclusivitate de comportamentul şi de atitudinea acestuia faţă de ea.

Din fericire pentru mine, s-au potrivit unul cu celălalt.

Afacerea Prinţul W.–Sally, un subcapitol al Afacerii de Spălare a banilor Arabiei Saudite, a reprezentat o altă serie de probleme pentru mine. MAIN interzicea cu stricteţe partenerilor să facă ceva ilegal. Din punct de vedere legal, eu procuram sex (făceam proxenetism), ceea ce era ilegal în Massachusetts şi, astfel, principala problemă care apărea era cea a modalităţii de a plăti serviciile prestate de Sally. Din fericire, departamentul financiar îmi permitea o mare libertate în privinţa contului meu de cheltuieli. Eram un tip care dădea bacşişuri grase, aşa că am reuşit să conving câţiva chelneri de la unele dintre cele mai scumpe restaurante din Boston să-mi dea chitanţe în alb; era o epocă în care oamenii, nu computerele, completau chitanţele.

Prinţul W. devenea tot mai îndrăzneţ pe măsura trecerii timpului. În cele din urmă, m-a pus să aranjez ca Sally să vină în Arabia Saudită, să locuiască în vila lui personală. Această cerere nu era surprinzătoare pentru acele vremuri; între anumite ţări europene şi cele din Orientul Mijlociu se practica un comerţ activ cu femei tinere. Aceste femei primeau contracte pe perioade determinate, iar când contractul expira, ele se întorceau acasă cu conturi bancare substanţiale. Robert Baer, un ofiţer care, timp de douăzeci de

ani, s-a ocupat de aceste cazuri în conducerea operaţională a CIA, specialist în Orientul Mijlociu, a rezumat astfel situaţia: „La începutul anilor 1970, când petrodolarii au intrat pe piaţă, libanezii întreprinzători au început să facă contrabandă cu prostituate pentru prinţii din regate… Din moment ce nici o familie regală nu cunoştea moderaţia în privinţa carnetului de cecuri, libanezii au devenit fabulos de bogaţi“[33].

Această situaţie îmi era cunoscută şi chiar ştiam oameni care îmi puteau aranja astfel de contracte. Oricum, din punctul meu de vedere, existau două obstacole majore: Sally şi plata. Eram sigur că Sally nu avea de gând să părăsească Bostonul şi să se mute într-un palat, în deşert, în Orientul Mijlociu. Şi era destul de evident şi faptul că nici o colecţie de chitanţe în alb de la restaurante nu ar fi putut acoperi asemenea sume.

Prinţul W. a avut grijă de ultimul aspect, asigurându-mă că îşi propusese să-şi plătească singur noua amantă; mie mi se cerea să fac numai aranjamentul. M-am simţit extrem de uşurat când mi-a mărturisit că nu se aştepta ca Sally din Arabia Saudită să fie exact aceeaşi persoană cu cea care îi ţinuse companie în Statele Unite. Am dat telefoane la câţiva prieteni care aveau contacte cu libanezii din Londra şi Amsterdam. În câteva săptămâni, o Sally-surogat semna contractul.

Prinţul W. era o persoană complexă. Sally îi satisfăcea dorinţa trupească, iar capacitatea mea de a-l ajuta în acest sens m-a făcut să-i câştig încrederea. În orice caz, acest lucru nu la convins deloc că SAMA era o strategie pe care ar fi dorit s-o recomande ţării sale. A trebuit să muncesc din răsputeri spre a-mi îndeplini misiunea. Am petrecut ore întregi arătându-i statistici şi ajutându-l să analizeze studiile pe care le făcusem pentru alte ţări, inclusiv modele econometrice pe care le concepusem pentru Kuwait pe vremea când mă antrenam cu Claudine, în acele câteva luni dinaintea plecării în Indonezia. Într-un final, s-a înduplecat.

Nu cunoşteam amănunte despre ce se petrecuse între colegii mei, asasini economici, şi ceilalţi oameni-cheie saudiţi. Tot ceea ce ştiu este că întregul pachet a fost, în cele din urmă, aprobat de familia regală. MAIN primea ca recompensă pentru partea sa unul dintre cele mai lucrative contracte administrate de Trezoreria SUA. Eram delegaţi să facem o analiză completă asupra sistemului electric al ţării care era dezorganizat şi depăşit şi să concepem unul nou care să îndeplinească standarde echivalente cu cele din Statele Unite.

Ca de obicei, sarcina mea era să trimit acolo prima echipă, pentru a face previziuni privind încărcarea electrică pentru fiecare regiune a ţării. Trei dintre bărbaţii care lucrau cu mine – toţi cu experienţă în proiecte internaţionale – se pregăteau să plece la Riyadh, când ne-a sosit vestea de la

departamentul nostru juridic că, potrivit contractului, eram obligaţi să avem în capitala Arabiei Saudite un birou complet echipat şi care să intre în funcţiune în câteva săptămâni. Timp de mai bine de o lună, această clauză trecuse aparent neobservată. Înţelegerea noastră cu ministerul finanţelor stipula, mai departe, că tot echipamentul trebuia să fie fabricat fie în Statele Unite, fie în Arabia Saudită. Din moment ce Arabia Saudită nu avea fabrici care să producă aşa ceva, totul trebuia să fie trimis din SUA. Spre amărăciunea noastră, am aflat că se formaseră uriaşe cozi de vase petroliere, aşteptând să intre în port în Peninsula Arabică. Transportarea întregului echipament în regat pe cale maritimă putea să dureze luni de zile.

MAIN nu avea de gând să piardă un contract atât de valoros din pricina câtorva încăperi cu mobilă de birou. La o conferinţă cu toţi partenerii implicaţi, am organizat o sesiune de brainstorming timp de câteva ore. Soluţia a fost găsită: un Boeing 747, pe care să-l umplem cu provizii de la magazinele din Boston şi care se fie trimis în Arabia Saudită. Îmi amintesc gândul pe care l-am avut atunci, că s-ar potrivi de minune ca avionul să fie în proprietatea United Airlines, iar comandantul să fie un anume pilot a cărui soţie a jucat un rol atât de important în câştigarea de partea noastră a familiei regale saudite.

> Înţelegerea dintre Statele Unite şi Arabia Saudită a transformat regatul pur şi simplu peste noapte. Caprele au fost înlocuite cu două sute de camioane americane de colectare a gunoiului, strălucitoare, de culoare galbenă, furnizate printr-un contract de 200 de milioane de dolari de către compania de salubritate Waste Management, Inc.[34] După un model asemănător, fiecare sector al economiei saudite a fost modernizat, de la agricultură şi energie până la educaţie şi comunicaţii. Aşa cum observa Thomas Lippman, în 2003:
>
> > După propria lor concepţie, americanii au schimbat aspectul unei întinderi vaste, mohorâte, populate de corturi nomade şi de bordeie ţărăneşti din chirpici, reproducând până şi cafenelele din reţeaua Starbucks şi rampele de acces pentru scaunele cu rotile de la cele mai noi clădiri publice. Arabia Saudită de astăzi este o ţară a autostrăzilor, a computerelor, a complexelor Mall cu aer condiţionat, pline cu aceleaşi magazine strălucitoare pe care le găsim şi în suburbiile prospere ale Americii, hoteluri elegante, restaurante fast-food, televiziune prin satelit, spitale cu tehnologie de ultimă oră, clădiri uriaşe de birouri şi parcuri de distracţie cu carusele ameţitoare[35].

Planurile pe care le-am conceput în 1974 au stabilit un standard

pentru negocierile viitoare cu toate ţările bogate în petrol. Într-un fel, SAMA/ JECOR a reprezentat următorul pas după cel făcut de Kermit Roosevelt în Iran, prezentând un alt nivel, mai inovator, de sofisticare a arsenalului de arme po- litico-economice folosite de o nouă rasă a soldaţilor imperiului global.

Afacerea de Spălare a banilor Arabiei Saudite şi Comisia Comună au stabilit, de asemenea, noi precedente în jurisprudenţa internaţională, lucru deosebit de evident în cazul lui Idi Amin. Când faimosul dictator din Uganda a luat drumul exilului în 1979, i s-a acordat azil în Arabia Saudită. Deşi considerat un despot sângeros, vinovat de moartea unui număr de vreo trei sute de mii de oameni, el s-a retras, ducând o viaţă de lux, garnisită cu maşini şi servitori puşi la dispoziţia sa de Casa de Saud. Statele Unite s-au opus fără nici o zarvă, dar nu au insistat, de teamă să nu-şi pericliteze aranjamentele cu Arabia Saudită. Amin şi-a petrecut ultimii ani de viaţă pescuind în voie sau plimbându-se tacticos de-a lungul plajei. A murit în 2003, în Jiddah, în urma unui blocaj renal, la vârsta de optzeci de ani[36].

Mai subtil şi, în esenţă, mai periculos a fost rolul permis Arabiei Saudite în finanţarea terorismului internaţional. Statele Unite nu au făcut un secret din dorinţa lor de a permite casei ibn Saud să finanţeze războiul dus de Osama bin Laden în Afghanistan împotriva Uniunii Sovietice, în anii 1980, iar Riyadhul şi Washingtonul au contribuit împreună cu aproximativ 3,5 miliarde de dolari la mişcarea mujahedinilor[37]. În orice caz, participarea SUA şi a saudiţilor a mers mult mai departe.

Spre sfârşitul anului 2003, *U.S. News&World Report* a făcut un studiu exhaustiv intitulat *Legătura saudită* (Saudi Connection). Publicaţia a trecut în revistă mii de pagini de înregistrări de procese, rapoarte ale spionajului SUA şi din străinătate şi alte documente, intervievând, de asemenea, zeci de oficiali din guvern şi experţi în terorism şi în problemele Orientului Mijlociu. Cercetările au dus la următoarele concluzii:

> Dovada era incontestabilă: Arabia Saudită, aliatul pe termen lung al Americii şi cel mai mare producător de petrol, devenise, cumva, după spusele unui oficial de la Ministerul Finanţelor, „epicentrul“ finanţării teroriste…
>
> Începând cu sfârşitul anilor 1980 – după dublul şoc al revoluţiei iraniene şi al războiului sovietic în Afghanistan – acţiunile caritabile cvasioficiale ale Arabiei Saudite au devenit sursa prioritară de finanţare a mişcării jihad ce căpătase o ascensiune fulminantă. În vreo 20 de ţări, banii erau folosiţi pentru baze de antrenament paramilitare, achiziţionarea de arme şi recrutarea de noi membri…

> Largheţea saudiţilor i-a impulsionat pe unii dintre oficialii SUA să privească în partea cealaltă, spun unii ofiţeri în rezervă ai serviciilor de spionaj. Miliarde de dolari în contracte, subvenţii şi salarii mergeau spre oficiali americani din diverse domenii, dintre cei care colaboraseră cu saudiţii: ambasadori, directori regionali din CIA, chiar miniştri…
>
> Interceptarea electronică a convorbirilor îi implica pe membrii familiei regale în sprijinirea nu numai a organizaţiei al-Qaeda, ci şi a altor grupări teroriste[38].

După atacurile din 2001 de la World Trade Center şi Pentagon, au apărut şi mai multe dovezi despre relaţiile secrete dintre Washington şi Riyadh. În octombrie 2003, revista *Vanity Fair* a publicat informaţii care nu mai fuseseră niciodată făcute pu- blice, într-un articol de anchetă intitulat *Salvându-i pe saudiţi* (Saving the Saudis). Pe mine personal, povestea despre relaţia dintre familia Bush, Casa Regală saudită şi familia bin Laden nu m-a surprins câtuşi de puţin. Ştiam că acele relaţii datau, oricum, de pe vremea Afacerii de Spălare a banilor Arabiei Saudite, începute în anul 1974 şi de pe vremea când George H.W. Bush era ambasador al SUA la ONU (din 1971 până în 1973) şi apoi şeful CIA (din 1976 până în 1977). Ceea ce m-a surprins, însă, a fost faptul că adevărul ajunsese în cele din urmă la urechile presei. *Vanity Fair* trăgea următoarele concluzii:

> Familia Bush şi familia regală saudită, cele mai puternice două dinastii din lume, aveau relaţii personale, de afaceri şi politice foarte strânse, care durau de peste douăzeci de ani…
>
> În sectorul privat, saudiţii susţineau compania Harken Energy, o companie de petrol bătăioasă în care investise George W. Bush. Recent, fostul preşedinte George H.W. Bush şi aliatul său pe termen lung, fostul secretar de stat, James A. Baker III, au apărut în faţa saudiţilor la acţiunea de caritate pentru Carlyle Group, despre care se spune că e cel mai mare fond privat de investiţii din lume. Astăzi, fostul preşedinte Bush continuă să fie consilier senior al companiei, printre ai cărei investitori se pare că se numără şi un saudit acuzat de legături cu grupurile de sprijin terorist…
>
> La numai câteva zile după atentatul de la 11 septembrie, saudiţi bogaţi, inclusiv membri ai familiei bin Laden, au fost scoşi rapid din SUA în avioane particulare. Nimeni nu respecta ordinul de anulare a zborurilor, iar pasagerii nu au fost interogaţi. Să fi contribuit oare la aceasta lunga relaţie dintre familia Bush şi cei din familia regală saudită?[39]

33 Robert Baer, *Sleeping with the Devil: How Washington Sold Out Our Soul for Saudi Oil* (New York: Crown Publishers, 2003), p.26.
34 Thomas W. Lippman, *Inside the Mirrage: America's Fragile Partnership with Saudi Arabia* (Boulder CO: Westview Press, 2004), p.162.
35 Thomas W. Lippman, *Inside the Mirrage: America's Fragile Partnership with Saudi Arabia* (Boulder CO: Westview Press, 2004), p.2.
36 Henry Wasswa, „Idi Amin, Murderous Ugandan Dictator, Dies", Associated Press, 17 august 2003.
37 „The Saudi Connection", *U.S. News&World Report*, 15 decembrie 2003, p.21.
38 „The Saudi Connection", *U.S. News&World Report*, 15 decembrie 2003, p.19, 20, 26.
39 Craig Unger, „Saving the Saudis", *Vanity Fair*, octombrie 2003. Pentru mai multe informaţii privind implicarea familiei Bush etc., a se vedea „Zapata petroleum Corp.", *Fortune*, aprilie 1958, p. 248; Darwin Payne, *Initiative in Energy: Dresser Industries*, Inc. 1880–1978 (New York: Simon and Schuster, 1979); Nathan Vardi, „Dessert Storm: Bechtel Group is Leading the Charge" and „Contacts for Contracts", both in *Forbes*, 23 iunie 2003, p. 63–66; Graydon Carter, „Editor's Letter: Fly the Friendly Skies…", *Vanity Fair*, octombrie 2003; Richard A. Oppel şi Diana B. Henriques, „A Nation at War: The Contractor. Company has ties in Washington, and to Iraq", *New York Times*, 18 aprilie 2003.

Partea III. Din 1975 până în 1981

Capitolul 17. Graham Greene şi negocierile pentru Canalul Panamá

Arabia Saudită a propulsat multe cariere. A mea era deja bine conturată, dar, cu siguranţă, succesele mele în regatul deşertului mi-au deschis noi porţi. Până în 1977, îmi construisem un mic imperiu alcătuit dintr-o echipă de vreo douăzeci de profesionişti, cu cartierul general în biroul nostru din Boston, şi o trupă de consultanţi de la celelalte departamente şi birouri ale MAIN, răspândiţi pe întreg globul. Devenisem cel mai tânăr partener din istoria centenară a firmei. Pe lângă funcţia de economist-şef, am fost numit şi director al Departamentului de Economie şi Planificare Regională. Ţineam cursuri la Harvard şi la alte facultăţi, iar ziarele îmi solicitau articole despre evenimentele recente[40]. Aveam propriul meu iaht, ancorat în golful Boston, lângă istorica fregată de luptă *Constitution*, „Old Ironsides“, renumită pentru a-i fi supus pe piraţii barbari nu la multă vreme după Războiul de Independenţă. Mi se plătea un salariu excelent şi aveam acţiuni cu dividende care, cu mult înainte de a împlini patruzeci de ani, îmi promiteau ascensiunea către înălţimile rezervate elitei milionarilor. Ce-i drept, căsnicia mea se destrămase, dar îmi petreceam timpul în compania celor mai frumoase şi mai inteligente femei de pe mai multe continente.

Bruno a venit cu o idee de abordare inovatoare a previziunilor: un model econometric bazat pe scrierile unui matematician rus de la începutul secolului. Modelul presupunea atribuirea de probabilităţi subiective estimărilor privind creşterile dintr-un anumit sector economic. Părea instrumentul ideal pentru a justifica ratele umflate ale creşterii pe care doream să o prezentăm în vederea obţinerii unor împrumuturi imense, iar Bruno m-a rugat să văd ce puteam face referitor la acest plan.

Am adus în departamentul meu un tânăr matematician de la MIT, dr. Nadipuram Prasad, şi i-am pus la dispoziţie un buget. În şase luni, el a dezvoltat metoda Markov de modelare econometrică. Împreună, am întocmit o serie de prezentări tehnice care înfăţişau această metodă ca pe una revoluţionară de analiză a impactului pe care-l puteau avea investiţiile din infrastructură asupra dezvoltării economice.

Era exact ceea ce ne doream: un instrument care să „demonstreze“ ştiinţific faptul că noi le făceam ţărilor o favoare, ajutându-le să contracteze datorii pe care nu aveau cum să le achite nicicând în totalitate. În plus, numai un econometrist foarte iscusit, cu o grămadă de timp şi de bani, ar fi fost capabil să priceapă chichiţele şi încâlciturile metodei Markov sau să pună sub

semnul întrebării concluziile sale. Hârtiile au fost publicate de câteva organizaţii prestigioase, iar noi le prezentam în mod oficial la conferinţe şi universităţi din numeroase ţări. Documentele – şi noi împreună cu ele – au devenit faimoase în industrie.[41]

Atât Omar Torrijos, cât şi eu ne-am onorat înţelegerea secretă. M-am asigurat că studiile noastre erau cinstite şi că recomandările noastre îi luau în calcul şi pe cei săraci. Deşi am auzit bombănindu-se cum că analizele mele din Panamá nu erau umflate cum erau de obicei, ba chiar şi că miroseau a socialism, un fapt era cert: MAIN obţinea în permanenţă contracte de la guvernul lui Torrijos. Aceste contracte includeau şi unul în premieră – realizarea unor strategii inovatoare care să aibă în vedere agricultura împreună cu sectoarele tradiţionale de infrastructură. Am privit şi eu de pe margine cum Torrijos şi Jimmy Carter se pregăteau să renegocieze Tratatul privind Canalul Panamá.

Negocierile asupra Canalului au trezit un interes imens, generând un adevărat entuziasm în întreaga lume. Toţi aşteptau să vadă dacă Statele Unite vor face ceea ce toţi considerau a fi un gest de corectitudine – să le permită panamezilor să preia controlul asupra Canalului – sau dacă, dimpotrivă, vor încerca să impună din nou versiunea noastră globală pentru *Manifest Destiny*, zdruncinat oarecum de conflictul din Vietnam. Mulţi aveau impresia că la preşedinţia SUA fusese ales, exact la momentul oportun, un om cinstit şi plin de compasiune. Oricum, bastioanele conservatoare ale Washingtonului şi amvoanele dreptei religioase răsunau de indignare. Cum era posibil ca noi să renunţăm la fortificaţiile siguranţei naţionale, la acest simbol al ingeniozităţii Statelor Unite, la această panglică de apă care lega averile Americii de Sud de capricioasele interese comerciale ale SUA?

În timpul călătoriilor mele în Panamá, mă obişnuisem să fiu cazat la Hotel Continental. La cea de-a cincea vizită însă m-am mutat peste drum, la Hotel Panamá, deoarece Continentalul era în renovare, iar lucrările de construcţie erau foarte zgomotoase. La început, mi-a displăcut această inconvenienţă – Continentalul fusese casa mea departe de casă. Acum însă holul impresionant în care mă aflam, cu fotoliile lui din ratan şi cu ventilatoare de tavan cu palete din lemn, începea să mă cucerească. Ar fi putut foarte bine să fie decorul filmului *Casablanca* şi îmi imaginam deja cum Humphrey Bogart ar fi putut intra aici din clipă în clipă. Am lăsat din mână *New York Review of Books*, din care tocmai terminasem de citit un articol despre Panamá scris de Graham Greene şi mi-am aţintit privirea spre acele ventilatoare suspendate, amintindu-mi de o seară de acum aproape doi ani.

— Ford este un preşedinte slab care nu va mai fi reales, a prezis Omar Torrijos în 1975.

Se adresa unui grup de panamezi influenţi. Eu eram unul dintre puţinii străini care fuseseră invitaţi la clubul vechi, elegant, cu ventilatoarele lui zbârnâind de sus, de pe tavan.

— Acesta este motivul pentru care m-am hotărât să accelerez problema Canalului. Este un moment propice pentru a lansa o luptă politică decisivă în vederea recâştigării sale.

Discursul lui m-a inspirat. M-am întors în camera de hotel şi am schiţat o scrisoare pe care, în cele din urmă, am pus-o la poştă pe adresa *Boston Globe*. Cei de la Boston mi-au răspuns, iar un redactor de la ei m-a sunat la birou pentru a-mi cere să scriu un articol pentru rubrica lor „Op-Ed“. *Colonialismul nu îşi are locul în Panamá în 1975* (Colonialism in Panamá Has No Place in 1975) a ocupat aproape o jumătate din pagina care preceda articolele de fond ale numărului din 19 septembrie 1975.

Articolul enunţa trei motive principale pentru transferul Canalului în posesia statului Panamá. În primul rând, „situaţia prezentă este nedreaptă – un motiv excelent pentru orice decizie“. În al doilea rând, „tratatul existent generează riscuri mult mai grave de securitate decât dacă Panamá ar deţine controlul“. M-am referit la un studiu făcut de Interoceanic Canal Commission, care concluziona că „traficul ar putea fi oprit timp de doi ani din pricina unei bombe plasate – posibil chiar de un singur om – într-o laterală a barajului Gatun“, aspect pe care însuşi generalul Torrijos l-a accentuat în mod public. Şi în al treilea rând, „situaţia prezentă creează probleme serioase pentru relaţiile îngrijorătoare deja dintre Statele Unite şi America Latină“. Am încheiat în felul următor:

> Cea mai bună cale de a asigura procesul continuu şi eficient de lucru în Zona Canalului este să-i ajutăm pe panamezi să câştige controlul şi să-şi asume responsabilitatea asupra acestei zone. Procedând astfel, am putea fi mândri de a fi iniţiat o acţiune care să reafirme devotamentul faţă de cauza autodeterminării la care ne-am angajat în urmă cu 200 de ani…
>
> Colonialismul era la modă la răscruce de secole (începutul anilor 1900), aşa cum fusese şi în 1775. Poate că ratificarea unui asemenea tratat poate fi înţeleasă în contextul acelor vremuri. Astăzi însă ea nu are nici o justificare. Colonialismul nu-şi are locul în 1975. Celebrând bicentenarul independenţei noastre, ar trebui ca noi să ne dăm seama de acest lucru şi să acţionăm în consecinţă[42].

Scrierea acelui articol a însemnat o mişcare îndrăzneaţă pentru mine, mai ales că recent fusesem făcut partener la MAIN. Partenerilor li se recomanda să evite presa şi, în orice caz, să se abţină de la publicarea de

diatribe politice în paginile dedicate editorialelor din cel mai prestigios ziar din New England. Am primit prin curieratul intern o grămadă de note răutăcioase, majoritatea anonime, ataşate la copii ale articolului. Am fost sigur că, pe unul dintre ele, am recunoscut scrisul lui Charlie Illingworth. Primul meu manager de proiect se afla la MAIN de mai bine de zece ani (în comparaţie cu mine, care aveam o vechime de numai vreo cinci ani) şi nu era încă partener. Un craniu fioros cu oase încrucişate era desenat clar pe bilet, iar mesajul era simplu: „Să fie oare acest Tovarăş cu adevărat partener în firma noastră?“

Bruno m-a convocat în biroul lui şi mi-a spus:

— O să tragi multe ponoase pentru asta. MAIN este un loc destul de conservator. Vreau să ştii însă că te consider foarte isteţ. Lui Torrijos o să-i placă; sper din tot sufletul că-i vei trimite şi lui o copie. Bun. Ei bine, păcălicilor de aici, care cred că Torrijos este socialist, puţin le pasă, atâta timp cât contractele curg.

Bruno avusese dreptate – ca de obicei, de altfel. Eram acum în 1977. Preşedinte la Casa Albă era Carter şi negocieri serioase asupra Canalului erau în curs de derulare. Mulţi dintre rivalii companiei MAIN aleseseră tabăra greşită şi fuseseră alungaţi din Panamá, dar noi aveam de muncă înzecit. Iar eu stăteam în holul Hotelului Panamá, tocmai terminând de citit un articol de Graham Greene din *New York Review of Books*.

Articolul *Ţara cu cinci frontiere* (The Country with Five Frontiers) era un articol îndrăzneţ, abordând corupţia la nivelul ofiţerilor superiori din Garda naţională a Republicii Panamá. Autorul accentua faptul că generalul însuşi acceptase să le ofere multora dintre angajaţii săi privilegii, cum ar fi locuinţe de lux, pe principiul: „Dacă eu nu-i plătesc, o va face CIA.“ Implicaţia era evidentă: agenţia de spionaj a SUA era hotărâtă să submineze dorinţele preşedintelui Carter şi, dacă era necesar, să-i mituiască pe şefii armatei să saboteze negocierile[43] pentru tratat. Nu mă puteam abţine să nu mă întreb dacă nu cumva şacalii îi dădeau deja târcoale lui Torrijos.

În secţiunea „People“ a revistei *TIME* sau în *Newsweek* văzusem o fotografie a lui Torrijos împreună cu Greene; legenda pozei indica faptul că scriitorul era un oaspete special care devenise în timp un bun prieten. Mă întrebam ce părere avea generalul despre acest romancier – în care aparent avea încredere – care scrisese această critică.

Articolul lui Graham Greene a ridicat o altă întrebare, legată de acea zi din 1972 când stătusem vizavi de Torrijos, la masa pentru cafea. Pe atunci, presupuneam că Torrijos ştia despre jocul ajutorului extern al cărui scop era să-l facă pe el bogat, împovărând ţara cu datorii. Fusesem sigur că el ştia că acest procedeu se baza pe premisa că oamenii care au puterea sunt coruptibili

şi că decizia sa de a nu urmări beneficiul personal – ci, mai curând, de a folosi împrumutul extern pentru a-şi ajuta poporul – ar putea fi văzută ca o ameninţare ducând, în cele din urmă, la prăbuşirea întregului sistem. Lumea întreagă îşi îndrepta privirile spre acest om: acţiunile sale aveau implicaţii care se extindeau mult dincolo de Panamá şi care, prin urmare, trebuiau luate în serios.

Mă întrebasem cum ar fi reacţionat corporatocraţia dacă împrumuturile făcute de Panamá i-ar fi ajutat pe săraci fără să creeze acele datoriile imposibile. Acum mă întrebam dacă Torrijos regreta înţelegerea pe care o făcuse în acea zi – şi nu eram foarte sigur nici de ceea ce simţeam eu personal referitor la astfel de tranzacţii. Mă îndepărtasem de rolul meu de AE. Jucasem jocul lui în locul jocului meu, acceptând să-i ofer onestitatea mea în schimbul unor contracte mai numeroase. În termeni pur economici, fusese o decizie înţeleaptă de afaceri pentru MAIN, în contradicţie însă cu ceea ce mă instruise Clau- dine, căci nu propulsa imperiul global. Să fi fost aceasta cea care acum slobozise şacalii din lesă?

Mi-am amintit cum, în acea zi, pe când părăseam bungalow-ul lui Torrijos, mă gândeam că istoria Americii Latine este presărată cu eroi morţi. Un sistem bazat pe figuri publice coruptibile nu acceptă cu plăcere personalităţile publice care refuză să fie corupte.

Apoi m-am gândit că ochii îmi joacă feste. O figură cunoscută se plimba agale de-a lungul holului. La început, am fost atât de surprins, încât am crezut că era Humphrey Bogart, doar că Bogart era mort de mult. Apoi am recunoscut în bărbatul care trecea agale pe lângă mine pe una dintre cele mai mari figuri ale literaturii engleze moderne, pe autorul lucrărilor *Mândrie şi Glorie (The Pride and the Glory), Comedianţii (The Comedians), Omul nostru din Havana (Our Man in Havana)* şi al articolului din revista pe care tocmai o pusesem pe măsuţa de lângă mine. Graham Greene a ezitat un moment, s-a uitat cu atenţie în jur şi s-a îndreptat spre cafenea.

Am fost tentat să strig sau să alerg după el, dar m-am oprit singur. O voce lăuntrică îmi spunea că nu trebuie să-i tulbur intimitatea; o alta mă avertiza că avea să mă evite. Am luat *New York Review of Books* şi am fost surprins peste o clipă să descopăr că mă aflam în pragul cafenelei.

Tocmai luasem micul dejun mai devreme, iar şeful de sală mi-a aruncat o privire bizară. M-am uitat de jur-împrejur. Graham Greene stătea singur la o masă de lângă perete. Am arătat către masa de lângă el.

— Acolo, i-am spus şefului de sală. Pot sta acolo să mai iau micul dejun o dată?

Eram un tip care dădea mereu bacşişuri bune; şeful de sală a zâmbit cu înţelegere şi m-a condus la masă.

Romancierul era cufundat în lectura ziarului său. Am comandat cafea şi un corn cu miere. Voiam să aflu părerile lui Greene despre Panamá, despre Torrijos şi despre afacerea Canalului, dar nu aveam nici o ideea despre cum aş fi putut aborda o astfel de conversaţie. Atunci, el şi-a ridicat privirea pentru a sorbi din pahar.

— Scuzaţi-mă, i-am spus.

S-a uitat la mine – sau aşa mi s-a părut mie.

— Da?

— Îmi pare rău că vă deranjez. Dar sunteţi Graham Greene, nu-i aşa?

— Ei bine, da, aşa-i.

A zâmbit cu căldură.

— Majoritatea oamenilor din Panamá nu mă recunosc.

Am exagerat spunându-i că era autorul meu preferat şi apoi i-am făcut o scurtă descriere a vieţii mele, inclusiv a muncii mele de la MAIN şi a întâlnirilor pe care le avusesem cu Torrijos. M-a întrebat dacă eu eram consultantul care scrisese un articol despre plecarea Statelor Unite din Panamá.

— În *Boston Globe*, dacă-mi aduc eu bine aminte.

Eram de-a dreptul uluit.

— Un lucru curajos, dată fiind poziţia dumitale, a spus el. N-ai vrea să vii la masa mea?

M-am mutat şi am stat acolo, cu el, vreo o oră şi jumătate. În timp ce discutam amândoi, mi-am dat seama cât de apropiaţi deveniseră el şi Torrijos. Vorbea despre general ca un tată despre fiul lui.

— Generalul, mi-a spus el, mi-a propus să scriu o carte despre ţara sa. Şi exact asta fac. Aceasta nu va fi o ficţiune – ceva destul de neobişnuit pentru mine.

L-am întrebat de ce, de regulă, scrie romane în loc de cărţi documentare.

— Ficţiunea este mai lipsită de pericole, a replicat. Majoritatea chestiunilor de care mă ocup sunt controversate. Vietnam. Haiti. Revoluţia din Mexic. O mulţime de editori s-ar teme să publice altceva decât romane despre asemenea subiecte.

A arătat către *New York Review of Books*, aflată pe masa de la care mă ridicasem.

— Cuvinte ca acelea pot face mult rău.

Apoi a zâmbit.

— Şi, în afară de asta, îmi place să scriu ficţiune. Îmi lasă mai multă libertate.

M-a privit insistent.

— Cel mai important este să scrii despre lucruri care contează. Cum e articolul tău din *Globe* despre Canal.

Admiraţia lui pentru Torrijos era evidentă. Se părea că şeful statului Panamá putea să impresioneze la fel de mult un romancier ca şi un sărac bătut de soartă. Şi la fel de evidentă era şi îngrijorarea lui Greene pentru viaţa prietenului său.

— Este un efort colosal, a exclamat el, să conduci Gigantul din nord.

Şi-a scuturat capul cu tristeţe.

— Mă tem pentru siguranţa lui.

A sosit apoi momentul să plece.

— Trebuie să prind avionul spre Franţa, mi-a spus, ridicându-se încet şi strângându-mi mâna.

M-a privit adânc în ochi.

— Dumneata de ce nu scrii o carte?

A înclinat capul cu un gest de încurajare.

— O ai deja în dumneata. Dar, ţine minte, fă-o despre lucruri care contează.

S-a întors şi s-a îndepărtat. Apoi s-a oprit şi a mai făcut câţiva paşi înapoi în restaurant.

— Nu te teme, a precizat el. Generalul va reuşi. O să ia înapoi canalul.

Şi, într-adevăr, Torrijos a reuşit această performanţă. În acelaşi an, 1977, el a negociat cu succes noi tratate cu preşedintele Carter care a transferat canalul şi Zona Canalului sub control panamez. Apoi Casa Albă a trebuit să convingă Congresul SUA să-l ratifice. A urmat luptă aprigă îndelungată. Mărturia finală arată că Tratatul privind Canalul Panamá a fost ratificat la un vot diferenţă. Conservatorii au jurat răzbunare.

Când, cu mulţi ani mai târziu, a apărut pe piaţă noua carte a lui Graham Greene, *Getting to Know the General* (Cum l-am cunoscut pe General), ea era dedicată *„Prietenilor prietenului meu, Omar Torrijos, din Nicaragua, El Salvador şi Panamá*[44]*“*.

40 A se vedea spre exemplu: John M.Perkins, „Colonialism in Panamá Has No Place in 1975“, Boston Evening Globe, Op-Ed page, 19 septembrie, 1975, John M.Perkins, „U.S. – Brazil Pact Upsets Ecuador“, *The Boston Globe*, Op-Ed page, 10 mai, 1976.

41 Pentru exemple de articole publicate de John Perkins în reviste tehnice, a se vedea: John Perkins et al., „A Markov Process Applied to Forecasting, Part 1 – Economic Development” şi „A Markov Process Applied to Forecasting, Part II – The Demand for Electricity“, The Institute of Electrical and Electronics Engineers, Conferance Papers C 73 475 – 1 (iulie 1973) şi, respectiv, C 74 146 – 7 (ianuarie 1974); John M. Perkins şi Nadipuram R. Prasad, „A Model for Describing Direct and Indirect Interrelationships Between the Economy and the

Environment“, *Consulting Engineer*, aprilie 1973; Edwin Vennard, John M.Perkins şi Robert C.Ender, „Electric Demand from Interconnected Systems“, *TAPPI Journal* (Technical Association of the Pulp and Paper Industry), a 28-a ediţie a Conferinţei, 1974; John M.Perkins et al., „Iranian Steel: Implications for the Economy and the Demand for Electricity” şi „Markov Method Applied to Planning“, prezentată la a patra Conferinţă iraniană pe tema ingineriei tehnice, Universitatea Pahlavi, Shiraz Iran, 12–16 mai, 1974; şi *Economic Theories and Applications: A Collection of Technical Papers* cu un Cuvânt înainte de John M.Perkins (Boston: Chas.T.Main, Inc., 1975).

42 John M.Perkins, „Colonialism in Panamá Has No Place in 1975“, *Boston Evening Globe*, Op-Ed page, 19 septembrie 1975.

43 Graham Greene, *Getting to Know the General* (New York: Pocket Books, 1984), p.89–90.

44 Graham Greene, *Getting to Know the General* (New York: Pocket Books, 1984).

Capitolul 18. Regele regilor Iranului

Între anii 1975 şi 1978, am vizitat frecvent Iranul. Uneori, făceam naveta între America Latină, Indonezia şi Teheran. Şahul Şahilor (în traducere literală, „Regele Regilor“, titlul său oficial) avea o situaţie complet diferită de a celor din celelalte ţări în care lucraserăm.

Iranul era bogat în petrol şi, ca şi Arabia Saudită, nu era obligat să facă datorii pentru a-şi finanţa ambiţioasa listă de proiecte. În orice caz, Iranul era sensibil diferit faţă de Arabia Saudită în privinţa numărului mare al populaţiei, care, deşi predominant orientală şi musulmană, nu era de origine arabă. În plus, ţara avea o istorie tumultuoasă la nivel politic – atât în plan intern, cât şi în relaţiile cu vecinii săi. Prin urmare, am aplicat o abordare diferită: Washington şi comunitatea oamenilor de afaceri şi-au unit forţele pentru a-l transforma pe şah într-un simbol al progresului.

Am depus un imens efort pentru a arăta lumii ce putea obţine un adept puternic şi democratic al intereselor corporatiste şi politice ale SUA. Nu mai conta titlul său evident nedemocratic sau mai puţin evidenta lovitură dată de CIA primului său ministru ales pe cale democratică; Washingtonul şi partenerii săi europeni erau hotărâţi să prezinte guvernul şahului ca pe o alternativă la cabinetele guvernamentale din Irak, Libia, China, Coreea şi alte naţiuni unde se simţea un puternic curent anti- american.

În ciuda aparenţelor, şahul era un prieten, cu vederi progresiste, al celor năpăstuiţi. În 1962, el ordonase ca întinse domenii private să fie parcelate şi returnate ţăranilor care le deţinuseră. În anul următor, el a inaugurat propria sa Revoluţie Albă, care propunea o agendă extrem de cuprinzătoare de reforme socio-economice. În anii 1970, puterea OPEC a crescut, iar şahul a devenit un lider din ce în ce mai influent pe plan mondial. În acelaşi timp, Iranul şi-a dezvoltat una dintre cele mai puternice structuri militare din Orientul Mijlociu musulman[45].

MAIN era implicată în proiecte care acopereau mare parte din ţară, de la zonele turistice de pe ţărmul Mării Caspice, în nord, până la bazele militare secrete ce dominau strâmtoarea Hormuz, în sud. Încă o dată, obiectivul nostru era să analizăm potenţialul de dezvoltare regională şi apoi să proiectăm sistemele de producere, distribuţie şi transport al energiei electrice care să furnizeze energia atât de importantă, necesară stimulării creşterii industriale şi comerciale pe care o prognozau ana- lizele noastre.

Am vizitat aproape toate regiunile importante din Iran, în diverse momente. Am mers pe urmele bătrânei caravane prin munţii deşertului, de la Kirman până la Bandar ‘Abbas, şi am cutreierat ruinele de la Persepolis,

palatul legendar al vechilor regi şi una dintre minunile lumii antice. Am făcut un tur al celor mai faimoase şi spectaculoase obiective turistice ale ţării: Shiraz, Isfahan, precum şi magnificul oraş de corturi de lângă Persepolis, unde fusese încoronat şi şahul. În acest răstimp, am început să nutresc o sinceră afecţiune pentru acest pământ şi pentru poporul lui atât de eterogen.

Aparent, Iranul părea să fie un model al cooperării dintre creştini şi musulmani. Am aflat însă, în curând, că liniştea aparentă poate masca resentimente adânci.

Târziu, într-o seară de prin 1977, m-am întors la hotel unde am găsit un bilet care-mi fusese vârât pe sub uşă. Am fost şocat să descopăr că era semnat de un bărbat pe nume Yamin. Nu-l întâlnisem niciodată, dar îmi fusese descris în timpul unei şedinţe guvernamentale ca fiind un radical foarte cunoscut şi subversiv. Cu o scriere foarte frumos meşteşugită în limba engleză, biletul mă invita să mă întâlnesc cu acest bărbat la un anumit restaurant. El conţinea însă şi un avertisment: trebuia să vin numai dacă eram interesat să descopăr o parte a Iranului pe care majoritatea oamenilor „în poziţia mea“ nu au văzut-o niciodată. Mă întrebam dacă Yamin ştia care era cu adevărat poziţia mea. Mi-am dat seama că îmi asumam un risc enorm, dar, cu toate acestea, nu puteam rezista tentaţiei de a întâlni un asemenea personaj enigmatic.

Taxiul m-a lăsat în faţa unei portiţe dintr-un zid nespus de înalt – atât de înalt încât nu puteam vedea clădirea din spatele lui. O superbă iraniană, înveşmântată într-o rochie lungă neagră, m-a condus înăuntru şi m-a însoţit de-a lungul unui coridor iluminat de lămpi cu ulei fixate de tavanul jos. La capătul coridorului, am intrat într-o cameră care radia ca interiorul unui diamant, orbindu-mă cu strălucirea sa. După ce ochii mi s-au acomodat, am văzut că pereţii erau încrustaţi cu pietre semipreţioase şi cu perle. Restaurantul era luminat de lumânări albe, nalte, aşezate în candelabre din bronz cu modele complicate.

Un bărbat înalt, cu părul lung şi negru, purtând un costum bleumarin făcut pe comandă, s-a apropiat de mine şi mi-a strâns mâna. S-a prezentat ca fiind Yamin, cu un accent care sugera că era un iranian care fusese educat în sistemul britanic şi, din primul moment, am fost surprins cât de puţin radical-subversiv părea. M-a condus printre câteva mese, la care erau aşezate cupluri ce luau masa liniştit, spre un separeu foarte intim; m-a asigurat că aici puteam vorbi în deplină siguranţă. Am avut impresia clară că acest restaurant era dedicat întâlnirilor clandestine. A noastră era, pe cât se părea, singura întâlnire neamoroasă din acea seară.

Yamin a fost foarte cordial. În timpul discuţiei noastre, mi-a fost cât se poate de limpede că mă considera numai un consultant economic, nu o

persoană care ar fi avut şi motivaţii mai ascunse. Mi-a explicat că mă alesese pe mine, deoarece ştia că eu făcusem parte din Peace Corps ca voluntar şi deoarece i se spusese că exploatez orice posibilă ocazie pentru a ajunge să-i cunosc ţara şi pentru a mă familiariza cu oamenii ei.

— Eşti foarte tânăr comparativ cu majoritatea celor din branşa ta, a spus el. Şi te interesează sincer istoria noastră, ca şi problemele noastre actuale. Tu eşti speranţa noastră.

Acest lucru, dar şi decorul, aspectul său şi prezenţa atâtor alţi oameni în restaurant m-au făcut să încep să mă simt într-o oarecare măsură în largul meu. Mă obişnuisem ca oamenii să fie prietenoşi cu mine, cum fusese Rasy în Java, sau Fidel în Panamá, şi acceptam acest lucru ca pe o mare favoare şi ca pe o oportunitate. Ştiam că mă evidenţiam faţă de ceilalţi americani datorită faptului că eram îndrăgostit la nebunie de locurile pe care le vizitam. Înţelesesem că oamenii se ataşează foarte repede de tine dacă îţi deschizi ochii, urechile şi inima către cultura lor.

Yamin m-a întrebat dacă aveam vreo idee despre proiectul *Înflorirea Deşertului*[46].

— Şahul crede că deşerturile noastre au fost cândva câmpii fertile şi păduri luxuriante. Cel puţin aşa susţine el. Conform teoriei sale, în timpul domniei lui Alexandru cel Mare, armate uriaşe au traversat aceste pământuri, împreună cu milioane de capre şi de oi. Animalele au consumat toată iarba şi vegetaţia. Dispariţia plantelor a dus la secetă, aşa că, în cele din urmă, întreaga regiune a devenit un deşert. Acum, tot ceea ce ar trebui noi să facem ar fi – cel puţin aşa spune şahul – să plantăm milioane şi milioane de copaci. Abia după aceea – instantaneu – ploile se vor porni iarăşi, iar deşertul va înflori din nou. Desigur, această acţiune va costa sute de milioane de dolari.

A zâmbit cu îngăduinţă.

— Companii ca a voastră vor culege profituri uriaşe.

— Înţeleg că nu credeţi în această teorie.

— Deşertul este un simbol. A-l înverzi este mai mult decât o chestiune de agricultură.

Câţiva chelneri ne-au asaltat cu tăvi de mâncare iraniană foarte frumos ornată. Cerându-mi mai întâi permisiunea, Yamin a început să aleagă diverse feluri de pe tăvi, după care s-a întors spre mine.

— O întrebare pentru dumneavoastră, domnule Perkins, dacă îmi permiteţi să fiu atât de îndrăzneţ. Ce a distrus culturile băştinaşilor din ţara dumneavoastră, adică ale indienilor?

Am răspuns că senzaţia mea era că, la acest lucru, au contribuit mai mulţi factori, printre care lăcomia şi superioritatea armamentului.

— Da. Evident că au contribuit şi toate acestea. Mai mult decât orice

însă, nu se reduce oare totul, în esenţă, la o distrugere a mediului lor?

A început să-mi explice cum, din momentul în care pădurile şi anumite animale, cum ar fi bivolii, au fost anihilate, iar oamenii, mutaţi în rezervaţii, adevăratul fundament al culturilor lor se năruie.

— Vezi, acelaşi lucru se întâmplă şi aici, a spus el. Deşertul este mediul nostru natural. Proiectul *Înflorirea Deşertului* pune în pericol nici mai mult, nici mai puţin decât întreaga noastră structură. Şi-atunci, cum să putem noi permite să se întâmple aşa ceva?

I-am spus că, după cum înţelesesem eu, ideea care susţinuse proiectul venise de la poporul său. Mi-a răspuns cu un rânjet sarcastic, spunând că ideea fusese sădită în mintea şahului de către chiar guvernul SUA şi că şahul nu era decât o marionetă de care acesta se folosea.

— Un adevărat persan nu ar permite nicicând aşa ceva, a replicat Yamin.

Apoi s-a lansat într-o amplă disertaţie despre relaţiile dintre oamenii lui – beduinii – şi deşert. A scos în evidenţă faptul că mulţi dintre iranienii de la oraş îşi petrec vacanţele în deşert. Îşi instalează corturi suficient de mari pentru întreaga familie şi se mută în ele timp de o săptămână sau mai mult.

— Noi – poporul meu – suntem o parte a deşertului. Oamenii pe care susţine şahul că-i conduce cu mâna lui de fier nu sunt numai *din* deşert. Ei *sunt* chiar deşertul.

Mi-a povestit apoi despre experienţele lui în deşert. Când seara a luat sfârşit, m-a însoţit înapoi până la uşiţa din peretele uriaş.

Taxiul mă aştepta în stradă, chiar în faţă. Yamin mi-a strâns mâna şi şi-a exprimat recunoştinţa pentru timpul pe care l-am petrecut împreună cu el. A mai pomenit încă o dată de vârsta mea tânără şi de francheţea mea, iar faptul că eu ocupam poziţia pe care o ocupam îi dădea speranţe pentru viitor.

— Nici nu ştii cât de încântat sunt că am petrecut acest timp cu un om ca tine.

Continua să-mi ţină mâna într-a lui.

— Nu am să-ţi cer decât o singură favoare. Nu-mi e deloc uşor să ţi-o cer. O fac însă numai pentru că, după timpul petrecut împreună în această seară, ştiu că va însemna ceva pentru tine. Vei avea mult de câştigat de pe urma ei.

— Ce pot face pentru dumneata?

— Mi-ar face mare plăcere să te prezint unui prieten foarte drag mie, un om care-ţi poate spune o mulţime de lucruri despre al nostru Rege al Regilor. Acest om te-ar putea şoca, dar te asigur că merită să-l cunoşti.

45 William Shawcross, *The Shah's Last Ride: The Fate of an Ally* (New York: Simon and Schuster, 1988). Pentru informaţii detaliate despre ascensiunea Şahului, a se vedea H.D.S. Greenway, „The Iran Conspiracy", *New York Review of Books*, 23 septembrie, 2003; Stephen Kinzer, *All the Shah's Men: An American Coup and the Roots of Middle East Terror* (Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc., 2003).

46 Pentru mai multe informaţii despre Yamin, proiectul Înflorirea Deşertului şi despre Iran, a se vedea John Perkins, *Shapeshifting* (Rochester, VT: Destiny Books, 1997).

Capitolul 19. Confesiunile unui om torturat

La câteva zile după aceea, Yamin m-a condus cu maşina în afara Teheranului, prin suburbii sărăcite, năpădite de praf, de-a lungul unui vechi drum străbătut de cămile, până aproape de marginea deşertului. Pe când asfinţitul se lăsa deasupra oraşului, a oprit maşina lângă un pâlc de bordeie din chirpici, înconjurate de palmieri.

— O oază veche, veche, mi-a explicat el, datând cu câteva secole înaintea sosirii lui Marco Polo aici.

M-a condus până la unul dintre bordeie.

— Omul dinăuntru are un doctorat în filosofie obţinut la una din cele mai prestigioase dintre universităţile voastre. Din motive care vor deveni în curând lesne de înţeles, el trebuie să rămână anonim. Îi poţi spune Doc.

A bătut la uşa din lemn dinapoia căreia s-a auzit un răspuns slab. Yamin a împins uşa şi m-a lăsat să intru. Cămăruţa nu avea ferestre, fiind luminată doar de o lampă cu ulei aflată pe o măsuţă joasă dintr-un colţ. Pe măsură ce ochii mi se obişnuiau cu întunericul, am văzut că podeaua murdară era acoperită cu covoare persane. Apoi, a început să se contureze din umbră silueta unui bărbat. Stătea aşezat în faţa lămpii într-un mod care-i masca trăsăturile feţei. Nu-mi puteam da seama decât că era înfăşurat în câteva pături şi că purta ceva în jurul capului. Stătea într-un scaun cu rotile, de altfel singura mobilă din încăpere, în afară de măsuţă. Yamin m-a invitat să iau loc pe covor. El s-a dus şi l-a îmbrăţişat tandru pe bărbat, spunându-i câteva cuvinte la ureche, după care s-a întors şi s-a aşezat lângă mine.

— V-am povestit despre domnul Perkins, a spus el. Suntem amândoi onoraţi că ne-aţi oferit ocazia de a vă vizita, domnule.

— Domnule Perkins, sunteţi bine-venit.

Vocea, cu un accent aproape imperceptibil, era gravă şi răguşită. M-am aplecat spre el, în spaţiul destul de mic ce ne despărţea, când l-am auzit spunând:

— Aveţi în faţa ochilor un om frânt. Nu am fost întotdeauna aşa. Cândva am fost şi eu puternic, ca dumneata. Am fost un sfetnic apropiat şi de încredere al şahului.

A urmat o pauză lungă.

— Şahul Şahilor, Regele Regilor.

Tonul lui suna, mi se părea mie, mai mult trist decât furios.

— Am cunoscut personal mulţi dintre conducătorii lumii. Eisenhower, Nixon, De Gaulle. Aceştia se bazau pe mine să-i ajut să conducă această ţară în lagărul capitalist. Şahul avea încredere în mine…

A scos un sunet care ar fi putut fi o tuse, dar pe care am interpretat-o ca fiind un hohot de râs.

— Iar eu aveam încredere în şah. Credeam în propaganda lui. Eram convins că Iranul avea să conducă lumea musulmană spre o epocă nouă, că Persia îşi va îndeplini promisiunea. Părea că acesta era destinul nostru – al şahului, al meu, al nostru, cei care încercam să ne ducem la bun sfârşit misiunea pentru care credeam că am venit pe lume.

Grămada de pături s-a mişcat; scaunul cu rotile a scos un scârţâit şi s-a întors puţin. Puteam vedea conturul feţei acestui bărbat din profil, barba-i stufoasă şi – apoi mi-a sărit în ochi – aplatizarea feţei sale. Nu avea nas! M-am cutremurat şi mi-am înăbuşit un icnet.

— Nu-i o privelişte prea plăcută, nu-i aşa, domnule Perkins? Păcat că nu-l puteţi vedea într-o lumină mai puternică. Este cu adevărat grotesc.

Şi, din nou, s-a auzit un râs înăbuşit.

— Dar, cum sunt sigur că puteţi să înţelegeţi, trebuie să rămân anonim. Bineînţeles că mi-aţi putea afla identitatea dacă aţi încerca, deşi aţi putea afla că sunt mort. Oficial, eu nu mai exist. Şi totuşi, am încredere că nu veţi încerca să o faceţi. Dumitale şi familiei dumitale vă va fi mai bine să nu ştiţi cine sunt. Braţul şahului şi al SAVAK-ului ajunge departe.

Scaunul a scârţâit, revenind în poziţia iniţială. Am simţit un sentiment de uşurare, ca şi cum, dacă nu mai vedeam profilul acela, ar fi dispărut şi urmele violenţei actului respectiv. Pe vremea aceea, nu ştiam de acest obicei comun civilizaţiilor islamice. Persoanele bănuite de a fi adus dezonoarea sau ruşinea asupra societăţii sau a liderilor acesteia erau pedepsite prin tăierea nasului. În felul acesta ei erau însemnaţi pe viaţă – după cum mi-a demonstrat-o clar faţa acestui bărbat.

— Sunt sigur, domnule Perkins, că vă întrebaţi de ce v-am invitat aici.

Fără să mai aştepte răspunsul meu, bărbatul din scaun a continuat:

— Vezi dumneata, acest individ care-şi spune Regele Regilor este, în realitate, un demon. Tatăl său a fost mazilit de către CIA cu – detest să spun asta – ajutorul meu, deoarece se spunea că fusese colaborator al naziştilor. Şi apoi s-a întâmplat calamitatea declanşată de Mossadegh. Astăzi, şahul nostru este pe cale de a-l surclasa pe Hitler pe tărâmul răului. Iar acest lucru îl face cu buna-ştiinţă a guvernului dumitale care îi acordă întreg sprijinul.

— Dar de ce? am întrebat.

— Cât se poate de simplu. El vă este singurul aliat adevărat din Orientul Mijlociu, iar industria mondială se roteşte în jurul axei petrolului care este Orientul Mijlociu. Ah, da! Mai aveţi şi Israelul, desigur, dar acesta este, mai curând, o povară pentru voi, decât un bun de preţ. Iar acolo nu se află petrol. Politicienii voştri trebuie să împace votul evreiesc, spre a le lua banii

pentru finanţări de campanii. Aşadar, tare mă tem că v-aţi cam pricopsit cu Israelul. În orice caz, Iranul reprezintă cheia. Companiile voastre petroliere – care deţin mai multă putere chiar decât evreii – au nevoie de noi. Voi aveţi nevoie de şahul nostru – sau credeţi că aveţi nevoie, cum aţi crezut că aveaţi nevoie şi de liderii corupţi ai Vietnamului de Sud.

— Sugeraţi că lucrurile ar sta altfel? Iranul este echivalentul Vietnamului?

— Posibil, chiar mult mai rău. Vedeţi, acest şah nu va mai rezista multă vreme. Lumea musulmană îl urăşte. Nu numai arabii, dar şi musulmanii de pretutindeni – Indonezia, Statele Unite, iar cea mai mare parte chiar aici, propriu-i popor persan.

S-a auzit o lovitură şi mi-am dat seama că dăduse cu pumnul în scaun.

— Este diabolic! Noi, persanii, îl urâm.

Apoi tăcere. Îi puteam auzi numai respiraţia greoaie, ca şi cum acest efort l-ar fi epuizat.

— Doc este foarte apropiat de mullahi, mi-a spus Yamin, încet şi calm. Există un curent subteran foarte puternic printre facţiunile religioase de aici, răspândit în cea mai mare parte a ţării noastre, excepţie făcând numai o mână de oameni din clasa comercianţilor care beneficiază de capitalismul şahului.

— Nu mă îndoiesc de tine, i-am zis. Dar trebuie să-ţi spun că în timpul celor patru vizite aici, nu am observat nimic din toate acestea. Toţi cei cu care am vorbit par să-l iubească pe şah şi să se bucure de ascensiunea economică.

— Tu nu vorbeşti dialectul farsi, a insistat Yamin. Auzi numai ceea ce ţi se spune de către cei care beneficiază cel mai mult. Aceia care au fost educaţi în Statele Unite sau în Anglia au ajuns să lucreze pentru şah. Doc, cel pe care-l vezi aici, este o excepţie – acum.

A făcut o pauză, părând că-şi cântărea cuvintele pe care urma să le spună.

— Este acelaşi lucru care se întâmplă azi cu presa voastră. Reprezentanţii ei vorbesc numai cu cei câţiva care fac parte din familia lui, din cercul lui de apropiaţi. Desigur, în cea mai mare parte, şi presa voastră este controlată de petrol. Aşa că ei aud numai ce vor să audă şi scriu ceea ce finanţatorii lor vor să citească.

— De ce îţi spunem noi toate aceste lucruri dumitale, domnule Perkins?

Vocea lui Doc era parcă şi mai răguşită decât înainte, ca şi cum efortul de a vorbi şi emoţiile îi secătuiau puţina energie pe care acest om o păstrase pentru întâlnirea cu mine.

— Pentru că am vrea să te convingem să pleci şi să-ţi convingi şi compania să stea departe de ţara noastră. Vrem să te avertizăm că, deşi credeţi că veţi face o mulţime de bani aici, totul nu-i decât o iluzie. Acest guvern nu va dura.

S-a auzit din nou mâna sa lovind în scaun.

— Iar când se va prăbuşi, cel care îl va înlocui nu va avea nici un fel de simpatie pentru dumneata sau pentru cei de teapa dumitale.

— Vreţi să spuneţi că nu ne vom primi banii?

Doc a fost întrerupt de un acces de tuse. Yamin s-a dus la el şi l-a frecat pe spate. După ce tusea a încetat, i-a spus lui Doc câteva cuvinte în farsi, după care s-a aşezat la locul lui.

— Trebuie să punem capăt acestei conversaţii, mi-a spus Yamin. Ca răspuns la întrebarea dumitale: aşa este, nu veţi fi plătiţi. Veţi face toată treaba şi când va veni timpul să vă luaţi banii, şahul o să dispară.

În timp ce ne întorceam cu maşina, l-am întrebat pe Yamin de ce el şi Doc voiau să scutească MAIN-ul de dezastrul financiar pe care îl prezicea.

— Am fi fericiţi să vedem cum compania ta dă faliment. Cu toate acestea însă, cel mai bine ar fi să vă vedem părăsind Iranul. În cazul în care o singură companie ca a voastră ar pleca, ea ar putea declanşa un val de plecări. Este ceea ce sperăm noi. Vezi tu, noi nu vrem o baie de sânge aici, dar şahul trebuie să plece şi vom încerca totul pentru a uşura lucrurile. Aşa că ne rugăm lui Allah să-l poţi convinge pe domnul Zambotti să se cărăbănească de aici cât mai e timp.

— De ce tocmai eu?

— În timpul cinei pe care am luat-o împreună, mi-am dat seama, când am discutat despre proiectul *Înflorirea Deşertului*, că eşti deschis spre adevăr. Ştiam că informaţiile noastre despre tine erau corecte – eşti un om între două lumi, un om prins la mijloc.

Am ajuns astfel să mă întreb cam cât de multe ştia omul acesta despre mine.

Capitolul 20. Căderea unui rege

Într-o seară, în cursul anului 1978, pe când stăteam singur în selectul bar din holul Hotelului Intercontinental din Teheran, am simţit o atingere pe umăr. M-am întors şi am văzut un iranian îndesat, îmbrăcat într-un costum elegant.

— John Perkins! Nu-ţi mai aminteşti de mine?

Fostul jucător de fotbal luase mult în greutate, dar vocea îi era inconfundabilă. Era vechiul meu prieten de la Middlebury, Farhad, pe care nu-l mai văzusem de mai bine de zece ani. Ne-am îmbrăţişat şi s-a aşezat lângă mine. Într-o clipită, mi-am dat seama că ştia totul despre mine şi despre slujba mea. Tot atât de evident era însă şi faptul că nu avea de gând să-mi împărtăşească prea multe despre slujba lui.

— Hai să trecem direct la subiect, mi-a spus el în timp ce comandam al doilea rând de beri.

— Mâine plec la Roma cu avionul. Părinţii mei locuiesc acolo. Am un bilet pentru tine la aceeaşi cursă cu mine. Aici lucrurile încep să se destrame. Trebuie să pleci.

Mi-a întins un bilet de avion. Nu am pus nici o clipă la îndoială cele spuse de el.

La Roma, am cinat la părinţii lui Farhad. Tatăl său, generalul iranian în rezervă care, odinioară, pentru a-i salva viaţa şahului, se aşezase pe traiectoria glonţului tras de un pretins asasin, şi-a exprimat deziluzia cu privire la fostul lui şef. El ne-a spus că, în ultimii ani, şahul îşi dăduse arama pe faţă, odată cu aroganţa şi lăcomia. Generalul dădea vina pe politica SUA – în special, pe sprijinul acordat de aceasta Israelului, liderilor corupţi şi guvernelor despotice – pentru vrajba care afecta Orientul Mijlociu şi a prezis că şahul va dispărea în câteva luni.

— Ştii, mi-a spus, voi aţi sădit seminţele răzvrătirii, la începutul anilor 1950, când l-aţi îndepărtat pe Mossadegh. La acea vreme, aveaţi impresia – ca şi mine, de altfel – că era o chestie foarte inteligentă. Acum însă, ea ajunge să vă tortureze – să ne tortureze.[47]

Eram uimit de predicţiile lui. Mai auzisem ceva asemănător de la Yamin şi de la Doc, dar, venind de la acest om, ele căpătau o altă semnificaţie. Până atunci, toată lumea ştiuse de existenţa unui curent islamic fundamentalist, dar ne convinseserăm singuri că şahul era extrem de iubit de majoritatea poporului său şi, prin urmare, era invincibil din punct de vedere politic. În orice caz, generalul era de neclintit.

— Ţine minte vorbele mele, mi-a spus el solemn, căderea şahului va însemna doar începutul. Ea va fi o repetiţie a ceea ce se prefigurează în lumea

musulmană. Furia noastră a mocnit sub nisipuri mult prea mult. În curând, ea va izbucni.

La cină, am aflat o mulţime de lucruri despre ayatollahul Rouhollah Khomeini. Farhad şi tatăl său au spus clar că nu sunt susţinători ai şiismului fanatic al acestuia, dar erau, în mod vizibil, impresionaţi de atacurile pe care acesta le lansase la adresa şahului. Mi-au spus că acest cleric, al cărui nume de botez s-ar traduce prin „cel inspirat de Dumnezeu“, s-a născut într-o familie de intelectuali, şiiţi convinşi, într-un sat de lângă Teheran, în anul 1902.

Khomeini îşi făcuse clară poziţia de a nu se amesteca în luptele dintre Mossadegh şi şah de la începutul anilor 1950, dar el a început să se opună în mod deschis şahului în anii 1960, criticându-l pe conducător atât de dur, încât a fost surghiunit, mai întâi în Turcia, apoi în oraşul sfânt al şiiţilor, An Najaf din Irak, unde a fost recunoscut drept lider al opoziţiei. A trimis scrisori, articole şi mesaje înregistrate pe casete în care îi îndemna pe iranieni să se revolte, să-l îndepărteze pe şah şi să creeze un stat religios.

La două zile după cina luată împreună cu Farhad şi cu părinţii lui, am primit vestea că Iranul era pradă bombardamentelor şi răzmeriţelor. Ayatollahul Khomeini şi mullahii lui au început ofensiva în urma căreia aveau să deţină în curând controlul. Evenimentele s-au derulat apoi cu rapiditate. Furia de care vorbea tatăl lui Farhad a explodat într-o revoltă islamică violentă. Şahul a fugit din ţară în Egipt, în ianuarie 1979, şi, mai apoi, diagnosticat cu cancer, s-a îndreptat spre un spital din New York.

Oamenii ayatollahului Khomeini au cerut ca el să se întoarcă. În noiembrie 1979, o gloată de militanţi islamişti a luat cu asalt ambasada Statelor Unite din Teheran şi a ţinut ostatici cincizeci şi doi de oameni timp de 444 de zile[48]. Preşedintele Carter a încercat să negocieze eliberarea ostaticilor. Dat fiind că această metodă a eşuat, el a autorizat o misiune militară de salvare, lansată în aprilie 1980, care însă a fost un dezastru, dovedindu-se a fi ciocanul ce avea să bată şi ultimul cui în coşciugul prezidenţial al lui Carter.

O presiune infernală, exercitată de grupurile americane comerciale şi politice, l-a forţat pe şahul suferind de cancer să părăsească Statele Unite. Din momentul în care părăsise Teheranul avusese mari probleme în a-şi găsi un refugiu; toţi prietenii săi de dinainte îl abandonaseră. În orice caz, generalul Torrijos şi-a arătat obişnuita compasiune, oferindu-i şahului azil în Panamá, în ciuda unei dezaprobări personale pe care o nutrea faţă de politica acestuia. Şahul a sosit şi a primit găzduire exact în aceeaşi staţiune unde se negociase, nu demult, noul Tratat privind Canalul Panamá.

Mullahii au cerut predarea şahului în schimbul ostaticilor de la Ambasada americană. Politicienii din Washington care se opuseseră Tratatului Canalului l-au acuzat pe Torrijos de corupţie şi de colaborare cu şahul, precum

şi de periclitarea vieţilor unor cetăţeni americani. Şi ei au cerut ca şahul să-i fie predat ayatollahului Khomeini. Culmea ironiei! Numai cu câteva săptămâni înainte, mulţi dintre aceşti oameni fuseseră cei mai acerbi susţinători ai şahului. Mândrul cândva Rege al Regilor s-a întors, în cele din urmă, în Egipt, unde a murit de cancer.

Previziunea lui Doc s-a adeverit. MAIN a pierdut milioane de dolari în Iran, asemenea multora dintre rivalii noştri. Carter a ratat şansa de a fi reales. Administraţia Reagan-Bush şi-a pavat drumul spre Washington promiţând eliberarea ostaticilor, învingerea mullahilor, restabilirea democraţiei în Iran şi îndreptarea situaţiei privind Canalul Panamá.

Pentru mine, lecţiile au fost absolut convingătoare. Iranul ilustra, fără nici un dubiu, ideea că Statele Unite erau o naţiune care făcea mari eforturi pentru a nega adevărul despre rolul nostru în lume. Părea de neînţeles cum am putut fi atât de dezinformaţi cu privire la şah şi la valul de ură care se abătuse asupra lui. Nici chiar aceia dintre noi care lucram la companii ca MAIN şi care aveam birouri şi personal în Iran, nu am ştiut. Am fost sigur că NSA şi CIA trebuie să-şi fi dat seama de ceea ce era atât de evident pentru Torrijos, chiar cu destul de mult timp înainte, în 1972, când l-am întâlnit, dar că agenţiile noastre de spionaj ne-au încurajat intenţionat, pe noi toţi, să trecem acest lucru cu vederea.

47 Pentru mai multe informaţii despre preluarea puterii de către şah, a se vedea H.D.S. Greenway, „The Iran Conspiracy“, *New York Review of Books*, 23 septembrie 2003; Stephen Kinzer, *All the Shah's Men: An American Coup and the Roots of Midle East Terror* (Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc., 2003).

48 A se vedea reportajele din revista *TIME* despre Ayatollah Rouhollah Khomeini, din 12 februarie 1979, 7 ianuarie 1980 şi 17 august 1987.

Capitolul 21. Columbia: cheia de boltă a Americii Latine

Deşi Arabia Saudită, Iranul şi Panamá constituiau obiecte de studiu fascinante, dar şi îngrijorătoare, ele reprezentau totuşi nişte excepţii de la regulă. Datorită vastelor depozite de petrol ale primelor două şi a Canalului din cea de-a treia, ele nu se potriveau şablonului. Situaţia Columbiei era mai apropiată de tipic, iar MAIN era firma de proiectare şi inginerie care se ocupa acolo de un uriaş proiect hidroelectric.

Un profesor universitar din Columbia, care scria o carte despre istoria relaţiilor panamericane, mi-a spus cândva că Teddy Roosevelt înţelesese semnificaţia acestei ţări. Se zice că, arătând pe o hartă, preşedintele SUA şi răposatul Rough Rider descriau Columbia ca fiind „cheia de boltă a arcului Americii de Sud“. Nu am verificat niciodată această informaţie. Este însă foarte adevărat că, pe hartă, Columbia, aşezată în vârful continentului, pare să susţină tot restul acestuia. Ea leagă toate ţările sudice de istmul Panamá şi, prin urmare, de America de Nord şi de cea Centrală.

Chiar dacă Roosevelt a descris-o sau nu în termenii aceştia, el a fost unul dintre numeroşii preşedinţi care i-au înţeles poziţia crucială. Timp de aproape două secole, SUA a considerat Columbia o cheie de boltă sau – poate, mai corect – un portal al emisferei sudice atât pentru afaceri, cât şi pentru politică.

Pe deasupra, ţara este înzestrată cu o frumuseţe naturală copleşitoare: plaje străjuite de palmieri atât pe coasta Atlanticului, cât şi pe cea a Pacificului, munţi maiestuoşi, pampasul care rivalizează cu Marile Câmpii ale Middle West-ului american, precum şi întinse păduri tropicale cu o biodiversitate fabuloasă. La fel şi oamenii, au calităţi speciale, combinând particularităţi fizice, culturale şi artistice ale unui trecut etnic diversificat, datând de pe vremea indienilor *taironas* până la emigranţii din Africa, Asia, Europa şi Orientul Mijlociu.

Din punct de vedere istoric, Columbia a jucat un rol crucial în istoria şi cultura Americii Latine. În timpul perioadei coloniale, Columbia era reşedinţa viceregelui pentru toate teritoriile spaniole, la nord de Perú şi la sud de Costa Rica. Marile flote de galioane purtătoare de aur ridicau pânzele din oraşul-port de pe coasta oceanului, Cartagena, pentru a transporta comori inestimabile din ţările sudice, cum ar fi Chile sau Argentina, până în porturile Spaniei. Multe acţiuni importante dintr-o serie întreagă de războaie de independenţă s-au desfăşurat în Columbia; de exemplu, forţele unite sub Simón Bolivar au ieşit victorioase împotriva regaliştilor spanioli în bătălia crucială de la Boyaca, din 1819.

În vremurile moderne, Columbia şi-a câştigat o nouă reputaţie graţie unora din cei mai străluciţi scriitori, artişti sau filosofi ai Americii Latine, dar şi a altor intelectuali de valoare, precum şi datorită guvernelor sale relativ democratice şi responsabile din punct de vedere fiscal. A devenit un model al programelor de întemeiere a naţiunilor derulate de preşedintele Kennedy în întreaga Americă Latină. Spre deosebire de Guatemala, guvernul columbian nu a fost compromis de reputaţia că ar fi o creaţie a CIA, iar, spre deosebire de Nicaragua, acesta a fost unul ales, reprezentând o alternativă atât la dictaturile de dreapta, cât şi la comunism. În fine, spre deosebire de multe alte ţări, printre care puternicele Brazilia şi Argentina, Columbia nu a înşelat încrederea acordată de SUA. Imaginea Columbiei ca aliat de nădejde s-a perpetuat, în ciuda flagelului reprezentat de cartelurile drogurilor din această ţară49.

Momentele de glorie din istoria Columbiei sunt însă contrabalansate de ură şi violenţă. Reşedinţa viceregelui Spaniei a fost, de asemenea, cămin al Inchiziţiei. Forturi magnifice, ferme *(haciendas)* şi oraşe au fost construite peste cadavrelor sclavilor indieni şi africani. Comorile transportate pe galioane, obiectele de cult şi capodoperele de artă care au fost topite pentru a fi transportate mai uşor, toate au fost smulse din inimile popoarelor antice. Înseşi mândrele culturi au fost nimicite de săbiile conchistadorilor şi de molime. Mai recent, controversatele alegeri prezidenţiale din 1945 au avut drept rezultat o profundă scindare între partidele politice, ducând în cele din urmă la lupte aprige între conservatori şi liberali, în perioada cunoscută sub denumirea de *La Violencia* (1948–1957), în timpul căreia au murit peste două sute de mii de oameni.

În ciuda conflictelor şi a ironiilor, atât Washingtonul, cât şi Wall Street au privit, dintotdeauna, Columbia ca pe un factor esenţial în promovarea intereselor politice şi comerciale panamericane. Iar acest lucru se datorează – pe lângă poziţia geografică crucială a Columbiei – câtorva factori, incluzând percepţia că liderii din întreaga emisferă privesc spre Bogota căutând inspiraţie şi călăuzire, precum şi faptului că această ţară este atât sursa multor produse cumpărate de SUA – cafea, banane, textile, smaralde, flori, petrol şi cocaină – cât şi o piaţă de desfacere pentru mărfurile şi serviciile nord-americane.

Unul dintre cele mai importante servicii pe care le-am vândut Columbiei, în ultima decadă a secolului XX, a fost consultanţa de specialitate în inginerie şi construcţii. Columbia este reprezentativă pentru numeroasele locuri în care am lucrat. Era relativ uşor să demonstrezi că ţara putea face datorii mari, plătindu-le ulterior din beneficiile realizate atât din proiectele propriu-zise, cât şi din resursele naturale ale ţării. Astfel, investiţiile uriaşe în

echipamente pentru energie electrică, autostrăzile şi telecomunicaţiile aveau să ajute Columbia să-şi deschidă cuprinzătoarele-i rezerve de gaze şi petrol, precum şi vastele teritorii amazoniene subdezvoltate; în schimb, acele proiecte aveau să genereze veniturile necesare achitării împrumutului şi dobânzii.

Aşa stăteau lucrurile în teorie. Realitatea însă, în concordanţă cu adevăratul nostru scop pe plan mondial, era să subjugăm Bogota, pentru a promova imperiul global. Sarcina mea era, aşa cum fusese în atâtea alte locuri, să prezint dosarul pentru împrumuturi cu mult mai mari decât ar fi fost necesare. Columbia nu beneficia de prezenţa unui Torrijos; prin urmare, am simţit că nu aveam altă soluţie decât să concep nişte analize economice şi ale necesarului energetic mult umflate.

Cu excepţia acceselor ocazionale de vinovăţie privind sarcina pe care o aveam, Columbia a devenit, pentru mine, un refugiu personal. Ann şi cu mine petrecusem acolo câteva luni la începutul anilor 1970 şi începusem chiar să plătim ratele pentru o micuţă cafenea situată în munţi, de-a lungul coastei caraibiene. Cred că timpul petrecut împreună atunci ne-a adus cel mai aproape de vindecarea rănilor pe care ni le provocasem unul altuia în anii anteriori. În cele din urmă însă, rănile s-au adâncit prea mult, aşa că, de-abia după destrămarea căsătoriei, am început să cunosc cu adevărat această ţară.

În anii 1970, MAIN fusese răsplătită cu un număr de contracte pentru dezvoltarea unei game variate de proiecte de infrastructură, printre care o reţea de amenajări hidroelectrice şi de sisteme de distribuţie care să transporte electricitatea din inima junglei în oraşele cocoţate în vârf de munte. Mi s-a oferit un birou în oraşul de coastă Barranquilla, iar acolo, în 1977, am întâlnit o columbiancă superbă care avea să producă schimbări profunde în viaţa mea.

Paula avea păr lung, blond şi ochi de un verde frapant – nu era ceea ce majoritatea străinilor se aşteaptă să vadă la o localnică. Mama şi tatăl ei emigraseră din nordul Italiei, iar ea, pentru a-şi păstra moştenirea culturală, devenise designer vestimentar. A făcut însă un pas mai departe şi şi-a deschis o mică fabrică, unde creaţiile ei erau transformate în haine, pe care apoi la vindea la buticurile de lux din întreaga ţară, dar şi în Panamá şi Venezuela. Era o persoană plină de înţelegere, care m-a ajutat să trec peste unele dintre traumele personale cauzate de distrugerea căsniciei şi care îşi avuseseră originea în atitudinea mea faţă de femei, afectându-mă într-un mod atât de dezastruos. Tot ea m-a învăţat o mulţime de lucruri despre consecinţele acţiunilor pe care le presupunea meseria mea.

După cum am mai spus înainte, viaţa este ţesută dintr-o serie de coincidenţe asupra cărora nu avem nici un control. Pentru mine, acestea înseamnă a fi fost fiul unui profesor la o şcoală de băieţi din provincialul New Hampshire, întâlnirea cu Ann şi cu unchiul ei Frank, războiul din Vietnam şi

întâlnirea cu Einar Greve. Odată supuşi însă acestor coincidenţe, avem de făcut şi nişte alegeri. Felul în care reacţionăm, modul în care acţionăm, toate acestea sunt hotărâtoare. De exemplu, ambiţia de a excela la învăţătură, căsătoria cu Ann, voluntariatul în Peace Corps şi opţiunea mea de a deveni un asasin economic – toate aceste decizii m-au propulsat spre locul ocupat de mine acum în viaţă.

Paula a fost o altă coincidenţă, iar influenţa ei asupra mea avea să mă facă să acţionez într-un fel care îmi va modifica întregul curs al existenţei. Până să o întâlnesc, reuşisem să mă înţeleg destul de bine cu sistemul. Mi se întâmpla adesea să pun la îndoială ceea ce făceam, uneori simţindu-mă chiar vinovat şi totuşi, de fiecare dată, descopeream o explicaţie raţională a faptului că rămân în sistem. Poate că Paula a apărut exact la momentul potrivit. E posibil însă ca, după experienţele din Arabia Saudită, Iran şi Panamá, să fi ajuns oricum să fac eu însumi pasul hotărâtor. Dar sunt sigur că, exact aşa cum o femeie, Claudine, fusese indispensabilă pentru a mă convinge să intru în rândul asasinilor economici, tot aşa o alta, Paula, era catalizatorul de care aveam nevoie în acel moment. Ea m-a convins să mă cufund în adâncul fiinţei mele şi să-mi dau seama că nu voi fi nicicând fericit atâta vreme cât voi continua să joc acest rol.

49 Gerard Colby şi Charlotte Dennet, *Thy Will Be Done, the Conquest of the Amazon: Nelson Rockefeller and Evangelism in the Age of Oil* (New York: HarperCollins, 1995), p.381.

Capitolul 22. Republica americană contra imperiului global

— O să fiu sinceră cu tine, mi-a spus Paula într-o zi, pe când ne aflam într-o cafenea. Indienii şi toţi fermierii care trăiesc de-a lungul râului pe care îl îndiguiţi vă urăsc. Chiar şi oamenii de la oraşe, care nu sunt direct afectaţi, simpatizează cu trupele de gherilă care vă atacă şantierele de construcţii. Guvernul vostru îi numeşte pe aceştia comunişti, terorişti şi traficanţi de droguri, dar adevărul este că ei sunt, pur şi simplu, oameni care au familii şi care trăiesc pe acele pământuri pe care compania voastră le distruge.

Tocmai îi povestisem despre Manuel Torres, un inginer angajat de MAIN şi unul dintre oamenii care fusese atacat, de curând, de gherilă pe şantierul nostru de construcţii al barajului pentru hidrocentrală. Manuel era cetăţean columbian şi căpătase slujba datorită unei reglementări a Departamentului de Stat al SUA care ne interzisese să trimitem cetăţeni americani pe acest şantier. Noi îi spuneam doctrina „Columbienii sunt neglijabili“ şi ea simboliza o atitudine pe care începusem să o urăsc. Sentimentele mele faţă de asemenea politici mă făceau să-mi vină din ce în ce mai greu să mă mai suport.

— După spusele lui Manuel, au tras cu mitraliere AK-47 în aer şi apoi au tras spre picioare, i-am spus Paulei. Părea calm când mi-a povestit întâmplarea, dar ştiu că era aproape isterizat. Nu au împuşcat pe nimeni. Le-au dat numai acea scrisoare şi i-au trimis pe râu în jos în bărcile lor.

— Dumnezeule! a exclamat Paula. Sărmanul om a fost îngrozit.

— Normal că a fost.

I-am spus că l-am întrebat pe Manuel ce credea, adică dacă erau din FARC (Forţele Armate Revoluţionare Columbiene) sau din M-19, referindu-mă la cele două dintre cele mai ticăloase grupări de gherilă columbiene.

— Şi?

— A spus că din nici una. Mi-a zis însă că el credea ceea ce spuneau în scrisoare.

Paula a luat un ziar pe care îl adusesem şi a citit scrisoarea cu glas tare.

— Noi, cei care trudim zi de zi doar pentru a supravieţui, jurăm pe sângele strămoşilor noştri că nu vom permite niciodată baraje pe râurile noastre. Suntem simpli indieni şi metişi, dar mai bine murim decât să stăm cu mâinile-n sân în timp ce pământul nostru este inundat. Îi prevenim pe fraţii noştri columbieni: încetaţi să mai munciţi pentru companiile de construcţii.

A lăsat ziarul din mână.

— Ce i-ai spus?

Am ezitat, dar numai pentru o clipă.

— Nu am avut de ales. Trebuia să urmez linia companiei. L-am întrebat dacă credea că scrisoarea suna ca şi cum ar fi fost scrisă de un fermier.

Ea mă privea, răbdătoare.

— A dat din umeri.

Privirile noastre s-au întâlnit.

— Doamne, Paula, mă detest pentru rolul pe care trebuie să-l joc.

— Şi ce ai făcut după aceea? a insistat ea.

— Am dat cu pumnul în birou. L-am intimidat. L-am întrebat dacă fermierii înarmaţi cu AK-47 aveau vreo semnificaţie logică din punctul lui de vedere. După care l-am întrebat dacă ştie cine a inventat AK-47.

— Şi a ştiut?

— Da, dar de-abia i-am putut auzi răspunsul. „Un rus“, a spus. Bineînţeles, l-am asigurat că dăduse un răspuns corect, că inventatorul fusese un comunist pe nume Kalaşnicov, un ofiţer cu înalte decoraţii din Armata Roşie. L-am făcut să înţeleagă că cei care scriseseră acel bilet erau comunişti.

— Tu chiar crezi ce spui? m-a întrebat ea.

Întrebarea ei mi-a tăiat respiraţia. Cum puteam să răspund cu sinceritate? Mi-am amintit de Iran şi de momentul în care Yamin m-a descris ca pe un om captiv între două lumi, un om prins la mijloc. În anumite privinţe, mi-aş fi dorit să fi fost în acea tabără pe care o atacaseră gherilele sau să fi fost un membru dintr-o gherilă. Un sentiment ciudat m-a cuprins, un fel de invidie faţă de Yamin şi de Doc şi faţă de rebelii columbieni. Toţi aceştia erau oameni care credeau în ceva, oameni cu convingeri statornice. Ei aleseseră lumile reale, nu un teritoriu al nimănui undeva, între aceste lumi.

— Am o sarcină de îndeplinit, i-am răspuns eu în cele din urmă.

Ea a zâmbit cu delicateţe.

— O urăsc, am continuat eu. Mă gândeam la oamenii ale căror imagini îmi apăruseră atât de des în minte, în ultimii ani, Tom Paine şi alţi eroi ai războiului de independenţă, piraţi şi oameni ai graniţelor. Ei stăteau la margini, nu în mijloc. Ei luaseră atitudine şi suportau consecinţele.

— Pe zi ce trece, îmi urăsc tot mai mult slujba.

Ea m-a luat de mână.

— Slujba ta?

Ochii ni s-au întâlnit şi ne-am privit un timp. Am înţeles ceea ce insinua.

— Pe mine însumi.

Mi-a strâns mâna şi a dat uşor din cap. Am simţit imediat un sentiment de uşurare, la simplul fapt că acceptam acest lucru.

— Ce ai de gând să faci, John?

Nu-mi venea nici un răspuns. Senzaţia de uşurare de mai înainte s-a transformat în atitudine defensivă. Am început să turui justificările obişnuite: că încercam să fac bine, că exploram noi căi de a schimba sistemul din interior şi – vechea rezervă – că, dacă aş renunţa, cineva mult mai rău mi-ar lua locul. Îmi puteam da seama însă, din felul în care mă privea, că nu credea o iotă din ce-i ziceam. Ba, chiar mai rău, ştiam că nici măcar eu nu credeam. Ea mă obligase să înţeleg un adevăr esenţial: nu slujba mea, ci eu eram de vină.

— Dar tu? am întrebat-o eu după un timp. Tu ce crezi?

A scos un oftat uşor, mi-a dat drumul la mână şi a întrebat:

— Încerci să schimbi subiectul?

Am dat din cap afirmativ.

— Bine, a fost ea de acord. Cu o singură condiţie. Că vom reveni asupra lui într-o bună zi.

A luat o linguriţă şi a început să o examineze.

— Ştiu că unele trupe de gherilă s-au antrenat în Rusia şi în China.

Şi-a băgat linguriţa în ceaşca de *café con leche*, a amestecat şi apoi a început s-o lingă tacticos.

— Ce altceva ar putea face? Au nevoie să înveţe despre armele moderne şi să se lupte cu soldaţii care au fost antrenaţi în şcolile voastre. Uneori vând cocaină pentru a câştiga bani de provizii. Cum ar putea altfel să-şi cumpere arme? Au de înfruntat o soartă cumplită. Banca voastră Mondială nu-i ajută să se apere. De fapt, chiar ea este cea care îi împinge în această situaţie.

A luat o gură de cafea.

— Eu cred că ei luptă pentru o cauză dreaptă. Electricitatea nu le va fi de folos decât câtorva, celor mai bogaţi columbieni, iar alţii, mii, vor muri din cauza peştilor şi a apelor contaminate, după ce veţi construi barajele alea ale voastre.

Auzind-o cu câtă compasiune vorbea despre cei care ni se opuneau – mi se opuneau – mi s-a făcut pielea de găină. Mi-am dat seama că îmi încleştasem braţele pe lângă corp.

— Cum de ştii atât de multe lucruri despre trupele de gherilă?

Chiar în timp ce rosteam întrebarea, am avut un sentiment de panică, o presimţire că nu voiam să aflu răspunsul.

— Am fost la şcoală cu unii dintre ei, mi-a zis.

A ezitat, a împins ceaşca ceva mai departe.

— Fratele meu s-a alăturat mişcării.

Gata. Aflasem. Mă simţeam absolut demoralizat. Credeam că ştiam totul despre ea, dar chestia aceasta… Aveam în minte imaginea fulgurantă a unui bărbat care vine acasă şi-şi găseşte soţia în pat cu un alt bărbat.

— Cum de nu mi-ai spus niciodată?

— Părea lipsit de importanţă. De ce aş fi făcut-o? Nu este ceva cu care să mă laud.

S-a oprit.

— Nu l-am mai văzut de vreo doi ani. Trebuie să fie foarte precaut.

— De unde ştii că mai este încă în viaţă?

— Nu ştiu, ştiu doar că recent guvernul l-a pus pe lista celor căutaţi. Ăsta este un semn bun.

Mă luptam cu impulsul de a o judeca sau de a mă apăra. Speram ca ea să nu-mi observe gelozia.

— Cum a devenit unul dintre ei? am întrebat.

Din fericire, îşi ţinea privirea pironită în ceaşca de cafea.

— Demonstrând în faţa unei companii petroliere – occidentale, presupun. Protesta împotriva forării pe pământ indigen, în pădurile unui trib ameninţat cu dispariţia – el, împreună cu vreo duzină de prieteni. Au fost atacaţi de armată, bătuţi şi aruncaţi în închisoare – nefăcând nimic ilegal, ia aminte. Stăteau doar în faţa clădirii, fluturând pancarte şi cântând.

Ea s-a uitat pe o fereastră din apropiere.

— L-au ţinut în închisoare aproape şase luni. Nu ne-a povestit niciodată ce s-a întâmplat acolo, dar după ce a ieşit era cu totul alt om.

Era prima din numeroasele conversaţii de acest fel cu Paula şi nu ştiam pe atunci că acestea pregăteau terenul pentru ceea ce avea să urmeze. Sufletul îmi era sfâşiat şi, totuşi, mă lăsam în continuare condus de portofelul meu şi de acele slăbiciuni pe care le identificaseră cei de la NSA când îmi făcuseră profilul psihologic, cu un deceniu în urmă, în 1968. Forţându-mă să văd aceste lucruri şi să îmi conştientizez sentimentele mai profunde care se ascundeau în spatele fascinaţiei mele pentru piraţi şi alte tipuri de rebeli, Paula m-a ajutat pe tot parcursul drumului spre salvare.

Dincolo de dilemele personale, timpul petrecut de mine în Columbia m-a ajutat şi el să înţeleg distincţia dintre vechea republică americană şi noul imperiu global. Republica oferea speranţă lumii. Fundamentele ei erau mai mult morale şi filozofice decât materialiste. Ea se baza pe conceptele de egalitate şi justiţie pentru toţi. Putea fi însă şi pragmatică, nu numai un vis utopic, ci şi o entitate mărinimoasă, care respira, era vie. Ea îşi putea deschide braţele pentru a-i adăposti pe năpăstuiţi. Era o sursă de inspiraţie şi în acelaşi timp o forţă de care trebuia să se ţină cont; la nevoie, se putea arunca în

miezul acţiunii, cum a făcut-o în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, pentru a apăra principiile în care credea. Chiar instituţiile – mari corporaţii, bănci, birocraţia guvernamentală – care ameninţau republica ar fi putut fi folosite mai bine pentru a declanşa schimbări fundamentale în întreaga lume. Aceste instituţii posedă reţele de comunicaţii şi sisteme de transport care ar putea folosi la stârpirea bolilor, a foametei şi chiar a războaielor – cu condiţia ca ele să fie convinse să apuce această cale.

Imperiul global, pe de altă parte, reprezintă inamicul republicii. El este egocentric, servindu-şi doar propriile interese, lacom, materialist, un sistem bazat pe mercantilism. Ca şi în cazul imperiilor anterioare, braţele sale se deschid numai pentru a acumula resurse, pentru a pune mâna pe tot ce-i stă în cale spre a-şi satisface pofta insaţiabilă. El va folosi orice mijloace i se vor părea necesare pentru a-i ajuta pe conducătorii săi să dobândească şi mai multă putere şi bogăţie.

Desigur, pe măsură ce începeam să înţeleg această distincţie, mi-am dezvoltat şi o abordare mai clară asupra propriului meu rol. Claudine mă avertizase; ea scosese cu sinceritate în evidenţă ceea ce urma să mi se ceară, dacă acceptam slujba la MAIN. Totuşi, a fost nevoie de întreaga experienţă de lucru din ţări ca Indonezia, Panamá, Iran şi Columbia pentru a ajunge să înţeleg implicaţiile ei mai adânci. Şi a mai fost nevoie de răbdare, de dragoste şi de poveştile de viaţă ale unor femei ca Paula.

Am fost loial republicii americane, dar ceea ce promovam noi prin această nouă, extrem de subtilă formă de imperialism, era echivalentul financiar a ceea ce încercasem să câştigăm pe cale militară în Vietnam. Dacă Asia de Sud-Est ne-a învăţat că armatele au limitele lor, economiştii au reacţionat prin crearea unui plan mai bun, iar agenţiile de ajutor extern şi antreprenorii privaţi care îi serveau (sau, mai corect, care erau slujiţi de acestea) au devenit maeştri în executarea acestui plan.

În ţări de pe toate continentele, am văzut femei şi bărbaţi care munceau pentru corporaţiile din SUA – deşi nu făceau în mod oficial parte din reţeaua de asasini economici – şi care John Perkins 176 participau la ceva cu mult mai ameninţător decât scenariile imaginate de teoriile conspiraţiei. Asemenea multor ingineri de la MAIN, aceşti angajaţi erau orbi la consecinţele acţiunilor lor, convinşi că atelierele mizere şi fabricile care produc pantofi şi piese auto de schimb pentru companiile lor îi ajutau pe cei săraci să-şi învingă sărăcia, când, de fapt, îi îngropau într-o sclavie şi mai adâncă, reminiscenţă a feudelor medievale şi a plantaţiilor sudiste. Ca şi acele manifestări timpurii de exploatare, şerbii şi sclavii moderni erau instruiţi să creadă că le era mai bine decât sufletelor nefericite care trăiau la margine, în gropile întunecate ale Europei, în junglele Africii sau în sălbăticia de la

frontierele americane.

Confruntarea dintre cele două tendinţe, să continui la MAIN sau să plec, devenise un câmp de bătălie deschis. Nu aveam nici un dubiu: conştiinţa mea voia să renunţ, dar partea cealaltă, pe care îmi plăcea să o consider dimensiunea mea creată de şcoala de afaceri, nu era aşa de convinsă. Propriul meu imperiu nu înceta să se lărgească; adăugam noi angajaţi, ţări şi acţiuni la diferitele portofolii şi la ego-ul meu. În plus faţă de seducţia exercitată de bani şi de stilul de viaţă, dar şi de beţia pe care ţi-o dă puterea, mi-o aminteam deseori pe Claudine avertizându-mă că, odată ce am intrat în acest joc, nu mai puteam ieşi niciodată.Bineînţeles, Paula zâmbea batjocoritor.

— Ce ştia ea?

I-am explicat că avusese dreptate în privinţa foarte multor lucruri.

— Asta s-a întâmplat cu mult timp în urmă. Vieţile oamenilor se schimbă. Oricum, ce mai contează? Tu nu eşti deloc mulţumit de tine. Ce poate face Claudine sau oricine altcineva pentru a înrăutăţi lucrurile mai mult de-atât?

Era un refren pe care Paula îl repeta adesea şi cu care, în cele din urmă, am fost de acord. I-am dat dreptate şi am recunoscut şi faţă de mine că toţi banii, toată aventura şi strălucirea nu mai justificau zbuciumul, vinovăţia şi stresul. Ca partener la MAIN, devenisem bogat şi ştiam că, dacă aş sta mai mult, aş fi în permanenţă prins în cursă.

Într-o zi, în timp ce ne plimbam pe plajă, pe lângă vechiul fort spaniol din Cartagena, un loc ce făcuse faţă nenumăratelor atacuri ale piraţilor, Paula a adus în discuţie o abordare la care nu mă gândisem niciodată.

— Dar dacă nu ai spune nimic despre lucrurile pe care le ştii? a întrebat ea.

— Vrei să spui… să păstrez tăcerea?

— Exact. Nu le da un motiv să te ia la ochi. Mai bine dă-le un motiv să te lase în pace şi să nu mai agite apele.

Mi se părea extrem de logic – mă întrebam de ce nu-mi venise mie în minte până acum. Nu voi scrie cărţi şi nu voi face ceva ca să dezvălui adevărul aşa cum ajunsesem să-l văd eu. Nu voi fi un cruciat; dimpotrivă, voi fi pur şi simplu un om, concentrându-mă asupra bucuriei de a trăi, a călătoriilor de plăcere, poate chiar îmi voi întemeia o familie cu cineva ca Paula. Mă săturasem; pur şi simplu voiam să scap.

— Tot ce te-a învăţat Claudine este o înşelăciune, a adăugat Paula. Viaţa ta este o minciună.

A zâmbit condescendent.

— Te-ai uitat de curând pe vreun CV de-al tău?

Am recunoscut că nu.

— Atunci, fă-o, m-a sfătuit ea. Am citit versiunea spaniolă alaltăieri. Dacă seamănă cât de cât cu cea englezească, am senzaţia că vei găsi lucruri foarte interesante în el.

Capitolul 23. CV-ul înşelător

Eram în Columbia când a sosit vestea că preşedintele de la MAIN, Jake Dauber, se pensionase. După cum era de aşteptat, preşedintele şi directorul executiv, Mac Hall, l-a numit pe Bruno în locul lui Dauber. Liniile telefonice dintre Boston şi Barranquilla au luat-o razna. Toţi prevedeau că şi eu aveam să fiu, în curând, promovat; la urma urmelor, eram unul dintre cei mai de încredere protejaţi ai lui Bruno.

Aceste schimbări şi zvonuri reprezentau pentru mine un stimulent şi mai puternic de a-mi revizui poziţia. În timp ce mă aflam încă în Columbia, am urmat sfatul Paulei şi am citit versiunea spaniolă a CV-ului meu. M-a şocat. Ajuns din nou în Boston, am luat originalul în limba engleză şi un număr din noiembrie 1978 al revistei corporaţiei, *MAINLINES*; acea ediţie cuprindea un articol în care se vorbea şi despre mine, „Specialists Offer MAIN's Clients New Services". („Specialiştii oferă clienţilor de la MAIN noi servicii") (Vezi mai jos)

EXPERIENȚĂ

John M. Perkins este Manager al Departamentului economic din cadrul Oficiului de sisteme electrice şi de mediu.

De când s-a angajat la MAIN, dl Perkins este responsabilul unor proiecte de anvergură în Statele Unite, Asia, America Latină şi Orientul Mijlociu. Această activitate a inclus şi planificarea dezvoltării, analiza economică, previziuni raportate la necesarul cantității de energie, studii de marketing, amplasarea uzinelor, analize privind alocarea de combustibil, studii de fezabilitate economică, studii consacrate mediului înconjurător şi impactului economic, planificarea investițiilor şi consultanță managerială. În plus, numeroase proiecte au necesitat instruirea clienților pentru a folosi tehnicile dezvoltate de dl Perkins şi echipa lui.

Recent, dl Perkins a fost responsabilul unui proiect implicând elaborarea unui pachet de programe computerizate pentru 1) proiectarea cererii de energie şi cuantificarea relației dintre dezvoltarea economică şi producția de energie, 2) evaluarea impactului proiectelor asupra mediului şi la nivel socio-economic şi 3) aplicarea modelului Markov şi a celui econometric la planificarea economică națională şi regională.

Înainte de a se angaja la MAIN, dl Perkins a trăit trei ani în Ecuador, perioadă în care a realizat studii de marketing, organizând şi conducând o companie de materiale de construcții. De asemenea, a mai condus şi o serie de studii de fezabilitate în organizarea cooperativelor de credit şi economii de pe teritoriul Ecuadorului.

STUDII

Licențiat în Administrarea Afacerilor, Universitatea din Boston

Studii postuniversitare:
Elaborare de modele, Economie în inginerie, Econometrie, Metode probabilistice

LIMBI STRĂINE

Engleză, spaniolă

ASOCIAȚII PROFESIONALE

Asociația Economică Americană
Societatea pentru Dezvoltare Internațională

PUBLICAȚII

„Procedeul Markov aplicat în prevederea privind cererea de energie electrică"
„O macro-abordare a previziunilor de energie electrică"

„Un model pentru descrierea interrelațiilor directe sau indirecte dintre economie și mediul înconjurător"
„Energia electrică la sistemele interconectate"
„Metoda Markov aplicată în planificare"

REFERINȚE

Studii de previzionare
Studii de marketing
Studii de fezabilitate
Studii de desemnare a amplasării
Studii de impact economic
Planificarea investiției
Studii privind furnizarea de combustibil
Planificarea dezvoltării economice
Programe de instruire
Management de proiect
Planificarea alocației
Consultanță în management

CLIENȚI

Compania Petrolieră Arabo-Americană, Arabia Saudită
Banca Asiatică de Dezvoltare
Corporația Boise Cascade
Corporația City Service
Compania Dayton Power & Light
Compania General Electric
Guvernul Kuwaitului
Instituto de Recursos Hidraulicos y Electrificación, Panamá
Banca de Dezvoltare Interamericană
Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare
Ministerul Energiei, Iran
New York Times
Autoritatea Energiei Electrice a statului New York
Perusahaan Umum Listrik Negara, Indonezia
Compania de electricitate şi petrol South Carolina Electric
Asociația Tehnică din Industria Celulozei și Hârtiei
Corporația Union Camp
Departamentul Trezoreriei SUA, RegatulArabiei Saudite.

SPECIALIŞTII OFERĂ CLIENŢILOR DE LA MAIN NOI SERVICII

de Pauline Ouellette

Privind la feţele din spatele birourilor, este uşor să-ţi dai seama că economia şi planificarea regională reprezintă una dintre disciplinele cele mai recent constituite şi cu cea mai rapidă dezvoltare de la MAIN. Până acum, din acest grup fac parte circa 20 de specialişti, angajaţi de-a lungul unei perioade de şapte ani. Aceşti specialişti sunt nu numai economişti, ci şi urbanişti, demografi, experţi în marketing şi primul sociolog de la MAIN.

Deşi au existat diverse persoane care au avut o influenţă asupra demarării activităţii grupului de economişti, aceasta s-a concretizat efectiv graţie eforturilor unui singur om, John Perkins, care, în prezent, este şi şeful grupului.

Angajat în ianuarie 1971 ca asistent al şefului de analiză privind necesarul de electricitate, John a fost unul dintre puţinii economişti care lucrau pentru MAIN la acea vreme. Prima sa însărcinare a fost ca, împreună cu o echipă de 11 oameni, să facă un studiu asupra necesarului de energie electrică în Indonezia.

„Voiau să vadă dacă puteam supravieţui acolo timp de trei luni, a spus el râzând melancolic." Dar, cu un trecut ca al său, John nu avea nici o problemă cu „supravieţuirea". Tocmai îşi petrecuse trei ani în Ecuador, la o Cooperativă de materiale de construcţii, ajutându-i pe indienii Quechua, descendenţi direcţi ai incaşilor. Munca indienilor, de cărămidari, îşi aminteşte John, era exploatată fără scrupule, aşa că el a fost rugat de o agenţie ecuadoriană să înfiinţeze o cooperativă. A închiriat apoi un camion pentru a-i ajuta să vândă cărămida direct către consumatori. Ca o consecinţă, profiturile le-au crescut rapid cu 60%. Profiturile se distribuiau între membrii cooperativei, care după doi ani şi jumătate ajunseseră la 200 de familii.

În acea perioadă, John Perkins l-a întâlnit pe Einar Greve (un fost angajat), care lucra în oraşul Paute, Ecuador, la un proiect hidroelectric pentru MAIN. Cei doi s-au împrietenit şi, ca urmare a unei corespondenţe neîntrerupte, lui John i s-a oferit un post la MAIN.

Circa un an mai târziu, John devenea şeful departamentului de analiză privind încărcarea electrică şi, pentru că cererile clienţilor şi instituţiilor, cum ar fi Banca Mondială, erau în creştere, el şi-a dat seama că la MAIN era nevoie de mai mulţi economişti. „Deşi MAIN era o firmă de inginerie, a afirmat el, clienţii ne spuneau că trebuie să fim mai mult decât atât". Pentru a satisface cererile clienţilor, în 1973, el a angajat mai mulţi economişti, rezultatul fiind stabilirea bazelor unei discipline care i-a adus titlul de economist-şef.

Cel mai recent proiect al lui John se raportează la dezvoltarea agricolă în Panamá, de unde s-a întors de curând după o şedere de o lună. În Panamá a fost realizat primul studiu sociologic al celor de la MAIN, condus de Martha Hayes, primul sociolog al companiei. Marti a petrecut o jumătate de lună în Panamá pentru a determina care este impactul proiectului asupra vieţii şi culturii oamenilor. Pentru a participa la acest studiu, au fost angajaţi specialişti în agricultură şi alte domenii înrudite.

Extinderea Departamentului de Economie şi Planificare Regională s-a produs rapid şi, totuşi, John crede că a fost norocos pentru că toţi oamenii pe care i-a angajat s-au dovedit a fi profesionişti extrem de muncitori. În timp ce îmi vorbea de la biroul său, era evident şi demn de admiraţie faptul că angajaţii lui se bucurau de tot sprijinul şi interesul său.

MAINLINES, *Noiembrie 1978*

Pe vremuri eram foarte mândru de acest CV şi de articol, totuşi, acum, văzându-le prin prisma Paulei, am început să simt cum creşte în mine un sentiment de furie şi deprimare. Materialul din aceste documente era o înşelăciune intenţionată, ca să nu spun o minciună. Iar aceste documente aveau o semnificaţie şi mai adâncă, o realitate care era reflectarea vremurilor

noastre şi care ajungea până în inima marşului nostru către imperiul global: ele erau exemplul de strategie calculată pentru modificarea aparenţelor, pentru a ascunde realitatea dosită în spatele lor. Într-un anume fel, ciudat, ele simbolizau istoria vieţii mele, un furnir strălucitor acoperind suprafeţe din material sintetic.

Desigur, nu m-a consolat în nici un fel să ştiu că trebuia să-mi asum responsabilitatea pentru ceea ce apărea în CV-ul meu. Conform procedurilor de operare standard, mi se cerea să actualizez periodic atât un CV cu informaţiile elementare, cât şi un dosar cu informaţii suplimentare pertinente despre clienţii deserviţi şi cu detalii despre tipul de muncă prestată. Dacă un specialist în marketing sau un manager de proiect dorea să mă includă într-o propunere sau să-mi folosească referinţele în alt fel, el putea aranja aceste date elementare într-o manieră care să pună accentul pe ceea ce îi era lui necesar.

De exemplu, ar fi putut alege să-mi reliefeze experienţa dobândită în Orientul Mijlociu sau în susţinerea prezentărilor în faţa Băncii Mondiale sau a altor foruri multinaţionale. De fiecare dată când se proceda astfel, respectiva persoană trebuia să obţină aprobarea mea înainte de a publica CV-ul revizuit. Doar că, din moment ce, ca şi ceilalţi angajaţi de la MAIN, călătoream foarte mult, de nenumărate ori se făcea excepţie de la această regulă. Astfel, CV-ul pe care îmi sugerase Paula să-l citesc, ca şi versiunea sa în engleză, erau complet noi pentru mine, deşi informaţiile făceau, neîndoielnic, parte din dosarul meu.

La prima vedere, CV-ul părea destul de inocent. La punctul *Experienţă*, se scria că fusesem responsabil cu proiecte majore din SUA, Asia, America Latină şi Orientul Mijlociu şi se înşira un pomelnic cu tipurile de proiecte: planificarea dezvoltării, analize economice, previziuni asupra încărcării de energie şi aşa mai departe. Această secţiune se încheia cu descrierea activităţii pe care am desfăşurat-o în cadrul organizaţiei Peace Corps, în Ecuador; fuseseră însă omise orice referiri la organizaţie în sine, lăsând impresia că fusesem un director la o companie de materiale de construcţii, în loc de voluntar care ajuta o mică întreprindere formată din ţărani analfabeţi din Anzi, deveniţi cărămidari.

Urma apoi o lungă listă cu clienţi. Această listă includea Banca Internaţională pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare (numele oficial al Băncii Mondiale); Banca Asiatică de Dezvoltare; Guvernul Kuwaitului; Ministerul iranian al Energiei; Compania Petrolieră Arabo-Americană din Arabia Saudită; Institutul de Resurse Hidraulice şi Electrificare (Instituto de Recursos Hidraulicos y Electrificación); Perusahaan Umum Listrik Negara şi mulţi alţii. Dar clientul care mi-a atras atenţia a fost cel aflat pe ultima poziţie: Departamentul Trezoreriei SUA, Regatul Arabiei Saudite. Am fost uimit de

faptul că o asemenea alăturare a putut fi printată, chiar dacă era, în mod evident, o parte din dosarul meu.

Pentru o clipă am lăsat deoparte CV-ul, revenind asupra articolului din *MAINLINES*. Mi-am amintit cu precizie interviul şi pe autoarea sa, o tânără foarte talentată şi bine intenţionată. Mi-a adus o copie pentru a-i da aprobarea mea înainte ca ea să-l publice. Mi-am amintit că am fost încântat de portretul atât de măgulitor pe care mi-l făcuse, aşa că l-am aprobat imediat. Încă o dată, responsabilitatea cădea pe umerii mei. Articolul începea astfel:

> Privind la feţele din spatele birourilor, este uşor să-ţi dai seama că Economia şi Planificarea Regională reprezintă una dintre disciplinele cele mai recent constituite şi cu cea mai rapidă dezvoltare de la MAIN…
>
> Deşi au existat diverse persoane care au avut o influenţă asupra demarării activităţii grupului de economişti, aceasta s-a concretizat efectiv graţie eforturilor unui singur om, John Perkins, care, în prezent, este şi şeful grupului.
>
> Angajat în ianuarie 1971 ca asistent al şefului de analiză privind necesarul de electricitate, John a fost unul dintre puţinii economişti care lucrau pentru MAIN la acea vreme. Prima sa însărcinare a fost ca, împreună cu o echipă de 11 oameni, să facă un studiu asupra necesarului de energie electrică în Indonezia.

Articolul rezuma întregul istoric al muncii mele anterioare, descria cum „petrecusem trei ani în Ecuador“ şi apoi continua cu următoarele:

> În acea perioadă, John Perkins l-a întâlnit pe Einar Greve (un fost angajat) [de atunci a părăsit MAIN pentru a deveni preşedinte al Companiei Tucson Gas&Electric], care lucra în oraşul Paute, Ecuador, la un proiect hidroelectric pentru MAIN. Cei doi s-au împrietenit şi, ca urmare a unei corespondenţe neîntrerupte, lui John i s-a oferit un post la MAIN.
>
> Circa un an mai târziu, John devenea şeful departamentului de analiză privind încărcarea electrică şi, pentru că cererile clienţilor şi instituţiilor, cum ar fi Banca Mondială, erau în creştere, el şi-a dat seama că la MAIN era nevoie de mai mulţi economişti…

Nici una dintre afirmaţiile din documentele acestea nu era o minciună pe faţă – suportul pentru amândouă se afla în dosarul meu; ei au propagat însă o percepţie pe care acum o descopăr distorsionată şi cosmetizată. Iar într-o cultură care venerează documentele oficiale, ei săvârşeau ceva cu mult mai

ticălos. Minciunile pe faţă pot fi combătute. Documente ca acestea două erau imposibil de negat, deoarece ele se bazau pe cioburi de adevăr, nu erau de-a dreptul nişte înşelăciuni, şi deoarece erau produse de o corporaţie care dobândise încrederea altor corporaţii, a băncilor internaţionale şi a guvernelor.

Acest lucru era, în mod special, valabil pentru CV, deoarece era un document oficial, spre deosebire de articol, care nu era decât un interviu publicat într-o revistă. Logoul MAIN, care apărea în josul CV-ului meu şi pe copertele tuturor propunerilor şi rapoartelor, pe care CV-ul părea că le amintea, avea o pondere însemnată în lumea afacerilor internaţionale; era un sigiliu de autenticitate care implica un anumit nivel de încredere, similar celui de pe diplomele şi certificatele care atârnă pe pereţii din birourile doctorilor şi avocaţilor.

Aceste documente mă înfăţişau drept un economist foarte competent, şeful de departament al unei firme prestigioase de consultanţă, care călătorea în jurul globului, conducând o gamă variată de studii ce aveau să facă lumea mai civilizată şi mai prosperă. Minciuna nu consta în ceea ce se spunea, ci în ceea ce se omitea. Dacă m-aş pune în pielea altcuiva – şi aş avea o perspectivă obiectivă – ar trebui să recunosc că acele omisiuni ridicau multe întrebări.

De exemplu, nu se făcea deloc referire la recrutarea mea de către NSA sau la legătura lui Einar Greve cu Armata şi la rolul său de om de contact pentru NSA. Nu se discuta, evident, nici despre faptul că se exercitase o mare presiune asupra mea pentru a produce prognoze economice umflate, sau despre faptul că munca mea evolua în jurul aranjamentelor în vederea acordării unor împrumuturi uriaşe pe care ţări ca Indonezia sau Panamá nu aveau cum să le mai returneze vreodată. Nu apărea nici o laudă privind integritatea predecesorului meu, Howard Parker, nici vreo informaţie despre faptul că devenisem şeful departamentului de analiză a încărcării electrice deoarece fusesem dispus să fabric studiile părtinitoare pe care le doreau şefii mei, în loc să spun – precum Howard – ceea ce credeam că este adevărat şi să fiu concediat pentru asta. Cea mai surprinzătoare a fost însă acea ultimă poziţie de pe lista cu clienţii mei: Departamentul Trezoreriei SUA, Regatul Arabiei Saudite.

Mă tot întorceam la rândul acela şi mă întrebam cum ar fi putut fi interpretat de cei care l-ar fi citit. Aceştia ar fi putut foarte bine să întrebe care este legătura dintre Departamentul Trezoreriei SUA şi Regatul Arabiei Saudite. Poate că unii ar crede că este o greşeală de tipar, o comprimare într-un singur rând a două rânduri consecutive. Majoritatea cititorilor nu ar ghici însă niciodată adevărul, şi anume că totul fusese făcut cu un motiv foarte bine definit. Acea ultimă poziţie era acolo pentru ca aceia din cercul închis al lumii unde activam eu să înţeleagă că făcusem parte din echipa care perfectase

afacerea secolului, afacerea care schimbase cursul istoriei lumii, dar care nu ajunsese niciodată în ziare. Ajutasem la crearea unei înţelegeri care garanta un flux continuu de petrol pentru SUA, apăra domnia Casei Regale saudite şi participa la finanţarea lui Osama bin Laden şi la protecţia criminalilor internaţionali, ca Idi Amin al Ugandei. Acel simplu rând din CV-ul meu li se adresa iniţiaţilor. El spunea că şeful economic de la MAIN era tipul care putea livra marfa.

Paragraful final al articolului din *MAINLINES* era o observaţie personală a autoarei, iar ea atingea un nerv foarte sensibil:

> Extinderea Departamentului de Economie şi Planificare Regională s-a produs rapid şi, totuşi, John crede că a fost norocos pentru că toţi oamenii pe care i-a angajat s-au dovedit a fi profesionişti extrem de muncitori. În timp ce îmi vorbea de la biroul său, era evident şi demn de admiraţie faptul că angajaţii lui se bucurau de tot sprijinul şi interesul său.

Adevărul este că nu m-am considerat niciodată un economist autentic. Am absolvit cu o licenţă în administraţie de la Universitatea din Boston, cu specializarea marketing. Am fost întotdeauna slab la matematică şi la statistică. La Middlebury College, m-am specializat în literatură americană; scriam cu mare uşurinţă. Poziţia mea de economist-şef şi de manager al Departamentului de Economie şi Planificare Regională nu putea fi atribuită calităţilor mele nici în domeniul economiei, nici în cel al planificării, ci, mai curând, disponibilităţii mele de a concepe tipul de studii şi de concluzii pe care le doreau clienţii sau şefii mei, dispoziţie combinată cu un talent natural de a-i convinge pe ceilalţi prin intermediul cuvântului scris. În plus, am fost suficient de deştept încât să-mi angajez oameni foarte competenţi, mulţi cu diplomă de masterat şi câţiva cu doctorate, dobândind astfel nişte angajaţi care ştiau cu mult mai multe decât mine despre elementele tehnice ale meseriei mele. Nu-i de mirare că autoarea acelui articol a tras concluzia că „era evident şi demn de admiraţie faptul că angajaţii lui se bucurau de tot sprijinul şi interesul său“.

Ţineam aceste două documente şi altele similare în sertarul de sus al biroului, revenind destul de frecvent la ele. Ulterior, m-am surprins uneori, înainte de a intra în birou, plimbându-mă printre birourile angajaţilor, privind la acei bărbaţi şi femei care lucrau pentru mine şi simţindu-mă vinovat pentru ceea ce le făcusem şi pentru rolul pe care îl jucam cu toţii în adâncirea prăpastiei dintre bogaţi şi săraci. Mă gândeam la oamenii care mureau de foame în fiecare zi în timp ce personalul meu şi cu mine dormeam în hoteluri de cinci stele, mâncam la cele mai rafinate restaurante şi ne construiam

portofoliile financiare.

M-am gândit la faptul că oamenii pe care îi instruisem au intrat acum în rândul AE. Eu i-am adus aici. Eu îi recrutasem şi îi antrenasem. Dar nu fusese acelaşi lucru ca atunci când am intrat eu. Lumea se schimbase, iar corporatocraţia progresase. Deveniserăm mai buni, adică mai periculoşi. Cei care lucrau pentru mine erau o specie diferită de mine. Nu existaseră în viaţa lor poligraful celor de la NSA şi nici o Claudine. Nimeni nu le spusese deschis ce se aştepta de la ei pentru a duce mai departe misiunea imperiului global. Nu auziseră niciodată termenul asasin economic, sau măcar AE, şi nici nu li se spusese că odată intraţi aici, aici vor rămâne pentru totdeauna. Ei învăţaseră pur şi simplu luându-mă pe mine ca exemplu, precum şi din sistemul meu de recompense şi pedepse. Ştiau că aşteptam de la ei să producă tipul de studii şi rezultatele pe care eu le voiam. Salariile lor, primele de Crăciun, chiar şi propriile lor slujbe depindeau de mulţumirea pe care mi-o produceau.

Eu, bineînţeles, făcusem tot ce-mi trecuse prin cap pentru a le uşura povara. Scrisesem lucrări, ţinusem cursuri, folosisem fiecare ocazie posibilă pentru a-i convinge de importanţa previziunilor optimiste, a împrumuturilor uriaşe, a infuziei de capital care ar stimula creşterea PIB-ului şi ar face ca lumea să devină un loc mai bun. A fost nevoie de mai puţin de un deceniu pentru a ajunge în acest punct în care seducţia, puterea de constrângere, să ia o formă mult mai subtilă, un fel de spălare delicată a creierelor. Acum, aceste femei şi aceşti bărbaţi care stăteau la birouri lângă cabinetul meu de unde vedeam panorama zonei Back Bay din Boston, ieşiseră în lume, pentru a promova cauza imperiului global. Într-un sens cât se poate de concret, eu îi creasem, exact aşa cum Claudine mă crease pe mine. Doar că, spre deosebire de mine, ei fuseseră ţinuţi în întuneric.

Am stat treaz multe nopţi, gândindu-mă, făcându-mi griji din pricina acestor lucruri. Referirea Paulei la CV-ul meu deschisese cutia Pandorei şi adesea eram invidios pe naivitatea angajaţilor mei. Îi minţisem intenţionat şi, procedând astfel, îi apărasem de propria lor conştiinţă. Ei nu erau nevoiţi să se lupte cu problemele de morală care nu-mi dădeau mie pace.

M-am gândit îndelung şi la ideea integrităţii în afaceri, la aparenţe faţă de realitate. Evident, mi-am spus, oamenii s-au înşelat unii pe alţii de la începutul istoriei. Legendele şi folclorul sunt pline de poveşti despre adevăruri distorsionate şi despre afaceri necinstite: înşelarea negustorilor pungaşi, cămătari necinstiţi şi croitori dornici să-l convingă pe împărat că hainele lui sunt invizibile numai pentru el.

Însă, oricât de mult aş fi vrut să trag concluzia că lucrurile erau şi acum la fel cum fuseseră întotdeauna, că faţada CV-ului meu de la MAIN şi

realitatea din spatele ei erau numai reflectări ale naturii umane, în sufletul meu ştiam că nu era deloc aşa. Lucrurile se schimbaseră. Acum înţeleg că am atins un nou nivel de înşelătorie, acela care ne va duce la distrugere – nu numai morală, dar şi fizică, a culturii noastre – în cazul în care nu trecem cât mai curând la schimbări esenţiale.

Exemplul crimei organizate ne poate oferi o metaforă. Capii Mafiei încep de cele mai multe ori ca pungaşi de cartier. Dar, în timp, cei care ajung în vârf, îşi modifică aspectul. Încep să poarte costume impecabil croite, pun pe picioare afaceri legale şi se înfăşoară în mantia înaltei societăţi. Contribuie la operele de binefacere locale şi sunt respectaţi de comunitatea lor. Împrumută bani cu largheţe celor aflaţi la ananghie. Ca şi John Perkins din CV-ul de la MAIN, aceştia par nişte cetăţeni-model. Sub această patină, se află însă o dâră de sânge. Atunci când datornicii nu pot plăti, asasini plătiţi intră în scenă pentru a-şi lua tributul. Dacă acesta nu este garantat, atunci apar şacalii cu bâte de baseball. În cele din urmă, ca ultimă soluţie, sunt scoase armele.

Am înţeles că strălucirea mea ca economist-şef, şeful Departamentului de Economie şi Planificare Regională, nu era o simplă înşelăciune pusă la cale de un afacerist şarlatan, nu era ceva de care un cumpărător să se poată păzi. Ea era parte dintr-un sistem sinistru care avea drept scop nu să ducă de nas un client naiv, ci să promoveze cea mai subtilă şi eficientă formă de imperialism pe care a cunoscut-o vreodată lumea. Fiecare dintre oamenii personalului meu deţinea şi un titlu – analist financiar, sociolog, economist, economist principal, econometrist, expert în stabilirea preţurilor şi aşa mai departe – şi, totuşi, nici unul dintre aceste titluri nu indica ceea ce era fiecare în parte, în felul ei sau al lui, adică un AE, nu dezvăluia faptul că fiecare dintre aceştia servea interesele imperiului global.

După cum aceste titluri ale personalului meu nu sugerau nici faptul că noi reprezentam doar partea vizibilă a aisbergului. Fiecare companie internaţională importantă – de la cele care vând pantofi şi echipament sportiv până la cele care produc utilaje grele – are propriii ei echivalenţi ai AE. Marşul a început şi cuprinde cu repeziciune planeta. Băieţii de cartier şi-au lepădat gecile din piele, s-au îmbrăcat în costume elegante şi şi-au luat un aer de respectabilitate. Bărbaţi şi femei au descins din sediile centrale ale corporaţiilor din New York, Chicago, San Francisco, Londra şi Tokyo, împrăştiindu-se pe toate continentele pentru a-i convinge pe politicienii corupţi să permită ca ţările lor să fie încătuşate de corporatocraţie şi pentru a-i aduce pe cei disperaţi să-şi vândă trupurile atelierelor cu condiţii mizere sau liniilor de asamblare.

Era răscolitor să îmi dau seama că detaliile ascunse în spatele

cuvintelor scrise din CV-ul meu şi acelea ale articolului defineau o lume de fum şi oglinzi al căror rost era să ne înlănţuie pe toţi într-un sistem care este de dispreţuit din punct de vedere moral şi, în ultimă instanţă, autodistructiv. Îndemnându-mă să citesc printre rânduri, Paula m-a stimulat să mai fac un pas pe drumul care, în cele din urmă, avea să îmi schimbe viaţa.

Capitolul 24. Preşedintele Ecuadorului în luptă cu Big Oil

Munca mea în Columbia şi Panamá mi-a oferit numeroase ocazii de a rămâne în legătură şi de a vizita cea dintâi ţară care devenise casa mea când nu eram acasă. Ecuadorul suferise sub un şir lung de dictatori şi de oligarhii de dreapta, manipulate de interesele politice şi economice ale SUA. Într-un fel, ţara era o republică bananieră în adevăratul sens al cuvântului, iar corporatocraţia îi adusese prejudicii majore.

Exploatarea serioasă a petrolului în bazinul amazonian ecua- dorian a început la sfârşitul anilor 1960, iar rezultatul a fost un festival al cumpărăturilor făcute de clubul restrâns al familiilor care conduceau Ecuadorul pe banii şi la inspiraţia băncilor internaţionale. Aceşti indivizi şi-au împovărat ţara cu uriaşe datorii, bazându-se pe promisiunea obţinerii veniturilor din petrol. Drumuri şi parcuri industriale, baraje hidroelectrice, sisteme de distribuţie şi transport şi alte proiecte s-au ivit instantaneu în toată ţara. Companiile internaţionale de construcţii şi inginerie tehnică au dat lovitura, îmbogăţindu-se peste noapte – încă o dată.

Un singur om, a cărui stea se înălţa deasupra acestei ţări din Anzi, făcea excepţie de la regula corupţiei politice şi a complicităţii cu corporatocraţia. Acesta era Jaime Roldós, profesor universitar şi avocat în vârstă de vreo patruzeci de ani pe care l-am întâlnit cu diverse prilejuri. Era charismatic şi fermecător. Odată, m-am oferit impetuos să iau avionul până la Quito şi să-i ofer servicii gratuite de consultanţă ori de câte ori ar fi avut nevoie. Am spus-o jumătate în glumă, dar şi fiindcă aş fi făcut bucuros acest lucru în timpul liber de care dispuneam – îmi plăcea şi, după cum i-am spus-o prompt, căutam mereu o scuză serioasă pentru a-i putea vizita ţara. El a râs şi mi-a oferit la rândul său o înţelegere similară, spunându-mi că, ori de câte ori aveam nevoie să-mi negociez factura la benzină, îi puteam telefona.

Îşi stabilise o reputaţie de populist şi naţionalist, o persoană care credea cu putere în drepturile celor săraci şi în responsabilitatea politicienilor de a folosi cu prudenţă resursele naturale ale ţării. Când, în 1978, şi-a început campania pentru preşedinţie, el a captat atenţia conaţionalilor săi şi a cetăţenilor din celelalte ţări în care petrolul era exploatat pentru interese străine – sau în care oamenii doreau independenţa faţă de puternicele forţe din exterior. Roldós era unul din rarii politicieni moderni care nu se temea să se opună status quo-ului. Vâna companiile petroliere şi sistemul, deloc subtil, care le sprijinea.

De exemplu, a acuzat Summer Institute of Linguistics (SIL) – un grup cu o misiune evanghelică din SUA – de o colaborare ticăloasă cu companiile

petroliere. Îi ştiam destul de bine pe misionarii de la SIL, din vremea când eram în Peace Corps. Organizaţia intrase în Ecuador, ca şi în multe alte ţări, sub pretextul de a studia, înregistra şi traduce limbile indigene.

SIL studiase mult timp tribul huaorani din regiunea bazinului amazonian, în primii ani de exploatare petrolieră, când s-a înregistrat apariţia unui eveniment repetat cu o frecvenţă dubioasă. De fiecare dată când seismologii raportau la sediul unei corporaţii că o anumită regiune are caracteristici care indicau o probabilitate ridicată de a conţine petrol în subsol, SIL intervenea şi îi încuraja pe indigeni să se mute de pe acel teritoriu în rezervaţiile misionare; acolo ei aveau să primească mâncare, adăpost, haine, medicamente şi educaţie în stil misionar, gratuit. Condiţia era ca aceştia să-şi doneze pământurile companiilor petroliere.

Circulau o mulţime de zvonuri că misionarii de la SIL foloseau o gamă întreagă de tehnici necinstite pentru a convinge triburile să-şi abandoneze căminele şi să se mute în rezervaţii. O poveste repetată frecvent era aceea că ei donau mâncare împănată din greu cu laxative – apoi ofereau doctoriile care să trateze epidemia de diaree. Pe întreg teritoriul tribului Huaorani, SIL a paraşutat coşuri de mâncare cu fund dublu, conţinând mici emiţătoare radio; receptoarele din staţiile de comunicare extrem de sofisticate, folosite de personalul militar american de la baza armatei din Shell, erau reglate pe frecvenţa emiţătoarelor. De fiecare dată când un membru al tribului era muşcat de un şarpe veninos sau se îmbolnăvea grav, un reprezentant de la SIL sosea imediat cu vaccinul antiveninos sau cu medicamentele potrivite – de cele mai multe ori folosind chiar elicopterele companiilor petroliere.

În acele zile de la începuturile exploatării petroliere, cinci misionari SIL au fost găsiţi morţi, cu săgeţi asemănătoare celor folosite de tribul Huaorani înfipte în trupuri. Mai târziu, huaoranii au susţinut că au făcut acest lucru pentru a-i avertiza pe cei de la SIL să îi lase în pace. Mesajul nu a fost luat în seamă. Mai mult, el a avut efectul contrar. Rachel Saint, sora unuia dintre bărbaţii ucişi, a făcut un turneu în Statele Unite, apărând pe posturi de televiziune naţionale pentru a strânge bani şi a sprijini SIL şi companiile petroliere, care, afirma ea, îi ajutau pe aceşti „sălbatici“ să devină civilizaţi şi educaţi.

SIL a primit finanţare prin donaţii Rockefeller. Jamie Roldós a susţinut că aceste legături cu Rockefeller dovedeau că, de fapt, SIL nu era decât o faţadă pentru furtul pământurilor indigene şi pentru promovarea exploatării ţiţeiului; vlăstarul familiei, John D. Rockefeller, fondase Standard Oil – care mai târziu a renunţat în favoarea celor mari, printre care Chevron, Exxon şi Mobil[50].

Roldós m-a impresionat ca fiind un om care mergea pe calea deschisă

de Torrijos. Ambii au înfruntat cele mai importante superputeri ale lumii. Torrijos voia să ia înapoi Canalul, în timp ce poziţia puternic naţionalistă a lui Roldós cu privire la ţiţei ameninţa cele mai influente companii. Ca şi Torrijos, Roldós nu era un comunist, ci apăra mai degrabă dreptul ţării sale de a-şi hotărî singură destinul. Şi aşa cum o făcuseră în cazul lui Torrijos, experţii preziseseră că marii afacerişti şi Washingtonul nu-l vor accepta pe Roldós ca preşedinte şi că, odată ales, el va avea aceeaşi soartă ca Arbenz din Guatemala sau ca Allende din Chile.

Mie mi se părea că cei doi ar putea reprezenta avangarda unei noi mişcări în politica Americii Latine şi că acea mişcare ar putea constitui fundamentul unor schimbări ce vor afecta fiecare naţiune de pe planetă. Aceşti oameni nu erau nici Castro, nici Gaddafi. Ei nu puteau fi asociaţi nici cu Rusia, nici cu China sau, ca în cazul lui Allende, cu mişcarea socialistă. Erau lideri populari, inteligenţi, charismatici, care erau pragmatici, nicidecum dogmatici. Erau naţionalişti, dar nu antiamericani. În contextul în care corporatocraţia se sprijinea pe trei piloni – marile corporaţii, băncile internaţionale şi guvernele colaboraţioniste – Roldós şi Torrijos aveau posibilitatea de a dărâma pilonul colaborării guvernamentale.

O parte importantă din platforma politică a lui Roldós constituia ceea ce s-a numit mai târziu Politica hidrocarburilor. Această politică se baza pe premisa că cea mai importantă resursă potenţială a Ecuadorului era ţiţeiul şi că toată exploatarea viitoare ar trebui făcută în aşa fel încât să aducă cel mai mare beneficiu pentru un procent cât mai ridicat al populaţiei. Roldós credea cu tărie în obligaţia statului de a-i ajuta pe cei săraci şi defavorizaţi şi îşi exprimase nădejdea că Politica hidrocarburilor ar putea fi folosită, de fapt, ca vehicul al aplicării reformei sociale. În acest scop, trebuie să meargă pur şi simplu pe sârmă, căci ştia că în Ecuador, ca şi în alte atâtea ţări, nu putea fi ales fără ajutorul cel puţin al unora dintre cele mai influente familii şi, chiar dacă ar fi reuşit să câştige fără ei, fără sprijinul lor nu şi-ar fi văzut însă niciodată programul pus în practică.

Eu personal am simţit o mare uşurare când, în această perioadă crucială, la Casa Albă preşedinte a fost Carter. În ciuda presiunilor din partea Texaco şi a altor interese privind ţiţeiul, Washingtonul a rămas destul de mult timp afară din joc. Ştiu că nu aşa ar fi stat lucrurile sub alte administraţii – republicane sau democrate.

Mai mult decât orice însă, cred că Politica hidrocarburilor este cea care i-a convins pe ecuadorieni să-l trimită pe Jaime Roldós la Palatul Prezidenţial din Quito – primul lor preşedinte ales democratic după un lung şir de dictatori. El a subli- niat bazele acestei politici, în discursul său inaugural din 10 august 1979:

> Trebuie să luăm măsuri concrete pentru a ne apăra resursele energetice ale ţării. Statul (trebuie) să menţină diversitatea exporturilor sale şi să nu-şi piardă independenţa economică… Deciziile noastre vor fi dictate numai de interesele naţionale şi apărarea nerestricţionată a drepturilor noastre suverane[51].

Ajuns preşedinte, Roldós a trebuit să se concentreze asupra companiei Texaco, deoarece la vremea aceea ea devenise protagonistul principal din jocul petrolului. Era o relaţie extrem de anevoioasă. Uriaşa companie petrolieră nu avea încredere în noul preşedinte şi nici nu voia să ia parte la vreo politică ce urma să stabilească noi precedente. Texaco era conştientă de faptul că astfel de politici ar putea servi drept model altor ţări.

Un discurs ţinut de consilierul cel mai important al lui Roldós, José Carvajal, a rezumat atitudinea noii administraţii:

> Dacă un partener [Texaco] nu vrea să îşi asume riscuri, să facă investiţii de exploatare sau să exploateze anumite zone ale unei concesiuni petroliere, celălalt partener are dreptul să facă acele investiţii şi, apoi, să le preia, în calitate de proprietar…
>
> Credem că relaţiile noastre cu companiile externe trebuie să fie corecte; trebuie să fim tari în luptă; trebuie să fim pregătiţi pentru tot felul de presiuni, dar nu ar trebui să arătăm frică sau vreun complex de inferioritate când negociem cu străinii[52].

În prima zi a anului 1980, am luat o decizie. Era începutul unui deceniu nou. Peste douăzeci şi opt de zile, aveam să împlinesc treizeci şi cinci de ani. M-am hotărât ca, în acest nou an, să fac o schimbare majoră în viaţa mea, iar, pe viitor, să încerc să mă transform, după modelul eroilor moderni, ca Jaime Roldós şi Omar Torrijos.

În plus, s-a întâmplat ceva şocant. Din punctul de vedere al profitabilităţii, Bruno fusese cel mai de succes preşedinte din istoria MAIN. Dar, cu toate acestea, brusc şi fără nici un avertisment, Mac Hall l-a concediat.

50 Pentru mai multe detalii asupra SIL, istoricul, activităţile acestuia, şi asocierea cu companiile petroliere şi cu familia Rockefeller, a se vedea Gerard Colby şi Charlotte Dennet, *Thy Will Be Done, the Conquest of Amazon: Nelson Rockefeller and Evangelism in the Age of Oil* (New York: HarperColllins, 1995); Joe Kane, *Savages* (New York: Alfred A. Knoptf, 1995) (pentru informaţii despre Rachel Saint, p.85, 156, 227).

51 John D, Martz, *Politics and Petroleum in Ecuador* (New Brunswick and Oxford: Transaction Books, 1987), p. 272.

52 José Carvajal Candall, „Objetivos y Politicas de CEPE“ (Quito, Ecuador: Primer Seminario, 1979), p.88.

Capitolul 25. Demisionez

Concedierea lui Bruno de către Mac Hall a sosit la MAIN ca un trăsnet. A produs agitaţie şi disensiuni în toată compania. Bruno îşi avusese porţia lui de duşmani, dar chiar şi unii dintre aceştia erau panicaţi. Pentru mulţi dintre angajaţi era evident că motivul fusese invidia. În timpul discuţiilor la masa de prânz sau la o cafea, mulţi mărturiseau că erau convinşi că Mac Hall s-a simţit ameninţat de acest bărbat care era cu peste cincisprezece ani mai tânăr şi care condusese firma către noi culmi de rentabilitate.

— Hall nu l-ar fi lăsat pe Bruno să-şi consolideze o imagine atât de bună, a spus cineva. Hall trebuie să fi ştiut că nu mai era decât o chestiune de timp până când Bruno ar fi preluat conducerea şi bătrânul ar fi fost alungat de pe păşune.

Ca şi cum ar fi vrut să confirme aceste teorii, Hall l-a numit pe Paul Priddy noul preşedinte. Paul fusese ani de zile vicepreşedinte la MAIN, un individ amabil, inginer de formaţie. După părerea mea, era un om şters, fără iniţiativă, care avea să se plece în faţa capriciilor preşedintelui şi care nu avea niciodată să îl pună în pericol cu profituri cosmice. Pentru mine, plecarea lui Bruno era devastatoare. Fusese mentorul meu şi un factor esenţial în activitatea noastră internaţională. Priddy, pe de altă parte, se concentrase pe sarcini în ţară şi nu ştia mare lucru despre adevărata natură a rolului nostru de peste hotare. Trebuia să întreb încotro avea să se îndrepte compania de acum încolo. L-am sunat pe Bruno acasă şi l-am găsit filosofând.

— Ei bine, John, el ştia că era o cauză pierdută, mi-a spus Bruno despre Hall, aşa că i-am cerut un pachet de acţiuni foarte bun şi l-am obţinut. Mac controlează o parte uriaşă de acţiuni care îi dau drept de vot, iar odată ce luase hotărârea, nu am mai putut face nimic.

Bruno mi-a împărtăşit faptul că avea în vedere câteva oferte de posturi de conducere la nişte bănci multinaţionale, care ne fuseseră clienţi.

L-am întrebat ce credea că trebuie să fac eu.

— Fii cu ochii în patru, m-a sfătuit. Mac Hall a pierdut contactul cu realitatea, dar nimeni nu i-ar spune asta – mai ales acum, după ceea ce mi-a făcut mie.

Spre sfârşitul lunii martie 1980, încă afectat de concedierea lui Bruno, mi-am luat o vacanţă, cu gând să navighez către Insulele Virgine. Eram însoţit de „Mary“, o tânără care lucra şi ea pentru MAIN. Deşi nu m-am gândit la asta atunci când am ales această destinaţie, acum mi-am dat seama că istoria acelui loc m-a ajutat să mă hotărăsc să pun în aplicare promisiunea pe care mi-o făcusem de Anul Nou. Prima mea idee vagă a apărut înainte de prânz, pe

când înconjuram insula St. John şi ne îndreptam spre canalul Sir Francis Drake, care separă insulele Virgine americane de cele britanice.

Canalul fusese numit, bineînţeles, după flagelul englezesc ce s-a abătut asupra galioanelor spaniole. Acel fapt mi-a amintit de multele momente din ultimii zece ani când mă gândeam la piraţi şi la alte figuri istorice, la bărbaţi ca Drake şi Sir Henry Morgan, care jefuiau, prădau şi exploatau şi care erau, totuşi, lăudaţi – mai mult chiar, ridicaţi la rangul de cavaleri – pentru acţiunile lor. De multe ori mă întrebasem – dat fiind că fusesem crescut în respect faţă de aceşti oameni – dacă ar trebui să am scrupule în privinţa exploatării unor ţări ca Indonezia, Panamá, Columbia şi Ecuador. Atâţia dintre eroii mei – Ethan Allen, Thomas Jefferson, George Washington, Daniel Boone, Davy Crockett, Lewis şi Clark, ca să numesc numai câţiva dintre ei – exploataseră indieni, sclavi şi pământuri care nu le aparţinuseră, iar eu mă întorsesem spre exemplul lor pentru a-mi domoli sentimentul de vinovăţie. Acum, luând-o pe canalul Sir Francis Drake, mi-am dat seama de absurditatea raţionamentelor mele anterioare.

Mi-am amintit câteva lucruri pe care îmi convenise să le ignor de-a lungul anilor. Ethan Allen a petrecut câteva luni pe nave-închisoare britanice fetide şi înghesuite, mare parte din timp în cătuşe grele de fier, şi, apoi, un timp mai îndelungat, într-o temniţă englezească. El a fost prizonier de război, capturat în 1775 în Bătălia de la Montréal, luptând pentru acelaşi tip de libertate pe care o urmăreau acum pentru popoarele lor Jaime Roldós şi Omar Torrijos. Thomas Jefferson, George Washington şi toţi ceilalţi Părinţi Fondatori şi-au riscat vieţile pentru idealuri asemănătoare. Victoria revoluţiei nu era un rezultat sigur; ei îşi dăduseră seama că, dacă pierdeau, aveau să fie spânzuraţi ca trădători. Daniel Boone, Davy Crockett, Lewis şi Clark au îndurat multe greutăţi şi au făcut mari sacrificii.

Dar Drake şi Morgan? Eram uşor nesigur în privinţa acestei perioade din istorie, dar îmi aminteam că Anglia protestantă se simţise foarte ameninţată de Spania catolică. Trebuia să accept posibilitatea că Drake şi Morgan au devenit piraţi pentru a lovi chiar în inima Imperiului spaniol, în acele nave care transportau aur, pentru a apăra sanctitatea Angliei, mai degrabă decât din dorinţa lor de îmbogăţire personală.

În timp ce navigam pe canal în sus, plimbându-ne înainte şi înapoi în bătaia vântului, apropiindu-ne mai mult de munţii care se înălţau din mare – insula Great Thatch la nord şi St. John la sud – nu-mi puteam alunga din minte aceste gânduri. Mary mi-a întins o bere şi a dat mai tare volumul pentru a asculta un cântec de-al lui Jimmy Buffett. Totuşi, în ciuda frumuseţii care mă înconjura şi a senzaţiei de libertate pe care navigatul ţi-o inspiră, de regulă, acum mă simţeam înfuriat. Am încercat să ignor starea aceasta. Am

dat pe gât berea.

Emoţia nu voia să mă părăsească. Am fost înfuriat de acele voci din istorie şi de felul în care mă folosisem de ele pentru a-mi justifica propria lăcomie. Eram furios şi pe părinţii mei, şi pe Tilton – şcoala aceea făţarnică de pe deal – pentru că-mi băgaseră pe gât toată istoria asta. Am deschis o altă sticlă de bere. Aş fi fost în stare să-l omor pe Mac Hall pentru ceea ce-i făcuse lui Bruno.

O barcă din lemn, cu un steag de culorile curcubeului, a trecut pe lângă noi, cu pânzele fluturându-i în vânt de o parte şi de alta, trecând prin canal cu vântul din pupa. Vreo şase tineri şi tinere ţipau şi ne făceau cu mâna, hipioţi în saronguri multicolore, un cuplu gol puşcă pe puntea din faţă. Era evident, dacă te uitai la barcă şi la felul în care arătau ei, că locuiau la bord, o societate comunală, piraţi moderni, liberi, dezinhibaţi.

Am încercat să le fac şi eu cu mâna, doar că mâna mea nu s-a supus.

M-am simţit copleşit de invidie.

Mary stătea pe punte, privindu-i cum se pierdeau în depărtarea din faţa pupei noastre.

— Ţi-ar plăcea să ai o astfel de viaţă? m-a întrebat ea.

Şi atunci am înţeles. Nu avea legătură cu părinţii mei, cu Tilton sau cu Mac Hall. Ceea ce uram eu era viaţa mea. A mea. Persoana responsabilă, cea pe care o dispreţuiam, eram eu.

Mary a strigat ceva. Arăta spre tribord. A venit mai aproape de mine.

— Golful Leinster, a spus. Aici vom ancora diseară.

Acolo, adăpostit de insula St. John, se afla un golfuleţ unde vasele de piraţi se ascundeau pentru a aştepta flota cu aur care trecea prin acest curs de apă. Am navigat mai aproape, apoi i-am dat cârma lui Mary şi m-am îndreptat spre puntea din faţă. În timp ce ea manevra barca în jurul recifului coralier Watermelon şi al frumosului golf, m-am aplecat, am înfăşurat parâma şi am scos ancora din lăcaşul ei. Ea a lăsat să cadă pânza cea mare. Am aruncat ancora peste bord; lanţul a zornăit în apa de cristal, iar barca a început să plutească în derivă până s-a oprit.

După ce ne-am instalat, Mary s-a dus să înoate şi apoi a tras un pui de somn. I-am lăsat un bilet şi m-am dus cu barca la ţărm, vâslind şi acostând chiar sub ruinele unei vechi plantaţii de zahăr. Am stat aici, lângă apă, mult timp, încercând să nu mă gândesc la nimic, concentrându-mă pentru a mă goli de orice emoţie. Dar nu a mers.

După-amiaza târziu, m-am căznit să urc dealul abrupt şi am ajuns pe zidurile părăginite de pe această veche plantaţie, privind în jos la vasul nostru ancorat. Am privit cum soarele cobora înspre Caraibe. Totul părea foarte idilic şi totuşi ştiam că plantaţia care mă înconjura fusese scena unei nenorociri

inimaginabile; sute de sclavi africani muriseră aici – forţaţi cu ţeava puştii să construiască conacul impunător, să planteze şi să recolteze trestia-de-zahăr şi să manipuleze maşinile care transformau zahărul brut în ingredientul de bază al romului. Tihna locului masca istoria sa plină de sălbăticie, cam tot aşa cum masca şi furia care năvălea în mine.

Soarele a dispărut în spatele unei insule înconjurate de munţi. Un imens arc purpuriu s-a întins de-a lungul cerului. Marea a început să se întunece, iar eu am ajuns faţă-n faţă cu adevărul şocant că şi eu fusesem un negustor de sclavi, că slujba mea de la MAIN nu avusese legătură doar cu folosirea datoriilor pentru a include ţările sărace în imperiul global. Previziunile mele umflate nu erau simple vehicule prin care să ne asigurăm că, dacă ţara noastră va avea nevoie de petrol, noi aveam să ne luăm tributul de sânge, iar poziţia mea de partener nu era legată doar de creşterea rentabilităţii firmei. Munca mea se referea şi la oameni şi familiile lor, oameni ca aceia care muriseră pentru a construi zidul pe care stăteam eu, oameni pe care eu îi exploatasem.

Timp de zece ani, fusesem moştenitorul acelor stăpâni de sclavi care mărşăluiseră prin jungla africană şi târâseră femei şi bărbaţi pe navele ancorate la mal. Abordarea mea fusese mai modernă, mai subtilă – nu trebuise niciodată să văd trupuri pe moarte, să miros carnea putrezită sau să aud gemetele agoniei. Dar ceea ce făcusem era absolut la fel de sinistru şi, dat fiind că eu mă puteam retrage, mă puteam desprinde de aspectele personale, de trupuri, de carne şi de gemete, poate că, la o analiză finală, păcătosul mai mare eram eu.

M-am uitat din nou la vas, care se mişca în jurul ancorei, împotrivindu-se fluxului. Mary era pe punte, relaxându-se, bând probabil o margarita şi aşteptându-mă pentru a-mi oferi şi mie una. În acel moment, văzând-o în acea ultimă geană de lumină a zilei, atât de relaxată, de încrezătoare, am fost izbit de ceea ce îi făceam ei şi tuturor celorlalţi care lucrau cu mine, de felul în care îi transformam în asasini economici. Eu le făceam ceea ce-mi făcuse mie Claudine, dar fără a fi sincer cum a fost ea cu mine. Îi seduceam, prin prime şi promovări, să devină exploatatori şi totuşi, ca şi mine, ei erau prinşi în capcana sistemului. Şi ei erau înrobiţi.

M-am întors cu spatele la mare, la golf şi la cerul purpuriu. Mi-am închis ochii în faţa zidului construit de sclavii smulşi din bordeiele lor din Africa. Am încercat să alung totul din minte. Când am deschis ochii, mă uitam la un băţ mare, strâmb, gros ca o bâtă de baseball şi de două ori mai lung. Am sărit în picioare, am apucat băţul şi am început să lovesc pereţii din piatră. Am dat în ei până când m-am prăbuşit de epuizare. După aceea, m-am întins în iarbă, privind la norii care pluteau deasupra mea.

În cele din urmă, m-am întors la barcă. Am stat în picioare pe plajă, uitându-mă la nava ancorată în apele azurii şi am ştiut ce trebuia să fac. Ştiam că, dacă mă întorceam la viaţa mea de dinainte, la MAIN şi la tot ceea ce reprezenta ea, eram pierdut pentru totdeauna. Măririle de salariu, pensia, asigurările şi beneficiile, acţiunile… Cu cât stăteam mai mult, cu atât mai dificil îmi era să ies. Devenisem un sclav. Puteam continua să mă flagelez, aşa cum izbisem în pereţii aceia de piatră, sau puteam scăpa.

Două zile mai târziu, m-am întors la Boston. Pe 1 aprilie 1980 am intrat în biroul lui Paul Priddy şi mi-am dat demisia.

Partea IV. Din 1981 până în prezent

Capitolul 26. Moartea prezidenţială din Ecuador

Nu era câtuşi de puţin uşor să pleci de la MAIN; Paul Priddy a refuzat să mă creadă. Mi-a făcut cu ochiul:

— Întâi aprilie!

L-am asigurat că eram foarte serios. Amintindu-mi sfatul Paulei (să am grijă să nu mă contrazic cu cineva sau să nu creez suspiciuni cum că aş putea divulga activitatea mea de AE) am scos în evidenţă faptul că apreciam tot ceea ce MAIN făcuse pentru mine, dar că era timpul să merg mai departe. Că voisem întotdeauna să scriu despre oamenii din întreaga lume pe care MAIN mă ajutase să-i cunosc, dar nu din perspectivă politică. I-am spus că voiam să devin liber-profesionist pentru *National Geographic* şi alte reviste şi să continui să călătoresc. Mi-am declarat loialitatea faţă de MAIN şi am jurat că aveam să-i înalţ osanale ori de câte ori voi avea prilejul. În cele din urmă, Paul a cedat.

După aceea, toţi ceilalţi au încercat să mă convingă să renunţ la demisie. Mi s-a amintit frecvent despre poziţia mea excelentă, unii spunând chiar că am înnebunit. Am ajuns să înţeleg că nimeni nu voia să accepte faptul că plecam din proprie iniţiativă, cel puţin în parte, deoarece asta îi obliga să se analizeze pe ei înşişi. Dacă nu eram nebun că plecam, atunci ei ar fi trebuit să-şi examineze propria stare de sănătate psihică pentru că rămâneau. Aşa că le era mai uşor să mă considere o persoană care-şi ieşise din minţi.

Enervante, în mod special, erau reacţiile oamenilor mei. În ochii lor, eu eram cel care îi părăsea şi se părea că nu exista cineva destul de puternic care să-mi ia locul. În orice caz, eram hotărât. După toţi acei ani de ezitări, acum eram hotărât să fac efectiv curăţenie.

Din nefericire, nu prea a mers aşa de uşor. Ce-i drept, nu mai aveam slujbă, iar, din moment ce fusesem departe de a fi un partener cu drepturi depline, suma obţinută din vânzarea acţiunilor nu îmi ajungea pentru a mă retrage. Dacă aş mai fi stat câţiva ani la MAIN, aş fi putut deveni milionarul de patruzeci de ani pe care mi-l imaginasem; dar, la treizeci şi cinci de ani, mai aveam cale lungă până să îndeplinesc acest obiectiv. Era un aprilie rece, deprimant, în Boston.

Apoi, într-o zi, Paul Priddy m-a sunat, încercând să mă convingă să-i fac o vizită la birou.

— Unul dintre clienţii noştri ne ameninţă că ne părăseşte, mi-a spus el. Ne-au angajat deoarece voiau ca tu să-i reprezinţi în boxa martorilor-experţi.

M-am gândit îndelung la asta. Chiar în momentul în care mă

aşezasem vizavi de Paul, la biroul lui, luasem deja decizia. Mi-am spus preţul – un procent care era de trei ori mai mare decât salariul meu de la MAIN. Spre surprinderea mea, a acceptat şi aşa am luat startul într-o nouă carieră.

În anii următori, am fost angajat ca martor-expert, extrem de bine plătit – în principal, pentru companiile de utilităţi electrice din SUA care căutau să construiască noi uzine electrice, pentru care erau necesare aprobări de construcţie eliberate de către comisiile de specialitate. Unul dintre clienţii mei era Compania de Servicii Publice din New Hampshire. Treaba mea era să justific, sub jurământ, fezabilitatea economică a unei centrale nucleare foarte controversate, de la Seabrook.

Deşi nu mai eram implicat direct în America Latină, am continuat să urmăresc evenimentele de acolo. Ca martor-expert, aveam timp liber cu carul între înfăţişările în boxa martorilor. Am păstrat legătura cu Paula şi mi-am reînnoit vechi prietenii din timpul perioadei mele petrecute în cadrul Peace Corps, în Ecuador – o ţară care ajunsese deodată în centrul scenei politicilor petroliere internaţionale.

Jaime Roldós avansa. El îşi luase în serios promisiunile din campanie, fiind pe cale să lanseze un atac complex asupra companiilor de petrol. Părea să înţeleagă clar nişte lucruri pe care mulţi dintre cei aflaţi pe ambele maluri ale Canalului Panamá le ignoraseră fie din greşeală, fie intenţionat. El înţelegea curentele subterane care ameninţau să transforme lumea într-un imperiu global şi să-i retrogradeze pe cetăţenii ţării sale, oferindu-le un rol minor, apropiat de sclavaj. Pe măsură ce citeam articole de presă despre el, eram impresionat nu numai de hotărârea sa, dar şi de abilitatea lui de a percepe chestiuni foarte profunde. Iar cele mai profunde chestiuni conduceau spre faptul că pătrundeam într-o nouă epocă a politicii mondiale.

În noiembrie 1980, Carter a pierdut alegerile prezidenţiale în faţa lui Ronald Reagan. Tratatul privind Canalul Panamá, pe care îl renegociaseră el cu Torrijos, situaţia din Iran, în special, ostaticii ţinuţi în Ambasada Statelor Unite şi încercarea eşuată de a-i salva, fuseseră factori decisivi. În orice caz, se mai întâmpla ceva, mult mai subtil. Un preşedinte, al cărui cel mai important ţel era pacea mondială şi care era hotărât să reducă dependenţa SUA faţă de petrol, era înlocuit cu un om care credea că locul cuvenit Statelor Unite se afla în vârful piramidei mondiale, constituită pe forţa militară, şi că a controla câmpurile petrolifere, indiferent unde se aflau, făcea parte din al nostru *Manifest Destiny*. Un preşedinte care instalase panouri solare pe acoperişul Casei Albe era înlocuit cu unul care, imediat după ce s-a instalat în Biroul Oval, a ordonat ca acestea să fie înlăturate.

E posibil ca Jimmy Carter să nu fi fost un politician eficient, dar el avea o viziune asupra Americii care se încadra în modelul aceleia descrise în

Declaraţia de Independenţă. Privind retrospectiv, acum îmi pare anacronic şi naiv, o întoarcere la idealurile care au modelat această naţiune şi care i-au atras pe mulţi dintre strămoşii noştri pe ţărmurile ei. Dacă îl comparăm cu predecesorii şi succesorii săi imediaţi, el reprezenta o anomalie. Viziunea sa asupra lumii era incompatibilă cu cea a asasinilor economici.

Reagan, pe de altă parte, era, în mod indiscutabil, un constructor al imperiului global, un slujitor al corporatocraţiei. La vremea alegerii sale, mi s-a părut convenabil faptul că fusese actor la Hollywood – un om care urmase ordinele primite de la potentaţi şi care ştiuse cum să se orienteze. Aceasta avea să fie semnătura lui. El avea să livreze pentru cei care făceau un du-te-vino între birourile de preşedinţi executivi, consiliile băncilor şi sălile guvernamentale. Avea să-i servească pe cei care păreau să-l ajute, dar care, de fapt, conduceau guvernul – oameni ca vicepreşedintele George W.H. Bush, ministrul de externe George Schultz, ministrul apărării Caspar Weinberger, Richard Cheney, Richard Helms şi Robert McNamara. El avea să apere ceea ce voiau ei: o ţară care să controleze lumea şi toate resursele ei, o lume care să răspundă la comenzile Americii, o armată americană care să impună regulile făcute de americani şi un sistem de comerţ internaţional şi bancar care să susţină America la preşedinţia imperiului global.

Privind spre viitor, mi se părea că intram într-o perioadă propice asasinilor economici. Era o altă întorsătură a destinului că alesesem să mă retrag exact în acest moment din istorie. Cu cât mă gândeam mai mult la asta, cu atât îmi părea mai bine. Ştiam că sincronizarea mea fusese perfectă. Cât despre ceea ce reprezenta ea pe termen lung, nu puteam da în bobi; în orice caz, ştiam din istorie că imperiile nu durează o veşnicie şi că pendulul se mişcă întotdeauna în ambele direcţii. Din punctul meu de vedere, oameni ca Roldós dăruiau speranţa. Eram sigur că noul preşedinte al Ecuadorului înţelegea multe dintre subtilităţile situaţiei actuale. Ştiam că fusese un admirator al lui Torrijos şi că îl aplaudase pe Carter pentru poziţia sa curajoasă referitoare la chestiunea Canalului Panamá. Eram sigur că Roldós nu va ezita. Puteam numai să sper că hotărârea de care dădea dovadă va reprezenta un îndemn şi pentru liderii celorlalte ţări, care aveau nevoie de tipul de inspiraţie pe care îl ofereau el şi Torrijos.

La începutul anului 1981, administraţia Roldós şi-a prezentat în faţa Congresului ecuadorian noua lege privind hidrocarburile. Dacă aceasta ajungea să fie aplicată, atunci ea avea să reformeze relaţiile ţării cu companiile de petrol. Conform multor standarde, aceasta putea fi considerată revoluţionară şi chiar radicală. Ea viza, desigur, schimbarea felului în care se făceau afacerile. Influenţa ei avea să se răspândească dincolo de graniţele Ecuadorului, în mare parte din America Latină şi în întreaga lume[53].

Companiile petroliere au reacţionat previzibil – au tras toate frânele. Oamenii lor de la relaţii publice s-au apucat de treabă pentru a-l discredita pe Jaime Roldós, iar cei care făceau lobby pentru ei au apărut în Quito şi la Washington cu serviete pline de ameninţări şi mită. Au încercat să-l zugrăvească pe primul preşedinte al Ecuadorului ales în mod democratic, în vremurile moderne, ca pe un al doilea Castro. Dar Roldós nu avea să cedeze în faţa intimidărilor, răspunzând prin denunţarea conspiraţiei dintre politică, petrol şi religie. El a acuzat, în mod deschis, Summer Institute of Linguistics de a fi colaborat în secret cu companiile petroliere şi apoi, făcând o mişcare extrem de curajoasă – sau poate necugetată – el a ordonat celor de la SIL să părăsească ţara[54].

La numai câteva săptămâni după ce a trimis pachetul de legi la Congres şi la câteva zile după ce i-a expulzat pe misionarii de la SIL, Roldós i-a avertizat pe străinii care aveau interese în Ecuador, inclusiv companiile de petrol, dar fără a se limita la acestea, că dacă nu aveau să aplice proiecte care să-i ajute pe cetăţenii ţării, vor fi forţaţi, la rândul lor, să părăsească teritoriul acesteia. El a ţinut un discurs important pe Stadionul Olimpic Atahualpa din Quito, după care a plecat spre o restrânsă comunitate din sudul Ecuadorului.

A murit acolo, într-un îngrozitor accident de avion, în ziua de 24 mai 1981[55].

Lumea a fost şocată. Locuitorii Americii Latine erau revoltaţi. Ziarele din întreaga emisferă titrau: „Asasinat CIA!“ La faptul că Washingtonul şi companiile de petrol îl urau se adăugau şi destule circumstanţe care păreau să sprijine asemenea acuzaţii, iar aceste suspiciuni căpătau o şi mai mare greutate pe măsură ce începeau să fie cunoscute şi alte amănunte. Nu s-a dovedit niciodată nimic, dar martori oculari au afirmat că Roldós i-a avertizat dinainte despre încercări de asasinat şi că îşi luase precauţii, inclusiv călătoria cu două avioane. În ultimul moment unul dintre ofiţerii săi de securitate îl convinsese să urce la bordul avionului-momeală. Cel care a sărit în aer.

În ciuda reacţiei internaţionale, ştirile ajungeau cu greu în presa din SUA.

Osvaldo Hurtado a devenit preşedintele Ecuadorului. El a reabilitat Summer Institute of Linguistics şi companiile petroliere care îl sponsorizau. Până la sfârşitul anului, a lansat un program ambiţios de mărire a forărilor petroliere executate de Texaco şi de alte companii străine în Golful Guayaquil şi în Bazinul Amazonului[56].

Omar Torrijos, elogiindu-l pe Roldós, l-a numit „fratele“ său. El a mai mărturisit şi că avea coşmaruri despre propria sa asasinare; se vedea căzând din cer într-o uriaşă minge de foc. Era o adevărată profeţie.

53 John D. Martz, *Politics and Petroleum in Ecuador* (New Brunswick and Oxford: Transaction Books, 1987), p.272.
54 Gerard Colby şi Charlotte Denett: *Thy Will Be Done, The Conquest of the Amazon: Nelson Rockefeller and Evangelism in the Age of Oil* (New York, HarperCollins, 1995), p.813.
55 John D. Martz, *Politics and Petroleum in Ecuador* (New Brunswick and Oxford: Transaction Books, 1987), p.303.
56 John D. Martz, *Politics and Petroleum in Ecuador* (New Brunswick and Oxford: Transaction Books, 1987), p.381, 400.

Capitolul 27. Panamá: o altă moarte prezidenţială

Am fost de-a dreptul înmărmurit de moartea lui Roldós, deşi poate că n-ar fi trebuit să fiu. Eram orice, dar nu naiv. Ştiam despre Arbenz, Mossadegh, Allende, şi despre mulţi alţi oameni ale căror nume nu ajunseseră niciodată în ziare sau în cărţile de istorie, dar ale căror vieţi fuseseră distruse şi, uneori, întrerupte cu violenţă pentru că se opuseseră corporatocraţiei. În orice caz, eram şocat. Era atât de surprinzător.

După succesul nostru fenomenal în Arabia Saudită, ajunsesem la concluzia că asemenea acţiuni pe faţă, nejustificate, absurde, aparţineau trecutului. Credeam că şacalii fuseseră trimişi la grădina zoologică. Acum constatam însă că mă înşelasem. Nu aveam nici o îndoială că moartea lui Roldós nu fusese un accident. Avea toate caracteristicile unui asasinat orchestrat de CIA. Am înţeles că totul fusese făcut atât de evident pentru a transmite un mesaj. Noua administraţie a lui Reagan, la care se adăuga imaginea de cowboy improvizat de la Hollywood, era modul ideal pentru a transmite un asemenea mesaj. Şacalii se întorseseră şi voiau ca acest lucru să fie ştiut de Omar Torrijos sau de oricine altcineva ar mai fi avut fie doar şi ideea de a se alătura unei cruciade împotriva corporatocraţiei.

Torrijos nu putea fi însă îngenuncheat. Ca şi Roldós, el refuza să se lase intimidat. La rândul lui, eliminase Summer Institute of Linguistics şi refuzase cu încăpăţânare să cedeze insistenţelor administraţiei Reagan de a renegocia tratatul privind Canalul.

La două luni după moartea lui Roldós, coşmarul lui Omar Torrijos a devenit realitate; a murit într-un accident de avion la 31 iulie 1981.

America Latină şi întreaga lume s-a cutremurat. Torrijos era cunoscut pe întreg globul; el era respectat ca fiind bărbatul care forţase Statele Unite să cedeze Canalul Panamá posesorului de drept şi care continua să-l înfrunte pe Ronald Reagan. Era un campion al drepturilor omului, şeful unui stat care-şi deschisese braţele pentru a-i primi pe refugiaţii din toate zonele spectrului politic, inclusiv pe şahul Iranului, o voce carismatică susţinând dreptatea socială, care, după opinia multora, urma să fie nominalizat la Premiul Nobel pentru Pace. Acum era mort. „Asasinat CIA!“ a devenit încă o dată titlul articolelor şi al editorialelor de presă.

Graham Greene şi-a început cartea *Getting to Know the General* (Cum l-am cunoscut pe General), cea rezultată în urma acelei călătorii când l-am şi întâlnit la Hotelul Panamá, cu următorul paragraf:

> În august 1981, aveam geanta burduşită pentru cea de-a

cincea vizită în Panamá, când am primit telefonic vestea că murise Generalul Omar Torrijos Herrera, prietenul şi gazda mea. Avionul micuţ în care zbura către casa pe care o deţinea în Coclesito, în munţii din Panamá, se prăbuşise şi nu existau supravieţuitori. La câteva zile după aceea, garda sa personală, sergentul Chuchu, alias José Jesús Martinez, fost profesor de filosofie marxistă la Universitatea Panamá, profesor de matematică şi poet, mi-a spus prin telefon:

— Era o bombă în avion. Ştiu că era o bombă în avion, dar nu-ţi pot spune, prin telefon, de ce[57].

Oamenii de pretutindeni au deplâns moartea acestui om care-şi câştigase reputaţia de apărător al celor săraci şi defavorizaţi şi au cerut cu insistenţă Washingtonului să deschidă o anchetă asupra activităţilor CIA. În orice caz, aşa ceva nu avea să se întâmple. Erau mulţi cei care îl urau pe Torrijos, iar lista includea persoane cu o putere incredibilă. Înainte de moartea sa, se ştia că era detestat de preşedintele Reagan, de vicepreşedintele Bush, de ministrul apărării, Weinberger şi de Consiliul Şefilor de Personal, ca şi de directorii executivi ai unor companii puternice.

Şefii militari erau, în mod special, înfuriaţi de prevederile din Tratatul Carter-Torrijos care îi obligau să închidă Şcoala Americilor şi Comandamentul militar sudic al SUA. În consecinţă, aceşti şefi se confruntau cu o problemă serioasă. Fie trebuiau să pună la cale o modalitate de a se sustrage noului tratat, fie trebuiau să găsească o altă ţară dispusă să le adăpostească bazele – o perspectivă prea puţin probabilă pentru sfârşitul secolului XX. Desigur, mai aveau şi o altă opţiune: să se descotorosească de Torrijos şi să renegocieze tratatul cu succesorul acestuia.

Printre inamicii corporatişti ai lui Torrijos se numărau giganticele multinaţionale. Cele mai multe dintre acestea aveau legături strânse cu politicienii americani implicaţi în exploatarea forţei de muncă şi a resurselor naturale ale Americii Latine – ţiţei, lemn, fier, cupru, bauxită şi pământuri pentru agricultură. Printre aceste companii se aflau cele care deţineau firme de producţie, de comunicaţii şi inginerie şi alte corporaţii având ca obiect de activitate tehnologia.

Grupul Bechtel, Inc. este un exemplu important de relaţie amiabilă între o companie privată şi guvernul SUA. Cunoşteam prea bine Bechtel; deseori, noi, cei de la MAIN, cooperam îndeaproape cu această companie, iar arhitectul-şef de acolo mi-a devenit prieten bun. Bechtel era compania de inginerie şi construcţii cea mai influentă din Statele Unite. Preşedinţii ei şi directorii executivi îi includeau pe George Schultz şi pe Caspar Weinberger,

care îl urau pe Torrijos pentru că începuse să cocheteze îndrăzneţ cu ideea unui plan japonez prin care Canalul existent urma să fie înlocuit cu unul nou, mai eficient[58]. O asemenea mişcare nu numai că transfera proprietatea Canalului de la Statele Unite către Panamá, dar îi excludea şi pe cei de la Bechtel de la participarea la proiectul de inginerie atât de atrăgător, cu cel mai mare potenţial financiar al secolului.

Torrijos îi înfruntase pe oamenii aceştia, şi o făcuse cu graţie, farmec şi cu un minunat simţ al umorului. Acum era mort şi fusese înlocuit cu un protejat, Manuel Noriega, un om căruia îi lipseau inteligenţa, farmecul şi isteţimea lui Torrijos, un om pe care mulţi îl credeau incapabil să li se opună celor ca Reagan, Bush şi Becht la nivel mondial.

Eu, personal, am fost răvăşit de această tragedie. M-am gândit ore în şir la discuţiile mele cu Torrijos. Într-o noapte, târziu, m-am uitat îndelung la o fotografie de-a lui dintr-o revistă şi mi-am adus aminte de prima mea noapte în Panamá, călătorind cu un taxi prin ploaie şi oprind în faţa unei fotografii a sa de pe un panou uriaş. „Idealul lui Omar este libertatea; nu s-a inventat încă glonţul care să poată ucide un ideal!“ Amintirea acelui slogan m-a înfiorat, la fel cum mi se întâmplase şi în acea noapte ploioasă.

Nu aveam cum şti pe-atunci că Torrijos avea să colaboreze cu Carter la redarea Canalului Panamá oamenilor cărora el le aparţinea de fapt sau că această victorie, împreună cu încercarea lui de a reconcilia diferendele dintre socialiştii din America Latină şi dictatori, vor înfuria atât de mult administraţia Reagan-Bush, încât aceasta va face tot posibilul să-l ucidă. Nu aveam cum să ştiu că, într-o altă noapte întunecată, el avea să fie ucis într-un zbor de rutină la bordul avionului său Twin Otter sau că aproape întreaga opinie publică din afara Statelor Unite nu avea nici o îndoială că moartea lui Torrijos, la vârsta de cincizeci şi doi de ani, era o crimă în plus din seria asasinatelor comise de CIA.

Dacă Torrijos ar fi trăit, fără îndoială că el ar fi căutat să ţină în frâu violenţa în creştere care a lovit atâtea naţiuni din America Centrală şi de Sud. Pe baza dosarului său, putem presupune că ar fi încercat să pună la cale o înţelegere pentru a atenua distrugerea regiunilor amazoniene din Ecuador, Columbia şi Perú, de către companiile de petrol internaţionale. O asemenea acţiune ar fi generat conflicte teribile pe care Washingtonul le numeşte războaie teroriste sau ale traficanţilor, dar pe care Torrijos le-ar fi considerat ca pe nişte acţiuni întreprinse de oameni disperaţi pentru a-şi proteja familiile şi căminele. Şi ceea ce este cel mai important, sunt convins că el ar fi servit drept model pentru o nouă generaţie de lideri ai Americilor, Africii şi Asiei – lucru pe care CIA, NSA sau asasinii economici nu l-ar fi permis.

57 Graham Greene, *Getting to Know the General* (New York: Pocket Books, 1984), p.11.
58 George Schultz era ministrul finanţelor şi preşedintele Consiliului de Politici Economice pe vremea lui Nixon-Ford, 1972–1974, preşedinte al grupului Bechtel, 1974–1982, ministru de externe sub Reagan-Bush, 1982–1989; Caspar Weinberger a fost director al Oficiului de Management şi Buget şi secretar al Sănătăţii, Educaţiei şi Asistenţei sociale sub Nixon-Ford, 1973–'75, vicepreşedinte şi consilier general la Bechtel Group, 1975–'80, ministru al apărării sub Reagan-Bush, 1980–'87.

Capitolul 28. Compania mea de energie – Enron – şi George Bush

În momentul morţii lui Torrijos, trecuseră câteva luni de când n-o mai văzusem pe Paula. Aveam relaţii cu câteva femei, printre care se număra şi Winifred Grant, o tânără specialistă în probleme de mediu, pe care o întâlnisem la MAIN şi al cărei tată se întâmplase să fie arhitectul-şef de la Bechtel. Paula se întâlnea cu un ziarist columbian. Am rămas prieteni, dar am căzut de acord să renunţăm la aspectul romanţios al legăturii noastre.

Mă luptam cu slujba mea de martor-expert, mai ales în cazul justificării uzinei nucleare Seabrook. De multe ori aveam senzaţia că mă vândusem din nou, revenind la un vechi rol, pur şi simplu de dragul banilor. Winifred mi-a fost de un imens ajutor în această perioadă. Era o ecologistă declarată, înţelegând totuşi necesitatea practică a producerii unor cantităţi şi mai mari de energie electrică. Crescuse în zona Berkeley din Golful estic al oraşului San Francisco şi absolvise UC Berkeley. Era o tipă fără prejudecăţi, ale cărei principii de viaţă contrastau cu cele ale părinţilor mei puritani şi ale lui Ann.

Relaţia noastră a evoluat. Winifred şi-a luat o perioadă de concediu de la MAIN şi am navigat împreună pe coasta Oceanului Atlantic, spre Florida. Nu ne grăbeam, abandonam vasul în diferite porturi, astfel încât eu să pot depune mărturii în diverse procese. În cele din urmă, am ridicat pânzele spre West Palm Beach, Florida, unde am închiriat un apartament. Ne-am căsătorit şi fiica noastră, Jessica, s-a născut pe 17 mai 1982. Aveam 36 de ani, fiind cu mult mai în vârstă decât toţi ceilalţi tătici care-şi pierdeau vremea pe la cursurile Lamaze.

O parte din rolul meu în cazul Seabrook era să conving Comisia de Servicii Publice din New Hampshire că energia nucleară era cea mai bună şi cea mai economică alternativă prin care se putea genera electricitate în stat. Din nefericire, cu cât studiam mai temeinic chestiunea, cu atât mai mult începeam să pun la îndoială validitatea propriilor mele argumente. Literatura de specialitate se schimba în permanenţă în acele vremuri, reflectând un progres constant al cercetării, iar rezultatele indicau, cu tot mai multă convingere, că multe alte forme de energie alternativă erau superioare din punct de vedere tehnic şi mult mai economice decât energia nucleară.

Balanţa începea să se clatine în defavoarea vechii teorii conform căreia energia nucleară era sigură. Apăruseră dubii serioase privind integritatea sistemelor de rezervă, pregătirea operatorilor, tendinţa umană de a

face greşeli, uzura echipamentului, precum şi depozitarea necorespunzătoare a deşeurilor nucleare. Eu personal nu mă simţeam sigur pe poziţia pe care trebuia să o adopt – pe care eram plătit să o adopt – sub jurământ în ceea ce era similar cu o curte de judecată. În acelaşi timp, mă convinsesem că unele dintre tehnologiile nou apărute ofereau metode de generare a energiei electrice care chiar puteau influenţa benefic mediul înconjurător. Acest lucru era valabil, în special, în zona de generare a electricităţii din substanţe care, în urmă cu ceva timp, erau considerate drept produse reziduale.

Într-o bună zi, l-am informat pe şeful meu de la compania de utilităţi din New Hampshire că nu mai puteam depune mărturie în numele lor. Am renunţat la această carieră profitabilă şi m-am hotărât să întemeiez o companie care să promoveze unele dintre noile tehnologii de pe planşa de proiectare, punând astfel teoria în practică. Winifred m-a sprijinit sută la sută, în ciuda incertitudinilor legate de această aventură şi a faptului că pentru ea era prima dată în viaţă când începea să pună bazele unei familii.

La câteva luni după naşterea fiicei noastre, Jessica, în 1982, am înfiinţat Independent Power Systems (IPS), o companie a cărei misiune viza, printre altele, să dezvolte uzine de energie benefice pentru mediu şi să reprezinte un model care să-i inspire pe ceilalţi să procedeze şi ei la fel. Era o afacere cu riscuri foarte mari şi, în cele din urmă, toţi concurenţii noştri au eşuat. În orice caz, nouă ne-au venit în ajutor „coincidenţele“. În realitate, eram conştient că, de fiecare dată când cineva ne dădea o mână de ajutor, era vorba, de fapt, despre o recompensă pentru serviciile mele anterioare şi pentru că păstrasem tăcerea.

Bruno Zambotti acceptase un post de vârf la Banca de Dezvoltare Interamericană. El a fost de acord să facă parte din consiliul IPS şi să ajute la finanţarea tinerei societăţi. Am primit sprijin de la Bankers Trust, ESI Energy, Prudential Insurance Company, Chadbourne and Parke (o mare firmă de avocatură de pe Wall Street, unde fusese asociat şi Ed Muskie, senator, candidat la preşedinţie şi secretar de stat) şi de la Riley Stoker Corporation (o firmă de inginerie deţinută de Ashland Oil Company, care proiecta şi construia boilere extrem de sofisticate şi de inovatoare pentru uzine electrice). Eram sprijiniţi chiar şi de Congresul SUA, care a nominalizat IPS pentru a fi scutită de la plata unei taxe specifice şi care, pe parcurs, ne-a dat un avantaj clar în faţa concurenţei.

În 1986, IPS şi Bechtel, simultan – dar independent una de cealaltă – au început construcţia de uzine electrice care foloseau tehnologii inovatoare, de ultimă generaţie, pentru arderea cărbunelui rezidual fără a produce ploaie acidă. Până la sfârşitul deceniului, aceste două uzine au revoluţionat industria de utilităţi, contribuind în mod direct la o nouă legislaţie antipoluare,

dovedind, o dată pentru totdeauna, că numeroase aşa-zise produse reziduale puteau fi convertite în electricitate şi că până şi cărbunele putea fi ars fără a produce ploaie acidă, contrazicând, aşadar, argumentele contrare pe care le susţinea compania de utilităţi de atâta vreme. Uzina noastră mai stabilea şi că asemenea tehnologii neprobate, de ultimă generaţie, puteau fi finanţate de o companie mică, independentă, prin Wall Street şi prin alte mijloace convenţionale[59]. Şi ca beneficiu adiţional, uzina electrică a IPS direcţiona căldura spre o seră hidroponică de aproape două hectare, în loc să se folosească de lacuri sau de turnuri de răcire.

Rolul meu de preşedinte la IPS îmi asigura un contact nemijlocit şi amănunţit cu industria energetică. Aveam de-a face cu unii dintre cei mai influenţi oameni din branşă: avocaţi, specialişti în lobby, bancheri de investiţii şi directori de cel mai înalt nivel de la firme importante. Şi mai aveam şi avantajul unui socru care petrecuse peste treizeci de ani la Bechtel, care se ridicase până la poziţia de arhitect-şef şi care era, la acel moment, responsabil cu construcţia unui oraş în Arabia Saudită – un rezultat direct al misiunii pe care o îndeplinisem la începutul anilor 1970, în timpul Afacerii de spălare a banilor Arabiei Saudite. Winifred crescuse în apropiere de sediul central al firmei Bechtel din San Francisco şi era şi ea un membru al familiei corporatiste; prima sa slujbă, după absolvirea Universităţii Berkeley, a fost la Bechtel.

Industria energetică trecea printr-o perioadă de restructurări majore. Marile firme de inginerie se luptau pentru a prelua sau cel puţin pentru a concura cu acele companii de utilităţi care, înainte, se bucuraseră de privilegiile monopolurilor locale. Dezordine era cuvântul de ordine al zilei, iar regulile se schimbau peste noapte. Existau oportunităţi din belşug pentru indivizii ambiţioşi care să profite de situaţii care puneau în dificultate justiţia şi Congresul. Perioada aceasta a fost denumită de experţii în industrie drept epoca „Vestului Sălbatic al Energiei“.

Una dintre victimele acestui proces era MAIN. După cum prezisese Bruno, Mac Hall îşi pierduse contactul cu realitatea şi nimeni nu îndrăznea să i-o spună verde-n faţă. Paul Priddy nu deţinuse niciodată controlul, iar conducerea de la MAIN nu numai că nu reuşise să profite de schimbările care se petreceau în industrie, dar a comis şi o serie de greşeli fatale. La numai câţiva ani după ce Bruno adusese profituri uriaşe, MAIN a renunţat la rolul său de asasin economic, ajungând să fie strâmtorată din punct de vedere financiar. Asociaţii au vândut MAIN uneia dintre cele mai mari firme de inginerie şi construcţii care îşi jucase corect cărţile.

În timp ce eu primisem aproape treizeci de dolari pe acţiune pentru stocul meu în 1980, asociaţii rămaşi au reuşit să vândă la mai puţin de

jumătate din suma aceasta, circa patru ani mai târziu. Astfel s-au sfârşit în umilinţă o sută de ani de activitate îndepliniţi cu fruntea sus. Mă întrista să văd compania închisă, dar mă simţeam împăcat pentru faptul că mă retrăsesem atunci când am făcut-o. O perioadă, numele MAIN s-a păstrat şi sub noua conducere, pentru ca ulterior să se renunţe la el. Logoul care avusese o pondere atât de mare în ţări din întreaga lume căzuse în uitare.

MAIN era un exemplu de companie care nu se adaptase bine la atmosfera în schimbare din industria energetică. La cealaltă extremă a spectrului se afla o companie pe care noi, cei din interior, o consideram fascinantă: Enron. Una dintre organizaţiile cu cea mai rapidă ascensiune din branşă părea să fi răsărit din senin, începând imediat să încheie afaceri-mamut. Majoritatea întâlnirilor de afaceri se deschid cu câteva momente de conversaţie de complezenţă, în timp ce participanţii îşi ocupă locurile, îşi toarnă cafea sau îşi aranjează hârtiile; în zilele acelea, conversaţia se învârtea, de cele mai multe ori, în jurul lui Enron. Nimeni din cei din afara companiei nu-şi putea închipui cum reuşea Enron să înfăptuiască asemenea miracole. Cei din interior ne zâmbeau şi păstrau tăcerea. Din când în când, atunci când erau încolţiţi, vorbeau despre noi abordări privind managementul, despre „finanţare creatoare“ şi despre hotărârea lor de a angaja directori care ştiau să-şi croiască drum pe culoarele puterii din capitalele lumii.

Mie, toate acestea îmi sunau ca o nouă versiune a tehnicilor asasinatului economic. Imperiul global mărşăluia înainte în pas rapid.

Pentru cei ca noi, interesaţi de petrol şi de evenimentele de pe scena internaţională, mai exista un subiect foarte fierbinte care apărea frecvent în discuţii: fiul vicepreşedintelui, George W. Bush. Prima sa companie energetică, Arbusto (termenul spaniol pentru *bush* – „tufiş“), fusese un eşec, fiind salvată în ultimul moment printr-o fuziune cu Spectrum 7, în 1984. Apoi, Spectrum 7 a fost şi ea la un pas de faliment şi a fost cumpărată, în 1986, de Harken Energy Corporation; G.W. Bush a rămas ca membru în consiliul de administraţie şi consultant cu un salariu anual de 120 000 dolari[60].

Noi toţi presupuneam că faptul de a avea un tată vicepreşedinte al SUA avusese o mare influenţă în luarea acestei decizii, din moment ce portofoliul de realizări ca manager în afacerea cu petrol deţinut de tânărul Bush nu era, în mod cert, o garanţie. Şi părea că nu e deloc o coincidenţă faptul că Harken a profitat de această ocazie pentru a se extinde la nivel internaţional pentru prima dată de la înfiinţarea sa, începând să caute, în mod activ, oportunităţi de investiţii în petrol în Orientul Mijlociu. Revista *Vanity Fair* scria: „Din momentul în care Bush şi-a luat locul în consiliu, lucruri minunate au început să li se întâmple celor de la Harken – noi investiţii, surse de finanţare neaşteptate, drepturi de forare apărute din senin.“[61]

În 1989, Amoco era în negocieri cu guvernul statului Bahrain pentru drepturi de forare pe platforma marină. Atunci, vicepreşedintele Bush a fost ales preşedinte. La scurt timp după aceea, Michael Ameen – un consultant de la Departamentul de Stat desemnat să-l ţină la curent cu informaţii pe noul ambasador al SUA în Bahrain, Charles Hostler – a aranjat câteva întâlniri între guvernul din Bahrain şi Harken Energy. Brusc, Amoco a fost înlocuită de Harken. Deşi Harken nu mai forase până atunci în afara sud-estului Statelor Unite şi niciodată în largul oceanului, ea a obţinut drepturile exclusive de forare în Bahrain, ceva ce nu se mai întâmplase niciodată în lumea arabă. În câteva săptămâni, preţul acţiunilor de la Harken Energy a crescut cu peste douăzeci de procente, de la 4,50 dolari, până la 5,50 dolari per acţiune62.

Chiar şi oamenii versaţi în domeniul energiei au fost şocaţi de ceea ce se petrecuse în Bahrain.

— Sper că G.W. Bush nu pune la cale ceva care îl va costa scump pe taică-său, spunea un avocat, prieten de-al meu care se specializase în industria energetică şi care era şi un susţinător de bază al Partidului Republican. Savuram câte un cocteil într-un bar aflat în colţ pe Wall Street, ceva mai sus de World Trade Center. El şi-a exprimat neliniştea.

— Mă întreb dacă merită cu adevărat, a continuat, dând din cap cu tristeţe. Merită cariera fiului său ca tatăl să rişte preşedinţia?

Eu eram mai puţin surprins decât colegii mei de generaţie, dar cred că aveam o perspectivă unică asupra lucrurilor. Lucrasem pentru guvernul din Kuwait, Arabia Saudită, Egipt şi Iran, cunoşteam îndeaproape politica din Orientul Mijlociu şi ştiam că Bush, ca oricare dintre directorii de la Enron, făcea parte dintr-o reţea pe care eu şi colegii mei, asasini economici, o creaserăm; ei erau domnii feudali şi stăpânii plantaţiei63.

59 Pentru informaţii suplimentare despre IPS, despre compania Archbald Power Corporation deţinută în totalitate şi despre fostul preşedinte executiv, John Perkins, a se vedea Jack M. Daly şi Thomas J. Duffy, „Burning Coal's Waste at Archbald", *Civil Engineering*, iulie 1988; Vince Coveleskie, „CoGeneration Plant Attributes Cited", *The Scranton Times*, 17 octombrie 1987; Robert Curran, „Archbald Facility Dedicated", *Scranton Tribune*, 17 octombrie 1987; „Archbald Plant Will Turn Coal Waste into Power", Citizen's Voice, Wilkes-Barre, PA, 6 iunie 1988; „Liabilities to Assets: Culm to Light, Food", editorial, *Citizen's Voice*, Wilkes-Barre, PA, 7 iunie 1988.

60 Joe Conason, „The George W. Bush Success Story", *Harpers Magazine*, februarie 2000; Craig Unger, „Saving the Saudis", Vanity Fair, octombrie 2003, p.165.

61 Craig Unger, „Saving the Saudis", *Vanity Fair*, octombrie 2003, p.178.

62 Vezi George Lardner Jr. şi Lois Romano, „The turning Point After Coming Up Dry", *Washington Post*, 30 July 1999; Joe Conason, „The George W. Bush Success Story", *Harpers Magazine*, februarie 2000; şi Sam Parry, „The Bush Family Oiligarchy – Part Two: The Third Generation", http:/www.newnetizen.com/presidential/bushoiligarchy.htm (accesat pe 19 aprilie 2002).

63 Această teorie a căpătat noi semnificaţii şi părea gata să ajungă sub ochii opiniei publice când, câţiva ani mai târziu, părea clar că cea mai respectată firmă de contabilitate, aceea a lui Arthur Andersen, conspirase împreună cu directorii de la Enron să-i înşele cu miliarde de dolari pe consumatorii de energie, angajaţii de la Enron şi publicul american. Iminenţa războiului din Irak, din 2003, a distras atenţia publicului în altă direcţie. În timpul războiului, Bahrain a jucat un rol critic în strategia preşedintelui George W. Bush.

Capitolul 29. Iau mită

În această perioadă a vieţii mele, am ajuns să înţeleg că intraserăm cu adevărat într-o nouă eră a economiei mondiale. Evenimentele care începuseră să se petreacă în timp ce Robert McNamara – omul care mi-a servit drept model – domnea în funcţia de ministru al apărării şi preşedinte al Băncii Mondiale îmi întrecuseră cele mai cumplite temeri. Abordarea economică a lui McNamara, inspirată din teoria keynesiană, precum şi susţinerea de către el a conducerii agresive deveniseră omniprezente. Conceptul de asasin economic se lărgise atât de mult încât includea toate genurile de directori din cele mai variate domenii. Poate că nu mai erau recrutaţi sau analizaţi psihologic de NSA, dar funcţiile îndeplinite de ei erau aceleaşi.

Singura diferenţă era acum faptul că unii directori executivi corporatişti, pe post de asasini economici, nu mai trebuiau să se implice personal în folosirea fondurilor de la comunitatea bancară internaţională. În timp ce vechea mea branşă continua să prospere, noua versiune a acesteia căpăta aspecte cu mult mai sinistre. Prin anii 1980, tineri şi tinere se ridicau din rândurile managementului mediu, imaginându-şi că scopul scuză mijloacele: un bilanţ final sporit. Imperiul global era pur şi simplu o cale spre câştiguri din ce în ce mai mari.

Noile tendinţe erau întruchipate de industria energetică, în cadrul căreia lucram şi eu. *Documentul privind Politica de Reglementare a Utilităţii Publice* (The Public Utility Regulatory Policy Act – PUR-PA) a fost înaintat de Congres în 1978, suferind ulterior o serie de modificări legale şi devenind, în cele din urmă, lege, în 1982. Iniţial, Congresul concepuse această lege ca pe o modalitate de a încuraja companiile mici, independente, cum era cea pe care o deţineam eu, să dezvolte surse alternative de combustibili şi alte abordări inovatoare în domeniul producerii energiei electrice. Conform acestei legi, companiilor importante de utilităţi li se cerea să cumpere energie generată de companiile mai mici, la preţuri corecte şi rezonabile. Politica aceasta era rezultatul dorinţei Cartelului de a reduce dependenţa de petrol a SUA – de petrol, în general, nu numai dependenţa de cel importat. Scopul legii era clar: să stimuleze atât sursele alternative de energie, cât şi dezvoltarea companiilor independente care reflectau spiritul antreprenorial al Americii. În orice caz, realitatea s-a dovedit una total diferită.

În timpul anilor 1980 şi până la începutul anilor 1990, accentul s-a deplasat de pe spiritul de iniţiativă pe descentralizare. Am văzut cum majoritatea micilor independenţi era înghiţită de firmele mari de inginerie şi construcţii, ba chiar şi de companiile de utilităţi publice. Cele din urmă au

găsit portiţe legale care le dădeau posibilitatea să creeze companii pe acţiuni, de tip holding, care puteau deţine atât companiile de utilităţi, cât şi corporaţii independente producătoare de energie. Multe dintre acestea au lansat programe agresive pentru a-i duce la faliment pe independenţi şi a-i cumpăra, în cele din urmă. Ceilalţi au luat-o, pur şi simplu, de la zero şi şi-au dezvoltat propriile lor alternative la companiile independente.

Ideea de a micşora dependenţa de petrol nu a avut nici un efect. Reagan le era profund îndatorat companiilor de petrol; Bush îşi făcuse propria avere tot graţie petrolului. Şi aproape toţi actorii principali şi membrii cabinetului sub aceste două administraţii fie făceau parte din industria ţiţeiului, fie erau implicaţi în companii de inginerie şi construcţii aflate în strânsă legătură cu ele. Mai mult, la o analiză finală, petrolul şi construcţiile nu susţineau vreun partid politic; mulţi democraţi obţinuseră profituri din ele, fiind şi ei strâns legaţi de cele două domenii.

IPS continua să-şi menţină o viziune asupra energiei ca factor benefic asupra mediului înconjurător. Eram dedicaţi scopurilor iniţiale ale PURPA şi se părea că ducem o viaţă de poveste. Eram printre puţinii independenţi care nu numai că supravieţuiseră, dar chiar prosperaseră. Nu aveam nici o îndoială că motivul era faptul că, în trecut, făcusem o serie de servicii corporatocraţiei.

Ceea ce se întâmpla în domeniul energiei simboliza o tendinţă care afecta întreaga lume. Preocupările privind bunăstarea socială, mediul înconjurător şi alte aspecte legate de calitatea vieţii deveneau secundare în faţa lăcomiei. În acest proces, se punea un accent uriaş pe promovarea afacerilor private. La început, acest lucru era justificat de principii teoretice, inclusiv de concepţia asupra capitalismului considerat superior şi învingător în faţa comunismului. Oricum, într-un final, asemenea justificări nu erau necesare. Era acceptat aprioric faptul că un proiect propus de investitori bogaţi era intrinsec mai bun decât unul guvernamental. Organizaţii internaţionale, cum ar fi Banca Mondială, au adoptat această idee, susţinând descentralizarea şi privatizarea sistemelor de canalizare şi furnizare de apă potabilă, a reţelelor de comunicare, de servicii publice şi a altor facilităţi care, până atunci, fuseseră administrate de guvern.

Ca rezultat, a fost simplu să se extindă conceptul de AE la o comunitate mai mare, să fie trimişi directori din domenii de afaceri mult mai variate în misiuni rezervate anterior câtorva dintre noi, atent aleşi, care formau un club foarte exclusivist. Aceşti directori executivi s-au răspândit pe toată planeta. Ei căutau locurile cu cea mai ieftină forţă de muncă, cele mai accesibile resurse şi cele mai mari pieţe, fiind nemiloşi în demersurile lor. Ca şi asasinii economici care îi precedaseră – cum fusesem eu în Indonezia, în Panamá şi în Columbia – ei găseau modalităţi pentru a-şi justifica

fărădelegile. Asemenea nouă, şi ei ademeneau o serie de comunităţi şi ţări, promiţând abundenţă, posibilitatea ca ţara să-şi folosească sectorul privat pentru a scăpa de datorii. Construiau şcoli şi autostrăzi, donau servicii de telefonie, televiziune şi medicale. În cele din urmă însă, dacă găseau mână de lucru mai ieftină sau resurse mai accesibile în altă parte, plecau. În situaţia în care abandonau o comunitate ale cărei speranţe le alimentaseră, consecinţele erau de cele mai multe ori devastatoare, dar aveai senzaţia că ei fac acest lucru fără nici un moment de ezitare sau vreo tresărire a propriilor conştiinţe.

Trebuia să mă întreb, totuşi, care era efectul tuturor acestor fapte asupra sufletelor lor, dacă aveau şi ei momentele lor de îndoială, aşa cum eu le avusesem pe ale mele. Oare stăteau ei vreodată lângă vreun canal plin ochi privind cum o tânără femeie încerca să se spele în apă, în timp ce un bătrân îşi făcea nevoile în amonte? Nu mai exista oare nici un Howard Parker care să le pună întrebările cele dure?

Deşi mă bucuram de succesele de la IPS şi de viaţa de familie, nu puteam lupta împotriva momentelor de depresie prin care treceam nu de puţine ori. Eram acum tatăl unei fetiţe şi mă temeam pentru viitorul pe care ea avea să-l moştenească. Eram copleşit de vinovăţie pentru rolul pe care eu însumi îl jucasem.

Mai puteam să mă uit şi înapoi şi să observ o tendinţă istorică foarte neliniştitoare. Sistemul modern de finanţare internaţională fusese elaborat spre sfârşitul celui de Al Doilea Război Mondial, la o întâlnire a şefilor mai multor naţiuni, organizată în Bretton Woods, New Hampshire – statul unde mă născusem eu. Banca Mondială şi Fondul Monetar Internaţional fuseseră puse pe picioare pentru a reconstrui o Europă devastată, ele dobândind un remarcabil succes. Sistemul s-a răspândit rapid şi a fost îmbunătăţit de toţi marii aliaţi ai Statelor Unite şi salutat ca un panaceu la opresiune. Primeam asigurări că acesta avea să ne salveze pe toţi din ghearele diavoleşti ale comunismului.

Nu mă puteam abţine însă să nu mă întreb unde aveau să ne ducă toate acestea. Spre sfârşitul anilor 1980, odată cu prăbuşirea Uniunii Sovietice şi a mişcării comuniste internaţionale, a devenit evident faptul că descurajarea comunismului nu fusese scopul acestora; era la fel de evident şi faptul că imperiul global, cu originile în capitalism, avea să domnească în voie. După cum observa Jim Garrison, preşedintele forumului Starea Lumii (State of the World):

> Luată cumulativ, integrarea lumii ca ansamblu, mai ales în termenii globalizării economice şi ai calităţilor mitice ale capitalismului de „piaţă liberă“, reprezintă un veritabil „imperiu“ de

> drept… Nici o naţiune de pe pământ nu a fost în stare să reziste magnetismului captivant al globalizării. Puţini au fost capabili să scape de „adaptările structurale“ şi de „condiţiile“ Băncii Mondiale, ale Fondului Monetar Internaţional sau ale arbitrajului Organizaţiei Mondiale a Comerţului, acele instituţii financiare care, oricât de inadecvate ar fi, tot determină ce înseamnă globalizarea economică, care sunt regulile şi cine este recompensat pentru supunere şi pedepsit pentru infracţiuni. Atât de mare este puterea globalizării, încât, în chiar timpul vieţii noastre, este posibil să vedem integrarea, chiar dacă inegală, a economiilor naţionale din întreaga lume într-un sistem unic, global de piaţă liberă64.

Pe măsură ce rumegam aceste chestiuni, am luat hotărârea de a scrie o carte de dezvăluiri, *Conştiinţa unui asasin economic*, dar nu am făcut nici un efort de a păstra tăcerea asupra acestui proiect. Nici azi nu sunt genul de scriitor care să scrie în condiţii de izolare. Mie mi se pare necesar să port discuţii despre munca pe care o fac. Inspiraţia îmi vine şi de la ceilalţi, mă bazez pe ei să mă ajute să-mi amintesc şi să am o perspectivă corectă asupra lucrurilor din trecut. Îmi place să citesc prietenilor mei bucăţi din materialele la care lucrez, în felul acesta putând să le aud reacţiile. Îmi dau seama că poate fi riscant, dar ştiu că pentru mine nu există altă cale de a scrie. Aşadar, nu făcusem absolut deloc un secret din faptul că scriam o carte despre perioada petrecută la MAIN.

Într-o după-amiază din 1987, un alt fost partener de la MAIN m-a contactat şi mi-a oferit un contract de consultanţă extrem de profitabil cu Stone & Webster Engineering Corporation (SWEC). La acea vreme, SWEC era una dintre primele companii de inginerie şi construcţii din lume şi încerca să-şi găsească şi ea un loc în peisajul schimbător al industriei energetice. Persoana de legătură mi-a explicat că trebuia să aparţin de o filială nouă, o sucursală independentă de dezvoltare energetică, structurată după modelul companiilor ca cea deţinută de mine, IPS. Am fost uşurat să aflu că nu mi se cerea să mă implic în proiecte internaţionale de asasinat economic.

De fapt, mi-a spus el, nu mi se cereau prea multe de făcut. Eram unul dintre puţinii oameni care fondaseră şi conduseseră cu succes o companie energetică independentă şi aveam o reputaţie excelentă în acest domeniu. Înainte de toate, cei de la SWEC voiau să se folosească de CV-ul meu şi să mă includă pe lista lor de consilieri, ceea ce era legal şi conform practicilor standard din această industrie. Oferta era deosebit de atrăgătoare pentru mine, deoarece, datorită câtorva împrejurări, mă gândeam să vând IPS-ul. Ideea de a mă alătura celor de la SWEC şi de a primi un avans spectaculos era

binevenită.

În ziua în care m-au angajat, preşedintele executiv de la SWEC m-a invitat la un prânz în doi. Am discutat liber un timp şi, pe măsură ce discutam, mi-am dat seama că o parte din mine era nerăbdătoare să se întoarcă la consultanţă, să lase în urmă responsabilităţile inerente când ai de condus o companie energetică complexă, responsabilitatea pe care o ai faţă de peste o sută de oameni când construieşti o centrală sau când te confrunţi cu toate pierderile pe care le presupune construirea şi administrarea unei centrale electrice. Deja îmi făcusem o viziune asupra modului în care voi cheltui avansul substanţial pe care ştiam că era pe punctul de a mi-l oferi. Mă hotărâsem să îl folosesc, printre altele, la crearea unei organizaţii nonprofit.

Ajunşi la desert, gazda mea a deschis discuţia despre subiectul uneia dintre cărţile pe care deja o publicasem, *Obiceiul eliberat de stres (The Stress-Free Habit)*. Mi-a spus că auzise lucruri minunate despre aceasta. Apoi m-a privit direct în ochi.

— Mai aveţi de gând să scrieţi şi alte cărţi? m-a întrebat el.

Mi s-a strâns stomacul. Brusc, mi-am dat seama despre ce era vorba. Nu am ezitat.

— Nu, am spus. Nu am de gând să public nici o carte în momentul acesta.

— Mă bucur să aud asta, mi-a răspuns. Compania noastră pune mare preţ pe discreţie. Ca şi cei de la MAIN.

— Înţeleg.

S-a lăsat pe spate şi a zâmbit relaxat.

— Desigur, cărţi de genul ultimei apariţii, care se ocupă de stres şi de alte lucruri asemănătoare, sunt perfect acceptabile. Mai mult chiar, uneori ele pot constitui un stimulent în cariera unei persoane. În calitate de consilier la SWEC aveţi toată libertatea să publicaţi lucruri de felul acesta.

M-a privit ca şi cum aştepta un răspuns.

— E bine de ştiut.

— Da, perfect acceptabil. În orice caz, se înţelege de la sine că nu veţi menţiona niciodată numele companiei noastre în cărţile dumneavoastră şi că nu veţi scrie despre nimic din ceea ce ar putea afecta natura afacerii noastre aici sau despre activitatea pe care aţi desfăşurat-o la MAIN. Nu veţi menţiona subiecte de politică sau pe teme privind bănci internaţionale şi proiecte de dezvoltare.

S-a uitat insistent la mine.

— Este, pur şi simplu, o chestiune de confidenţialitate.

— Se înţelege de la sine, l-am asigurat eu.

O clipă, am avut senzaţia că mi-a stat inima-n loc. Încercam din nou

un sentiment vechi, asemănător cu cele trăite în preajma lui Howard Parker în Indonezia, în timp ce conduceam maşina prin Panamá City, avându-l în dreapta pe Fidel, sau în momentele în care stăteam cu Paula într-o cafenea din Columbia. Mă vindeam – din nou. Nu era vorba despre o mită în sensul legal – era cât se poate de cinstit şi legitim ca această companie să mă plătească pentru a-i permite să-mi includă numele în diagrama lor, să mă convoace atunci când aveau nevoie de sfaturi sau pentru a participa la câte o întâlnire din când în când – dar am înţeles adevăratul motiv pentru care eram angajat.

Mi-a oferit o sumă anuală care era echivalentă cu un salariu de director executiv.

Mai târziu, în aceeaşi după-amiază, stăteam năuc în aeroport, aşteptând avionul cu care aveam să mă întorc în Florida. Mă simţeam ca o prostituată. Ba mai rău, simţeam că mi-am trădat fiica, familia, ţara. Şi, totuşi, mi-am spus, nu prea aveam de ales. Ştiam că, dacă nu acceptam această mită a lor, ar fi urmat ameninţările.

64 Jim Garrison, *American Empire: Global Leader or Rogue Power?* (San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, Inc., 2004), p.38.

Capitolul 30. Statele Unite invadează Panamá

Torrijos era mort, dar Panamá continua să ocupe un loc special în inima mea. Trăind în Florida de Sud, aveam acces la multe surse de informaţii referitoare la evenimentele actuale din America Centrală. Moştenirea lui Torrijos dăinuia, chiar dacă diseminată în oameni care nu fuseseră dăruiţi cu personalitatea şi cu tăria de caracter cu care fusese înzestrat acesta. Încercările de a pune capăt disensiunilor din acea parte a lumii au continuat şi după moartea lui, la fel ca şi hotărârea statului Panamá de a forţa Statele Unite să acţioneze în conformitate cu termenii Tratatului privind Canalul Panamá.

Succesorul lui Torrijos, Manuel Noriega, părea la început hotărât să o ia pe urmele mentorului său. Nu l-am întâlnit niciodată pe Noriega în persoană, dar, după părerea generală, el s-a străduit iniţial să ducă mai departe cauza celor săraci şi oprimaţi din America Latină. Unul dintre cele mai importante proiecte ale sale a fost să analizeze perspectivele construirii unui nou canal finanţat şi construit de japonezi. După cum era de prevăzut, el a întâmpinat o uriaşă rezistenţă din partea Washingtonului şi a companiilor private americane. Exact aşa cum scrie însuşi Noriega:

> Secretarul de Stat, George Schultz fusese director executiv la compania multinaţională de construcţii Bechtel; ministrul apărării, Caspar Weinberger, fusese vicepreşedinte la Bechtel. Pentru Bechtel nimic nu ar fi fost mai plăcut decât să câştige miliarde de dolari din veniturile pe care le-ar fi generat construcţia canalului… Administraţiile Reagan şi Bush se temeau de posibilitatea ca Japonia să primească un eventual proiect de construcţie a canalului; nu era vorba numai de o preocupare exagerată pentru securitate, ci şi de o problemă de rivalitate comercială. Firmele de construcţii americane erau pe punctul de a pierde miliarde de dolari[65].

Noriega nu era însă Torrijos. El nu avea harul şi nici integritatea fostului său şef. Cu timpul, şi-a dobândit o dezgustătoare reputaţie legată de corupţie şi trafic de droguri, fiind suspectat chiar că ar fi pus la cale asasinarea rivalului său politic, Hugo Spadafora.

Noriega şi-a clădit reputaţia în calitate de colonel aflat la conducerea unităţii G-2 a Forţelor de Apărare din Panamá, o unitate de spionaj militar care reprezenta punctul naţional de legătură cu CIA. În această calitate, el stabilise relaţii strânse cu directorul CIA, William J. Casey. CIA a folosit această legătură pentru a-şi pune în aplicare planul referitor la Caraibe,

precum şi la America de Sud şi Centrală. De exemplu, când administraţia Reagan a vrut să-i dea un avertisment lui Castro în legătură cu invadarea Grenadei de către SUA, în 1983, Casey a apelat la Noriega, rugându-l să fie el mesagerul. De asemenea, colonelul a mai ajutat CIA să se infiltreze în cartelul columbian, dar şi în alte carteluri ale drogurilor.

Prin 1984, Noriega fusese promovat la gradul de general şi comandant suprem al Forţelor de Apărare din Panamá. Se povesteşte că, în acel an, când a sosit în Panamá City, fiind întâmpinat la aeroport de şeful local al CIA, Casey a întrebat: „Unde mi-e prietenul? Unde-i Noriega?“ Când generalul a vizitat Washingtonul, cei doi s-au întâlnit în particular, acasă la Casey. Mulţi ani mai târziu, Noriega avea să recunoască faptul că această legătură strânsă cu Casey l-a făcut să se simtă invincibil. El credea că CIA, ca şi G-2, era cea mai puternică filieră a guvernului din ţara sa. Era convins că, în ciuda atitudinii sale în privinţa Tratatului privind Canalul Panamá sau a bazelor militare americane din Zona Canalului[66], Casey l-ar proteja.

Astfel, în timp ce Torrijos reprezentase o emblemă internaţională pentru dreptate şi egalitate, Noriega a devenit un simbol al corupţiei şi al decadenţei. Faima sa în această privinţă i-a fost pecetluită la 12 iunie 1986, când *New York Times* titra pe prima pagină un articol cu titlul „Cel mai puternic bărbat din Panamá bănuit de trafic de droguri şi bani negri“. Reportajul scris de un câştigător al premiului Pulitzer susţinea că generalul era asociat ilegal şi secret în mai multe afaceri din America Latină, că fusese spion atât pentru Statele Unite, cât şi pentru Cuba, acţionând ca un fel de agent dublu, că, la ordinele sale, G-2 l-a decapitat, de fapt, pe Hugo Spadafora; şi că Noriega condusese personal „cea mai importantă afacere cu droguri din Panamá“. Acest articol era însoţit de un portret deloc măgulitor al generalului, iar o urmare în ziarul de a doua zi cuprindea şi mai multe detalii[67].

La celelalte probleme ale sale, generalul Noriega mai adăuga şi un preşedinte al SUA care suferea de o problemă de imagine pe care ziariştii o numeau „factorul laşitate“[68] al lui George H.W. Bush. Acesta a căpătat o semnificaţie specială în momentul în care Noriega a refuzat cu încăpăţânare să accepte o prelungire a Şcolii Americilor cu încă 15 ani. Memoriile generalului ne furnizează o perspectivă interesantă:

> Oricât de hotărâţi şi de mândri am fi fost de a continua moştenirea lăsată de Torrijos, Statele Unite nu voiau în nici un caz să se întâmple aşa ceva. Ei doreau o prelungire sau o renegociere pentru acel obiectiv (Şcoala Americilor), spunând că, date fiind preparativele în vederea unui război în America Centrală, încă mai

aveau nevoie de el. Acea Şcoală a Americilor era însă o ruşine pentru noi. Noi nu voiam pe pământul nostru un teren de instrucţie pentru echipele morţii şi pentru armatele represive de dreapta[69].

Poate de aceea, lumea ar fi trebuit să anticipeze, dar, în realitate, ea a fost şocată când, la 20 decembrie 1989, Statele Unite au atacat Panamá acţionând cu ceea ce se spunea că ar fi fost cel mai mare asalt aeropurtat asupra unui oraş de la cel de Al Doilea Război Mondial încoace[70]. Era un atac nejustificat asupra unei populaţii civile. Panamá şi cetăţenii ei nu reprezentau absolut nici o ameninţare pentru Statele Unite sau pentru vreo altă ţară. Politicienii, guvernele şi presa din întreaga lume au denunţat acţiunea unilaterală a SUA ca pe o încălcare flagrantă a dreptului internaţional.

Dacă această operaţiune militară ar fi fost îndreptată asupra unei ţări care comisese un genocid sau alte crime împotriva umanităţii – de exemplu, Chile a lui Pinochet, Paraguay-ul lui Stroessner, Nicaragua lui Somosa, El Salvadorul lui Daubuisson sau Irakul lui Saddam – lumea poate ar fi înţeles. Dar Panamá nu făcuse nimic de felul acesta; tot ce făcuse fusese numai să se opună dorinţelor nutrite de o mână de politicieni şi directori de corporaţii care deţineau puterea. Ea insistase ca Tratatul privind Canalul Panamá să fie onorat, purtase discuţii cu reformatorii sociali şi explorase posibilitatea construirii unui nou canal cu finanţare şi companii de construcţii japoneze. Drept rezultat, Panamá suferea represalii îngrozitoare. Aşa cum afirma Noriega:

> Vreau să fie foarte clar: campania de destabilizare lansată de Statele Unite în 1986, culminând cu invazia statului Panamá din 1989, a fost rezultatul respingerii de către SUA a oricărui scenariu în care viitorul control asupra Canalului ar putea fi în mâinile unui stat Panamá independent, suveran – sprijinit de Japonia… Între timp, Shultz şi Weinberger, deghizaţi în oficiali care acţionează în interesul public şi profitând de ignoranţa populaţiei în privinţa puternicelor interese economice pe care le reprezintă ei, au pus la punct o campanie de propagandă prin care să mă anihileze[71].

Justificarea oficială susţinută de Washington pentru atacuri s-a bazat pe un singur om. Singura motivaţie pentru care Statele Unite şi-au trimis tinerii şi tinerele să-şi rişte vieţile şi conştiinţele, ucigând oameni nevinovaţi, inclusiv un număr nespecificat de copii şi incediind porţiuni imense din Panamá City, era Noriega. Acesta era caracterizat drept diabolic, un inamic al poporului, un monstru traficant de droguri şi, ca atare, el furnizase administraţiei o scuză pentru invazia masivă a unei ţări cu două milioane de

locuitori care se întâmpla să reprezinte – stranie coincidenţă! – cea mai importantă proprietate imobiliară din lume.

Invazia mi s-a părut într-atât de tulburătoare, încât gândul la ea m-a adus într-o stare de depresie care a durat câteva zile bune. Ştiam că Noriega avea gărzi personale şi totuşi nu mă puteam abţine să cred că şacalii l-ar fi putut elimina, aşa cum au făcut-o cu Roldós sau cu Torrijos. Majoritatea bodyguarzilor săi, bănuiam eu, fuseseră antrenaţi de personal militar american şi, pesemne, plătiţi să se uite în altă parte sau să pună ei înşişi în practică asasinatul.

Cu cât mă gândeam şi citeam mai mult despre invazie, cu atât mai convins eram că reprezenta un semnal că politica SUA revenise la vechile metode ale constituirii imperiilor, că administraţia Bush era hotărâtă să realizeze mai multe decât Reagan şi să demonstreze lumii că nu va ezita să folosească forţa masivă pentru a-şi atinge scopurile. De asemenea, se părea că obiectivul acestei invazii militare era, pe lângă înlocuirea moştenirii lui Torrijos cu o administraţie de formă, în favoarea Statelor Unite, să bage în sperieţi ţări ca Irakul, făcându-le să se supună.

David Harris, redactor-colaborator la *New York Times Magazine* şi autorul unui număr însemnat de cărţi, face o serie de observaţii interesante. În cartea sa din 2001, *Luna în bătaia puştii* (Shooting the Moon*)*, el spune:

> Dintre miile de conducători, potentaţi, oameni influenţi, membri ai clicilor şi dictatori cu care au avut americanii de-a face în toate colţurile lumii, generalul Manuel Antonio Noriega este singurul pe care americanii l-au vânat în acest mod. Numai o singură dată în 225 de ani de existenţă naţională oficială, Statele Unite au invadat o altă ţară, aducându-l pe conducătorul ei în Statele Unite pentru a fi judecat şi aruncându-l în detenţie pentru violarea legislaţiei americane săvârşită pe pământul strămoşesc al acelui conducător[72].

În urma bombardamentului, Statele Unite s-au trezit, brusc, într-o situaţie delicată. Pentru o perioadă de timp, părea că întreaga situaţie avea să se întoarcă împotriva lor. Poate că administraţia Bush reuşise să înăbuşe zvonurile despre slăbiciunea sa, dar, de această dată, avea de înfruntat problema legitimităţii pentru a nu crea imaginea unui derbedeu sfruntat surprins într-un act de terorism. Era ştiut că, pe o perioadă de trei zile, armata SUA interzisese accesul presei, al Crucii Roşii şi al altor observatori din afară în zonele în care se bombardase din greu, timp în care soldaţii incinerau şi îngropau victimele. Presa a pus întrebări privind distrugerea dovezilor despre comportamentele criminale şi inumane şi despre numărul celor care muriseră

din cauză că li s-a refuzat acordarea la timp a îngrijirilor medicale, doar că aceste întrebări nu au primit nicicând un răspuns.

Nu vom afla niciodată multe dintre adevărurile despre invazie şi nici nu vom cunoaşte adevăratele proporţii ale masacrului. Ministrul apărării, Richard Cheney susţinea existenţa unui număr de victime cuprins între cinci şi şase sute, dar organizaţiile pentru apărarea drepturilor omului au estimat numărul acestora ca fiind între trei şi cinci mii, plus alţi douăzeci şi cinci de mii rămaşi pe drumuri[73]. Noriega a fost arestat, transportat cu avionul la Miami şi condamnat la patruzeci de ani de închisoare; la vremea aceea, el era singura persoană din Statele Unite etichetată în mod oficial drept prizonier de război[74].

Întreaga lume era scandalizată de această încălcare a dreptului internaţional şi de distrugerea inutilă a unui popor lipsit de apărare, aflat în mâinile celei mai puternice forţe militare, dar puţini erau cei din Statele Unite care erau conştienţi de atacul sau de crimele pe care Washingtonul le comisese. Accesul presei era foarte limitat. O serie de factori contribuiseră la această situaţie, incluzând politica guvernamentală, telefoanele date de Casa Albă către editori şi directori de televiziuni, membri ai Congresului care nu îndrăzneau să se opună ca nu cumva factorul laşitate să devină problema lor, precum şi jurnalişti care-şi imaginau că publicul avea nevoie mai degrabă de eroi decât de obiectivitate.

O excepţie a constituit-o Peter Eisner, redactor la *Newsday* şi reporter corespondent la *Associated Press*, care se ocupa de invazia statului Panamá şi care a continuat să analizeze, timp de mai mulţi ani, această situaţie. În *The Memoires of Manuel Noriega: America's Prisoner* (Memoriile lui Manuel Noriega: Prizonier al Americii), publicată în 1997, Eisner scrie:

> Moartea, nimicirea şi nedreptatea care au făcut ravagii în numele luptei împotriva lui Noriega şi minciunile care au însoţit acel eveniment erau ameninţări la adresa celor mai elementare principii ale democraţiei americane… Soldaţilor li s-a ordonat să ucidă în Panamá, ordin pe care l-au executat întocmai, după ce li s-a spus că trebuiau să salveze o ţară din ghearele unui dictator crud şi corupt; imediat după intrarea lor în acţiune, concetăţenii acestora [SUA] s-au aliniat în spatele lor în pas de defilare[75].

După cercetări îndelungate, inclusiv interviuri cu Noriega în celula acestuia din Miami, Eisner afirmă:

> În punctele-cheie, nu cred că există dovezi care să arate că Noriega ar fi fost vinovat de acuzaţiile care i s-au adus. Nu cred că

> acţiunile sale ca lider al unei armate străine sau ca şef al unui stat suveran justifică o intervenţie în Panamá sau că el constituia o ameninţare la securitatea naţională a SUA[76].

Eisner concluzionează:

> Analiza mea asupra situaţiei politice şi reportajele mele din Panamá dinaintea, din timpul şi după invazie, m-au condus la concluzia că invazia Statelor Unite în Panamá a fost un abominabil abuz de putere. Invazia a servit, în principal, scopurilor aroganţilor politicieni americani şi aliaţilor lor panamezi, cu preţul unei vărsări de sânge inimaginabile[77].

Familia Arias şi oligarhia de dinaintea lui Torrijos – care au servit drept marionete ale SUA în perioada când Panamá a fost smulsă Columbiei, până la preluarea puterii de către Torrijos – şi-au reintrat în drepturi. Noul Tratat privind Canalul Panamá a devenit o chestiune controversată. În esenţă, Washingtonul controla din nou canalul navigabil, în ciuda prevederilor din documentele oficiale.

Pe măsură ce reflectam asupra acelor incidente şi asupra celor pe care le trăisem în perioada când lucrasem pentru MAIN, m-am trezit întrebându-mă mereu acelaşi lucru: Câte decizii – inclusiv acelea cu un impact istoric asupra a milioane de oameni – sunt luate de femei şi bărbaţi care sunt mânaţi mai curând de motivaţii personale decât de dorinţa de a face bine? Câţi dintre oficialii din fruntea ţării noastre nu sunt mânaţi mai degrabă de lăcomie decât de loialitate naţională? Câte războaie sunt duse pentru că un preşedinte nu vrea ca alegătorii săi să-l considere un laş?

În ciuda promisiunilor mele făcute preşedintelui de la SWEC, frustrarea şi senzaţia de neputinţă pe care le simţeam în legătură cu invazia din Panamá m-au îmboldit să încep lucrul la cartea mea, numai că de data aceasta hotărâsem să mă concentrez asupra lui Torrijos. Vedeam povestea sa ca pe o modalitate de a dezvălui multe dintre nedreptăţile care ne infectează lumea şi ca pe o cale de a mă debarasa de propriul sentiment de vinovăţie. De data aceasta însă, eram hotărât să păstrez tăcerea asupra a ceea ce făceam, fără să cer sfaturi de la prieteni şi colegi de generaţie.

Pe măsură ce avansam cu lucrul la carte, eram uimit de amploarea a ceea ce realizasem în calitate de AE, în atât de multe locuri. Am încercat să mă concentrez asupra câtorva ţări care ieşeau în evidenţă, dar lista cu locurile unde lucrasem şi a căror situaţie se înrăutăţise după aceea era copleşitoare. Mai eram oripilat şi de dimensiunea propriei mele corupţii. Făcusem foarte multe introspecţii în propriul meu suflet, înţelegând totuşi că, în timp ce mă

aflam în mijlocul evenimentelor, nu avusesem o perspectivă mai largă asupra lucrurilor. Astfel, pe când eram în Indonezia, îmi făceam griji asupra lucrurilor despre care discutasem cu Howard Parker sau asupra problemelor pe care le ridicaseră Raisy şi tinerii lui prieteni indonezieni. În perioada cât am lucrat în Panamá, am fost profund afectat de implicaţiile a ceea ce văzusem în timpul vizitei făcute împreună cu Fidel prin mahalale, Zona Canalului şi discotecă. În Iran, conversaţiile avute cu Yamin şi Doc m-au tulburat îngrozitor. Acum, scrierea acestei cărţi mi-a oferit o privire de ansamblu. Am înţeles cât de simplu fusese să nu văd tabloul mai larg şi, prin urmare, să-mi scape din vedere adevărata semnificaţie a acţiunilor mele.

Cât de simplu sună acest lucru şi cât de evident este el. Şi totuşi, cât de insidioasă este natura acestor experienţe. Pentru mine ea evocă imaginea unui soldat. La început, el este inocent. Poate pune la îndoială moralitatea misiunii sale de a ucide alţi oameni, dar, în mare parte, el are de-a face cu propria frică, trebuind să se concentreze asupra supravieţuirii. După ce omoară primul inamic, el este copleşit de emoţii. E posibil să-şi pună întrebări despre familia celui ucis şi să aibă un sentiment de remuşcare. Dar, pe măsura trecerii timpului şi a participării sale la lupte, el ajunge să ucidă mai mulţi oameni, oţelindu-se, devenind nepăsător. Se transformă într-un soldat profesionist.

Eu devenisem un soldat profesionist. Acceptarea acestui fapt însemna deschiderea unei porţi spre înţelegerea procesului prin care se comiteau crimele şi se construiau imperiile. Puteam înţelege acum de ce atâţia oameni erau devotaţi acestor acte atroce – cum, de exemplu, iranieni, buni familişti, puteau lucra pentru poliţia secretă a şahului, cum germani cu suflet bun puteau să îndeplinească ordinele lui Hitler, cum buni americani, femei şi bărbaţi, puteau bombarda Panamá City.

În calitatea mea de AE, nu am luat niciodată bani direct de la NSA sau de la vreo altă agenţie guvernamentală; MAIN mi-a plătit salariul. Eram un cetăţean privat, angajat la o corporaţie privată. Înţelegerea acestui lucru m-a ajutat să disting mai clar rolul important al directorului executiv ca asasin economic din cadrul unei corporaţii. O categorie de soldaţi cu totul nouă a apărut pe scena lumii, iar aceşti oameni au devenit insensibili la propriile lor acţiuni. Iată ce scriam despre toate acestea:

> Azi, femei şi bărbaţi merg în Thailanda, Filipine, Botswana, Bolivia şi în oricare altă ţară unde speră să găsească oameni care caută de lucru cu disperare. Ei merg în aceste locuri cu scopul precis de a-i exploata pe oamenii nenorociţi – oameni ai căror copii sunt mai mult decât subnutriţi, care mor de foame, oameni care locuiesc

în cartiere de dărăpănături la marginea oraşelor, oameni care şi-au pierdut speranţa într-o viaţă mai bună, oameni care au încetat până şi să mai viseze la ziua de mâine. Aceste femei şi aceşti bărbaţi îşi părăsesc birourile lor elegante din Manhattan, San Francisco sau Chicago, traversează continente şi oceane în nave luxoase, se cazează la hoteluri de cinci stele şi iau masa în cele mai bune restaurante pe care le găsesc în ţara respectivă. Apoi pleacă în căutarea oamenilor disperaţi.

Mai avem încă şi astăzi negustori de sclavi. Ei nu mai consideră necesar să se afunde în pădurile din Africa pentru a căuta specimene de calitate care să le aducă o grămadă de bani la licitaţiile din Charleston, Cartagena şi Havana. Ei recrutează, pur şi simplu, oameni disperaţi şi construiesc o întreprindere care să producă jachete, blugi, pantofi de sport, piese de automobile şi mii de alte obiecte pe care ei le pot vinde pe pieţe după bunul plac. Sau pot alege ca nici măcar să nu fie ei proprietarii unei întreprinderi; în locul lor, ei angajează un om de afaceri autohton care să le facă toată treaba murdară.

Aceste femei şi aceşti bărbaţi se consideră cinstiţi. Ei se întorc la casele lor cu fotografii înfăţişând privelişti pitoreşti şi ruine antice, pe care le arată copiilor lor. Frecventează seminarii unde se bat reciproc pe umăr şi schimbă sfaturi între ei despre cum să se acomodeze la obiceiurile excentrice din ţări atât de îndepărtate. Şefii lor angajează avocaţi care îi asigură că ceea ce fac ei este perfect legal. Au la dispoziţie departamente întregi de psihoterapeuţi şi alţi experţi în resurse umane care să-i ajute să se autoconvingă de faptul că ei, în realitate, îi ajută pe oamenii aceia disperaţi.

Negustorul tradiţional de sclavi îşi spunea că are de-a face cu specii care nu erau pe de-a-ntregul umanizate, oferindu-le posibilitatea de a fi creştinaţi. El mai înţelegea şi că sclavii erau esenţiali pentru supravieţuirea societăţii căreia el îi aparţinea, că ei reprezentau temelia economiei sale. Negustorul modern de sclavi se convinge de unul singur că oamenilor săraci le este mai bine să câştige un dolar pe zi decât să nu câştige nimic şi că li se oferă ocazia de a se integra într-o comunitate internaţională mult mai largă. El mai înţelege şi că aceşti oameni sunt esenţiali în lupte pentru supravieţuire a propriei companii, că ei reprezintă temelia stilului său de viaţă. Nu îşi face niciodată timp să se gândească la influenţele mai largi pe care el, cu stilul lui de viaţă, şi sistemul economic din spatele lui le au asupra lumii – sau la impactul pe care

acestea îl vor avea, în cele din urmă, asupra viitorului propriilor lui copii.

65 Manuel Noriega cu Peter Eisner, *The Memoirs of Manuel Noriega, America's Prisoner* (New York: Random House, 1997), p.56.
66 David Harris, *Shooting the Moon: The True Story of an American Manhunt Unlike Any Other, Ever* (Boston: Little, Brown and Company, 2001), p.31–34.
67 David Harris, *Shooting the Moon: The True Story of an American Manhunt Unlike Any Other, Ever* (Boston: Little, Brown and Company, 2001), p.43.
68 Manuel Noriega cu Peter Eisner, *The Memoirs of Manuel Noriega, America's Prisoner* (New York: Random House, 1997), p.212; a se vedea şi Craig Unger, „Saving the Saudis", *Vanity Fair*, octombrie 2003, p.165.
69 Manuel Noriega cu Peter Eisner, *The Memoirs of Manuel Noriega, America's Prisoner* (New York: Random House, 1997), p.114.
70 Vezi www.famoustexans.com/georgebush.htm, p.2.
71 Manuel Noriega cu Peter Eisner, *The Memoirs of Manuel Noriega, America's Prisoner* (New York: Random House, 1997), p.56–57.
72 David Harris, *Shooting the Moon: The True Story of an American Manhunt Unlike Any Other, Ever* (Boston: Little, Brown and Company, 2001), p.6.
73 Vezi www.famoustexans.com/georgebush.htm, p.3.
74 David Harris, *Shooting the Moon: The True Story of an American Manhunt Unlike Any Other, Ever* (Boston: Little, Brown and Company, 2001), p.4.
75 Manuel Noriega cu Peter Eisner, *The Memoirs of Manuel Noriega, America's Prisoner* (New York: Random House, 1997), p.248.
76 Manuel Noriega cu Peter Eisner, *The Memoirs of Manuel Noriega, America's Prisoner* (New York: Random House, 1997), p.211.
77 Manuel Noriega cu Peter Eisner, *The Memoirs of Manuel Noriega, America's Prisoner* (New York: Random House, 1997), p.xxi.

Capitolul 31. Eşecul unui AE în Irak

Rolul meu de preşedinte la IPS, în anii 1980, şi de consultant la SWEC, de la sfârşitul anilor 1980 şi o bună parte din anii 1990, mi-a oferit acces la informaţii despre Irak la care nu ajungeau prea mulţi oameni. Într-adevăr, în anii 1980, cei mai mulţi americani ştiau puţine lucruri despre această ţară. Pur şi simplu nu se afla pe agenda lor de preocupări. În orice caz, eu unul eram fascinat de ceea ce se petrecea acolo.

Ţineam legătura cu prieteni vechi care lucraseră pentru Banca Mondială, USAID, FMI sau alte organizaţii financiare internaţionale, şi cu oameni de la Bechtel, Halliburton şi celelalte companii de inginerie şi construcţii, inclusiv de la cea a socrului meu. Mulţi dintre inginerii angajaţi de colaboratorii firmei mele, IPS, şi de alte companii energetice independente erau implicaţi, la rândul lor, în proiecte din Orientul Mijlociu. Eram conştient că asasinii economici aveau mult de lucru în Irak.

Administraţiile Reagan şi Bush erau hotărâte să transforme Irakul într-o a doua Arabie Saudită. Erau multe motive care îl obligau pe Saddam Hussein să urmeze exemplul Casei Regale saudite. El nu trebuia decât să observe beneficiile pe care aceştia le trăseseră de pe urma Afacerii de spălare a banilor Arabiei Saudite. De când fusese făcută înţelegerea, se ridicaseră oraşe moderne în deşertul saudit, caprele strângătoare de gunoi din Riyadh se transformaseră în maşini de salubrizare, iar acum, saudiţii se bucurau de roadele unora dintre cele mai avansate tehnologii din lume: uzine de desalinizare de ultimul tip, sisteme de procesare a reziduurilor menajere, reţele de comunicaţii şi instalaţii de producere a energiei electrice.

Fără îndoială, Saddam Hussein era conştient de faptul că saudiţii se bucurau de un tratament special când era vorba de chestiuni de drept internaţional. Bunii lor prieteni din Statele Unite se făceau că nu văd multe dintre activităţile Arabiei Saudite, inclusiv finanţarea grupurilor de fanatici – multe considerate de aproape toată opinia publică internaţională drept radicale, aflate la limita terorismului – şi găzduirea criminalilor internaţionali. De fapt, Statele Unite căutau şi ofereau în mod activ sprijin financiar pentru războiul împotriva Uniunii Sovietice dus de Osama bin Laden în Afghanistan. Administraţiile Reagan şi Bush nu numai că îi încurajau pe saudiţi în acest sens, dar forţau şi alte ţări să procedeze la fel – sau, cel puţin, să se uite în altă parte.

Prezenţa asasinilor economici în Bagdad era foarte masivă în perioada anilor 1980. Ei credeau că, în cele din urmă, Saddam va alege calea cea bună, iar eu a trebuit să fiu de acord cu această presupunere. La urma urmelor, dacă

Irakul ajungea la un acord cu Statele Unite, similar cu acela al saudiţilor, Saddam putea fi absolut sigur de conducerea ţării, având chiar posibilitatea să-şi lărgească influenţa şi asupra acelei părţi a lumii.

Aproape că nici nu mai conta faptul că era un tiran patologic, că avea mâinile mânjite de sângele masacrelor provocate sau că obsesiile şi acţiunile sale sălbatice evocau imagini ale lui Adolf Hitler. Statele Unite toleraseră şi chiar sprijiniseră de nenumărate ori astfel de oameni. Am fi fost fericiţi să-i oferim obligaţiuni ale guvernului SUA în schimbul petrodolarilor, al promisiunii de a furniza continuu petrol şi al unei înţelegeri prin care dobânda acelor obligaţiuni să fie folosită pentru a angaja companii din SUA care să îmbunătăţească infrastructura întregii ţări, să creeze noi oraşe şi să transforme deşerturile în oaze. Am fi fost dispuşi să-i vindem tancuri şi avioane de război şi să-i construim centrale chimice şi nucleare, cum am făcut în atâtea alte ţări, chiar dacă acele tehnologii puteau fi folosite şi la fabricarea de arme de luptă performante.

Irakul era extrem de important pentru noi, mult mai important decât se putea observa la o primă vedere. În mod contrar opiniei publice, în Irak nu era vorba numai de petrol. Era vorba şi despre război, şi despre geopolitică. Atât Eufratul, cât şi Tigrul curgeau prin Irak; astfel, dintre toate ţările din acea zonă a lumii, Irakul controlează cele mai importante surse la nivelul rezervelor de apă aflate, efectiv, în criză acută. În anii 1980, importanţa apei – atât din punct de vedere politic, cât şi economic – devenea din ce în ce mai evidentă pentru cei din domeniile energiei şi construcţiilor. În goana după privatizare, multe dintre companiile importante, care vizaseră preluarea unor mici companii de energie independente, ţinteau acum privatizarea sistemului de alimentare cu apă din Africa, America Latină şi Orientul Mijlociu.

În plus faţă de petrol şi apă, Irakul are şi o poziţie strategică specială. Se învecinează cu Iranul, Kuwaitul, Arabia Saudită, Iordania, Siria şi Turcia şi are ieşire la Golful Persic. Este la o rază de acţiune a unei rachete atât faţă de Israel, cât şi faţă de fosta Uniune Sovietică. Strategii militari echivalează Irakul modern cu valea fluviului Hudson din timpul războiului franco-indian şi al Revoluţiei americane. În secolul al XVIII-lea, francezii, englezii şi americanii ştiau că cine controla valea fluviului Hudson controla, de fapt, întregul continent. Astăzi, este bine cunoscut faptul că cine controlează Irakul deţine controlul întregului Orient Mijlociu.

Şi, mai presus de toate, Irakul reprezenta o vastă piaţă pentru tehnologia şi experienţa americană în materie de inginerie. Faptul că se întinde peste unul dintre cele mai întinse câmpuri petrolifere din lume (estimat de unii ca fiind chiar mai mare decât cel al Arabiei Saudite) reprezenta o garanţie că avea posibilitatea de a finanţa programe gigantice de infrastructură

şi industrializare. Toţi protagoniştii importanţi – companii de inginerie şi construcţii, furnizori de sisteme computerizate, producători de avioane, rachete şi tancuri, companii chimice şi farmaceutice – se concentrau asupra Irakului.

În orice caz, până la sfârşitul anilor 1980, era evident faptul că Saddam nu se lăsa convins de scenariile asasinilor economici, ceea ce însemna o uriaşă frustrare şi o mare ruşine pentru administraţia Bush. Ca şi Panamá, Irakul contribuia la crearea imaginii de pămpălău a lui George H.W. Bush. Şi, în timp ce Bush căuta o cale de rezolvare, Saddam făcea jocurile. În august 1990, el a invadat regatul bogat în petrol al Kuwaitului. Bush a ripostat cu o denunţare a încălcării legilor dreptului internaţional de către Saddam, chiar dacă trecuse mai puţin de un an de când chiar el, Bush, orchestrase invadarea unilaterală şi ilegală a statului Panamá.

Nu a fost deloc o surpriză când preşedintele a ordonat, în cele din urmă, un atac militar total. Cinci sute de mii de militari americani au fost trimişi ca parte a unei forţe internaţionale. În primele luni ale anului 1991, un atac aerian a fost lansat împotriva ţintelor irakiene militare şi civile. Acesta a fost urmat de un atac terestru de o sută de ore, soldat cu o victorie ruşinoasă asupra armatei irakiene, net inferioară şi dispunând de o dotare depăşită cu mult. Kuwaitul era în siguranţă. Un adevărat despot fusese aspru pedepsit, deşi nu fusese deferit justiţiei. Sondajele de popularitate ale lui Bush au crescut până la 90% printre cetăţenii americani.

În timpul invaziei din Irak, mă aflam în Boston pentru nişte întâlniri – într-adevăr, una dintre puţinele ocazii când mi s-a cerut să fac ceva pentru SWEC. Îmi aduc aminte, ca şi cum ar fi fost ieri, entuziasmul cu care a fost primită decizia lui Bush. Normal, cei de la organizaţia Stone &Webster erau încântaţi, deşi nu doar pentru că luasem atitudine faţă de un dictator sângeros. Pentru ei, o victorie a Statelor Unite în Irak oferea posibilitatea unor profituri uriaşe, promovări şi măriri de salarii.

Încântarea nu se mărginea numai la aceia dintre noi care făceau parte din branşe ce urmau să profite din plin de pe urma războiului. Oameni din toată ţara păreau nerăbdători să vadă cum ţara lor se impunea pe calea armelor. Cred că existau multe motive pentru o asemenea atitudine, printre care şi schimbarea de filosofie care s-a petrecut în momentul în care Reagan l-a înfrânt pe Carter, când ostaticii iranieni au fost eliberaţi, iar Reagan şi-a anunţat intenţia de a renegocia Tratatul privind Canalul Panamá. Invazia statului Panamá de către Bush a aţâţat flăcările care mocneau deja.

Sub retorica patriotică şi chemările la acţiune, eu cred că se petrecea totuşi o transformare mult mai subtilă în felul în care interesele SUA – şi, prin urmare, aproape toţi cei care lucrau pentru corporaţii americane – priveau

lumea. Marşul către imperiul global devenise o realitate la care participau cei mai mulţi dintre cetăţenii SUA. Dublul ideal al globalizării şi al privatizării ne copleşise.

La o analiză finală, acest lucru nu era valabil numai pentru Statele Unite. Imperiul global devenise realitate; el se întindea dincolo de orice graniţe. Ceea ce înainte avusese implicaţii doar asupra corporaţiilor americane devenise cu adevărat internaţional, chiar şi din punct de vedere legal. Multe dintre acestea erau încorporate în numeroase ţări; puteau alege dintr-o gamă variată de legi şi reglementări pe baza cărora să-şi desfăşoare activităţile, iar o multitudine de acorduri comerciale şi organizaţii globalizante făceau acest lucru şi mai uşor. Cuvinte de tipul *democraţie*, *socialism* şi *capitalism* erau aproape perimate. Corporatocraţia devenise un fapt şi se proclama din ce în ce mai mult ca singura influenţă importantă asupra economiei şi politicii mondiale.

Într-o ciudată întorsătură a evenimentelor, eu am fost învins de corporatocraţie când am vândut IPS, în noiembrie 1990. Era o afacere profitabilă pentru mine şi partenerii mei, dar am vândut, în principal, din pricină că Ashland Oil Company crease o presiune insuportabilă asupra noastră. Ştiam din proprie experienţă că a ne lupta cu ei implica un preţ uriaş sub multe aspecte, în timp ce vânzarea ne-ar fi îmbogăţit. În orice caz, mi s-a părut de-a dreptul ironic faptul că o companie petrolieră avea să devină noul proprietar al companiei mele de energie alternativă; o parte din mine se simţea ca un trădător.

SWEC îmi solicita foarte puţin timp. Din când în când, mi se cerea să zbor la Boston pentru întâlniri sau pentru a ajuta la pregătirea unei propuneri. Câteodată eram trimis în locuri ca Rio de Janeiro pentru a mă împrieteni la cataramă cu cei care trăgeau sforile acolo. Odată, am zburat în Guatemala cu un avion particular. Îi sunam frecvent pe directorii de proiect să le aduc aminte că figuram pe statul lor de plată şi că eram disponibil. Faptul că primeam atâţia bani pentru o muncă atât de puţină îmi apăsa conştiinţa. Cunoşteam bine afacerea şi voiam să contribui cu ceva util. Doar că aşa ceva nu figura în agenda lor.

Imaginea de om prins la mijloc mă bântuia. Voiam să acţionez astfel încât să-mi justific existenţa, ceva care să transforme lucrurile negative din trecutul meu în ceva pozitiv. Am continuat să lucrez pe ascuns – şi foarte sporadic – la *Conştiinţa unui asasin economic*, fără să-mi fac însă iluzii că această carte va fi vreodată publicată.

În 1991 am început să fiu ghid în Amazon pentru mici grupuri de oameni care voiau să stea cu shuarii şi să înveţe de la aceştia, care, la rândul lor, erau nerăbdători să le împărtăşească învăţăturile despre gestionarea

mediului înconjurător şi despre tehnicile indigene de vindecare. În anii care au urmat, cererea pentru astfel de excursii a crescut rapid, având drept rezultat formarea unei organizaţii non-profit, Dream Change Coalition. Dedicată schimbării mentalităţii oamenilor din ţările industrializate faţă de pământ şi relaţia noastră cu el, Dream Change Coalition s-a extins în jurul întregii lumi şi a delegat oameni care să formeze organizaţii cu misiuni asemănătoare în multe ţări. Revista TIME a ales-o printre cele treisprezece organizaţii ale căror pagini de internet reflectau idealurile şi scopurile Zilei Pământului (Earth Day)78.

De-a lungul anilor 1990 m-am implicat din ce în ce mai mult în lumea nonprofitului, ajutând la crearea câtorva organizaţii şi făcând parte din consiliul de administraţie al altora. Multe dintre ele au apărut datorită muncii extrem de susţinute a celor de la Dream Change, care însemna să lucreze cu băştinaşi din America Latină – shuarii şi achuarii din Amazon, quechua din Anzi, maiaşii din Guatemala – sau să-i înveţe pe americani şi europeni despre aceste culturi. SWEC aproba o asemenea activitate filantropică pentru că era în concordanţă cu propria sa credinţă în Calea Unificării. De asemenea, am scris mai multe cărţi, fiind atent ca acestea să se concentreze pe învăţăturile băştinaşilor, evitând orice referire la activităţile mele de AE. În afară de faptul că reuşeau să-mi alunge plictiseala, aceste activităţi mă ajutau să păstrez contactul cu America Latină şi cu problemele de politică pe care le îndrăgeam atât de mult.

Dar, oricât aş fi încercat să mă conving că activităţile mele nonprofit, ca şi cele de scriitor îmi asigurau un echilibru, acesta mi se părea din ce în ce mai greu de dobândit. În inima mea, ştiam că mă eschivam de la responsabilităţile faţă de fiica mea. Jessica moştenea o lume în care milioane de copii se năşteau împovăraţi de datorii pe care nu aveau să le achite niciodată. Iar eu trebuia să accept că eram responsabil pentru aceasta.

Cărţile mele deveneau din ce în ce mai populare, mai ales una, intitulată *The World is As You Dream It* (Lumea este aşa cum o visezi). Succesul ei a dus la creşterea cererilor de a ţine cursuri şi de a participa la seminarii. Uneori, în timp ce stăteam în faţa auditoriului din Boston, din New York sau din Milano, aveam viziunea întregii ironii. Dacă lumea este aşa cum o visezi, de ce oare visasem eu o astfel de lume? Cum reuşisem să joc un rol atât de activ în transformarea în realitate a unui asemenea coşmar?

În 1997 am fost însărcinat să ţin un seminar de o săptămână la Institutul Omega din Caraibe, într-o staţiune de pe Insula St. John. Am ajuns acolo noaptea târziu. Când m-am trezit, a doua zi dimineaţă, am ieşit pe balconul micuţ şi m-am surprins privind chiar golfuleţul unde, cu şaptesprezece ani mai înainte, luasem decizia de a părăsi MAIN. M-am

prăbuşit pe un scaun, copleşit de emoţie.

Întreaga săptămână mi-am petrecut mare parte din timpul liber pe balconaşul acela, privind în jos spre golful Leinster, încercând să îmi înţeleg sentimentele. Mi-am dat seama că, deşi îmi dădusem demisia, nu făcusem pasul următor şi că decizia mea de a rămâne la mijloc presupunea un preţ devastator. Până la sfârşitul săptămânii, am ajuns la concluzia că lumea în care trăiam nu era cea pe care voiam să o visez şi că era necesar să fac exact ceea ce le spuneam studenţilor mei să facă: să-mi schimb visurile, astfel încât ele să reflecte ceea ce îmi doream cu adevărat în viaţă.

Întors acasă, am renunţat la activitatea mea de consultanţă corporatistă. Preşedintele SWEC, cel care mă angajase, era acum pensionat. Cineva nou îi luase locul, cineva mai tânăr decât mine şi care nu era, cel puţin în aparenţă, deloc preocupat de faptul că aş putea să-mi spun povestea. Iniţiase un program de reducere a cheltuielilor şi era fericit că nu mai era nevoit să-mi plătească acea retribuţie exorbitantă.

M-am hotărât să termin cartea la care lucrasem atât de mult şi însăşi luarea acestei decizii mi-a dat o minunată senzaţie de eliberare. Am împărtăşit ideea aceasta prietenilor apropiaţi, majoritatea oameni din lumea nonprofitului, implicaţi în conservarea civilizaţiilor şi culturilor indigene, dar şi a pădurii tropicale. Spre surprinderea mea, aceştia au fost îngroziţi de idee. Se temeau că, dacă voi dezvălui aceste lucruri, îmi voi submina activitatea de instruire şi că voi pune în pericol organizaţiile nonprofit pe care le-am sprijinit. Mulţi dintre noi ajutam triburile amazoniene să-şi protejeze pământurile de companiile petroliere; o dezvăluire totală, mi s-a spus, ar fi putut duce la pierderea credibilităţii mele şi la periclitarea întregii acţiuni. Unii dintre colaboratorii mei m-au ameninţat chiar că-mi vor retrage sprijinul lor.

Aşadar, încă o dată, m-am oprit din scris. În schimb, m-am concentrat pe călăuzirea oamenilor spre inima Amazonului, arătându-le un loc şi un trib rămase aproape neatinse de lumea modernă. De fapt, acolo mă şi aflam pe 11 septembrie 2001.

78 Morris Barret , „The Web’s Wild World“, *TIME*, 26 aprilie 1999, p.62.

Capitolul 32. 11 septembrie şi consecinţele sale pentru mine, personal

Pe 10 septembrie 2001 călătoream în josul unui curs de apă afluent al Amazonului ecuadorian, împreună cu Shakaim Chumpi, coautorul cărţii mele *Spirit of the Shuar* (Spiritul shuarilor). Conduceam un grup de şaisprezece nord-americani spre comunitatea sa aflată în inima pădurii tropicale. Vizitatorii veniseră să afle informaţii despre tribul shuarilor pe care să-l ajute să-şi conserve preţioasele păduri tropicale.

Shakaim luptase ca soldat în recentul conflict armat dintre Perú şi Ecuador. Cei mai mulţi cetăţeni din naţiunile consumatoare de petrol nu au auzit niciodată de acest război şi, totuşi, el s-a purtat, în primul rând, pentru a le putea furniza acestora ţiţei. Deşi graniţa dintre cele două ţări a fost disputată timp de mai mulţi ani, numai recent această rezolvare a devenit urgentă. Motivul urgenţei a fost acela că era necesar pentru companiile petroliere să ştie cu care dintre cele două ţări trebuia să se negocieze pentru a obţine concesionarea pământurilor bogate în petrol. Graniţele trebuiau delimitate.

Shuarii formau prima linie de apărare a Ecuadorului. Ei se dovediseră a fi luptători feroce, dominând de foarte multe ori forţele mult mai bine echipate şi în superioritate numerică. Shuarii nu ştiau nimic despre politica din culisele războiului sau că acea rezolvare avea să deschidă porţile companiilor petroliere. Ei luptau deoarece aveau o lungă tradiţie războinică şi pentru că nu aveau de gând să permită soldaţilor străini să le calce pământurile.

În timp ce vâsleam în josul râului, privind un stol de papagali guralivi care zburau pe deasupra noastră, l-am întrebat pe Shakaim dacă armistiţiul încă mai rezista.

— Da, mi-a răspuns el, dar mă tem că trebuie să te previn că acum ne pregătim de război împotriva voastră.

A început să-mi explice că, bineînţeles, nu se referea la mine personal sau la cei care făceau parte din grupul nostru.

— Voi sunteţi prietenii noştri, m-a asigurat el.

El susţinea că se referea la companiile noastre petroliere şi la forţele noastre militare care aveau să vină în junglă pentru a-i învinge.

— Am văzut ce le-au făcut celor din tribul Huaorani. Le-au distrus pădurile, le-au poluat râurile şi au ucis o mulţime de oameni, inclusiv copii. Astăzi, huaorani abia dacă mai există ca populaţie. Nu vom permite să ni se întâmple acelaşi lucru şi nouă. Nu vom lăsa companiile petroliere să vină pe pământul nostru, după cum nu le vom permite acest lucru nici peruvienilor.

Am jurat cu toţii să luptăm până la ultimul om[79].

În acea noapte, grupul nostru a stat în jurul focului în centrul unei superbe case construite din stinghii despicate de bambus, înfipte în pământ şi acoperite cu un acoperiş din stuf. Le-am spus despre conversaţia cu Shakaim. Am fost cu toţii surprinşi să constatăm cât de mulţi oameni din toată lumea simţeau la fel când era vorba despre companiile noastre petroliere şi despre ţara noastră. Oare câţi dintre ei, asemenea shuarilor, erau îngroziţi de faptul că vom pătrunde în existenţele lor, că le vom distruge cultura şi pământurile? Oare câţi ne urau?

În dimineaţa următoare, m-am dus la biroul micuţ unde ţineam staţia de emisie-recepţie. Trebuia să aranjez cu piloţii să vină şi să ne ia peste câteva zile. În timp ce vorbeam cu ei, am auzit un strigăt.

— Dumnezeule! a exclamat bărbatul de la celălalt capăt al staţiei. New York-ul este atacat.

A închis radioul care emitea muzică în fundal. În următoarea jumătate de oră, am fost informaţi minut cu minut asupra evenimentelor care se desfăşurau în Statele Unite. Ca şi pentru ceilalţi, şi pentru mine au fost momente pe care nu le voi uita niciodată.

Când m-am întors acasă, în Florida, am ştiut că trebuia să vizitez Kilometrul Zero, „Ground Zero“, locul pe care se aflaseră cele două turnuri ale World Trade Center, aşa că am aranjat să iau avionul până la New York. Era o zi însorită de noiembrie, nepotrivit de îmbietoare. M-am plimbat prin Central Park, plin de entuziasm, apoi m-am îndreptat spre acea parte a oraşului unde pe vremuri petrecusem o mare parte din timp, zona de lângă Wall Street, care purta acum denumirea de Ground Zero.

Pe măsură ce mă apropiam, entuziasmul meu făcea loc unei senzaţii de teroare. Privelişte a şi mirosurile erau copleşitoare – o distrugere de neimaginat. Scheletele contorsionate şi topite ale acelor clădiri, cândva măreţe; dărâmăturile, mirosul rânced de fum, ruine carbonizate şi carne arsă. Văzusem totul la televizor, dar să mă aflu acolo era cu totul şi cu totul altceva.

Nu fusesem pregătit pentru aşa ceva, dar, mai ales, nu pentru oameni. Trecuseră două luni şi ei încă stăteau acolo, lângă cei care locuiseră sau munciseră acolo, lângă cei care supravieţuiseră. Un egiptean zăbovea în faţa micului său magazin de reparaţii de încălţăminte şi dădea din cap parcă nevenindu-i să creadă.

— Nu mă pot obişnui cu asta, a murmurat el. Mi-am pierdut mulţi clienţi, mulţi prieteni. Nepotul meu a murit acolo, sus.

A arătat spre cerul albastru.

— Cred că l-am văzut sărind. Nu ştiu… Săreau atât de mulţi, ţinându-se de mâini şi dând din braţe ca şi cum ar fi putut zbura.

M-a surprins felul în care oamenii vorbeau unul cu celălalt. În New York City. Şi era ceva care depăşea orice limbaj. Li se întâlneau privirile. Deşi îndureraţi, schimbau priviri pline de compasiune, jumătăţi de zâmbet care spuneau mai mult decât un milion de vorbe.

Dar mai era ceva, o senzaţie legată de chiar locul însuşi. La început, nu mi-am putut da seama; apoi m-a izbit: era lumina. Manhattanul de jos fusese ca un canion întunecat, pe vremea când făceam eu pelerinaje în această parte a oraşului pentru a strânge capital pentru IPS, când puneam la cale strategii cu bancherii care voiau să investească în mine, în timpul cinelor de la Ferestrele Lumii. Trebuia să urci sus de tot, în vârful acelui World Trade Center, dacă voiai să vezi lumină. Acum, lumina era la nivelul străzii. Canionul fusese despicat foarte mult, iar noi, cei care stăteam pe străzi, lângă ruine, eram încălziţi de razele soarelui. Nu mă puteam abţine să nu mă întreb dacă priveliştea cerului, lumina, îi ajutaseră pe oameni să-şi deschidă inimile. M-am simţit vinovat chiar şi numai pentru că avusesem asemenea gânduri.

Am dat colţul spre Trinity Church şi am luat-o în jos spre Wall Street. Înapoi, la vechiul New York, învăluit în umbră. Nici cer, nici lumină. Oamenii se grăbeau pe trotuare, ignorându-se reciproc. Un poliţist a răcnit la o maşină oprită.

M-am aşezat pe primele trepte care mi-au ieşit în cale, la numărul paisprezece. De undeva, sunetele unor ventilatoare uriaşe sau ale unui aparat de aer condiţionat s-au înălţat deasupra celorlalte zgomote. Mi se păreau că vin din masivul perete de piatră al clădirii Bursei din New York. Am privit oamenii. Ei se precipitau în susul şi în josul străzii, plecând de la birouri, grăbindu-se spre casă sau îndreptându-se spre un restaurant sau un bar pentru a discuta afaceri. Câţiva dintre ei se plimbau perechi-perechi şi vorbeau unul cu celălalt. Totuşi, cei mai mulţi erau singuri şi tăcuţi. Am încercat să îi privesc în ochi; nu am reuşit defel.

Ţignalul unei alarme de maşină mi-a atras atenţia în josul străzii. Un bărbat se năpustea afară dintr-un birou, îndreptând o cheie spre maşină; alarma s-a oprit. Am stat acolo, în tăcere, câteva minute lungi. După un timp, am căutat în buzunar şi am scos o bucată de hârtie frumos împăturită, acoperită de cifre.

Apoi l-am văzut. Mergea târşâit, uitându-se insistent la picioare. Avea o barbă gri, rară şi purta un trenci soios, care părea şi mai nelalocul lui într-o asemenea după-amiază călduroasă pe Wall Street. Ştiam că este afgan.

S-a uitat la mine. Apoi, după numai o secundă de ezitare, a început să urce treptele. A dat din cap politicos şi s-a aşezat lângă mine, lăsând între noi o distanţă de vreo douăzeci-treizeci de centimetri. Din felul în care privea drept înainte, mi-am dat seama că de mine depindea dacă să încep sau nu

conversaţia.

— Frumoasă după-amiază.

— Superbă.

Avea o voce gravă.

— În vremuri ca acestea, ne dorim raze de soare.

— Adică din cauza *Gemenilor*?

A încuviinţat din cap.

— Eşti din Afghanistan?

M-a privit insistent.

— Este atât de evident?

— Am călătorit mult. Recent, am vizitat Himalaya, Kashmir.

— Kashmir.

Şi–a mângâiat barba.

— Lupte.

— Da, India şi Pakistanul, hinduşii şi musulmanii. Îţi vine să-ţi pui întrebări asupra religiei, nu?

Privirile ni s-au întâlnit. Ochii lui erau căprui închis, aproape negri. Mi s-au părut plini de înţelepciune şi tristeţe. S-a întors către clădirea Bursei din New York. Cu un deget lung şi încovoiat, a arătat spre clădire.

— Sau, poate, am admis eu, este vorba despre economie, nu despre religie.

— Ai fost soldat?

Nu m-am putut abţine să nu zâmbesc.

— Nu. Consultant economic.

I-am întins hârtia cu cifre statistice. Acestea erau armele mele. A întins mâna şi le-a luat.

— Cifre.

— Statistici internaţionale.

El a cercetat lista, apoi a râs uşor.

— Nu pot să citesc.

Mi-a dat-o înapoi.

— Cifrele astea ne spun că douăzeci şi patru de mii de oameni mor zilnic de foame.

El a fluierat încetişor, apoi s-a gândit o clipă la asta şi a oftat.

— Era cât pe ce să fiu şi eu unul dintre ei. Aveam o mică fermă de rodii în apropiere de Kandahar. Au sosit ruşii, iar mujahedinii s-au ascuns în spatele copacilor şi în şanţurile cu apă.

A ridicat mâinile, ţinându-le ca şi cum ar fi avut o puşcă.

— I-au prins în capcană.

Şi-a lăsat mâinile în jos.

— Toţi pomii şi şanţurile mele au fost distruse.

— Ce ai făcut după asta?

A arătat cu capul spre lista pe care o aveam în mână.

— Spune şi despre cerşetori?

Nu, dar aveam impresia că ştiam.

— Cam optzeci de milioane în întreaga lume, cred.

— Eu am fost unul dintre aceştia.

A dat din cap, părând pierdut în gânduri. Am stat în tăcere timp de câteva minute, până când a prins din nou a vorbi.

— Nu-mi place cerşetoria. Copilul meu moare. Aşa că eu cultiv mac.

— Opiu?

A dat din umeri.

— Nici pomi, nici apă. Singurul mod de a ne hrăni familiile.

Am simţit un nod în gât, o senzaţie deprimantă de tristeţe combinată cu vinovăţie.

— Noi considerăm un lucru rău cultivarea macului pentru opiu, dar, mulţi dintre cei mai bogaţi oameni ai voştri îşi datorează averile traficului de droguri.

M-a privit în ochi şi am avut senzaţia că îmi pătrunde în suflet.

— Ai fost soldat, a decretat el, dând din cap pentru a confirma acest simplu fapt.

Apoi s-a ridicat încetişor şi a luat-o şchiopătând pe trepte în jos. Voiam să mai stea, dar m-am simţit fără puterea de a mai spune ceva. Am reuşit să mă ridic în picioare şi am pornit-o după el. La capătul scărilor, m-am oprit din pricina unui indicator. Pe el era desenată o imagine a clădirii unde stătusem. În capătul acestuia, trecătorii erau anunţaţi că acel indicator fusese pus acolo de Heritage Trails din New York. Pe el scria aşa:

> Mausoleul din Halicarnas ridicat în vârful turnului clopotniţei bisericii San Marco din Veneţia, la colţul străzii Wall cu Broad – acesta este conceptul arhitectural al clădirii din Wall Street nr. 14. În vremurile sale bune, cea mai înaltă clădire de bancă, acel zgârie-nori de 180 de metri, adăpostise iniţial sediul central al Bankers Trust, una dintre instituţiile financiare cele mai bogate din ţară.

Am rămas acolo, înfiorat de uimire, şi m-am uitat în sus la această clădire. La puţin timp după sfârşitul secolului trecut, numărul 14 de pe Wall Street jucase rolul pe care avea să şi-l asume mai târziu World Trade Center; fusese chiar simbolul puterii şi al dominaţiei economice. Şi mai fusese şi sediul Bankers Trust, una dintre firmele pe care eu o angajasem să-mi finanţeze compania de energie. Era o parte esenţială a moştenirii mele –

moştenirea unui soldat, după cum bine mă nimerise bătrânul afgan.

Faptul că ajunsesem atunci acolo, stând de vorbă cu el, părea o stranie coincidenţă. Coincidenţă. Cuvântul m-a încremenit. M-am gândit la felul în care reacţiile noastre la coincidenţe ne modelează vieţile. Cum ar trebui oare să reacţionez eu la aceasta?

În timp ce mergeam, scrutam atent capetele din mulţime, dar nu mai vedeam nici urmă de el. La clădirea următoare, se afla o statuie imensă învelită în plastic albastru. O inscripţie de pe o veche clădire cu faţada din piatră arăta că aici era Clădirea Federală, Wall Street nr. 26, unde, pe 30 aprilie 1789, George Washington depusese jurământul în calitate de prim preşedinte al Statelor Unite. Acesta era exact punctul în care primul om fusese consfinţit şi primise responsabilitatea de a apăra dreptul la viaţă, la libertate şi la căutarea fericirii pentru toţi oamenii. Atât de aproape de Ground Zero, atât de aproape de Wall Street.

Am luat-o pe lângă bloc, pe Pine Street. Acolo am ajuns în faţa sediului mondial al firmei Chase, banca pe care a construit-o David Rockefeller, o bancă alimentată cu bani din petrol şi îmbogăţită de oameni ca mine. Această bancă, o instituţie care servise asasinilor economici şi care era un lider în promovarea imperiului global, reprezenta, în multe sensuri, însuşi simbolul corporatocraţiei.

Mi-am adus aminte că citisem despre World Trade Center că era un proiect iniţiat de David Rockefeller în 1960, şi că în ultimii ani complexul fusese considerat o pacoste. Avea reputaţia de a fi un eşec din punct de vedere financiar, nepotrivit pentru fibrele optice moderne şi tehnologiile pentru Internet şi împovărat cu un sistem de lifturi ineficient şi extrem de costisitor. Acele două turnuri fuseseră poreclite pe vremuri David şi Nelson. Acum, pacostea dispăruse.

Am mers mai departe, încet, aproape fără nici o tragere de inimă. În ciuda după-amiezii calde, simţeam un fior şi mi-am dat seama că pusese stăpânire pe mine o teamă ciudată, o presimţire. Nu-i puteam identifica originea şi am încercat să scap de ea, grăbind pasul. În cele din urmă am ajuns din nou să privesc acea gaură care mocnea, metalul contorsionat, acea gigantică cicatrice în pământ. M-am sprijinit de o parte a clădirii care scăpase de distrugere şi m-am uitat cu atenţie în străfundurile ei. Încercam să-mi imaginez oamenii care se năpusteau afară din turnul care sta să se prăbuşească şi pompierii care dădeau năvală pentru a-i salva. Am încercat să mă gândesc la oamenii care săriseră pe ferestre, la disperarea pe care o simţiseră. Dar nimic din toate acestea nu mi-a trecut prin minte.

În schimb, l-am văzut pe Osama bin Laden luând bani şi arme de milioane de dolari de la un bărbat angajat de o companie de consultanţă care

avea contract cu guvernul Statelor Unite. Apoi m-am văzut pe mine stând la un computer în faţa unui ecran gol.

M-am uitat în jur, dincolo de Ground Zero, la străzile New Yorkului care fuseseră ocolite de foc şi care acum reveneau la normal. Mă întrebam ce părere aveau oamenii care mergeau azi pe stradă despre toate acestea – nu numai despre distrugerea turnurilor, dar şi despre fermele de rodii distruse şi despre cele douăzeci şi patru de mii de oameni care mureau de foame în fiecare zi. Mă întrebam dacă ei se gândeau vreodată la astfel de lucruri, dacă ar putea renunţa la slujbele lor, la maşinile lor consumatoare de benzină şi la dobânzile lor, suficient de mult timp ca să-şi evalueze aportul lor la lumea pe care aveau să o lase moştenire copiilor lor. Mă întrebam ce ştiau ei despre Afghanistan – nu despre Afghanistanul de la televizor, acela plin de corturi militare şi de tancuri, ci despre Afghanistanul acelui bătrân. Mă întrebam ce gândeau cei douăzeci şi patru de mii care mureau în fiecare zi.

Şi apoi iar mă vedeam pe mine însumi stând în faţa unui ecran gol de computer.

M-am forţat să mă concentrez din nou asupra acelui Ground Zero. În acel moment, un lucru era cert: ţara mea se gândea la răzbunare, concentrându-se asupra unor state ca Afghanistanul. Eu mă gândeam însă la toate celelalte locuri din lume în care oamenii ne urau companiile, armata, politicile şi marşul nostru către imperiul global.

Mă întrebam: Dar ce se întâmplă cu Panamá, Ecuador, Indonezia, Iran, Guatemala, mare parte din Africa?

M-am smuls de lângă peretele de care mă sprijinisem şi am început să mă îndepărtez. Un om scund, oacheş, flutura un ziar în aer şi striga ceva în spaniolă. M-am oprit.

— Venezuela, în prag de revoluţie! urla el peste zgomotul de trafic, peste sunetul claxoanelor şi forfoteala oamenilor.

I-am cumpărat ziarul şi am rămas acolo un timp, examinând atent articolul de fond. Era despre Hugo Chavez, preşedintele antiamerican al Venezuelei ales democratic, şi despre curentul subteran de ură generat în America Latină de politicile SUA.

Ce era oare cu Venezuela?

79 Pentru mai multe informaţii despre tribul Huaorani, a se vedea Joe Kane, *Savages* (New York: Alfred A. Knopf, 1995).

Capitolul 33. Venezuela salvată de Saddam

Am urmărit Venezuela ani la rând. Era un exemplu clasic de ţară care se ridicase de la sărăcie la bogăţie graţie petrolului. Tot ea mai reprezenta şi un model pentru agitaţia pe care o stârneşte petrolul, un exemplu de dezechilibru între bogaţi şi săraci, de ţară exploatată fără ruşine de corporatocraţie. Devenise exemplul tipic al locului în care asasinii economici de modă veche, ca mine, convieţuiau cu versiunea corporatistă, de stil nou.

Evenimentele despre care am citit în ziua aceea la Ground Zero erau rezultatul direct al alegerilor din 1998, când săracii şi defavorizaţii Venezuelei l-au ales preşedinte pe Hugo Chavez, cu o majoritate zdrobitoare[80]. Acesta a instituit imediat măsuri drastice, preluând controlul asupra tribunalelor şi asupra altor instituţii, dizolvând Congresul venezuelean. El a denunţat Statele Unite pentru „imperialismul neruşinat“, a vorbit cu vehemenţă împotriva globalizării şi a introdus o lege a hidrocarburilor, care era, de fapt, o reminiscenţă, chiar şi cu numele, a aceleia pe care o introdusese Jaime Roldós în Ecuador, cu puţin înainte ca avionul său să se prăbuşească. Legea dubla taxa pentru dreptul de exploatare pe care o plăteau companiile petroliere străine. Apoi, Chavez a călcat în picioare independenţa tradiţională a companiei deţinute de stat, Petroleos de Venezuela, înlocuindu-i pe directorii acesteia cu oameni care îi erau loiali[81].

Petrolul venezuelean este crucial pentru economiile lumii. În 2002 această ţară era cea de-a patra mare exportatoare de petrol şi furnizoarea numărul trei pentru Statele Unite[82]. Petroleos de Venezuela, cu patruzeci de mii de angajaţi şi cu vânzări anuale de 50 miliarde de dolari, furnizează 80% din venitul din exporturi al ţării. Reprezintă, de departe, cel mai important factor al economiei venezuelene[83]. Prin preluarea industriei, Chavez s-a impus pe scena mondială ca un jucător deosebit de important.

Mulţi locuitori ai Venezuelei priveau acest lucru ca pe un semn al destinului, o desăvârşire a unui proces care începuse cu optzeci de ani mai înainte. Pe 14 decembrie 1922, o uriaşă explozie de petrol a ţâşnit din pământ lângă Maracaibo. O sută de mii de barili de materie brută s-au răspândit zilnic în aer timp de trei zile la rând, acest unic eveniment geologic schimbând Venezuela pentru totdeauna. În 1930, Venezuela era cel mai mare exportator de petrol. Venezuelenii considerau petrolul soluţia la toate problemele lor.

Veniturile din petrol pe următorii patruzeci de ani au permis Venezuelei să evolueze de la una dintre cele mai sărace naţiuni din lume la una dintre cele mai bogate din America Latină. Toate statisticile la nivelurile vitale ale ţării sau îmbunătăţit: sănătatea, educaţia, situaţia forţei de muncă,

longevitatea, datele referitoare la natalitate şi supravieţuirea nou-născuţilor. Afacerile au prosperat.

În timpul embargoului impus de OPEC în 1973, preţul petrolului a sărit în aer, iar bugetul naţional al Venezuelei a crescut de patru ori. Asasinii economici s-au pus pe treabă. Băncile internaţionale au invadat ţara cu împrumuturi care aveau să fie folosite pentru vaste proiecte de infrastructură şi dezvoltare industrială, precum şi pentru cei mai înalţi zgârie-nori de pe continent. Apoi, în anii 1980, au sosit asasinii economici de tip corporatist. Pentru aceştia era ocazia ideală de a tăia răul de la rădăcină. Clasa de mijloc din Venezuela căpătase consistenţă şi reprezenta o piaţă bogată pentru o largă varietate de produse şi, totuşi, încă mai exista un sector de săraci foarte numeros, care era disponibil pentru munca în ateliere şi fabrici.

Apoi, preţul petrolului s-a prăbuşit, iar Venezuela nu şi-a mai putut plăti datoriile. În 1989, FMI a impus măsuri dure de austeritate şi a făcut presiuni asupra Caracasului de a sprijini corporatocraţia în diverse alte feluri. Venezuelenii au reacţionat violent; revoltele au ucis peste două sute de oameni. Iluzia că petrolul era o sursă inepuizabilă de sprijin a fost spulberată. Între 1978 şi 2003, venitul pe cap de locuitor din Venezuela a scăzut cu peste 40%[84].

Pe măsură ce creştea sărăcia, resentimentele se amplificau. A rezultat polarizarea: clasa de mijloc înfruntându-se cu clasa săracă. Cum se întâmplă de cele mai multe ori în ţări a căror economie depinde de producţia de petrol, situaţia demografică s-a schimbat rapid. Economia în prăbuşire a făcut ravagii în clasa de mijloc şi foarte mulţi au sărăcit.

Noua situaţie demografică a pregătit scena pentru Chavez, dar şi pentru conflictul cu Washingtonul. Îndată ce a preluat puterea, noul preşedinte a întreprins acţiuni care nu au făcut decât să provoace administraţia Bush. Chiar înainte de atacurile din 11 septembrie, Washingtonul îşi revizuia opţiunile. Asasinii economici eşuaseră. Era oare timpul să trimită şacalii?

Apoi, 11 septembrie a schimbat toate priorităţile. Preşedintele Bush şi consilierii săi s-au concentrat asupra mobilizării comunităţii internaţionale pentru a sprijini acţiunile SUA din Afganistan şi invazia din Irak. Pe deasupra, economia SUA se afla în mijlocul unei recesiuni. Problema ridicată de Venezuela a retrogradat pe locul al doilea. În orice caz, era evident că, la un anumit punct, Bush şi Chavez vor ajunge să se confrunte faţă în faţă. Cu Irakul şi alţi furnizori de petrol din Orientul Mijlociu în primejdie, Washingtonul nu-şi putea permite să ignore Venezuela pentru mult timp.

Rătăcind prin Ground Zero şi Wall Street, întâlnindu-l pe bătrânul afgan şi citind despre Venezuela lui Chavez, toate acestea m-au făcut să mă întorc la un punct pe care îl evitasem mulţi ani, forţându-mă să privesc atent la

consecinţele lucrurilor pe care le făcusem în ultimele trei decenii. Era cu neputinţă să neg rolul pe care îl jucasem sau faptul că munca mea ca AE afecta negativ generaţia fiicei mele. Ştiam că nu mai pot amâna acţiunea pentru răscumpărarea a ceea ce făcusem. Trebuia să spun totul despre viaţa mea, într-un fel care să-i poată ajuta pe oameni să devină conştienţi de existenţa corporatocraţiei şi să înţeleagă de ce atât de mulţi oameni din întreaga lume ne urăsc.

Am început încă o dată să scriu, dar, pe măsură ce scriam, mi se părea că povestea era prea veche. Era necesar să o actualizez cumva. M-am gândit să călătoresc în Afghanistan, în Irak şi Venezuela şi să scriu comentarii contemporane despre cele trei ţări. Ele păreau să întruchipeze o ironie la adresa afacerilor lumii noastre: fiecare trecea printr-un tumult politic traumatizant şi se pricopsise cu lideri care lăsau foarte mult de dorit (un taliban crud şi despotic, un Saddam psihopat şi un Chavez inept din punct de vedere economic), în nici un caz însă corporatocraţia nu răspundea, încercând să rezolve problemele mult mai profunde ale ţărilor respective. Dimpotrivă, reacţia era de a submina liderii care stăteau în calea politicii noastre privind petrolul. Sub multe aspecte, Venezuela era cazul care intriga cel mai mult deoarece, în timp ce în Afghanistan avusese deja loc intervenţia militară, care părea inevitabilă şi în Irak, reacţia administraţiei americane faţă de Chavez rămânea un mister. În ceea ce mă privea, chestiunea nu era dacă Chavez era sau nu un bun conducător, ci era legată de reacţia Washingtonului faţă de un lider care stătuse în calea marşului corporatocraţiei către imperiul global.

Înainte aveam timp să organizez asemenea excursii, însă, încă o dată, au intervenit circumstanţele. Munca mea nonprofit m-a dus de câteva ori în America de Sud, în 2002. O familie din Venezuela, ale cărei afaceri erau pe punctul de a da faliment sub regimul lui Chavez, m-a însoţit într-una dintre excursiile mele în Amazon. Am devenit prieteni apropiaţi şi am ascultat şi punctul lor de vedere. Am mai întâlnit şi oameni din America Latină, de la capătul celălalt al spectrului economic, care îl considerau pe Chavez un salvator. Evenimentele desfăşurate în Caracas erau simptomatice pentru lumea pe care noi, asasinii economici, o creaserăm.

Până în decembrie 2002, atât situaţia din Venezuela, cât şi cea din Irak au atins apogeul crizei. Cele două ţări evoluau în direcţii perfect opuse una faţă de cealaltă. În Irak, toate eforturile subtile – atât din partea asasinilor economici, cât şi a şacalilor – eşuaseră în încercarea de a-l forţa pe Saddam să cedeze, iar acum ne pregăteam pentru soluţia ultimă – invazia. În Venezuela, administraţia Bush punea în practică modelul iranian al lui Kermit Roosevelt. Aşa cum se scria şi în *New York Times*:

> Sute de mii de venezueleni au umplut străzile astăzi, pentru a-şi afirma devotamentul faţă de greva naţională, acum în cea de-a 28-a zi, pentru a forţa înlăturarea preşedintelui Hugo Chavez.
>
> Greva, la care s-a adăugat un număr de aproximativ 30000 de muncitori petrolieri, ameninţă să facă, în lunile care vor veni, ravagii în sânul acestei naţiuni, al cincilea producător de petrol din lume…
>
> Zilele acestea, greva a ajuns într-un impas. Dl Chavez foloseşte spărgători de grevă, încercând să normalizeze operaţiunile din companiile de petrol deţinute de stat. Cei care i se opun, o coaliţie formată din oameni de afaceri şi lideri sindicali, afirmă că greva lor va duce compania şi, împreună cu ea, şi guvernul Chavez, la prăbuşire[85].

Acesta era exact felul în care CIA îl eliminase pe Mossadegh şi îl înlocuise cu şahul. Analogia era perfectă. Părea că istoria se repeta fără nici un fel de deosebire, cincizeci de ani mai târziu. Cinci decenii, dar tot petrolul era forţa care punea lucrurile în mişcare.

Pe 4 ianuarie 2003, susţinătorii lui Chavez au intrat în conflict cu oponenţii acestuia. Doi oameni au murit împuşcaţi şi alte zeci au fost răniţi. În ziua următoare, am vorbit cu un vechi prieten care făcuse parte dintre şacali multă vreme. Ca şi mine, nici el nu lucrase niciodată pentru nici un guvern, dar condusese operaţiuni clandestine în multe ţări. Mi-a spus că un angajator particular l-a abordat pentru a instiga greva din Caracas şi pentru a mitui ofiţerii din armată – dintre care mulţi fuseseră antrenaţi la Şcoala Americilor – pentru a se întoarce împotriva preşedintelui lor ales. El refuzase oferta, dar mi-a mărturisit că „omul care a acceptat misiunea ştie ce face“[86].

În aceeaşi lună, ianuarie 2003, preţul petrolului neprelucrat a crescut foarte mult, iar rezervele americane au atins cel mai de jos nivel din ultimii douăzeci şi şase de ani. Dată fiind situaţia din Orientul Mijlociu, ştiam că administraţia Bush făcea tot ce-i stătea în putinţă să-l înlăture pe Chavez. Apoi, a sosit vestea că au reuşit; Chavez fusese înlăturat. *New York Times* a folosit această întorsătură de evenimente pentru a face o retrospectivă istorică – şi, de asemenea, pentru a-l identifica pe cel care părea să fi jucat rolul lui Kermit Roosevelt în Venezuela contemporană:

> Statele Unite… au sprijinit regimuri autoritare în toată America Centrală şi de Sud în timpul războiului rece, pentru a-şi apăra interesele politice şi economice.
>
> În micuţa Guatemală, CIA a pus la cale o lovitură de stat pentru a elimina guvernul ales pe cale democratică în 1954 şi a susţinut guverne de dreapta împotriva grupărilor rebele de stânga

timp de patru decenii. În total, au murit peste 200 000 de civili.

În Chile, lovitura de stat sprijinită de CIA a dus la preluarea puterii de către generalul Augusto Pinochet, între 1973–1990. În Perú, un guvern încă fragil din punct de vedere democratic încearcă să clarifice rolul Agenţiei în sprijinirea, timp de un deceniu, a preşedintelui acum destituit şi căzut în dizgraţie, Alberto Fujimori, şi a rău-famatului şef al spionajului, Vladimiro L. Montesinos.

Statele Unite au fost nevoite să invadeze Panamá în 1989 pentru a-l prinde pe narco-dictatorul Manuel A. Noriega, care, timp de aproape douăzeci de ani, a fost un informator de valoare pentru serviciile de spionaj americane. Iar lupta pentru a ridica o opoziţie neînarmată din Nicaragua împotriva radicalilor de stânga, în anii 1980, prin orice mijloace, inclusiv prin vânzarea de arme către iranieni pentru a obţine bani peşin, a dus la incriminarea unor membri marcanţi ai administraţiei Reagan.

Printre cei care au fost investigaţi atunci se afla şi Otto J. Reich, un veteran al luptelor din America Latină. Împotriva lui Reich nici măcar nu s-a depus vreo plângere. El a devenit, ulterior, ambasador al Statelor Unite în Venezuela, iar acum este asistent al secretarului de stat pentru afaceri interamericane prin numirea sa direct de către preşedinte. Prăbuşirea lui Chavez reprezintă încă un trofeu adăugat la colecţia sa[87].

Dacă dl Reich şi administraţia Bush sărbătoreau lovitura împotriva lui Chavez, petrecerea avea să fie însă întreruptă pe neaşteptate. Într-o uimitoare răsturnare de situaţie, Chavez a obţinut victoria şi a preluat din nou puterea în mai puţin de 72 de ore. Spre deosebire de Mossadegh în Iran, Chavez a reuşit să-şi păstreze armata de partea sa, în ciuda tuturor eforturilor celorlalţi de a-i întoarce pe ofiţerii de rang superior împotriva lui. În plus, el avea şi compania petrolieră de stat de partea sa. Petroleos de Venezuela a sfidat miile de muncitori grevişti şi a reuşit o revenire.

Îndată ce lucrurile s-au limpezit, Chavez a mărit şi mai mult presiunea guvernamentală asupra muncitorilor de la compania petrolieră, a exclus din armată pe cei câţiva ofiţeri neloiali care fuseseră convinşi să-l trădeze şi şi-a forţat numeroşi opozanţi să părăsească ţara. El a cerut închisoare pe douăzeci de ani pentru doi dintre liderii opoziţiei, agenţi cu legături la Washington care se alăturaseră şacalilor pentru a dirija greva naţională[88].

În ultimă instanţă, urmarea tuturor acelor evenimente a însemnat o adevărată nenorocire pentru administraţia Bush. Cum susţine şi *Los Angeles Times*:

> Oficialii administraţiei Bush au recunoscut marţi că discutaseră îndepărtarea preşedintelui venezuelean, Hugo Chavez, cu luni de zile înainte, cu ofiţeri superiori şi cu lideri civili din Venezuela… Felul în care administraţia a gestionat lovitura de stat stârneşte tot mai multe semne de întrebare[89].

Era evident faptul că nu numai asasinii economici eşuaseră, dar şi şacalii. Venezuela din 2003 s-a dovedit a fi foarte diferită de Iranul din 1953. M-am întrebat dacă acest lucru era un semn sau, pur şi simplu, o anomalie – şi ce va face Washingtonul în continuare.

Cel puţin deocamdată, cred că în Venezuela o criză serioasă a fost prevenită – iar Chavez era salvat – de Saddam Hussein. Administraţia Bush nu putea face faţă în acelaşi timp Afghanistanului, Irakului şi Venezuelei. Momentan, nu avea nici puterea militară, nici sprijinul politic pentru a face asta. În orice caz, ştiam că aceste împrejurări se puteau schimba rapid, existând posibilitatea ca preşedintele Chavez să aibă de înfruntat o aprigă opoziţie în viitorul apropiat. Fără îndoială, Venezuela era un avertisment că în cincizeci de ani nu se schimbaseră prea multe, cu excepţia rezultatului.

80 „Venezuela on the Brink“, editorial, *New York Times*, 18 decembrie 2002.
81 *The Revolution Will Not Be Televised*, regia Kim Bartley şi Donnacha O'Brian (în asociaţie cu Irish Film Board, 2003). Vezi www.chavezthefilm.com.
82 „Venezuelan President Forced to Resign“, Associated Press, 12 aprilie 2002.
83 Simon Romero, „Tenuous Truce in Venezuela for the State and its Oil Company“, *New York Times*, 24 aprilie, 2002.
84 Bob Edwards, „What Went Wrong with the Oil Dream in Venezuela“, National Public Radio, *Morning Edition*, 8 iulie 2003.
85 Ginger Thompson, „Venezuela Strikers Keep Pressure on Chavez and Oil Exports“, *New York Times*, 30 decembrie 2002.
86 Pentru mai multe detalii despre şacali şi alte tipuri de asasini, a se vedea: P.W. Singer, *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry* (Ithaca NY şi Londra: Cornell University Press, 2003); James R. Davis, *Fortune's Warriors: Private Armies and the New World Order* (Vancouver şi Toronto: Douglas & McIntyre, 2000); Felix I. Rodriguez şi John Weisman, *Shadow Warrior: The CIA Hero of 100 Unknown Battles* (New York: Simon & Schuster, 1989).
87 Tim Weiner, „A Coup by Any Other Name“, *New York Times*, 14 aprilie 2002.
88 „Venezuela Leader Urges 20 Years for Strike Chiefs“, *Associated Press*, 22 februarie 2003.
89 Paul Richter, „U.S. Had Talks on Chávez Ouster“, *Los Angeles Times*, 17 aprilie, 2002.

Capitolul 34. Din nou în Ecuador

Venezuela reprezenta un caz clasic. Totuşi, în timp ce urmăream evenimentele de acolo, eram surprins de faptul că liniile de front cu adevărat importante erau trasate de alte ţări. Acest lucru era semnificativ nu pentru că acestea ar fi reprezentat mai mulţi dolari sau mai multe vieţi omeneşti, ci pentru că implicau şi alte chestiuni care depăşeau cu mult scopurile materiale ce definesc, de regulă, imperiile. Aceste fronturi se întindeau dincolo de armatele de bancheri, directori şi politicieni, în adâncurile sufleteşti ale civilizaţiei moderne. Iar ele erau stabilite într-o ţară pe care ajunsesem să o cunosc şi să o iubesc, cea în care lucrasem pentru prima dată ca voluntar în Peace Corps: Ecuador.

În anii premergători primei mele vizite acolo, în 1968, această ţărişoară devenise victimă predilectă a corporatocraţiei. Contemporanii mei şi chiar eu, precum şi echivalenţii noştri corporatişti, reuşiserăm să o aducem la un faliment efectiv. I-am împrumutat miliarde de dolari, astfel încât să poată angaja firmele noastre de inginerie şi construcţii care să conceapă proiecte ce aveau să vină în ajutorul familiilor celor mai bogate. Drept rezultat, în acele trei decenii, nivelul oficial de sărăcie a crescut de la 50% la70%, salarizarea necorespunzătoare şi şomajul au crescut de la 15% la 70%, datoria publică a crescut de la 240 milioane la 16 miliarde de dolari, iar partea din resursele naţionale alocată celor mai săraci cetăţeni a scăzut de la 20 la 6%. Astăzi, Ecuadorul trebuie să aloce aproape 50% din bugetul naţional numai pentru achitarea datoriei – în loc să ajute milioane de cetăţeni clasificaţi oficial sub limita sărăciei90.

Situaţia din Ecuador demonstrează în mod clar că aceasta nu a fost rezultatul unei conspiraţii, ci un proces apărut în timpul guvernării atât a democraţilor, cât şi a republicanilor, un proces care a implicat toate băncile multinaţionale, multe corporaţii şi misiuni de ajutor internaţional dintr-o mulţime de ţări. Statele Unite au jucat rolul principal, dar noi nu am acţionat singuri.

În timpul acestor trei decenii, mii de bărbaţi şi femei au participat la aducerea Ecuadorului în starea precară în care se aflase la începutul mileniului. Unii dintre ei, ca mine, fuseseră conştienţi de ceea ce făceau, dar marea majoritate îndepliniseră numai nişte sarcini pe care le învăţaseră în domeniile lor – afaceri, inginerie, drept – sau urmaseră liniile trasate de nişte şefi, după exemplul meu, care ilustrau sistemul prin propriul lor exemplu de lăcomie şi prin recompense şi pedepse astfel calculate, încât să-l perpetueze. În cel mai rău caz, asemenea participanţi considerau că, în cel mai rău caz,

rolul pe care-l jucau era ceva nepericulos, iar în cel mai bun caz, ei ajutau o naţiune sărăcită.

Deşi fără să ştie, induşi în eroare şi, în multe cazuri, autoiluzionându-se, aceşti jucători nu erau membrii nici unei conspiraţii clandestine, ci, mai degrabă produsele unui sistem care promovează cea mai subtilă şi eficientă formă de imperialism pe care a văzut-o vreodată lumea. Nimeni nu mai trebuia să se străduiască pentru a găsi bărbaţi şi femei care ar fi putut fi mituiţi sau ameninţaţi – ei fuseseră deja recrutaţi de către companii, bănci şi agenţii guvernamentale. Mita consta în salarii, bonusuri, pensii şi poliţe de asigurare; ameninţările se bazau pe moralitatea socială, presiunea celorlalţi şi întrebări nerostite despre viitorul educaţiei copiilor lor.

Sistemul fusese o reuşită spectaculoasă. Pe când noul mileniu se pregătea să intre în scenă, Ecuadorul era prins şi legat fedeleş. El era al nostru, în acelaşi fel în care capul Mafiei îl are în proprietate pe tatăl căruia i-a finanţat nunta fiicei şi mica afacere. Ba mai mult, i-a refinanţat-o. Ca nişte buni mafioţi, nu ne-am grăbit. Ne puteam permite să fim răbdători, ştiind că dedesubtul pădurilor tropicale ale Ecuadorului se întinde o mare de petrol, ştiind că va veni şi ziua mult aşteptată.

Acea zi venise deja când, la începutul anului 2003, mi-am făcut drum din Quito, prin junglă, către oraşul Shell, în maşina mea Subaru Outback. Chavez se reinstalase la conducerea Venezuelei. El îl înfruntase pe George W. Bush şi câştigase. Saddam rămăsese pe poziţie şi se pregătea pentru o viitoare invazie. Rezervele de petrol erau la cel mai scăzut nivel din ultimele trei decenii, iar perspectivele de a obţine mai mult din sursele noastre primare păreau sumbre – şi, prin urmare, cam la fel arăta şi sănătatea bilanţurilor corporatocraţiei. Aveam nevoie de un as în mânecă. Era vremea să ne luăm tributul de la Ecuador.

În timp ce conduceam peste uriaşul baraj de pe râul Pastaza, mi-am dat seama că aici, în Ecuador, lupta nu era o simplă confruntare între bogaţii lumii şi săraci, între cei care exploatează şi cei exploataţi. Aceste fronturi ne definesc, în esenţă, pe noi, ca civilizaţie. Eram gata să obligăm această ţărişoară să-şi pună la dispoziţia companiilor noastre petroliere pădurea tropicală. Devastarea care avea să urmeze era incomensurabilă.

Dacă insistam pe colectarea datoriei, repercusiunile aveau să depăşească mult capacitatea noastră de a le evalua. Nu era vorba numai despre distrugerea culturilor indigene, despre vieţi omeneşti şi despre mii de specii de animale, reptile, peşti, insecte şi plante, dintre care unele ar fi putut conţine tratamente nedescoperite încă pentru o serie întreagă de boli. Nu era vorba numai despre faptul că pădurea tropicală absoarbe gazele – emanate de industriile noastre, care contribuie la efectul de seră – şi produce oxigenul

esenţial pentru vieţile noastre, adunând norii care, în cele din urmă, creează un procent important din apa potabilă a lumii. Situaţia trecea dincolo de toate argumentele-standard folosite de ecologişti când vor să salveze locuri asemănătoare şi pătrundea în adâncurile sufletului nostru.

Dacă aveam să continuăm cu această strategie, însemna să continuăm un model imperialist care fusese pus la punct cu mult înainte de Imperiul Roman. Criticăm făţiş sclavia, dar imperiul nostru global pune lanţuri mult mai multor oameni decât au făcut-o romanii şi toate celelalte puteri coloniale, îna- intea noastră. M-am întrebat cum putem aplica o politică cu o perspectivă atât de limitată în Ecuador şi să trăim cu conştiinţa încărcată.

Uitându-mă cu atenţie prin geamurile maşinii la pantele defrişate ale Anzilor, o zonă unde, în timpul petrecut de mine la Peace Corps, se afla o vegetaţie luxuriantă, mi-am mai dat seama brusc de un alt lucru. M-a izbit ideea că această privelişte a Ecuadorului ca un front important era o chestiune pur personală şi că, de fapt, oricare dintre ţările unde am lucrat, oricare ţară la ale cărei resurse râvnea imperiul, era la fel de semnificativă. Eu mă ataşasem de aceasta, sentiment care provenea din zilele anilor 1960, căci aici îmi pierdusem inocenţa. În orice caz, era o chestiune personală, o atitudine subiectivă.

Deşi pădurile tropicale din Ecuador sunt preţioase, ca şi popu- laţiile indigene şi toate celelalte forme de viaţă care le populează, ele nu sunt mai preţioase decât deşerturile din Iran şi decât beduinii din moştenirea lui Yamin. Nu sunt mai preţioase decât munţii insulei Java, decât mările de pe coastele Filipinelor, decât stepele Asiei, decât sălbăticia Africii sau pădurile Americii de Nord, decât copcile de gheaţă ale Arcticii sau decât sute de alte locuri ameninţate. Fiecare dintre ele ne obligă să scotocim în adâncurile sufletelor noastre individuale sau colective.

Mi-am adus aminte de o statistică ce rezuma toate aceste lucruri: raportul venitului unei cincimi din populaţia lumii din ţările cele mai bogate faţă de cel al unei cincimi din ţările cele mai sărace a evoluat de la 30 la 1 în 1960 la 74 la 1 în 1995[91]. Iar Banca Mondială, Agenţia Statelor Unite pentru Dezvoltare Internaţională (USAID), FMI şi restul băncilor, corporaţiilor şi guvernelor implicate în „ajutorul“ internaţional ne spun în permanenţă că îşi fac datoria şi că se realizează progrese.

Aşa că iată-mă din nou în Ecuador, în ţara care era numai unul dintre fronturile războiului, dar care deţinea un loc aparte în inima mea. Era în anul 2003, după treizeci şi cinci de ani de la sosirea mea ca membru al unei organizaţii a SUA care include în denumirea sa cuvântul *pace* (peace). De data aceasta, venisem cu scopul de a împiedica un război la provocarea căruia ajutasem şi eu timp de trei decenii.

Putea să pară că evenimentele din Afghanistan, Irak şi Venezuela erau de ajuns pentru a ne împiedica să pornim un alt conflict; totuşi, în Ecuador situaţia era foarte diferită. Acest război nu ar fi avut nevoie de armata SUA, pentru că el ar fi fost purtat de câteva mii de războinici indigeni echipaţi numai cu suliţe, securi şi puşti cu un singur glonţ, încărcat prin gura ţevii. Ei ar fi înfruntat o armată ecuadoriană modernă, o mână de consultanţi din Forţele Speciale ale SUA şi mercenari antrenaţi ca şacali angajaţi de companiile petroliere. Acesta ar fi fost un război asemănător cu conflictul din 1995 dintre Ecuador şi Perú, despre care marea majoritate din Statele Unite nici nu ar fi auzit, iar evenimentele recente sporiseră probabilitatea izbucnirii lui.

În decembrie 2002, reprezentanţii companiilor petroliere au acuzat o comunitate indigenă de a le fi luat o echipă de muncitori ca ostatici. Ei au sugerat că războinicii implicaţi erau membrii unei grupări teroriste, având posibile legături cu Al-Qaeda. Era o chestiune care complica lucrurile în mod special, deoarece compania petrolieră nu primise aprobarea guvernului de a începe să foreze. În orice caz, compania susţinea că muncitorii săi aveau dreptul să execute investigaţii preliminare, care nu implicau forarea – o pretenţie vehement contestată de grupurile indigene, la câteva zile după aceea, când şi-au relatat versiunea.

Muncitorii petrolieri – susţineau reprezentanţii triburilor – trecuseră în mod ilegal pe nişte pământuri unde nu le era permis să calce; războinicii nu avuseseră arme şi nici nu-i ameninţaseră pe muncitori cu violenţe de nici o natură. În realitate, ei îi escortaseră pe muncitori până în satul lor, unde le-au oferit mâncare şi *chicha*, un tip de bere locală. În timp ce vizitatorii lor petreceau, războinicii l-au convins pe ghidul grupului de muncitori să ia barca şi să-şi vadă de drum înapoi. Oricum, susţinea tribul, muncitorii nu au fost niciodată reţinuţi împotriva voinţei lor; ei erau liberi să se ducă unde doreau[92].

Mergând cu maşina pe drumul acela, îmi aminteam de ceea ce îmi spuseseră shuarii în 1990 când, după ce vândusem IPS, mă întorsesem să-i ajut să-şi salveze pădurile. „Lumea este aşa cum o visezi“, îmi spuseseră ei şi apoi au scos în evidenţă faptul că noi, cei din Nord, visaserăm industrii uriaşe, o mulţime de maşini şi zgârie-nori gigantici. Acum descoperiserăm că viziunea noastră era, de fapt, un coşmar care, în cele din urmă, ne va distruge.

„Schimbaţi-vă visul“, m-au sfătuit shuarii. Şi totuşi, iată-l din nou, după mai bine de un deceniu, iar, în ciuda muncii multor oameni şi a numeroaselor organizaţii nonprofit, inclusiv a celor cu care lucrasem eu, coşmarul atinsese proporţii noi şi îngrozitoare.

Când, în cele din urmă, maşina mea a intrat în oraşul Shell din junglă, am fost dus pe sus la o întâlnire. Femeile şi bărbaţii care participau la ea

reprezentau mai multe triburi: Kichwa, Shuar, Achuar, Shiwiar şi Zaparo. Unii merseseră câteva zile prin junglă; alţii zburaseră cu nişte avioane micuţe, finanţate de organizaţii nonprofit. Câţiva îşi purtau kilturile tradiţionale, aveau feţele vopsite şi legături cu pene în jurul capului, deşi mulţi încercau să-i imite pe cei de la oraş, purtând pantaloni, tricouri şi pantofi.

Reprezentanţii comunităţii acuzate de a fi luat ostatici au luat cuvântul primii. Ei ne-au spus că, la scurt timp după ce muncitorii s-au întors la compania petrolieră, peste o sută de soldaţi ecuadorieni au venit la mica lor comunitate. Ei ne-au reamintit că acesta era începutul unui sezon special în pădurea tropicală, apariţia fructelor *chonta*. Pom sacru pentru culturile indigene, *chonta* rodeşte o dată pe an şi semnalează începutul perioadei de împerechere pentru multe dintre păsările din regiune, inclusiv pentru specii rare sau în pericol de dispariţie. Păsările sunt extrem de vulnerabile în timp ce zboară, în stol, spre fructe. Triburile au impus o politică strictă, interzicând vânarea acestor păsări în timpul sezonului în care *chonta* rodeşte.

— Perioada în care au sosit soldaţii nu ar fi putut fi aleasă mai rău, ne-a explicat o femeie.

I-am simţit durerea, dar şi pe cea a însoţitorilor ei, când ne-au depănat tragice relatări despre felul în care soldaţii au încălcat interdicţiile. Aceştia au împuşcat păsările atât pentru distracţie, cât şi pentru mâncare. În plus, ei au prădat grădinile familiilor, plantaţiile de bananieri şi câmpurile de manioc, de foarte multe ori distrugând ireparabil, pe alocuri, solul superficial. Ei au folosit explozibili în râuri ca să pescuiască şi au mâncat animalele de casă ale unor familii. Au confiscat puştile de vânătoare ale localnicilor, au săpat latrine insalubre, au poluat râurile cu benzină şi solvenţi, au molestat sexual femeile şi nu au ţinut cont de depozitarea corespunzătoare a gunoiului, ceea ce a atras insectele şi viermii.

— Aveam două opţiuni, a spus un bărbat. Puteam lupta sau ne puteam înfrânge mândria, făcând tot ce ne stătea în putinţă pentru a repara stricăciunile. Am hotărât că nu era încă momentul să luptăm.

El a descris în amănunt cum au încercat să compenseze abuzurile militarilor, îndemnându-şi oamenii să reziste fără mâncare. El i-a zis post, dar mie mi se părea mai degrabă mai aproape de înfometare voluntară. Bătrânii şi copiii au început să sufere de malnutriţie şi să se îmbolnăvească.

Vorbeau despre ameninţări şi mită.

— Fiul meu, a spus o femeie, vorbeşte engleza la fel de bine ca spaniola şi câteva dialecte indigene. A lucrat ca ghid şi translator la o companie de ecoturism. Îi plăteau un salariu decent. Compania petrolieră i-a oferit de zece ori mai mult. Ce putea el să facă? Acum scrie scrisori prin care îşi acuză fosta companie şi pe toate celelalte care vin să ne ajute, iar în

scrisorile sale el numeşte companiile petroliere prietenii noştri. Ea şi-a scuturat trupul, aşa cum un câine îşi scutură blana de apă.

— Nu mai este unul de-ai noştri. Fiul meu…

Un om mai în vârstă, purtând o bentiţă cu pană de tucan tradiţională pentru şamani, s-a ridicat în picioare.

— Ştii despre cei trei pe care i-am ales ca reprezentanţi împotriva companiilor petroliere, care au murit într-un accident de avion? Ei bine, nu am să repet aici ceea ce spun foarte mulţi, cum că accidentul a fost provocat de companiile petroliere. Dar îţi pot spune că cele trei morţi au produs un gol imens în organizaţia noastră. Companiile petroliere nu şi-au pierdut timpul şi au umplut acel gol cu oamenii lor.

Un alt bărbat a scos un contract şi l-a citit. În schimbul a trei sute de mii de dolari, era cedat un teritoriu întins unei companii de exploatare a lemnului. Era semnat de trei oficiali ai tribului.

— Astea nu sunt semnături adevărate, a spus el. Eu ar trebui să ştiu asta cel mai bine; unul dintre semnatari este fratele meu. Este vorba despre un alt tip de asasinare. Discreditarea conducătorilor noştri.

Părea o ironie şi ciudat de potrivit că aceste lucruri se petreceau într-o regiune din Ecuador unde companiile petroliere nu primiseră încă permisiunea de a fora. Ele foraseră în multe zone din jurul acesteia, iar locuitorii de acolo văzuseră rezultatele, fuseseră martori la distrugerea vecinilor lor. În timp ce stăteam acolo şi ascultam, m-am întrebat cum ar reacţiona cetăţenii ţării mele dacă dialoguri ca acesta ar fi difuzate pe CNN sau la ştirile de seară.

Întâlnirile erau fascinante şi revelaţiile profund tulburătoare. Dar se mai întâmpla şi altceva, în afara cadrului oficial al acestora. În timpul pauzelor, la prânz şi seara, când vorbeam cu oamenii în particular, eram frecvent întrebat de ce Statele Unite ameninţau Irakul. Războiul care plutea în aer se discuta pe primele pagini ale ziarelor ecuadoriene ajunse în acest oraş din junglă, iar articolele erau foarte diferite de cele din State. Ele includeau referinţe la proprietatea familiei Bush asupra unei companii petroliere şi asupra concernului United Fruit, precum şi la rolul de fost preşedinte executiv la Halliburton al vicepreşedintelui Cheney.

Aceste ziare erau citite femeilor şi bărbaţilor care nu fuseseră niciodată la şcoală. Toată lumea părea să fie interesată de acest subiect. Şi iată-mă aici, în pădurea tropicală amazoniană, printre „analfabeţi“ pe care mulţi din America de Nord îi consideră „înapoiaţi“, chiar „sălbatici“, oameni care puneau, totuşi, întrebări pertinente lovind în chiar inima imperiului global.

Pe când ieşeam din Shell, lăsând în urmă barajul hidroelectric şi îndreptându-mă spre culmile Anzilor, mă tot gândeam la diferenţa dintre ceea

ce văzusem şi auzisem în timpul acestei vizite în Ecuador şi lucrurile cu care mă obişnuisem în Statele Unite. Se părea că triburile amazoniene aveau foarte multe lucruri să ne înveţe, că în ciuda educaţiei noastre şi a multelor ore pe care noi le petreceam citind reviste şi urmărind ştirile la televizor, nouă ne lipsea conştiinţa pe care ei cumva o găsiseră. Această direcţie de gândire m-a dus cu gândul la *Profeţia condorului şi a vulturului* (The Prophecy of the Condor and Eagle), pe care am auzit-o de multe ori prin toată America Latină şi la profeţiile similare pe care am avut ocazia să le cunosc călătorind în jurul lumii.

Aproape orice cultură cunoscută de mine prevestise că spre sfârşitul anilor 1990 aveam să intrăm într-o perioadă de puternică tranziţie. În mănăstirile din Himalaya, în lăcaşurile de cult din Indonezia şi în rezervaţiile indigene din America de Nord, din adâncurile Amazonului până la piscurile Anzilor şi până în oraşele antice maiaşe din America Centrală am auzit că momentul nostru este unic în istoria umanităţii şi că fiecare dintre noi s-a născut în această perioadă pentru că are o misiune de îndeplinit.

Titlurile şi cuvintele profeţiilor diferă uşor. Ele vorbesc puţin diferit despre un Nou Ev, Al Treilea Mileniu, Epoca Vărsătorului, Începutul celui de-Al Cincilea Soare sau sfârşitul vechilor calendare şi începutul altora noi. În ciuda variatelor terminologii însă, ele au foarte multe în comun, iar *Profeţia condorului şi a vulturului* este tipică. Ea afirmă cum, cu multă vreme în urmă, în negurile istoriei, societăţile umane s-au împărţit şi au urmat două căi diferite: aceea a condorului (reprezentând inima, intuitivă şi mistică) şi aceea a vulturului (reprezentând creierul, raţional şi material). În anii 1490, spunea profeţia, cele două căi vor converge, iar vulturul va împinge condorul până aproape de dispariţie. Apoi, peste cinci sute de ani, în anii 1990, va începe o nouă epocă, una în care condorul şi vulturul vor avea ocazia să se împace şi să zboare împreună pe acelaşi cer, de-a lungul aceleiaşi căi. Dacă vulturul şi condorul profită de această ocazie favorabilă, ei vor ajunge la cel mai remarcabil rezultat, ceva ce nu s-a mai văzut până acum.

Profeţia condorului şi a vulturului poate fi interpretată la mai multe niveluri – interpretarea tip este că ea prevede îmbinarea cunoştinţelor indigene cu tehnologiile ştiinţei, echilibrarea yin–yang şi crearea de punţi între culturile nordului şi cele ale sudului. Oricum, cel mai puternic este mesajul pe care această profeţie ni-l transmite despre conştiinţă: el spune că am intrat într-o perioadă când putem beneficia de multe şi felurite căi de a ne înţelege pe noi înşine şi lumea noastră şi că le putem folosi pentru a ne înălţa la niveluri superioare ale înţelegerii şi conştiinţei. Ca fiinţe umane, noi ne putem trezi cu adevărat şi ne putem transforma într-o specie mult mai conştientă.

Oamenii condorului din Amazon au procedat astfel încât să mi se pară

evident faptul că, dacă e să punem întrebări despre natura a ceea ce înseamnă a fi uman în acest mileniu nou şi despre hotărârea noastră de a ne evalua propriile intenţii în următoarele câteva decenii, atunci este nevoie să ne deschidem bine ochii şi să vedem consecinţele acţiunilor noastre – acţiuni ale vulturului – în locuri precum Irak şi Ecuador. Trebuie să ne zgâlţâim singuri până când ne trezim. Noi, cei care facem parte din naţiunea cea mai puternică pe care a cunoscut-o vreodată istoria, trebuie să încetăm să ne mai preocupăm atât de deznodământul telenovelelor, de rezultatul meciurilor sau al bilanţurilor contabile trimestriale şi să reevaluăm, mai degrabă, cine suntem şi unde vrem să ajungă copiii noştri. Alternativa pe care o avem dacă încetăm să ne mai punem aceste întrebări esenţiale este pur şi simplu una mult prea periculoasă.

90 Chris Jochnick, „Perilous Prosperity“, *New Internationalist*, iunie, 2001, http://www.newint.org/issue335/perilous.htm.

91 Naţiunile Unite. *Human Development Report* (New York: United Nations, 1999).

92 Pentru informaţii suplimentare asupra situaţiei ostaticilor, a se vedea Alan Zibel, „Natives Seek Redress for Pollution“, *Oakland Tribune*, 10 decembrie 2002; *Hoy* (Quito, ziar ecuadorian) articolele din 10–28 decembrie 2003; „Achuar Free Eight Oil Hostages“, *El Commercio* (Quito, ziar), 16 decembrie 2002 (transmis şi de Reuters); „Ecuador: Oil Firm Stops Work Because Staff Seized, Demands Government Action“, şi „Sarayacu – Indigenuous Groups to Discuss Release of Kidnapped Oil Men“, *El Universo* (Guayaquil, ziar din Ecuador), http://www.eluniverso.com, 24 decembrie 2002 şi Juan Forero, „Seeking Balance: Growth vs. Culture in the Amazon“, *New York Times*, 10 decembrie 2003. Informaţii curente, actualizate, despre popu- laţiile amazoniene din Ecuador sunt disponibile pe pagina de internet Pachamama Alliance: http://www.pachamama.org.

Capitolul 35. Dincolo de aparenţe

La scurt timp după întoarcerea mea din Ecuador, în 2003, Statele Unite au invadat Irakul, pentru a doua oară în puţin mai mult de un deceniu. Asasinii economici eşuaseră. Şacalii eşuaseră. Aşa că tineri şi tinere erau trimişi să ucidă şi să moară în nisipurile deşertului. O întrebare importantă pe care a ridicat-o invazia, dar pe care mi-am dat seama că puţini americani erau în stare să o ia în seamă, era legată de ce însemna oare acest lucru pentru Casa Regală saudită. Dacă Statele Unite preluau controlul asupra Irakului, care, conform statisticilor, are mai mult petrol decât Arabia Saudită, părea inutil să continue să-şi onoreze înţelegerea făcută cu familia regală saudită în anii 1970, înţelegere inaugurată cu Afacerea de spălare a banilor din Arabia Saudită.

Sfârşitul lui Saddam – ca şi acela al lui Noriega din Panamá – avea să modifice ecuaţia. În cazul statului Panamá, odată ce ne-am reinstalat marionetele la conducere, am avut controlul asupra Canalului, indiferent de termenii tratatului pe care Torrijos şi Carter i-au negociat. Din moment ce controlam Irakul, puteam desfiinţa atunci OPEC-ul? Era posibil oare ca familia Saud să-şi piardă importanţa pe arena politică a petrolului mondial? Câţiva experţi întrebau deja de ce Bush ataca Irakul, în loc să concentreze toate resursele în Afghanistan, în scopul prinderii reţelei Al-Qaeda. Era oare posibil ca, din punctul de vedere al administraţiei sale – al acestei familii de petrolişti – să fie mai importante obţinerea necesarului de petrol şi justificarea contractelor în domeniul construcţiilor decât lupta împotriva teroriştilor?

Mai exista însă şi o altă turnură posibilă: OPEC putea încerca să se impună din nou. Dacă Statele Unite ar prelua controlul asupra Irakului, celelalte ţări bogate în petrol nu prea ar avea cine ştie ce de pierdut dacă ar ridica preţurile şi/sau ar reduce furnizarea de ţiţei. Această posibilitate se lega de un alt scenariu – unul cu implicaţii care, foarte probabil, s-ar putea manifesta în cazul câtorva popoare din afara lumii finanţelor internaţionale de la un nivel mai înalt şi ar putea răsturna echilibrul geopolitic, putând duce, în cele din urmă, la prăbuşirea sistemului pe care corporatocraţia a trudit atât de mult să-l clădească. Acesta ar putea să fie efectiv singurul factor care ar provoca autodistrugerea primului imperiu global din istorie.

În ultimă instanţă, imperiul global depinde în foarte mare măsură de faptul că dolarul acţionează ca valută de referinţă pe piaţa lumii şi de faptul că Monetăria Statelor Unite are drep- tul de a-l emite. În consecinţă, împrumutăm ţări ca Ecuadorul, ştiind clar că acestea nu vor putea niciodată să

ne returneze banii. De fapt, noi nici nu dorim ca ei să-şi onoreze datoriile, din moment ce imposibilitatea lor de a plăti este cea care ne dă pârghia necesară să acţionăm efectiv, cea care ne oferă tributul de sânge. În condiţii normale, am risca, într-un final, să ne risipim fondurile de care dispunem; la urma urmelor, nici un creditor nu-şi poate permite prea multe împrumuturi nerambursate. Oricum, situaţia noastră nu este deloc una normală. Statele Unite tipăresc o valută care nu este susţinută de aur. Într-adevăr, aceasta nu se sprijină pe nimic altceva decât pe încrederea pe care întreaga lume o are în economia noastră şi în capacitatea noastră de a stăpâni forţele şi resursele imperiului pe care l-am creat pentru a ne susţine.

Capacitatea de a tipări moneda de schimb ne dă o putere imensă. Aceasta înseamnă că, printre altele, noi putem continua să acordăm împrumuturi care nu vor fi plătite niciodată – dar şi că noi înşine putem acumula datorii uriaşe. La începutul anului 2003, datoria naţională a Statelor Unite a depăşit şocanta cifră de şase trilioane de dolari, estimându-se că ea va ajunge până la şapte trilioane până la sfârşitul anului – în linii mari, 24 000 dolari pentru fiecare cetăţean al SUA. Mare parte din această datorie este datorată ţărilor din Asia, mai ales Japoniei şi Chinei, care au cumpărat titluri de tezaur emise de guvernul SUA (în principal, chitanţe neoficiale) cu fondurile strânse din vânzarea bunurilor de larg consum – inclusiv electronice, computere, automobile, aparatură casnică şi îmbrăcăminte – către Statele Unite şi către piaţa mondială93.

Atâta timp cât lumea acceptă dolarul ca monedă de referinţă, această datorie excesivă nu reprezintă un obstacol serios în calea corporatocraţiei. În orice caz, dacă o altă monedă de referinţă va apărea în locul dolarului şi dacă unii dintre creditorii Statelor Unite (Japonia sau China, de pildă) ar decide să îşi revendice datoriile, situaţia s-ar schimba dramatic. Statele Unite s-ar afla, în scurt timp, într-o situaţie deosebit de precară.

De fapt, în prezent, existenţa unei astfel de monede de referinţă nu mai este ipotetică; euro a intrat pe scena financiară internaţională la 1 ianuarie 2002 şi capătă un prestigiu din ce în ce mai mare, devenind mai puternic din lună-n lună. Euro oferă o ocazie unică pentru OPEC, dacă acesta alege să-şi ia revanşa pentru invazia din Irak sau dacă, dintr-un alt motiv, decide să-şi îndrepte forţele împotriva Statelor Unite. O decizie luată de OPEC de a substitui dolarul cu euro ca monedă-standard de referinţă ar zgudui imperiul din temelie. Dacă acest lucru s-ar întâmpla şi dacă unul sau doi creditori majori ar cere să li se returneze datoriile în euro, impactul ar fi enorm.

Acestea erau gândurile care mă frământau în acea dimineaţă din Vinerea Mare, pe 18 aprilie 2003, în timp ce parcurgeam pe jos scurta distanţă de acasă până la garajul tainic ce îmi servea drept birou. M-am aşezat la masa

de lucru, am deschis computerul şi, ca de obicei, am accesat pagina de internet a ziarului *New York Times*. Titlul principal mi-a sărit în ochi; m-a smuls imediat din preocupările mele referitoare la noile realităţi din finanţele internaţionale, la datoria naţională şi la euro, transportându-mă înapoi la vechea mea profesie: „SUA încredinţează firmei Bechtel un contract important în reconstrucţia Irakului“.

Articolul susţinea că „Administraţia Bush a recompensat Grupul Bechtel din San Francisco cu primul contract important legat de un plan gigantic de reconstrucţie a Irakului.“ Ceva mai în josul paginii, autorii îi informau pe cititori că „irakienii vor lucra, prin urmare, pentru a-şi reface ţara cu Banca Mondială şi cu Fondul Monetar Internaţional, instituţii asupra cărora Statele Unite au o influenţă considerabilă[94]“.

O influenţă considerabilă! Puţin spus. Mi-am îndreptat atenţia spre un alt articol din *Times*, „Compania are legături la Washington şi în Irak“. Am trecut peste primele paragrafe, care repetau mare parte din informaţia din articolul precedent, şi am ajuns la cel în care se specifica faptul că:

> Bechtel are legături trainice cu instituţia securităţii naţionale… Un director este George Schultz, secretar de stat sub preşedin- tele Ronald Reagan. Înainte de a se alătura administraţiei Reagan, dl Schultz, consilier-asociat la Bechtel, a fost şi preşedintele companiei, lucrând alături de Caspar W. Weinberger, fost director executiv la compania din San Francisco, înainte de a fi numit ministru al apărării. Anul acesta, preşedintele Bush l-a desemnat pe managerul general de la Bechtel, Riley P. Bechtel, să facă parte din Consiliul prezidenţial pentru export[95].

Aceste articole conţineau, *in nuce*, povestea istoriei moderne, a dorinţei de realizare a imperiului global. Ceea ce se petrecea în Irak şi era descris în presă era rezultatul muncii pe care Claudine mă instruise să o fac cu aproape treizeci de ani în urmă şi al muncii altor femei şi bărbaţi care împărtăşeau o dorinţă de parvenire nu foarte diferită de cea pe care şi eu o simţisem. Acesta era stadiul la care ajunsese corporatocraţia pe calea atragerii fiecărui om din lume în sfera sa de influenţă.

Articolele pomenite erau despre invadarea din 2003 a Irakului şi despre contractele care se semnau în acel moment, atât pentru reconstrucţia ţării din ruinele create de soldaţii noştri, cât şi pentru reclădirea ei din temelii după modelul modern, occidentalizat. Totuşi, fără să o spună deschis, ştirile din 18 aprilie 2003 se refereau şi la începutul anilor 1970, la Afacerea de Spălare a banilor Arabiei Saudite (SAMA). Această operaţiune şi contractele care au rezultat în urma ei creaseră noi şi irevocabile precedente care le

permiseseră – şi chiar mandataseră – companiilor de inginerie şi construcţii din SUA şi industriei petroliere să se implice în dezvoltarea unui regat al deşertului. Dintr-o singură lovitură puternică, SAMA a stabilit noi reguli pentru managementul global al petrolului, a redefinit geopoliticile şi a fondat o alianţă cu familia regală saudită care avea să-i asigure acesteia hegemonia, precum şi angajamentul lor de a juca după regulile noastre.

Pe măsură ce citeam acele articole, nu mă puteam abţine să nu mă întreb câţi oameni ştiau, aşa cum ştiam eu, că Saddam ar fi putut fi încă la putere, dacă ar fi jucat aşa cum au făcut-o cei din Arabia Saudită. Ar fi avut propriile lui rachete şi uzine chimice; noi i le-am fi construit şi oamenii noştri ar fi fost responsabili cu actualizarea şi administrarea lor. Ar fi fost o afacere foarte profitabilă – aşa cum fusese şi Arabia Saudită.

Până acum, curentul principal din mass-media evitase cu prudenţă publicarea acestei poveşti. Dar, iată, azi ea ieşise la iveală. Este adevărat, nu era decât o aluzie măruntă; articolele nu erau decât o sfioasă umbră a unui rezumat şi totuşi povestea părea să iasă la lumină. Întrebându-mă dacă *New York Times* nu adopta o poziţie nonconformistă, am accesat pagina de internet a CNN-ului şi am citit: „Bechtel câştigă contractul în Irak“. Povestea de la CNN era foarte asemănătoare cu cele din *Times*, doar că ea adăuga:

> Alte câteva companii au fost prezentate, în diverse momente, drept posibile candidate pentru această sarcină, fie în calitate de participante individuale la licitaţie, fie ca parte dintr-o echipă, iar printre acestea s-au numărat secţia Kellogg Brown & Root (KBR) de la compania Halliburton – al cărei vicepreşedinte, Dick Cheney, a fost cândva preşedinte executiv… (Deja) Halliburton a câştigat un contract, care ar putea valora 7 miliarde de dolari şi ar putea dura până la doi ani, prin care se obligă să facă reparaţii de urgenţă pentru infrastructura petrolieră a Irakului[96].

Se părea că povestea cu marşul spre imperiul global începea, într-adevăr, să iasă la iveală. Nu cu detalii, nici cu faptul că era o poveste tragică despre datorii, înşelăciune, sclavagism, exploatare şi cea mai flagrantă confiscare din istorie, a inimilor, a minţii, a sufletelor şi a resurselor umane din întreaga lume. Nicăieri în aceste articole nu găseai vreo aluzie la faptul că povestea din Irakul anului 2003 era o continuare a unei istorii ruşinoase. Nici nu se spunea cum această istorie, de-o vârstă cu imperiul, căpătase acum noi şi terifiante dimensiuni, atât din cauza amplorii sale din timpul actualei globalizări, cât şi din cauza subtilităţii cu care se înfăptuiesc lucrurile. În ciuda lacunelor ei însă, povestea părea să iasă cu adevărat la lumină, aproape împotriva propriei voinţe.

Ideea unei poveşti şovăielnice care se împotrivea dezvăluirii, dar care avea unele scurgeri de informaţii, îmi era foarte familiară. Îmi amintea de propria mea istorie şi de numeroşii ani în care i-am amânat relatarea. O foarte lungă perioadă de timp ştiusem că aveam de făcut o confesiune şi totuşi am tot amânat să o fac. Gândindu-mă retrospectiv, înţeleg că dubiile mele, şoaptele vinovăţiei, toate acestea au existat încă de la început. Ele se declanşaseră în apartamentul Claudinei, chiar înainte de a mă angaja să merg în Indonezia, în acea primă călătorie, şi m-au hărţuit aproape fără încetare în toţi aceşti ani.

Şi mai ştiam şi că, dacă dubiile, durerea şi vinovăţia nu m-ar fi chinuit cu obstinaţie, nu aş fi renunţat niciodată. Ca atât de mulţi alţii, aş fi fost prins în capcană. Nu aş fi stat pe o plajă din insulele Virgine luând hotărârea de a-mi da demisia de la MAIN. Totuşi, continuam să amân momentul, întocmai cum noi, ca o adevărată civilizaţie, continuăm să amânăm.

Aceste titluri de ziar păreau să facă aluzie la alianţa dintre marile corporaţii, băncile internaţionale şi guverne, dar, asemenea CV-ului meu de la MAIN, poveştile de-abia atingeau suprafaţa realităţii. Erau asemenea unui strat de lac strălucitor. Adevărata poveste avea puţin de-a face cu faptul că firmele mari de inginerie şi construcţii primeau încă o dată miliarde de dolari pentru a transforma o ţară după propria noastră imagine – în sânul unui popor care nu avea nici cea mai vagă dorinţă de a reflecta această imagine – sau cu faptul că o elită de bărbaţi repetau un ritual vechi de când lumea, acela de a abuza de privilegiile pe care le ofereau înaltele lor poziţii în guvern.

O asemenea imagine este mult prea simplă. Ea sugerează că tot ceea ce ar trebui noi să facem, dacă ne-am hotărî să îndreptăm greşelile sistemului, ar fi să-i alungăm pe aceşti oameni. Ea se hrăneşte din teoriile conspiraţiei şi, prin urmare, ne furnizează o scuză convenabilă de a aprinde televizorul şi de a uita de toate cele, confortabil instalaţi în această perspectivă la mâna a treia asupra istoriei, de genul: „Ei“ vor avea grijă de asta; vasul statului este gata să navigheze şi va reveni din nou pe cursul cel normal. E posibil să fim nevoiţi să aşteptăm următoarele alegeri, dar, în cele din urmă, toate se vor sfârşi cu bine.

Adevărata poveste a imperiului modern – a corporatocraţiei care exploatează oameni disperaţi şi care pune în aplicare cea mai brutală, cea mai egoistă şi, în fond, cel mai de proporţii furt de resurse din istorie – nu are prea mult de-a face cu ceea ce se scria în ziarele din dimineaţa aceea, dar are foarte mult de-a face cu noi. Şi asta, desigur, explică de ce ne este atât de greu să ascultăm adevărata istorie. Preferăm să credem mitul conform căruia mii de ani de evoluţie socială umană au perfectat un sistem economic ideal, decât să acceptăm faptul că ne lăsăm păcăliţi de un concept fals şi îl acceptăm ca literă de lege. Ne-am convins singuri că umanitatea beneficiază de creşterea

economică şi, cu cât această creştere este mai mare, cu atât sunt mai răspândite beneficiile. În cele din urmă, ne-am convins unii pe alţii că un corolar al acestui concept este valid şi justificat din punct de vedere moral şi anume că oamenii care excelează în alimentarea focului creşterii economice ar trebui veneraţi şi recompensaţi, în timp ce aceia care s-au născut la periferie sunt destinaţi exploatării.

Acest concept şi corolarul său sunt folosite pentru a justifica toate tipurile de piraterie – sunt acordate licenţe pentru a prăda, a jefui şi a ucide oameni nevinovaţi în Iran, Panamá, Columbia, Irak şi în alte părţi. Asasinii economici, şacalii şi armatele o duc tot mai bine atâta timp cât activităţile lor pot fi înfăţişate drept stimuli pentru creşterea economică – şi aproape întotdeauna ele demonstrează acest lucru.

Graţie „ştiinţelor“ părtinitoare de previzionare, graţie econometriei şi statisticii, dacă bombardezi un oraş şi apoi îl reconstruieşti, datele înregistrează un uriaş salt economic.

Adevărata poveste este că trăim într-o minciună. Ca şi în cazul CV-ului de la MAIN, am creat un strat protector sub care se ascund, de fapt, cancerele fatale. Aceste cancere sunt radiografiate de statisticile noastre, care dezvăluie faptul cumplit că cel mai puternic şi mai bogat imperiu din istorie are rate înspăimântătoare de sinucideri, consum de droguri, divorţuri, molestare a copiilor, violuri şi crime, şi că, asemenea unui cancer cu metastaze, aceste nenorociri îşi întind tentaculele pe o rază din ce în ce mai mare, de la an la an. În inimile noastre, fiecare simte o durere. Strigăm după o schimbare. Cu toate acestea, ne vârâm pumnul în gură, înăbuşind aceste strigăte şi uite-aşa mergem mai departe, neauziţi.

Ar fi minunat dacă am putea arunca toată vina pe o conspiraţie, dar nu putem. Imperiul depinde de eficienţa marilor bănci, corporaţii şi guverne – corporatocraţia – dar nu este vorba despre o conspiraţie. Această corporatocraţie este totuna cu noi – noi o concretizăm – iar acesta este, desigur, motivul pentru care multora dintre noi li se pare greu să ia atitudine şi să i se opună. Mai degrabă aruncăm o privire la conspiratorii care forfotesc în penumbră, deoarece majoritatea dintre noi lucrăm într-una dintre acele bănci, corporaţii sau guverne ori depindem de ele prin mărfurile şi serviciile pe care ei le produc şi le vând. Nu avem cum muşca mâna stăpânului care ne hrăneşte.

Aceasta era situaţia la care meditam în timp ce stăteam şi mă uitam la titlurile de pe ecranul monitorului. Iar ele ridicau un număr de întrebări. Cum te poţi împotrivi unui sistem care arată că-ţi oferă casă, maşină, mâncare, haine, electricitate şi asistenţă medicală – chiar dacă ştii că acel sistem creează o lume în care 24 000 de oameni mor de foame în fiecare zi şi milioane de alţi oameni te urăsc sau, oricum, urăsc politicile pe care le aplică reprezentanţii

aleşi de tine? Cum să găseşti curajul de a te abate de la linie contestând conceptele pe care tu şi vecinii tăi le-aţi privit întotdeauna ca pe literă de lege, chiar atunci când suspectaţi că sistemul este pe cale să se autodistrugă? Încetişor, m-am ridicat şi m-am întors în casă spre a-mi mai turna cafea în ceaşcă.

Am făcut un scurt ocol, ducându-mă să-mi ridic şi exemplarul din *Palm Beach Post* care se afla lângă căsuţa poştală de lângă aleea noastră. Conţinea acelaşi articol despre Bechtel-Irak, reprodus din *New York Times*. Acum am observat însă data de pe frontispiciu: 18 aprilie. Este o dată celebră, cel puţin în New England, care mi-a fost inoculată de părinţii mei susţinători înfocaţi ai Războiului de Independenţă şi de un poem al lui Longfellow:

Ascultaţi, copiii mei, şi-aşa veţi auzi
De Paul Revere cum el călători,
În miez de noapte,
Pe 18 april, în şapteş'cinci;
În viaţă-acum nici unul nu veţi mai găsi
Ca an şi zi de-atunci să-şi poată aminti.

Anul acesta, Vinerea Mare a coincis cu aniversarea călătoriei lui Paul Revere. Vederea acelei date pe frontispiciul ziarului *Post* m-a făcut să mă gândesc la argintarul colonialist care călărea pe întunecatele străzi ale oraşelor din New England, fluturându-şi pălăria şi strigând „Vin englezii!" Revere îşi riscase viaţa pentru a da de veste, iar americanii loiali reacţionaseră. La acea vreme, ei au oprit un imperiu.

M-am întrebat ce anume îi motivase, de ce erau atât de dornici acei americani colonişti să iasă din rând. Mulţi dintre fruntaşii revoluţiei fuseseră prosperi. Ce îi însufleţise într-atât încât să-şi rişte afacerile, să muşte mâna care-i hrănise, să-şi pericliteze vieţile? Fiecare dintre ei avea, fără îndoială, motive personale şi, totuşi, trebuie să fi existat o forţă unificatoare, o energie sau un catalizator, o scânteie care să aprindă toate acele focuri individuale în acel unic moment din istorie.

Şi apoi mi-am dat seama: cuvintele.

Relatarea adevăratei istorii despre Imperiul Britanic şi despre sistemul lui egoist şi, în final, autodistructiv fusese cea care aprinsese acea scânteie. Expunerea unor adevăruri evidente, prin spusele unor oameni ca Tom Paine şi Thomas Jefferson, a aprins imaginaţia conaţionalilor lor, le-a deschis inimile şi minţile. Coloniştii au început să pună întrebări, iar, când au făcut-o, au

descoperit o nouă realitate care dezvăluia înşelăciunile. Ei au ajuns să discearnă adevărul de aparenţe, au înţeles felul în care Imperiul Britanic îi manipulase, îi înşelase şi-i transformase în sclavi.

Ei au văzut că stăpânii lor englezi concepuseră un sistem şi apoi reuşiseră să convingă majoritatea oamenilor de o minciună – aceea că era cel mai bun sistem pe care omenirea îl putea oferi, că perspectivele de a trăi într-o lume mai bună depindeau de direcţionarea resurselor către regele Angliei, că o abordare imperială a comerţului şi a politicii reprezenta cel mai eficace şi uman mijloc de a ajuta marea majoritate a populaţiei – când, de fapt, adevărul era că sistemul îi îmbogăţea numai pe câţiva, pe spezele celor mulţi. Această minciună şi exploatarea pe care o determina au durat şi au proliferat timp de decenii, până când o mână de filosofi, afacerişti, fermieri, pescari, colonişti, scriitori şi oratori au început să rostească adevărul.

Cuvinte. Mă gândeam la puterea lor în timp ce îmi umpleam din nou cana cu cafea, îndreptându-mă spre birou şi aşezân- du-mă în faţa computerului.

Am ieşit de pe site-ul CNN şi am deschis un fişier la care lucrasem cu o noapte înainte. Am citit primul paragraf pe care îl scrisesem:

> Această poveste trebuie spusă. Trăim o vreme de criză cumplită – şi de uimitoare oportunităţi. Istoria personală a unui anumit asasin economic este cea a felului în care am ajuns în situaţia de acum şi a cauzei pentru care, în mod curent, avem de înfruntat crize aproape insurmontabile. Această poveste trebuie relatată, deoarece, numai înţelegând greşelile noastre trecute, vom fi în stare să exploatăm aşa cum trebuie ocaziile viitoare… Dar, ceea ce mi se pare cel mai important, este că această poveste trebuie spusă deoarece astăzi, pentru prima dată în istorie, o ţară are capacitatea, banii şi puterea de a schimba actuala stare de lucruri. Este vorba despre ţara în care m-am născut şi pe care am slujit-o ca AE: Statele Unite ale Americii.

De data aceasta, nu voi mai renunţa. Coincidenţele din viaţa mea şi alegerile pe care le făcusem în funcţie de ele mă aduseseră în acest punct. Aveam să merg mai departe.

M-am gândit din nou la celălalt bărbat, acela care călărea în galop prin ţinuturile întunecate din New England, strigându-şi avertismentul. Argintarul ştia că acele cuvinte ale lui Jefferson şi ale lui Paine îl precedaseră, că oamenii citiseră acele cuvinte în casele lor şi le discutaseră prin cârciumi. Paine atrăsese atenţia asupra adevărului privind tirania Imperiului Britanic. Jefferson declarase că naţiunea americană era închinată principiilor vieţii,

libertăţii şi dobândirii fericirii. Iar Revere, călărind în noapte, a înţeles că femeile şi bărbaţii din colonii căpătaseră putere datorită spuselor acestora şi că ei aveau să se ridice şi să lupte pentru o lume mai bună.

Cuvinte…

Am luat hotărârea să nu mai stau pe gânduri, să duc la bun sfârşit ceea ce începusem de atâtea ori de-a lungul tuturor acestor ani, pentru a mă purifica, pentru a mărturisi – aşternând slovele acestei cărţi.

93 Statisticile privind datoria naţională de la Biroul Datoriei Publice, publicate pe www.publicdebt.treas.gov/opd/opdpenny.htm; statisticile privind venitul naţional de la Banca Mondială, publicate pe www.worldbank.org/data/databytopic/GNIPC.pdf.

94 Elizabeth Becker şi Richard A. Oppel, „A Nation at War: Reconstruction. U.S. Gives Bechtel a Major Contract in Rebuilding Iraq“, *New York Times*, 18 aprilie 2003, http://www.nytimes.com/2003/04/18/international/worldspecial/ 18REBU.html.

95 Richard A. Oppel şi Diana B. Henriques, „A Nation at War: The Contractor. Company Has Ties in Washington, and to Iraq“, *New York Times*, http://www.nytimes.com/2003/04/18/international/worldspecial/18CONT.html.

96 http://money.cnn.com/2003/04/17/news/companies/war-bechtel/index.htm.

Epilog

Am ajuns la finalul acestei cărţi şi, în acelaşi timp, la un început. Probabil că vă puneţi întrebarea care este pasul următor, ce puteţi face pentru a vă opune corporatocraţiei şi a opri acest marş nebunesc şi autodistructiv către imperiul global. Sunteţi pregătiţi să lăsaţi cartea din mână şi să vă năpustiţi asupra lumii.

Vreţi idei, iar eu v-aş putea oferi câteva.

Aş putea sublinia un lucru: capitolul final, pe care tocmai l-aţi citit, cel despre Bechtel şi Halliburton în Irak, este deja de domeniul istoriei. În momentul în care îl citiţi, ar putea părea redundant. În orice caz, semnificaţia acelor articole de ziar merge mult mai departe de momentul la care se referă. Acel capitol, sper, va schimba felul în care veţi percepe ştirile, vă va ajuta să citiţi printre rândurile tuturor articolelor pe care veţi pune mâna şi să puneţi întrebări despre implicaţiile mai profunde ale fiecărui reportaj de radio sau televiziune.

Lucrurile nu sunt aşa cum par. Reţeaua NBC (National Broadcasting Company) este deţinută de General Electric, ABC (American Broadcasting Company) este deţinută de Disney, CBS (Columbia Broadcasting System), de Viacom, iar CNN (Cable News Network) reprezintă o parte din uriaşul concern AOL (America Online) Time Warner. Majoritatea ziarelor, revistelor şi editurilor noastre sunt deţinute – şi manipulate – de uriaşe corporaţii internaţionale. Presa noastră este o parte a corporatocraţiei. Preşedinţii şi directorii care controlează aproape toate canalele de informaţii ştiu care le este locul; ei sunt învăţaţi de-a lungul vieţii că una dintre cele mai importante sarcini a lor este de a perpetua, consolida şi extinde sistemul pe care l-au moştenit. Ei sunt extrem de eficienţi în îndeplinirea acesteia, iar dacă se întâmplă să întâmpine vreun obstacol, atunci pot să acţioneze fără scrupule. Aşa că dumneavoastră vă revine misiunea de a vedea şi de a da în vileag adevărul ascuns în spatele aparenţelor. Dezvăluiţi-l familiei şi prietenilor dumneavoastră; daţi lumii de ştire.

V-aş putea da o listă cu ceea ce puteţi face practic. De exemplu, vă puteţi reduce consumul de benzină. În 1990, înainte de a invada Irakul, am importat 8 milioane de barili de ulei; până în 2003, la a doua invazie, această cantitate a crescut cu mai mult de 50%, la peste 12 milioane de barili[97]. Data viitoare când aveţi de gând să mergeţi la cumpărături, mai bine citiţi o carte, faceţi sport sau meditaţi. Aduceţi-vă la o scară mai redusă casa, garderoba,

maşina, biroul şi, pe cât posibil, toate celelalte lucruri din viaţa dumneavoastră. Protestaţi împotriva acordurilor comerciale „libere“ şi împotriva companiilor care exploatează oameni disperaţi în atelierele insalubre sau care distrug mediul înconjurător.

V-aş putea spune că, în interiorul actualului sistem, există încă speranţe mari, că nu este nimic absolut rău în bănci, corporaţii sau guverne – sau în oamenii care le conduc – şi că aceştia nu fac neapărat parte din corporatocraţie. Aş putea intra în mai multe detalii, despre felul în care problemele cu care ne confruntăm azi nu sunt rezultatul răului inerent al instituţiilor; ele sunt, mai degrabă, rezultatul unor idei eronate privind dezvoltarea economică. Greşeala rezidă nu în instituţiile ca atare, ci în percepţia noastră asupra modului lor de funcţionare şi a felului în care interacţionează una cu cealaltă, precum şi asupra rolului pe care managerii lor îl joacă în acest proces.

De fapt, acele reţele de comunicare şi de distribuţie extrem de eficiente din întreaga lume ar putea fi folosite pentru a înfăptui transformări pozitive şi umanitare. Imaginaţi-vă că logoul Nike, arcele Mc Donald’s şi sigla Coca-Cola ar deveni simboluri ale unor companii care ar avea ca scop principal îmbrăcarea şi hrănirea săracilor lumii, într-un mod care să nu distrugă mediul înconjurător. Acest lucru nu este mai puţin realist decât trimiterea unui pământean să trăiască pe Lună, ruinarea Uniunii Sovietice sau crearea unei infrastructuri care să permită acestor companii să ajungă în cel mai îndepărtat colţ al planetei. Avem nevoie de o revoluţie în abordarea pe care o avem asupra educaţiei, asupra felului în care ne încurajăm copiii să gândească, să pună sub semnul întrebării, să îndrăznească să acţioneze. Un exemplu îl puteţi da chiar dumneavoastră. Fiţi educator şi, în acelaşi timp, elev; stimulaţi-i pe cei din jur, determinându-i să vă urmeze exemplul.

V-aş putea încuraja să întreprindeţi anumite acţiuni care să aibă un impact asupra instituţiilor din viaţa dumneavoastră. Luaţi cuvântul dacă participaţi la întruniri, scrieţi scrisori şi e-mailuri, daţi telefoane şi puneţi întrebări, exprimaţi-vă îngrijorarea, votaţi pentru consilii şcolare, consilii locale şi organisme de conducere cu vederi largi. Atunci când trebuie să faceţi cumpărături, faceţi-le cu responsabilitate; implicaţi-vă personal.

V-aş putea aminti ce mi-au spus shuarii în 1990, că lumea este aşa cum o visezi şi că putem schimba vechiul coşmar al industriilor poluante, al autostrăzilor înecăcioase şi al oraşelor supraaglomerate cu un nou vis, bazat pe principii ce respectă Pământul, pe principii de responsabilitate socială, de egalitate şi echitate. Ne stă în putere să ne transformăm pe noi înşine, să schimbăm paradigma.

V-aş putea enumera surprinzătoarele oportunităţi pe care le avem la

dispoziţie pentru a crea o lume mai bună, chiar acum: suficientă mâncare şi apă pentru toată lumea, medicamente care să vindece boli şi să prevină epidemii care lovesc, necruţător, milioane de oameni, sisteme de transport care pot asigura minimul necesar pentru a întreţine viaţa în cele mai îndepărtate colţuri ale planetei, capacitatea de a creşte nivelul de educaţie şi de a asigura servicii de Internet care ar putea da posibilitatea tuturor de pe planetă să comunice unii cu alţii, mijloace pentru rezolvarea conflictelor care ar putea face războaiele inutile; tehnologii care să exploreze atât nemărginirea spaţiului, cât şi cea mai mică energie, cea subatomică, putând fi aplicate apoi pentru dezvoltarea unor case mai ecologice şi mai eficiente pentru toată lumea, suficiente resurse pentru a realiza toate cele de mai sus şi câte şi mai câte…

V-aş putea sugera câţiva paşi pe care-i puteţi face imediat, pentru a-i ajuta pe ceilalţi să înţeleagă crizele, dar şi ocaziile de a face schimbări.

• Ţineţi prelegeri despre *Confesiunile unui asasin economic* la librăria sau la biblioteca din apropiere (un model în acest sens puteţi accesa de pe site-ul www.JohnPerkins.org).

• Puneţi la punct o prezentare pentru o şcoală generală din vecinătate, prezentare axată pe unul dintre subiectele dumneavoastră preferate (sport, bucătărie, chiar şi furnici, de fapt despre aproape orice) şi folosiţi-o pentru a-i ajuta pe elevi să devină conştienţi de adevărata natură a societăţii pe care o moştenesc.

• Trimiteţi e-mailuri la toate adresele din agenda dumneavoastră, exprimându-vă sentimentele pe care vi le-a trezit această carte şi altele pe care le-aţi citit.

Senzaţia mea este însă că v-aţi gândit deja la multe dintre aceste lucruri. Nu este nevoie decât să alegeţi câteva dintre ele şi să le realizaţi, dar şi să vă daţi seama că toate acestea sunt o parte dintr-un demers mult mai amplu pe care şi eu, şi dumneavoastră se cuvine să-l întreprindem. Trebuie să ne dedicăm absolut şi fără echivoc trezirii la realitate, a noastră, dar şi a celorlalţi. Trebuie să percepem înţelepciunea profeţiilor, să ne deschidem inimile şi minţile spre posibilităţile existente, să devenim conştienţi şi apoi să acţionăm.

În orice caz, această carte nu este o reţetă; ea este, pur şi simplu, o confesiune. Este mărturisirea unui om care a lăsat, cu de la sine putere, să fie transformat într-un pion, într-o unealtă, un asasin economic; un om care a investit într-un sistem corupt, deoarece acesta îi oferea atât de multe câştiguri şi pentru că o astfel de investiţie era mai uşor de justificat; un om care putea

mai mult, dar care găsea mereu scuze pentru propria lăcomie, pentru exploatarea oamenilor disperaţi şi pentru devastarea planetei; un om care a avut un avantaj enorm de a fi fost născut într-una dintre cele mai bogate naţiuni din istoria lumii şi care îşi permitea să-şi plângă de milă pentru că părinţii lui nu se aflau în vârful piramidei; un om care şi-a ascultat profesorii, a citit cărţi despre dezvoltarea economică şi, apoi, a urmat exemplul altor bărbaţi şi femei care legitimau fiecare acţiune ce promova imperiul global, chiar dacă acea acţiune avea drept rezultat crima, genocidul şi distrugerea mediului; un om care i-a instruit pe alţii să-i calce pe urme. Aceasta este confesiunea mea.

Faptul că aţi ajuns cu lectura până aici arată că vă regăsiţi până la un anumit nivel în confesiunea mea, că dumneavoastră şi cu mine avem multe în comun. Poate că am călătorit pe drumuri diferite, dar am condus acelaşi tip de maşină, am folosit acelaşi tip de combustibil şi am oprit să luăm masa la aceleaşi restaurante deţinute de aceleaşi corporaţii.

Pentru mine, confesiunea a însemnat o parte esenţială din nevoia mea de trezire. Ca toate confesiunile, ea este primul pas către mântuire.

Acum este rândul dumneavoastră. Trebuie să vă faceţi propria confesiune. Atunci când vă veţi fi lămurit cine sunteţi, de ce vă aflaţi aici în această perioadă a istoriei, de ce aţi făcut lucrurile pe care le-aţi făcut – cele de care sunteţi mândru, dar şi cele cu care nu vă lăudaţi – şi unde aveţi de gând să ajungeţi, veţi simţi imediat un sentiment de eliberare. Poate fi chiar o euforie.

Credeţi-mă când vă spun că scrierea acestei cărţi a fost o experienţă extrem de emoţionantă, dar şi dureroasă şi umilitoare. A reuşit să mă sperie într-un mod în care nimic nu m-a mai speriat vreodată. Dar m-a ajutat să ajung la o senzaţie de eliberare pe care nu am mai simţit-o până acum, un sentiment pe care nu îl pot descrie altfel decât ca extatic.

Puneţi-vă personal următoarele întrebări. Ce trebuie să mărturisesc? Cum i-am înşelat pe cei din jur, dar şi pe mine? Când am amânat confesiunea? De ce am permis să fiu absorbit de un sistem despre care ştiu că este nedrept? Ce voi face pentru a mă asigura că urmaşii noştri şi toţi copiii de pretutindeni vor fi capabili să împlinească visul Părinţilor Fondatori, visul la viaţă, libertate şi căutarea fericirii? Ce acţiune voi întreprinde pentru a pune capăt foametei inutile şi pentru a avea siguranţa că nu se va mai repeta nicicând un 11 septembrie ca acela din 2001? Cum aş putea să-i fac pe copiii noştri să înţeleagă că oamenii care trăiesc în lux, dar vor din ce în ce mai mult, au vieţi dezechilibrate, trebuind să fie compătimiţi şi, în nici un caz, absolut niciodată, luaţi drept model, chiar dacă ei ni se prezintă, prin intermediul mass-media pe care o controlează, drept simboluri culturale şi încearcă să ne convingă de

faptul că apartamentele de lux şi iahturile aduc fericirea? Ce schimbări voi face pentru a a-mi îmbunătăţi atitudinea şi percepţia? Ce instituţii voi alege pentru a-i învăţa pe alţii, dar şi pe mine personal, tot mai multe despre aceste lucruri?

Acestea sunt întrebările esenţiale pentru vremurile în care trăim. Fiecare dintre noi ar trebui să răspundă la ele în felul său şi să exprime aceste răspunsuri cât mai clar şi mai lipsit de echivoc cu putinţă. Paine, Jefferson şi toţi ceilalţi patrioţi ne privesc. Cuvintele lor continuă să ne inspire şi astăzi. Se aud încă până la noi spiritele acelor bărbaţi şi femei care şi-au abandonat fermele şi bărcile de pescuit şi s-au împotrivit puternicului Imperiu Britanic, ale acelora care au luptat pentru emanciparea sclavilor în timpul Războiului Civil şi ale celor care şi-au dat viaţa pentru a apăra lumea de fascism. Şi, tot aşa, spiritele celor care au rămas acasă, producând mâncarea şi hainele şi oferindu-le sprijin moral şi ale tuturor femeilor şi bărbaţilor care au apărat ceea ce s-a câştigat în acele bătălii: profesori, poeţi, artişti, antreprenori, medici, muncitori… dumneavoastră şi cu mine.

A sosit vremea noastră. Acum este momentul ca fiecare dintre noi să-şi ocupe locul în prima linie şi să-şi pună acele întrebări importante, să caute înlăuntru-i propriile răspunsuri şi să treacă la acţiune.

Coincidenţele din viaţa dumneavoastră şi alegerile pe care le-aţi făcut ca o consecinţă la ele v-au adus până în acest punct…

97 Energy Information Administration, conform *USA Today*, 1 martie, 2004, p.1.

John Perkins – istoria personală

1963 Absolvă şcoala elementară, este admis la *Middlebury College*.

1964 Se împrieteneşte cu Farhad, fiul unui general iranian. Abandonează colegiul *Middlebury*.

1965 Lucrează la ziarul *Hearst* din Boston.

1966 Admis la *Boston University College of Business Administration* (Colegiul economic al Universităţii din Boston).

1967 Se căsătoreşte cu o fostă colegă de la *Middlebury*, al cărei „Unchi Frank“ este un important om de legătură la *National Security Agency* (Agenţia Naţională de Securitate) (NSA).

1968 Catalogat de *NSA* ca asasin economic ideal. Cu bine- cuvântarea „Unchiului Frank“, se alătură agenţiei guvernamentale *Peace Corps* (Corpul Păcii) şi este trimis în Amazonul ecuadorian, unde vechile triburi indigene luptă împotriva companiilor petroliere americane.

1969 Trăieşte în pădurea tropicală şi în Anzi. Experimentează în mod direct practicile de înşelătorie şi de distrugere practicate de companiile petroliere şi de agenţiile guvernamentale, precum şi impactul lor negativ asupra culturilor băştinaşe şi a mediului înconjurător.

1970 În Ecuador, se întâlneşte cu vicepreşedintele unei firme de consultanţă internaţională, MAIN, care este şi un agent de legătură al NSA.

1971 Se angajează la MAIN, trece printr-o instrucţie strict secretă, în Boston, în vederea calificării ca asasin economic şi este trimis, într-un grup de unsprezece oameni, în Java, Indonezia. Se luptă cu propria-i conştiinţă care se opune falsificării unor studii economice.

1972 Datorită disponibilităţii sale de a „coopera“, este promovat economist-şef şi este privit ca un adevărat „copil-minune“. Întâlneşte lideri importanţi, inclusiv pe preşedintele Băncii Mondiale, Robert McNamara. Este trimis într-o misiune specială în Panamá. Se împrieteneşte cu preşedintele, charismaticul lider al statului Panamá, Omar Torrijos; află despre istoria imperialismului american şi despre hotărârea lui Torrijos de a transfera proprietatea asupra Canalului de la SUA către Panamá.

1973 Ascensiune fulminantă. Construieşte un imperiu în MAIN; continuă activitatea în Panamá; călătoreşte foarte mult şi realizează studii în Asia, în America Latină şi în Orientul Mijlociu.

1974 Rol esenţial în succesul imens pe care asasinatul economic l-a avut în Arabia Saudită. Familia regală este de acord să investească miliarde de dolari din

venitul asigurat de titlurile de stat americane şi să permită *Trezoreriei SUA* să folosească dobânda din aceste investiţii pentru a angaja firme americane care să construiască sisteme electrice şi de alimentare cu apă, autostrăzi, porturi şi oraşe în întreg regatul. În schimb, Statele Unite garantează că familia regală va continua să deţină puterea. Această reuşită va servi drept model viitoarelor înţelegeri făcute de asasini economici, inclusiv al aceleia din Irak, eşuate în cele din urmă.

1975 Din nou promovat – cel mai tânăr partener de la MAIN în toată istoria de 100 de ani a firmei – şi numit manager al *Planificării Regionale şi Economice*. Publică o serie de lucrări cu impact important; ţine cursuri la Harvard şi la alte instituţii.

1976 Coordonează proiecte importante în toată lumea, în Africa, Asia, America Latină, America de Nord şi în Orientul Mijlociu. Învaţă de la şahul Iranului o abordare revoluţionară privind construirea unui imperiu prin asasinat economic.

1977 Datorită relaţiilor personale din Columbia, devine sensibil la răscoala fermierilor etichetaţi drept comunişti şi traficanţi de droguri, dar care, de fapt, nu sunt decât nişte ţărani care-şi apără familiile şi căminele.

1978 Scos din Iran de Farhad. Împreună, zboară la Roma, la casa tatălui lui Farhad, un general iranian care prezicea eliminarea iminentă a şahului şi care dădea vina pe politica SUA, pe liderii corupţi şi pe guvernele despotice pentru dezbinarea plină de ură din Orientul Mijlociu. El a avertizat că, dacă Statele Unite nu devin mai înţelegătoare, situaţia se va deteriora.

1979 Se luptă cu propria-i conştiinţă în momentul când şahul fuge din ţară şi iranienii atacă Ambasada americană, luând cincizeci şi doi de ostatici. Înţelege că Statele Unite reprezintă o naţiune care se străduie să nege adevărul despre rolul său imperialist în lume. După ani de tensiune şi separări frecvente, divorţează de prima soţie.

1980 Suferă de deprimare, se simte vinovat că banii şi puterea l-au prins în capcana MAIN. Îşi dă demisia.

1981 Este profund afectat când preşedintele Ecuadorului, Jaime Roldós (care desfăşurase o campanie susţinută împotriva platformei petroliere), şi preşedintele statului Panamá, Omar Torrijos (care stârnise mânia puternicelor interese ale Washingtonului, datorită poziţiei sale în chestiunea Canalului Panamá şi a bazelor militare americane), au murit în accidente de avion, care aveau toate elementele caracteristice unor asasinate comise de CIA. Se căsătoreşte pentru a doua oară cu o femeie al cărei tată este arhitect-şef la corporaţia Bechtel şi responsabil cu proiectarea şi construirea oraşelor din Arabia Saudită – activitate finanţată prin înţelegerea din 1974.

1982 Creează Independent Power Systems Inc (IPS), o companie care avea drept

obiect de activitate producerea electricităţii prin metode nedăunătoare mediului înconjurător. Are un copil: Jessica.

1983–1989 Reuşeşte în mod spectaculos ca preşedinte executiv al IPS, cu mult ajutor din partea „coincidenţelor“ – oameni bine plasaţi, scutiri de taxe etc. Ca tată, se îngrozeşte de crizele mondiale şi de fostul său rol ca asasin economic. Începe să scrie o carte de dezvăluiri, dar i se oferă un post de consultant, foarte profitabil, cu condiţia de a nu scrie cartea.

1990–1991 În urma invaziei statului Panamá de către trupele SUA şi a întemniţării lui Noriega, vinde IPS şi se pensionează, la vârsta de 45 de ani. Cochetează cu cartea despre viaţa unui asasin economic, dar este convins să îşi canalizeze energiile către crearea unei organizaţii nonprofit, un efort asupra căruia, i se spune, o astfel de carte ar avea un impact negativ.

1992–2000 Urmăreşte eşecul asasinilor economici din Irak, care a avut drept rezultat Războiul din Golf. Începe, a treia oară, să scrie cartea despre asasini economici, dar este din nou învins prin ameninţări şi mită. Încearcă să-şi liniştească conştiinţa, scriind cărţi despre populaţiile indigene, prin sprijinul acordat organizaţiilor nonprofit, prin prelegeri ţinute la adunările New Age, prin călătoriile în Amazon şi în Himalaya, întâlnirea cu Dalai Lama etc.

2001–2002 Conduce un grup de nord-americani în adâncurile Amazonului, pe data de 11 septembrie 2001 aflându-se acolo, în cătunul unuia dintre triburile băştinaşe. Stă o zi la Ground Zero (Kilometrul Zero) şi se hotărăşte să scrie cartea care îi putea vindeca durerea, dezvăluind adevărul ascuns în spatele asasinilor economici.

2003–2004 Se întoarce în Amazonul ecuadorian pentru a întâlni triburile băştinaşe care ameninţaseră cu războiul companiile petroliere; scrie *Confesiunile unui asasin economic*.

Index[98]

A

Afacerea de spălare a banilor Arabiei Saudite/Agenţia Monetară a Arabiei Saudite (SAMA) 125, 130, 136, 273, 276
Afghanistan 24, 73, 136, 240, 258, 262, 273
Agoyan, uzina hidroelectrică 22
Allen, Ethan 31, 197
Allende, Salvador 114
al-Qaeda 137, 267, 273
Amazon 18, 32–33, 86, 244, 259
Ameen, Michael 220
Amin, Idi 136
Amoco 220
Anglia 75, 80, 159, 198
Arabia Saudită 73, 116, 118–123, 127–130, 133–136, 150, 165, 169 „Prinţul W.“ 130–133
Arbenz, Jacobo 107–108
Arbusto 219
Arias, Arnulfo 92
Arias, familia ~ 236
Armas, Carlos Castillo 107
asasini economici (AE) 9, 22, 114, 134, 176, 200–202
Ashland, Compania Petrolieră ~ 217, 243
Asian Development Bank (*Banca Asiatică pentru Dezvoltare*) 67, 75, 182
asasinate 214 Hugo Spadafora 230, 231 Jaime Roldós 9, 190, 193, 198, 206, 256 Omar Torrijos 9, 90, 92, 98, 105, 142, 149, 198, 210–212

B

Baer, Robert 133
Bahasa, Indoneziana ~ 67, 68, 70
Bahrain 220
Baker, James A. III, 137
Banca Mondială 9, 35, 39, 46, 95, 115, 116, 123, 184, 224, 225, 239, 266, 275
Bechtel Group, Inc. 38, 41, 108, 116, 125, 213, 217, 229, 239, 275–277, 284
bin Laden, Osama 10, 136, 185, 240, 254

bin Laden, familia ~ 137–138
British Petroleum (BP) 45, 130
British Virgin Islands (*Insulele Virgine britanice*) 197, 278
Bunau-Varilla, Philippe 91
Bush, George H.W. 91, 116, 137, 231, 241
Bush, George W. 215, 219–223

C

canalul Sir Francis Drake 197
Carlyle Group 137
Carter, Jimmy 142, 207
Carvajal, José 194
Casa Saud *a se vedea* Arabia Saudită
Casey, William J. 230
Chas T. Main, Inc. 35, 40, 253
Chavez, Hugo *a se vedea şi* Venezuela 23, 255, 256, 258–263, 265
Cheney, Richard 116, 208, 234, 270, 277
Chile 100, 114, 117, 232, 261
Chuchu, Sergent (José de Jesus Martinez) 212
Chumpi, Shakaim 247
CIA 10, 46, 91, 105, 107, 114, 116, 133, 150, 158, 164, 166, 211–215, 232, 260–261
Claudine 12, 40–48, 50, 55, 59–60 63, 79, 82, 84–86, 106, 134, 169, 175–177, 187, 200, 278
Columbia 90–92, 102, 107, 165–168, 174, 175, 178, 197, 214, 224, 228, 279, 284
complexul militaro-industrial 115
comunism 49, 54, 87, 166, 224, 225
corporatocraţie 14, 19, 56, 110, 116, 119, 189, 207, 211, 223, 243, 254, 256, 257, 258, 264, 277, 279
corupţie 163, 190, 230, 312

D

datorie 23, 42, 55, 263, 265, 274–275
Dauber, Jake 83, 178
Departamentul Trezoreriei 182, 185
Depresiunea, politici ale New Deal 115
Doc 156, 159–162, 172, 237
Dominicană, Republica ~ 93
Dream Change Coalition (Coaliţia Schimbarea Visului) 244, 313

drepturi de forare 220

E

econometric, model ~ 39, 124, 134, 141
Ecuador, *a se vedea şi* Roldós, Jaime; Congresul Ecuadorian; datoria naţională/ bugetul naţional; Shell 9, 18, 20–23, 36–37, 39, 50, 92, 116, 182–183, 190–191, 193, 197, 205–209, 214, 247, 255–256, 263–275
Eisner, Peter 234
energetică, industria ~ 13, 217–220 222
Enron 13, 215, 219, 221
extern, ajutor ~ 79, 175

F

Faisal, Regele 118
Farhad 30, 32, 161–162
Fidel 96–121, 132, 237
finanţarea terorismului 136
foamete 81, 89, 107, 175, 288
Fondul Monetar Internaţional (FMI) 39, 115, 225
Fujimori, Alberto K. 261

G

Gaddafi, Muammar 92, 193
Garrison, Jim 225
General Agreement on Tarifs and Trade – GATT (Acordul General pentru Tarife şi Comerţ) 115
Greene, Graham 10, 141, 143, 145–149, 212
globalizare 9, 226
Grant, Winifred 215
Greve, Einar 35, 169, 183–184
Ground Zero (Kilometrul Zero) *a se vedea şi* septembrie 11, 2001 248, 249, 253–256, 258, 293
grupări misionare, Summer Institute of Linguistics (SIL) (Institutul de Lingvistică Summer) 191–192, 194, 209
Guatemala 87, 92, 105, 107, 166, 192, 243–244, 255, 261

H

Hall, Mac 83, 178, 195–199, 218
Harken Energy 137, 219–220
Harris, David 233
Hayes, Martha 181
Helms, Richard 116, 208
Hostler, Charles 220
Huaorani (Ecuador) tribul ~ 191–192, 248
Hussein, Saddam 239, 262

I

idealuri 11, 110, 198, 207, 244
Illingworth, Charlie 143
imperialism 23, 60, 79, 106, 175, 188, 256, 264
imperiul global 11, 19, 43, 46, 174, 207, 274, 312
Independent Power Systems, Inc. (IPS) 216, 292, 312
Indonezia 24, 34, 38–39, 43, 48–50, 53–56, 63, 69–71, 78–79, 81–84, 93, 105, 116, 127, 134, 150, 158, 175, 183, 185, 197, 224, 228, 237, 255, 271, 278
industria petrolieră 55
industria bancară Asian Development Bank (*Banca Asiatică pentru Dezvoltare*) Chase Bank (*Banca Chase*) 253 InterAmerican Development Bank (Banca de Dezvoltare Interamericană) 95, 217
Instituto de Recursos Hidraulicos y Electrificación 105, 182
integritate 185, 216, 230
Iran 33, 36, 45–46, 49, 105, 116, 118, 127–129, 135, 150–160, 163, 170, 175, 207, 221, 237, 255, 262, 266, 279 embargou 112, 119, 127–128, 257
Irak 10, 13, 23–24, 73, 127, 150, 162, 232, 239–242, 258–259, 262, 267, 270, 272–284

Î

împrumuturi 19, 41, 79, 109, 141, 146, 167, 185, 187, 257, 274

J

Jakarta 17, 53, 58, 69, 78, 87, 98
jihad 80, 137
Johnson ~ 46, 56, 115–116
Joint Economic Commission (JECOR) (Comisia Economică Reunită) 120, 125, 127,

K

Kellogg Brown & Root 277
Kennedy, administraţia ~ 56, 115, 166
Khomeini, Rouhollah, ayatollahul 162–163
Kissinger, Henry 129
Kuwait 39, 40, 221, 242, 312

L

Lippman, Thomas W. 135
Lumea este aşa cum o visezi 245, 267
Lumea şi Occidentul (Arnold Toynbee) 76

M

macroeconomie 24, 55, 56
MAIN 21, 35–43, 49, 51, 58, 83–85, 95, 109–111, 118, 120–122, 125–126, 129, 132, 134, 141–147, 151, 160–164, 168, 170, 170–178, 180–185, 188, 195–197, 290–291, 205–206, 213, 215, 218–219, 226, 232–234, 245, 278
Manifest Destiny 93, 101, 110, 142, 207
Manuel Noriega 213, 229, 232–235, 261, 273
Martinez, José Jesús (Sergent Chuchu) 212
mass-media 14, 279, 288
mântuire 288
McNamara, Robert 56, 86–87, 115, 208, 222
metoda Markov de analiză econometrică 142
Monroe, James 93
Monroe, doctrina ~ 93
Montesinos, Vladimiro L. 261
Mormino, Paul 85
Mossadegh, Mohammad 45–46, 105, 112, 114, 130, 158, 162, 260, 262
musulmani 73, 76, 80, 117, 125, 130, 132, 158, 251

N

New Deal, politicile ~ 115
New Hampshire 24, 27, 29, 53, 56, 63, 168, 206, 215–216, 225

New York City 251, 252, 254, 259
Nicaragua 92, 102, 107, 166, 232, 261
Nixon, Richard 46, 49, 73, 74, 77, 98, 108, 113, 116, 119, 157
NSA (National Security Agency) 31–36, 39, 41, 45–47, 91, 184, 214
Noriega, Manuel 213, 230–235, 261, 271

O

OPEC 112–114, 116, 122, 128, 150, 257, 273, 275
ostatici, ambasada SUA (Iran) 163, 207, 242, 267
Oulette, Pauline 181

P

Pahlavi, Mohammad Reza, şahul ~ 105
Paine, Thomas 281, 283, 289
Panamá 10, 20, 36, 90–98, 101, 105, 107–110, 141–148
Parker, Howard 185, 225, 228, 237
Paula 168–171, 174–177, 182, 189, 206, 215, 228
păduri tropicale 117, 165, 247
Peace Corps 33–36, 50, 69, 92, 152, 169, 182, 191, 206, 263, 266
piaţă liberă, sistemul de ~ 225, 226
Pinochet, Augusto 92, 261
piraterie 110, 279
polarizare 257
Prasad, Nadipuram „Ram“ 142
Priddy, Paul 196, 201, 205–206, 218
privatizare 224
produsul intern brut (PIB) 42, 187
Profeţia condorului şi a vulturului 271
Public Utility Regulatory Policy Act (PURPA) 271

R

Rasmon (Rasy) 67, 72–74, 153
războaie ~ arabo-israelite 45, 48, 113, 118, 136 războiul din Afghanistan Războiul din Octombrie Al Doilea Război Mondial război sfânt
Reagan, Ronald 116, 163, 207, 211–213, 223, 233, 276
Reagan, administraţia ~ 163, 229, 230, 239
Reich, Otto J. 261

resurse naturale 19, 42, 80
Rockefeller, David 91, 192, 253–254
Roldós, Jaime 9, 190–194, 198, 206, 208–211, 233, 256
Roosevelt, Kermit 45–46, 106, 116, 135, 259, 261
Roosevelt, Franklin&Theodore 90, 91, 93, 165
Riyadh. *A se vedea* Arabia Saudită 117, 136–137, 239

S

Sadat, Anwar 118, 239
Saint, Rachel 192
Sally 132–133
Saud, Mohammed ibn 117
SAVAK 106, 157
Saving the Saudis 137
Schultz, George P. 108, 116, 213, 229, 276
Seabrook, uzina de energie nucleară ~ 206, 215
septembrie, 11, 2001, atacurile de la ~ 10, 138, 247, 258
Shell (Ecuador) 18, 20, 192, 264, 268
Shooting the Moon (Luna în bătaia puştii) (H. Harris) 233
shuarii 22, 244, 247, 267, 286
sistemul monetar internaţional 113
Spadafora, Hugo 230
statistici 36, 39, 69, 79, 87, 134, 257, 271, 280
Stone & Webster Engineering Corporation (SWEC) 38, 41, 125, 226, 242
Sukarno 48–49, 67

T

terorism 81, 87, 107, 136, 240
Texaco 20, 193–194, 210
Torrijos, Omar 9, 90, 92–94, 97, 105–110, 114, 142–149, 163, 167, 192–194, 198, 207–215, 229–231, 236
Toynbee, Arnold 76, 80

U

United Fruit Company 20, 106
USAID 9, 44, 67, 95, 239, 266

V

Venezuela *a se vedea şi* Chavez, Hugo 23, 93, 127, 162, 256–262, 267
Vietnam, războiul din ~ 31–32, 43, 48, 54, 142, 169

W

Wahhabi, secta 117, 130
Wall Street 103, 119, 167, 217, 220, 249, 253, 258
Washington, George 197–198, 253
Waste Management, Inc. 135
Weinberger, Caspar 116, 208, 213, 229

Y

Yamin 151–154, 156, 159–160, 162, 172, 266

Z

Zambotti, Bruno 83, 160, 217
Zapata Petroleum Corp. 116
Zona Canalului 94, 96–101, 144, 149, 230, 237

98 Numărul paginilor se referă la ediţia tipărită a cărţii.

Despre autor

S-ar putea spune că John Perkins a trăit patru vieţi: prima, ca asasin economic (AE); a doua, ca preşedinte executiv al unei companii de succes din domeniul energiei alternative, recompensat fiind pentru că nu a dezvăluit nimic despre trecutul său de AE; a treia, ca expert în culturi indigene şi şamanism, profesor şi scriitor punându-şi experienţa în slujba promovării ecologiei şi conservării mediului înconjurător, rămânând, în acelaşi timp, credincios legământului său de a păstra tăcerea asupra carierei sale de AE şi, în fine, în prezent, cea de-a patra viaţă, ca scriitor, care, relatând adevărul despre extraordinarele tranzacţii făcute ca AE, a dat în vileag lumea complotului şi a corupţiei internaţionale care transformă Republica americană într-un imperiu global dispreţuit de un număr din ce în ce mai mare de oameni de pe tot globul.

În calitate de AE, misiunea lui John era să convingă ţările din lumea a treia să accepte împrumuturi enorme pentru dezvoltarea infrastructurii – împrumuturi cu mult mai mari decât necesarul acestora – şi să garanteze că proiectele de dezvoltare erau oferite corporaţiilor americane, cum ar fi Halliburton şi Bechtel. Din momentul în care ţările respective erau încărcate cu datorii uriaşe, guvernul american şi agenţiile de ajutor internaţionale aliate ale acestuia le puteau controla economiile, oferind garanţia că petrolul şi celelalte resurse erau astfel direcţionate încât să contribuie la consolidarea imperiului global.

În această calitate, John a călătorit în întreaga lume, participând, fie direct, fie indirect, la cele mai dramatice momente din istoria contemporană, inclusiv la Afacerea de spălare a banilor din Arabia Saudită, la căderea şahului Iranului, la moartea preşedintelui Republicii Panamá, Omar Torrijos, la invazia ulterioară a acestei republici de către trupele SUA, precum şi la evenimentele care, în 2003, au condus la invazia din Irak.

În 1980, Perkins a fondat Independent Power Systems Inc. (IPS), o companie de energie alternativă. Sub conducerea sa, ca preşedinte executiv, IPS a devenit o firmă de succes într-un domeniu de afaceri cu risc ridicat, în care majoritatea companiilor au eşuat. Numeroase „coincidenţe“ şi favoruri, obţinute de la persoane deţinând poziţii importante, l-au ajutat să transforme compania IPS într-un lider în această branşă. Mai mult chiar, John a fost şi un consultant extrem de bine plătit al câtorva corporaţii ale căror buzunare se burduşiseră bine graţie activităţii sale trecute – acceptând acest rol ca urmare a ameninţări destul de străvezii şi a unor comisioane profitabile.

După ce a vândut compania IPS în 1990, John a devenit un campion al mişcărilor ecologiste, dar şi al luptei pentru dobândirea drepturilor populaţiilor indigenilor, lucrând îndeaproape cu triburi din Amazon, susţinându-le pentru ca acestea să reuşească să-şi păstreze pădurile tropicale. A scris cinci cărţi, a publicat lucrări în mai multe limbi străine, având ca subiect culturile indigene, şamanismul, ecologia şi conservarea mediului; a predat la universităţi şi în centre de educare de pe patru continente, a fondat şi s-a implicat în activitatea Consiliului Director al mai multor organizaţii nonprofit de anvergură.

Una dintre organizaţiile nonprofit înfiinţată şi condusă de el, Coaliţia pentru Schimbarea Visului (Dream Change Coalition), denumită ulterior mai simplu, Schimbarea Visului sau SV (Dream Change sau DC), a devenit un model care-i inspiră pe oameni să-şi atingă ţelurile lor personale, dar, în acelaşi timp, şi pentru o mai mare conştientizare a impactului pe care vieţile lor îl au asupra semenilor şi asupra planetei. SV urmăreşte să îi susţină pe oameni în vederea creării unor comunităţi mai echilibrate şi mai durabile. Programul SV Atenuarea Poluării, o Nouă Viaţă pentru Pământ (*Pollution Offset Lease for Earth* /POLE) – compensează poluarea atmosferică pe care fiecare dintre noi o creează, îi ajută pe băştinaşi să-şi conserve şi să-şi protejeze pădurile şi îşi propune să declanşeze schimbări de percepţie în conştiinţa acestora. SV a dezvoltat reţele în toată lumea, stimulând oamenii din numeroase ţări să creeze organizaţii cu misiuni similare.

În perioada anilor ’90 şi la începutul noului mileniu, John şi-a onorat legământul de a păstra tăcerea asupra vieţii sale de AE, continuând să primească recompense financiare pentru consultanţa oferită corporaţiilor. Sentimentul său de vinovăţie s-a mai atenuat, ca urmare a investiţiilor pe care, cu banii câştigaţi astfel, a reuşit să le facă în activităţile nonprofit. Televiziunea Arts & Entertainment i-a distribuit rolul într-un documentar special, intitulat „Vânătorii de capete din Amazon“, narat de Leonard Nimoy. *Italian Cosmopolitan* a publicat un articol important despre seminarele organizate de el în Europa referitoare la *Shapeshifting* (Schimbarea formei). Revista *TIME* a desemnat Schimbarea Visului drept una dintre cele treisprezece organizaţii din lume ale căror pagini de Internet reflectă cel mai bine idealurile şi obiectivele Zilei Pământului.

A urmat apoi 11 septembrie 2001. Evenimentele cumplite din acea zi l-au determinat pe John să dea la iveală misterele care i-au învăluit existenţa de AE, ignorând ameninţările şi mita, şi să scrie, în consecinţă, *Confesiunile unui asasin economic*. Mai mult chiar, a ajuns să considere că este de datoria lui să împărtăşească şi celorlalţi informaţiile pe care le deţine, până atunci tăinuite, despre rolul pe care guvernul SUA, organizaţiile multinaţionale de

„ajutor“ şi corporaţiile l-au jucat în transformarea lumii într-un loc în care să se poată întâmpla un asemenea eveniment. Voia să arate că, astăzi mai mult ca oricând, asasinii economici sunt prezenţi pretutindeni, simţea că-şi datora sieşi acest lucru, nu numai ţării sale, fiicei sale, tuturor oamenilor din lume care au suferit şi continuă să sufere din cauza acţiunilor întreprinse de el şi de cei din branşa lui. În aceste *Confesiuni*, Perkins evidenţiază calea periculoasă pe care a adoptat-o ţara sa, îndepărtându-se de ideile iniţiale ale Republicii americane şi urmărind făurirea imperiului global.

Iată titlurile cărţilor publicate anterior de John Perkins: *Shapeshift* (Schimbarea formei), *The World Is As You Dream It* (Lumea este precum o visezi), *Psychonavigation* (Psihonavigaţia), *The Stress-Free Habit* (Obiceiul nestresant) şi *Spirit of the Shuar* (Spiritul tribului shuar).

Pentru a obţine mai multe informaţii despre John, pentru a afla unde îşi ţine prelegerile, pentru a-i comanda cărţile sau pentru a-l contacta, accesaţi pagina de internet:

www.JohnPerkins.org.

Pentru a afla mai multe despre activitatea desfăşurată de *Schimbarea Visului*, asociaţie nonprofit acţionând în direcţia schimbării conştiinţei globale, vă rugăm să accesaţi:

www.dreamchange.org